
BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
6
33 B
27

SEBASTIANI CORRADI EGNATIVS, SIVE QVAESTVRA,

CVIVS PRAECIPVA CAPITA hæc sunt:

M. T. Ciceronis uita undiq; collecta, & defensa.
Multa è Plutarcho, cæterisq; Græcis conuersa.
Multa comprobata. Multa confutata.
Oratio Sallustij in Ciceronē confutata, & explicata.
Oratio Ciceronis in Sallustiū cōfutata, & explicata.
M. T. Ciceronis opera numerata, & digesta.
M. T. Ciceronis filij uita.
Q. T. Ciceronis fratris uita.
Q. T. Ciceronis filij uita.
Q. T. Ciceronis fratris Liber de Petitione consulatus, explicatus.
Eorum, qui scribunt apud Ciceronem, uitæ demonstratæ.

Accessit, præter ista, locuples rerum & uerborum memorabilium INDEX.

BASILEAE, PER IOANNEM [illegible].

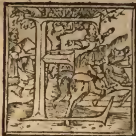
AD D. SEBASTIANVM CORradum, uirum doctiss. atque humaniss. Fabricius Resecus Forocorneliensis.

Si Corrade modò undecunq; doctus
Multa expensa uiris tulisti ad unguem
Tu quæstor Latiæ talenta linguæ,
Vt Latina tuo labore facta
Sit Respublica diues, ac beata:
Quid mirum, tibi si grauis Senatus
Præturam quoque detulit gerendam?
Vt ius cuiq; suum ex utraque lingua
Reddas Pierio in foro, eminenti
E sella: unde tuo frequens ab ore
Dicentis iuuenum caterua pendet?
O Consul quoque, Pontifexq; summus
Fias, ac titulo decorus omni:
Vt iam non modò litteras in aures,
Sed mentes quoque liberas in astra
Tollas, Ambrosia institutione.
Certè aut unus honore dignus omni
Es tu, aut nullus honore dignus ullo est.

SEBASTIANI CORRADI QVAESTVRA, VEL Egnatius:

AD SENATVM, POPVLVM'QVE Bononiensem.

GNATII praeceptoris mei magnum fuit ingenium, magnum optimarum artium studium: & eloquentia tanta, ut eo tempore, quo Venetijs publicè docens florebat, omnes qui literas in Italia profitebantur, in eo genere longè, multumq; superaret. Quo quidē tempore nos, qui iuuenes eramus, illum, cuius aetas iam senescebat, ut iam tum cessaret, imprudenter fortasse quidem, sed tamen amicè monebamus: illud usurpantes, Solue senescentem maturè sanus equum, ne Peccet ad extremum ridendus, & ilia ducat. Ille uerò, qui uir prudentissimus esset, & optimè, qui sit orbis in rebus humanis, nosset, ut in otium, solitudinemq; se conferre cupiebat, sic etiam saepè tentauit; sed, quod cupiebat, à senatu Veneto, qui iuuentutem talis & tanti uiri consuetudine, fructuq; priuari nolebat, id nunquam, nisi senex admodum,

modum potuit impetrare. Quapropter ultimis annis, ut audimus, ita frigebat, ut, qui tunc eum sic iam deflorescentem cognouerunt, existimauerint illum uirum non satis eruditum fuisse. Quin his proximis annis, ut nobis refertur, non defuerunt, qui uirum talem senem, si dijs placet, indoctum uocare non dubitarint. Quos quidem nos homines, qui, quo doctiores ipsi uideantur, alios indoctos appellant, quãuis ipsius scriptis, quæ iam multa leguntur, facile refutare possemus: quia tamen ille multo melius, ut Ser. Galba, ut Q. Hortensius, ut alij, dixit, quàm scripsit, facilius eos testibus, qui sunt adhuc innumerabiles, confutari posse, si res poscat, arbitramur. Nos certè, quod omnes qui tũc Venetijs erant, audire potuerunt, affirmare non dubitamus: illum, quum Pontificis olim legatus orationi, quam memoriter iam penè totam dixerat, interuenisset, illud idem, quod pronũciarat, diuersis uerbis à principio repetitum multo melius, elegantiusq; dixisse. Quare, quũ descendisset, sic nos illi diximus: Tu uerò posthac nihil unquam scribito. Meminimus item Romulum Amasæum, qui tunc inter eloquentes principem locũ tenebat, ita, quum fortè nobiscum quasi peregrinus, nec ab eo

qui

qui penè cæcus erat, uiſus, ad audiendum ueniſſet, exclamare: Dij magni, ſalicippiū diſertum. Fortunius uerò Spyra, uir optimus, et homo doctiſſimus, Egnatij rerum cognitionē ſolebat optare: quē rerū theſaurum frequenter appellabat. Habuit enim uir ille, quod de L. Lucullo dicitur, diuinā quandam memoriam rerum: quas quidem res penè omnes ut legerat, uel audiuerat, ſic ijs qui ſcire uolebant, memoriter, iucundeq́ narrabat. Res uerò tam multas ille legerat, uel audiuerat (ut omnium maximè ſtudioſus, atq́ etiam planè curioſus fuit) ut de omni re, quæcunque in diſceptationem, quæſtionemq́ uocaretur, copioſiſſimè, tanquam Gorgias, poſſet, & ſoleret etiam ſæpe, diſputare. Nam de iure ciuili cautè, de totius orbis & cœli regionibus ac gentium moribus peritè, de poetica diuinitùs, de philoſophia ſapienter, atque de religione piè reſpondebat. Quòd ſi quis eum, ut de rebus ad hiſtoriam, uel ad Rhetoricam pertinentib. loqueretur, rogaſſet: id ille ſic libēter, ſic humaniter, ſic ornatè, ſic copioſe faciebat, ut uerè Lydus, quod aiunt, in campū uideretur eſſe prouocatus. Quare, præter ſtudioſos adoleſcentes, quorum maxima frequentia ſemper Egnatij ianua & ueſtibulū fre-

modum potuit impetrare. Quapropter ultimis annis, ut audimus, ita frigebat, ut, qui tunc eum sic iam deflorescentem cognouerunt, existimauerint illum uirum non satis eruditum fuisse. Quin his proximis annis, ut nobis refertur, non defuerunt, qui uirum talem senem, si dijs placet, indoctum uocare non dubitarint. Quos quidem nos homines, qui, quo doctiores ipsi uideantur, alios indoctos appellant, quãuis ipsius scriptis, quæ iam multa leguntur, facile refutare possemus: quia tamen ille multo melius, ut Ser. Galba, ut Q. Hortensius, ut alij, dixit, quàm scripsit, facilius eos testibus, qui sunt adhuc innumerabiles, confutari posse, si res poscat, arbitramur. Nos certè, quod omnes qui tũc Venetijs erant, audire potuerunt, affirmare non dubitamus: illum, quum Pontificis olim legatus orationi, quam memoriter iam penè totam dixerat, interuenisset, illud idem, quod pronũciarat, diuersis uerbis à principio repetitum multo melius, elegantiusq; dixisse. Quare, quũ descendisset, sic nos illi diximus: Tu uerò posthac nihil unquam scribito. Meminimus item Romulum Amasæum, qui tunc inter eloquentes principem locũ tenebat, ita, quum fortè nobiscum quasi peregrinus, nec ab eo

qui

qui penè cæcus erat, uisus, ad audiendum uenisset, exclamare: Dij magni, salicippiũ disertum. Fortunius uerò Spyra, uir optimus, et homo doctissimus, Egnatij rerum cognitionẽ solebat optare: quẽ rerũ thesaurum frequenter appellabat. Habuit enim uir ille, quod de L. Lucullo dicitur, diuinã quandam memoriam rerum: quas quidem res penè omnes ut legerat, uel audiuerat, sic ijs qui scire uolebant, memoriter, iucundeq; narrabat. Res uerò tam multas ille legerat, uel audiuerat (ut omnium maximè studiosus, atq; etiam planè curiosus fuit) ut de omni re, quæcunque in disceptationem, quæstionemq; uocaretur, copiosissimè, tanquam Gorgias, posset, & soleret etiam sæpe, disputare. Nam de iure ciuili cautè, de totius orbis & cæli regionibus ac gentium moribus peritè, de poetica diuinitùs, de philosophia sapienter, atque de religione piè respondebat. Quòd si quis eum, ut de rebus ad historiam, uel ad Rhetoricam pertinentib. loqueretur, rogasset: id ille sic libẽter, sic humaniter, sic ornatè, sic copiosè faciebat, ut uerè Lydus, quod aiunt, in campũ uideretur esse prouocatus. Quare, præter studiosos adolescentes, quorum maxima frequentia semper Egnatij ianua & uestibulũ fre-

frequentari solebant, multi nobilissimi & optimi senatores, ut magnis de rebus deliberarent, ad eum penè quotidie ueniebant, ita ut eius domus oraculum totius ciuitatis uerè posset appellari. Nos certè, quum Venetijs essemus, ut ea quæ domi uel in porticu inambulans, uel in hemicyclo sedens, Socratico more disputabat, audiremus: sic ad eum ferè quotidie ueniebamus, ut, quoad possemus, & liceret, ab eius latere nunquam penè discederemus. Quin in patriã nos, ut publicè literas Græcas & Latinas profiteremur S. C. reuocati, Venetias sæpe reuertebamur, ut eum uirum, quẽ semper loco parentis coluimus, interdũ saltem, quum, ut antè, quotidie nõ liceret, uideremus. Superioribus igitur annis ea causa Venetias profectus, illũ, Ioannemq́ Pierium Valerianũ, quum Consules etiam tunc essent, & de Rep. cuius ærarium uidebant exhaustum, loquerentur, conueni: qui me quũ uidissent, benigneq́ & comiter, ut antè solebãt, excepissent, cùm saluum uenisse gauisi sunt, tum diuinitùs esse factum crediderunt, ut is qui Quæstor esset, eo potissimum tempore, quo de Reip. rationib. ipsi commentabantur, aduenirett. Itaq́ me rogare, uel potius urgere cœperunt, ut Quæsturæ rationẽ, quã

prius

prius inchoassem, aliquando tandē totam referrē. Ego uerò, qui paratus eò uenerā, quāuis à principio cum uiris doctis & facetis iocans, dissimulassem: rationem tamen, ut ipsi uolebant, totam cùm retuli, tum uerbis etiam totidem, quot relata fuit, describendam curaui: domumq́ reuersus, inde sermonem, quē nunc ad uos mitto, confeci. Nec sum ueritus, ne quis diceret, hasce res indignas esse, quæ dialogo comprehendantur: quū rationes huiusce-modi nemo solus unquam soleat, aut etiam possit referre: & satis constet, nihil esse, de quo frequentius inter homines omnis generis, ætatū, ordinum, non disputetur modò, sed etiā planè contendatur. Quòd si dialogus, ut Græci dicunt, uel de Philosophia, uel de Rep. ferè semper habetur, & de rebus hisce disputando quærit: hic noster, quū de magnorum uirorū morib. & uita, tum de numis, quib. Resp. seruari solet, habetur, & de reb. hisce disputando, uel potius exigendo quærit ita, ut uel ob id Quæstura dicatur. Personarū uerò ratio sic habetur, ut, quamuis etiā sæpe iocentur, ut fieri solet, dignitatem tamen nō minus iocando quàm dicendo cōseruent. Quin ita grauiter interdū dicunt, ut ego uerear, ne quis hoc ipsum nō esse dialogi calumnietur: ni-

tur: nisi, qui loquuntur, eos, ut non sint, Quæstores tamen & Consules uocari: nec Consules modò, sed etiam reges & deos in dialogis loqui, recordetur. Iam, si quis, quòd interdum contrà tenuiter & summisse loquātur, accuset: ille primùm sciat, eos, qui possint utrunque præstare, laudari: deinde, qui doceant, omnes ita loqui solere: postremò, qui tam multa conuertant, tam multa mutuentur, tam multa congerant, eos, quamuis conentur, nō posse tamen unum dicendi genus semper & ubiq; serua re. Sed uos, qui de rebus magnis soletis, de nostris etiam, qualescunq; sint, poteritis, quum uoletis, uel legentes, uel audientes, iudicare.

EGNATIVS. *Tuo quidē more facis Corrade, nos quum uisis, & amas: sed uereor, ne tuo quoq; more iam facias, ut nescio quid in te patiaris desiderari.* COR. *Ego uerò facilè patior, aliquid in me desiderari: atque utinam quidem aliquid, & unum, nō etiam multa desiderentur.* EGN. *Nos, ut nunc est, unum tantum desideramus.* COR. *Quid'nam tandem?* EGN. *Maiorem fidem.* COR. *In eo'ne homine, quem Regienses Accensi iuuenes Academici fidelē cognomento uocent?* EGN. *Fieri potest, ut illi te fidelem sint*

experti:

experti: nos certè cùm fidem tuam requirimus, tum uerò interdũ tibi subirascimur: qui, quæ nobis olim non uoce modò, sed scriptis etiam pollicitus es, ea nondũ præstitisti. COR. *Quæ?* EGN. *Te primo quoque tempore totam Quæsturæ tuæ rationem relaturum.* COR. *Iam me saluum saluo officio & fide uenisse potestis gaudere.* EGN. *An huc uenisti, ut eam referres?* COR. *Quid eam referam, quam me relaturum nunquã promisi?* EGN. *Quando sic præcise, & penè impudenter negas, tecum tabulis obsignatis agemus, & te tuis scriptis conuincemus. Hic tuam Quæsturam lege.* COR. *Operam dabo, ut reliquum quod sit, primo quoq; tempore referam.* EGN. *Quid hic polliceris?* COR. *Operam me daturum.* EGN. *Quasi tu dicas, fidem te seruasse, modo rei cuipiam operam dederis. Ut, Pieri, qui soluendo non sunt, ad omnes captiones confugiunt?* COR. *Ego uerò & soluẽdo sum, si quid debeo: nec ullas quæro captiones. sed tu meá uerba multo aliter, atque uel olim scripta sunt, uel nunc dicuntur, interpretaris.* EGN. *Quin igitur ea tu nunc explicas?* COR. *Pollicitus inquam sum, me, quũ primùm possem, curaturum, ut reliquum quod esset rationis, non*

totam rationem, referrē. EGN. *At tu ne id quidem curasti.* COR. *Atqui ne potui quidē. Nam quum ex amicorū literis cognouissem, fore, qui mihi uel accusatorē ponerent, uel accusarent ipsi: non putaui mihi faciendū, ut prius reliquū quod esset, referrem, quàm de parte relata fuisset iudicatum.* PIER. *Quis ea de re sententiā ferre poterat, qua de Consules nondū statuissent?* COR. *Nemo uerè: sed ego tanquā Apelles, obseruabam, quid homines ea de parte iudicarēt.* PIER. *Sutor'ne aliquis supra crepidā iudicauit?* COR. *Fortasse multi, ut sunt homines ad uituperandum, quàm ad laudandum propensiores: sed ego de nemine audiui, nisi de Ioanne Baptista Goineo, uicino tuo Pieri, iuuene erudito, et ad dicendū parato: qui nihil in Venere, ut par est credere, quū inuenisset, quod carperet, sandalij tamen crepitū reprehendit. Nam quū de Quæstura ipsa ne uerbū quidem fecisset, calūniatus est, me nescio quid paulo iniquius de Romulo Amasæo scripsisse: quem uirum, ne sim, nisi ita colo & obseruo, ut uni Pompilio filio, præterea nemini concedā, quod & ipse agnoscit, nec iam Goineus ignorat: qui postquā uerè cognouit, me alium esse, atque ipse sibi finxerat, nihil habuit antiquius,*

quàm

quàm ut meam sibi gratiam per communes amicos cõciliaret. Itaq; nunc mihi est, ut qui maximè, charus. EGN. *Iam satis de accusatore, uel eo qui noluerit Momum imitari, audiuimus: sed tu nullum nobis adhuc laudatorem nominasti.* PIER. *Nullum quidem ille laudatorẽ Egnati nominauit: sed nos, quod è uerbis ipsius penè sequitur, inferre possumus. nemo præter unum, uituperauit: reliqui igitur omnes quodã modo uidentur laudasse.* COR. *Sequatur, nec'ne, uos ipsi uideritis: ego certè non mihi tantum tribuo, ut ita concludi uelim. illud quidem certè iure meo possum affirmare, mihi laudatores tam multos fuisse, ut non solum decem, more Romano, sed sexcentos etiam dare potuerim.* EGN. *Eos uellem dedisses.* COR. *Dedissem profectò, si fuisset opus. sed quum iam nulli essent accusatores, cur ego laudatores darẽ?* EG. *Da nunc aliquos saltem, ut nos aliorũ iudicia & testimonia habentes, facilius de re tua statuere possimus.* COR. *Nec uos, qui prudentissimi estis, quiq; optimè de alijs iudicatis, aliorum iudicio egetis: nec nos de nobis loqui libenter solemus, ne nos ipsi, quod turpissimum est, laudare uideamur.* EG. *Imò & nos, & omnes qui de re aliqua rectè,*

uolunt

uolunt decernere, aliorũ sæpe iudicio egent: nec tu te, aliorum opiniones de rebus tuis referens, laudabis. COR. *Lazarus igitur Bonamicus, uir optimus, & homo doctissimus, nos uel de Quæstura, quum uidisset nunquam, dignos iudicauit, quos in Istriam primùm, deinde in Sarmatiam ad docendum publicè mitteret.* EGN. *Ego sanè quidẽ recordor, Iustinopolitanos oratores ad me adiisse, ut ego te ad eam rem cohortarer: et Martinũ Cromerum Sarmatã sæpe literas ad te Patauio dedisse, quibus te rogabat, ut Quæsturam ad Regem suum in Sarmatiam mitteres, & te ipse eódẽ postea conferres: quum ego tibi autor fui, ut tu Italus in Italia maneres.* COR. *Morem tibi gessi: & quidẽ ita, ut neq; Cromerus ipse, neque Regis legatus, modò non montes auri pollicentes, unquam me de sententia mouere potuerint: etsi Venetias uenerunt illi, & omnem, quod aiunt, mouerunt lapidem, ut me etiam mouerent.* EGN. *Id ego recenti re audiui.* COR. *Non audisti, opinor, eodem tempore Magnum Gruberũ, uirum in literis nomine & re magnum, & duos nobilissimos adolescentes Germanos Venetias uenisse, ut tuum Quæstorem uiderent, utq; ab eo scriptum aliquod auferrent, quo*

apud

apud suos testari possent, Quæsturam sibi ab autore donatam fuisse. EGN. *Præclarum Quæsturæ probatæ testimoniũ, si uera dicis.* COR. *Aderant testes non pauci, quos, si uoletis, producam.* EGN. *Tibi iam credimus.* COR. *Hoc magis credetis.* PIER. *Qui libellus iste?* COR. *Quẽ Ioannes Oporinus, nisi fallor, ex eorum libris, qui aliquid in Ciceronis epistolas ad Atticũ scripserant, confecit.* EGN. *Quid in eo de tua Quæstura scriptum?* COR. *Alia multa, sed unũ illud audiatis uelim.* EGN. *Recita.* COR. *Quòd autem tribus uiris nupserit Tullia, uide Sebastianũ Corradum in Quæstura sua, doctissimis id quoq;, ut alia omnia, argumentis probantem.* EGN. *Itá ne scriptum?* COR. *Uide.* EGN. *Non ille modò, quisquis est, Quæsturam probat tuam, sed pedem etiam in nostro choro ponit.* COR. *Rectè facit, quando uos minus saltatis.* EGN. *Saltemus profectò, si tu restim ductes.* COR. *Id ego uerò iampridem fecissem, nisi, qui cantitarẽt, fuissent expectandi.* EGN. *At iam, ut uideo, multi sunt anni, quum cantarunt illi.* COR. *Cantarũt aliqui, sed multis opus erat, qui simul cantarent.* PIER. *Atqui iam multi simul etiam, nec obscurè cantarunt:*

runt: ut ille te Corrade cantus & multum delectare, & prorsus ad saltandum potuerit excitare. COR. *Sic igitur excitauit, ut cupiam saltare: certe delectauit non aliter, atque Themistoclem uox eius, à quo uirtutem suam optimè prædicari audiebat: sed non plus tamen oblectauit, quàm Marij Nizolij doctæ & accuratè scriptæ literæ: quàm Scipionis Blanchinij prædicatio: quàm M. Antonij Flaminij, Romuli Amasæi, Achillis Bochy, Fortunij Spyræ, Bernardi Feliciani, Martialis Rotæ, & Iouitæ Rapicij, summorum hominum cohortationes: quàm Petri Bembi, uiri clarißimi, familiaris approbatio, & commendatio Quæsturæ: quàm deniq; iudicium Francisci Sabini, tunc in literis uerè Floridi: qui quũ omnium penè, qui aliquid nostra uel patrum memoria scripserunt, errores, quasi Timæum imitatus, collegisset, à Ruberto Saliceto Bononiæ interrogatus, an erroris aliquid in Quæstura nostra inuenisset, respondit, nihil, quod ualde reprehendi posset. Sed quid multa? Ciues mei Regienses ita Quæsturam probarunt meam, ut me uel absentẽ, & penè inuitum, ædilem curulem designarint.* EG. *Ita inuitum Pieri, ut ad illos excusationem pararit: nec*

fuerit

fuerit magistratum initurus, nisi ego, ut se statim Regium conferret, impulissem. PIER. Quo'nam consilio Corrade, patriæ tuæ honores repudiabas? COR. Eodem, quo sacerdotium mihi à Bartholomæo Croto Regiensi, poeta graui, & nobili, datum, & curationem Pontificiam ab eodem oblatam paulo antè repudiaram: ut uobiscum, & cum uestri similibus, in hoc tranquillissimo portu uiuerem. Tu tamen Egnati, non uerbis solùm, sed exemplo etiam tuo mihi persuasisti, ut ciuium uoluntati obsequerer. EGN. Nec te consilij, ut audio, pœnitet. COR. Haud sanè quidem pœnitet, quum tam gratos ciues sim expertus: qui nullum genus officij & honoris non in me contulerunt. sed doleo, mihi nunquam tantum otij fuisse, ut hanc Quæsturæ rationē, quam uos tantopere petitis, possem conficere. EGN. Nunc tandem conficies. Ut enim dissimules, nos tamen ea causa huc te uenisse credimus. COR. Credatis licet, quod lubet: ego tamen, ut dicebam, huc ueni, uos ut in primis uiserem. sed, si uos ita uultis, & estis otiosi, non grauabor, quicquid mecum rationis huius attuli, iam nunc referre. EGN. Nos uerò uolumus, ut audis: & sumus,

ut quum

ut quum maximè, feriati. COR. *Sed uelim, rationes in prouincia relictas pro latis habeatis.* EG. *Sumus uidelicet rerum omnium imperiti, & tibi acceptum referemus, quod tu nobis expensum non tuleris.* COR. *Feram.* EGN. *Re, an uerbo?* COR. *Utroq;.* EGN. *Incipe igitur numerare.* COR. *Incipiam, inquam, si uos rationes, quæ lege Iulia sint in prouincia relictæ, estis delaturi.* EG. *Deferemus, & legem illam, quã ne tum quidem, quum lata est, à Bibulo seruatam scimus, nos tamen seruabimus: si tu, qui legis illius mentionem facis, eam prorsus seruasti.* COR. *Ego scio me rationes confectas, ut lex illa iubebat, apud Regienses meos deposuisse.* EGN. *Tantum abest, si uera dicis, ut eam seruaris, ut eam mihi, quod in te fuit, sustulisse uidearis: quum ea nihil minus iubeat, quàm ut quis apud quamlibet ciuitatem, & apud suos, rationes publicas deponat.* COR. *Sciebam quidem eas apud duas ciuitates, quæ maximæ uideantur, nec apud suos, ne suspiciosum sit, deponi oportere: sed mihi nulla maior erat ciuitas, quàm Regiũ: & Regienses ea fide & religione sunt prædití, ut in nullam uobis suspicionẽ uenire debeant.* EGN. *Tu rectè facis, quũ ciues tuos de te tam bene*

meritos

meritos, laudas: & nos item credimus eos esse, quibuscum in tenebris, ut aiunt, micare possimus. sed tu non nescis, quid sit personam publicam sustinere. Non enim solùm nobis utilitati publicæ consulendum, sed, quid etiam possint homines dicere, prouidendum: præsertim quum tot hodie sint Momi, quibus etsi neminem satisfacere posse scimus, nobis tamen est opera saltem danda, quoad eius fieri potest, ne quid illi meritò possint reprehendere. An non credis fore, qui nos uel amore, uel cupiditate, uel temeritate prolapsos dicant & accusent, si rationes ita relictas probemus? Quid quòd neque prædes, ut uideris, pecuniæ publicæ accepisti, neque literas tuæ ciuitatis attulisti? COR. *Ego uerò & illos accepi, & hasce ab amplissimis uiris nostræ ciuitatis obsignatas attuli, ne me rem tantam temerè egisse censeatis.* EGN. *At illud dicent maledici: ratio quidem hercle apparet, sed argentum οἴχεται.* COR. *Poteras à principio dicere, rem sine nummis omnibus agi non posse: & ego aliud egissem.* EGN. *Hoc agas, necesse est.* COR. *Qui possum, quum uestræ manus ita sint oculatæ, ut ne credant quidem, quod uident?* EGN. *Nihil uident, nisi te uerba tantùm dare, res & uerba pollicitum.*

licitũ. COR. *Dem res quoq;, nisi uos numos omneis petatis, quum paucos ego mecum nunc attulerim.* EGN. *Non est uerisimile, te domo profectum, huc ut uenires, ubi rationem tibi scires esse reddẽdam, & ubi multa esse non ignorares, quæ necesse est emas, uelis nolis, paucos tecum numos attulisse.* COR. *Dabo, quotquot attuli: sed quid si postea rationum summa non quadrarit?* EGN. *Operam tu dabis, ut pares sint rationes.* COR. *Qui?* PIER. *Ego tibi dicam Corrade. In hac urbe sunt argentarij, sunt tabulæ, sunt fœneratores.* COR. *Quin tu rectè mones. Quare uel mutuatione, uel permutatione, uel fœnore, si quid fuerit reliqui, soluam, ut aliquãdo tandem hac molestia me liberem. Sed illud à uobis quæro, iubeatis'ne rationem totam referri, an reliquum quod sit solui?* EGN. *Volumus utrunque.* COR. *Non putabam de relata parte mihi laborãdum, quæ tot hominum doctissimorum testimonijs esset comprobata.* EGN. *Quid uerbis opus? an non tu recordaris, inter nos ita conuenisse, ut nihil prius nos de parte, quæ relata esset, statueremus, quàm tu rationem totam simul retulisses?* COR. *Recordor sanè quidem.* EGN. *Refer igitur.* COR. *Referte & uos, uel*

potius

potius reddite, quam tum dedi, pecuniã, ut totam simul, & præsentem commodius soluam. PIER. *Aequum petit Egnati.* EGN. *Vereor, ne, cùm Venetijs nunc sit, nauem potius quàm equum petat, si nos illi pecuniã, quam numerauit olim, reddamus.* COR. *Quum te fraudaro semel, & profugero, tu nihil unquam postea mihi quicquã credito.* EGN. *Cauebo potius, ne semel fraudes, & profugias: nam claudi fores iubebo. sed extra iocũ, tu pecuniã accipe tuam, & rursus totam, & præsentem simul, ut dicis, numera.* COR. *Numerabo, si prius à uobis cauero, amplius eo nomine neminem, cuius petitio sit, petiturum.* EGN. *Nos uel te præsente, in tabulas publicas referemus.* COR. *Cautio non spernenda: sed uereor tamen, ut aduersus improbos sit firma satis.* EGN. *Ita firma, ut nemo poßit amplius à Quæstore quicquam petere. Quòd si quis improbus esse uelit, nec, quod scriptum sit, probare, poteSt ille Consulib. qui retulerint in tabulas publicas, non Quæstori, quem tabulæ ipsæ publicæ soluisse testentur, negotium facessere.* COR. *Placet cautio: sed uelim, uobis item lex illa, quã tulimus olim, nunc etiam placeat, ut nummos omnis generis accipiatis: ne, quum Veneti*

sitis, uestro more Venetos numos semper quæratis. EGN. *Placet, ut etiã pro Pierio respõdeam?* PIE. *Placet quidem: sed uolumus Corrade, ut alium, atque olim secutus es, ordinẽ adhibeas.* COR. *Verbum Consulis agnosco: sed tamẽ id quod mihi nũc imperas, egomet ipse mecum cogitabam. Scio enim tum, cùm rus ad uos sine tabulis uenissem, ordinè seruare non potuisse: sed quicquid in solum uenit, ut dicitur, retulisse. Nunc illum sequar ordinem: ut quamuis pecunias in tota prouincia exegerim, eas tamen tanquam signatas in prima prouincia, & ciuitatibus quæ sunt attributæ, referam. Nam primùm quicquid ad Ciceronis ipsius uitã & mores pertinet: deinde reliquorum, quorum scripta sunt in Ciceronis libros cõgesta, cùm uitas, tum scripta ipsa quàm diligẽtissimè & breuissimè fieri poterit, explicabo.* EGN. *Parturiẽt mõtes.* COR. *Nec tamen, opinor, mus ridiculus nascetur: sed homines, quos uel ipsa uetustas obruit, uel scriptorũ negligentia modò nõ extinxit, renascentur.* EGN. *Erit igitur aliquis, qui possit illud usurpare: Ipse ego (nam memini) Troiani tempore belli Panthoides Euphorbus eram.* COR. *Erit aliquis potius, cui nos dicemus: Tu qui fuisti Hippolytus, nunc idẽ*

Virbius

Virbius esto. EGN. At tu caueto, ne si id feceris, tum Pater omnipotẽs aliquem indignatus ab umbris Mortalẽ infernis ad limina surgere uitæ, Ipse repertorem medicinæ talis, & artis, Fulmine correptum Stygias detrudat in undas. COR. At nullum uidebit pæonijs reuocatum herbis & amore Dianæ: sed scriptis omnes, quos diximus, ab inferis excitatos. Ut uerò Ciceronem primùm iam nunc ab inferis excitandum possimus agnoscere, necesse est ut nos illum deinceps qualis ante Quæsturam, ante Aedilitatem, ante Præturam, ante Consulatum, ante mortem fuerit, depingamus. EGN. Depinge quod libet, dum nobis aliquando tãdem numos incipias numerare. COR. Accepi. EGN. At hodie dabis, non accipies. COR. Nec ego me accepturũ, sed accepisse dico; atq; idipsum more Quæstorum, qui, quod in Verrina tertia legimus, rationes ita referebãt. EGN. Quid igitur accepisti? COR. Hunc numum. EGN. Quid dedisti? COR. Eundem numum, de quo Plutarchus, Dion, Appianus, & alij tam multa falsò retulerunt. EGN. Id posterius uidebimus: tu nunc perge, ut cœpisti, referre. COR. Scire prius uelim, placeat'ne uobis hic numus? EGN. Ipsa quidem

forma, ut qui maximè placet: ſed quanti ſit, ignoramus. COR. *Non mirum de uobis, qui ueſtris tantùm numis utamini: uerùm apud nos numis omnibus præfertur.* EGN. *Ubi ſignatus?* COR. *Arpini, tribus literis.* EGN. *Quibus?* COR. *M. T. C.* EGN. *O gratos Arpinates, qui Marci Tullij Ciceronis non modò laudes olim prædicarunt, ut in oratione pro Plancio cognoſcitur: ſed adhuc etiam uel numis memoriam ſeruent. Quare uel hoc nomine dignus eſt numus, qui numis, ut tu dicis, omnibus præferatur.* COR. *Præferatur igitur.* PIER. *Iam prælatus eſt: tu uerò perge.* COR. *Pergam, ſi prius illud dixero, idem propemodum ſummis poetis Homero & Uirgilio contigiſſe: niſi quòd illi numi ſunt ænei, hic aureus & uetus, ſi cum Uirgilij numo conferatur. Numi uerò huiuſcemodi quo uetuſtiores ſunt, eo magis hodie probari ſolent.* PIER. *Corradus, Egnati, quantum ex hiſce uerbis quæ modò retulit, conijcio, uidetur nobis ueteres numos daturus.* COR. *Ita ueteres, uix ut ſigna & imagines appareant.* EGN. *Si Romani ſunt, naualis in ære altera ſignata eſt, altera forma biceps.* COR. *Romani ſunt illi ſanè quidem maio-*

rem

rem partē, & aurei ferè omnes. EGN. Non tam ueteres igitur esse possunt: siquidem constat, aureos numos tempore belli Punici secundi signatos fuisse. COR. Tam ueteres certè, ut ne peritissimi quidem homines antiquitatis, eos facile cognoscant. EGN. Si tu nos igitur consulas, tibi consilium demus, ut eos ne proferas. Nos enim non sumus tam stulti, ut numos accepturi simus quos nemo cognoscat. COR. Nos faciemus, ut omnes cognoscant. EGN. Tu uidelicet eos in splendorem, ut ait Plautus, ita dabis, ut signa patefacias. COR. Non dicemus quid facturi simus, ne fortasse uideamur maiora polliceri quàm quæ præstare possimus: sed speramus tamen fore, ut uos nullum numi genus libentius accipiatis. EGN. Scimus te diu multumq; in ueterum rebus esse uersatum, neque id ipsum sine reprehensione. COR. Qui me tandem reprehēdunt? EGN. Qui suum studium in philosophia, uel in iure ciuili, uel in sacris literis collocarunt. COR. Quid reprehendunt? EGN. Christianū hominem tantum temporis hisce rebus perquirēdis consumere. COR. Quasi uerò parum, uel nihil omnino iuuet hominem Christianum, quum quæ iactant isti,

quantum satis est norit, historias quoque quas maiores nostri prorsus ediscebant, nosse: aut iam conuicerint ipsi, Christianos esse magis qui terrarum orbem captionibus, litibus & erroribus replent ac perturbant, quàm qui historias ita legunt, ut interea tamen uerè philosophentur, leges seruent, & Deum colant. EGN. *Eáne tu facis?* COR. *Faciam necne, tu unus omnium optimè nosti. eos certè qui faciunt, imitor: ut qui me accusant, non iam Næuium, Plautū, Ennium, sed Egnatium, Pierium & Victorium accusent.* EGN. *Ut malus culpæ socios quærit?* COR. *Immò laudis duces.* EGN. *Nisi fortè interdum ut signa deseras.* COR. *Quando?* EGN. *Quando minima quæq; persequeris, in quibus duces ipsi cōniueant.* COR. *Nec elephantes murem aut culicem capiunt. quāquam uideo interdum ne duces quidem ipsos huius diligentiæ pudere: quòd si tamen pudeat, alios ego duces, quos hac in parte sequar, habeo.* EGN. *Quos?* COR. *Macrobium, Gellium, Plutarchum, Plinium, Tacitum, Suetonium, Asconium, Varronem: & hunc denique ipsum quem mihi imitandum proposui, Ciceronem.* EGN. *Ipse tamen ineptias uocauit:* COR. *Veritus fortasse,*

tasse, ne molestus, ac planè ineptus Attico uideretur, à quo tam sæpe de rebus hisce quærebat: uerùm nemo unquam diligentius & melius huiusce modi res est persecutus. EGN. Id ille faciebat, ut Reip. suæ prodesset. sed tu quam Remp. habes, cui prodesse uelis? COR. Eorum, qui literarum studia paulo rudiores colunt. EGN. Quid his utilitatis affers? COR. Id, ut legentes intelligant. EGN. Nos igitur rudes Pieri, si, quum tam multa legerimus, ea nondum intelleximus. COR. Uos literarum studia non rudes, sed omniũ doctißimi colitis, ut iam non modò scire, sed testari ètiam poßitis, quod olim diximus: hæc neque uobis, neque cæteris doctißimis hominibus, sed rudioribus, aut Tarentinis, ut dixit Lucilius, scribi: & mihi satis esse, si quid utilitatis hisce uidear attulisse. EGN. Ut scilicet intelligant, quæ fuerit Hecubæ mater, aut quid Sirenes solitæ fuerint cantare. COR. Ego ut hasce nugas curem? EGN. Quid igitur curas? COR. Ut alicuius uerbi uim, & autoris sententiam cognoscant. EGN. Habes exempla quæ proferas? COR. Multa, sed uno nunc ero contentus. Hæc sunt Ciceronis uerba libro decimotertio ad Atticũ scripta: Libri quidem exie-

runt. PIER. *Quis hic dubitare potest, quin interpretandum sit, Exierunt, editi sunt?* COR. *Qui sæpius infrà legerit, & animaduerterit, eos libros ne Bruto quidem, cui scribebantur, tum datos fuisse.* PIER. *Quo tu igitur pacto uerbum illud interpretaris?* COR. *Exierunt, absoluti sunt: ut illud Horatij, Urceus exit.* PIER. *Tu nobis hoc facile probas: sed proba item quod ad sententiam pertinet.* COR. *Differam potius, & ne præpostere agam, referenda ratione tota suis locis probabo: & quidem ita, ut sperem fore, ne dicatis amplius nos in ueterum rebus cum reprehensione uersatos esse, quum tam multa hac ratione à nobis in Ciceronis libris, & aliorum explicata cognoscetis.* EGN. *Cogitat hic homo non Romanos solùm & ueteres, ut pollicitus est, sed externos etiam numos dare.* COR. *Id uestra refert nihil, dum sint probi: quanquam sunt ij quidem omnes ferè Ciceroniani, & ita Romani: fieri tamẽ potest, ut externi etiã multi sint admisti: qui si in manus uenerint, non credo uos propter legem latam reiecturos.* EGN. *Bene credis, nisi fuerint reijciendi.* COR. *Spectabitis.* EGN. *Fac tandem spectemus.* COR. *Uita.* EGN. *Libenter hunc numum*

mum Corrade ſpectamus: atq; utinam quidem nobis ipſum liceat quàm diutiſsimè ſpectare. COR. *Animaduertas, idem ferè omnes, qui ſemel hunc numũ uident, optare.* EGN. *Nec mirum uideri debet. eſt enim dignus, quẽ ſemper omnes ſpectent.* COR. *Ea eſt, opinor, cauſa, cur quãuis ſit admodum uetus: ipſe tamẽ magis quàm cæteri, ſpectatus & tritus hominum manib. eſſe uideatur.* EGN. *Non uidetur admodum uetus, cùm ſigna ſic appareant.* COR. *In Arpinati uilla, nõ procul à Fibreno & Liri fluminibus eſt ſignatus, anno ab U.C. ſexcẽteſimo quadrageſimooctauo, C. Attilio Serrano, Q. Seruilio Cæpione Coſs.* EGN. *Quis autor?* COR. *Multi, & in his ipſe Cicero, qui libro ſecundo de Legib. ita ſcribit: Hanc uides uillam, ut nunc quidem eſt, lautius ædificatam patris noſtri ſtudio: qui quum eſſet infirma ualetudine, hic ferè ætatem egit in literis. ſed hoc ipſo in loco, quum auus uiueret, & antiquo more parua eſſet uilla, ut illa Curiana in Sabinis, me ſcito eſſe natum. Deinceps & alia dicit, quibus omnino docet, in ea uilla ſe natum fuiſſe. In Bruto uerò, de Conſulib. ita loquitur: His Conſulibus Seruiliam legem ſuaſit Craſſus, quib. nati ſumus,*

quum

quum ipse esset Q. Cæpione consule natus, & C. Lælio. Quæ quidem uerba, quum superioribus annis interpretaremur (facilè quod apparebit in commentario quem breui nos edituri sumus) ostendimus, ea Ciceronem dixisse, ut & quib. Consulibus esset natus ostenderet: & admoneret penè fatum fuisse, ut L. Crassus, sub cuius persona Cicero sæpe latet, & Cicero ipse, consule nominis eiusdem, hoc est Q. Seruilio Cæpione, tam diuerso tempore nascerentur. Idem Blōdus in duodecima Italiæ regione de uilla, & Gellius lib. decimoquinto, cap. uigesimooctauo de Consulibus, affirmant. EGN. *Post Ciceronem tu nobis Atticos testes dedisti: quasi uerò Gellio, & Blondo plus, quàm Ciceroni sit credendum.* COR. *Id eò feci, ne quis Ciceronem ipsum testem domesticum nimis esse calumnietur: quanquam satis constat, omnes qui uitas uel oratorum, uel poetarum scripserunt, ex ipsorum scriptis omnia penè collegisse. ut iam nemo mirari debeat, si nos quoq; de Ciceronis uita dicturi, ex ipsius scriptis eam potissimùm colligemus: quum præsertim Cornelij Nepotis, Tironis, Fenestellæ, Asconij & aliorum scripta, quibus illi Ciceronis res mandarant, desiderentur.* EGN. *At ea quæ Plutarchus,*

chus, & Leonardus Arretinus de Cicerone scripserunt, non desiderantur. COR. *Non desiderantur quidem, sed uereor ne multis in rebus cæcus cæco dux fuerit.* EGN. *Hic Pieri oculos cornicum confixit: qui, quod Plutarchus & Leonardus Arretinus, uiri tales, non uiderunt, ipse tot post annis uideat: cùm, quod ante pedes habet, uix uidere poßit.* COR. *Quid rides Pieri?* PIER. *Te lippum, uel luscum, certè parum uidentem ab eo significari, qui nunquam domo sine conspicilijs, ut uocat Plautus, quasi Politiani Lamia egreditur.* COR. *Dici tamen solet, Loripedē rectus derideat: sed ille quicquid in me dicit, id suo iure, & nunc in suo regno dicit. Uerùm, si quis ex eo separatim quærat, ecquid Corradus uideat, pro eo amore quo discipulos omnes suos prosequitur, eum uel Lynceum esse dicat.* EGN. *Dicam, si uerum sit.* COR. *Hac in re dicas licet: quādo uerum est, ea nos, in quib. quasi tenebris Plutarchus & Leonardus Arretinus offenderunt, uidisse.* EGN. *Dicam, cum ego quoq; uidero.* COR. *Oportebit in Aesculapij prius incubare.* EGN. *Est hic mihi discipulus, qui me uel in eo semper est imitatus.* COR. *Dignus est profectò, qui quanto lux est cæteris*

teris rebus charior, tãto magis laudetur, quàm qui latos Platonis humeros, uel qui linguã Aristotelis paulùm balbutientẽ sunt imitati. Sed, quoniã de loco & anno diximus, dies etiã uidetur addendus: qui fuit III. Non. Ian. ut ipse Cicero lib. septimo, & decimotertio ad Atticum scripsit, EGN. *Idẽ scripsit in uita Plutarchus.* COR. *Dubitãt tamẽ eruditi, quum græcè sic ille dicat,* ἡμέρα τρίτη τῶν νέων καλανδῶν. *Nam multi uertũt,* III. *Calen. Ian. arbitrati, Plutarchum græcè simul & latinè locutum fuisse: multi,* III. *Non. Ian. ipsum Ciceronem fortaßè imitati, qui suũ natalem* III. *Non. Ian. celebrat. Sed si quis fortè roget, cur Plutarchus ita sit locutus, nemo facile dicat. Nam uiros etiam doctos audiui, qui die tertia post nouas Calendas, interpretarẽtur, quòd Attici sæpe præpositiones omittãt. Verùm si uertamus hoc modo, latinè dicere poterimus: Prid. Non. Ian. qui dies est tertius post Cal. Ian. quas Plutarchus nouas uocat, quòd ab his nouus annus, & nouus mensis incipiat. & ita Plutarchus de die natali uideatur à Cicerone dissentire, præsertim quum dicat, postea morem fuisse, ut Romani pro salute principis eo die uota nuncuparent: quod certè prid. Non. Ian.*

fiebat,

fiebat, ut uiri docti putant, cùm uideant itá Caium Iurisconsutũ libro quinquagesimo Digestorũ scripsisse: Post Calẽdas Ianuarias die tertio pro salute principis uota suscipiuntur. EGN. *Cum Plutarchus & Caius uiri tales consentiãt, eum diem post Calendas Ianuarias tertium, hoc est, ut ais, Prid. Non. Ianuar. fuisse: uide, ne numerus apud Gellium & Ciceronem sit mutandus, & II. id est, Prid. Non. Ian. legendum.* COR. *Videndum potius, ne sit locutio uetus, qualis illa, ante diem III. Non. Ian. id est, III. Non. Ian. ut sit, post Calendas Ian. die tertio, hoc est, tertio die cum Calendis ipsis. Sic enim multi uerba Pauli Iurisconsulti lib. quinquagesimo Digestorum sunt interpretati: Ante diem decimũ Calend. post diem decimũ Calend. utroque sermone undecima dies significatur.* EGN. *Hic sacer ancipiti mirandus imagine Ianus Bina repentè oculis obtulit ora meis: siquidem ante quod est in re, post'que uidetur idem.* COR. *Ne sit mirum, cùm Gellius, intrà Calendas, & in Calendis, idem esse putet: quamuis egò sæpe dubitarim, ne, quum ueteres intra Calendas dicebant, Calendas significarent, quas Macrobius quintanas & septimanas appellat: quum dicamus, Intra*

dies,

dies, non intra diem: ut necesse esset dicere, si Calendas hic pro die primo mensis acciperemus. EGN. *Quid igitur tu putas?* COR. *Ueteres, dies omnes qui sunt ad Nonas, Calendas appellasse, quòd Pontifex uerbũ καλῶ quinquies uel septies, ut Nonarum ratio postulabat, usurparet. Nam quòd Macrobius ait, hunc diem qui ex his diebus qui calarentur, primus esset, placuit Calendas uocari: sic interpretor, ut putem eum potissimùm Calendas uocari: quamuis etiam cæteri qui sunt ad Nonas, Calendæ uocentur.* EGN. *Macrobius quidem ita loquitur, ut nescias, Calendas'ne, an Nonas, quintanas aut septimanas appellet: sed Varro & Censorinus apertè Nonas quintanas & septimanas uocãt. Quare nescio quid in mẽtem tibi ueniat, ut audeas à uiris huiuscemodi dissentire.* COR. *Tantum abest ut ab illis dissentiam, ut ego maximè quod illi scribunt, affirmem: illud tamen dico simile uero uideri, Calendas toties, quoties uerbũ καλῶ diceretur, appellatas fuisse. quod ego ne dixissem quidem, nisi libro quadragesimo quinto Digestorum, apud Ulpianum ita scriptum uidissem: Si quis ita interrogatus, intra Calendas quintas dabis? responderit: Dabo Idib. non obligatur.*

gatur. Apparet enim Iuriſconſultum de eodem menſe loqui, quum reſpõdeat ille, Dabo Idib. quòd penè ſit neceſſe dicere, Idibus eius menſis, de cuius quintis Calendis interrogaſti. Aliter enim nemo intelligat, quas Idus ſignificet. Sunt tamen, qui credant, quinq; menſes, uel quinq; dies primos, hoc eſt Calendas quinq; menſium ſignificari: quod mihi uel in primis abſurdum uideri ſolet. Nam quis interrogatus, an intra quinq; menſes, ſiue Calendas quinq; menſiũ ſit daturus, reſpondeat, ſe proximis Idib. daturũ? Relinquitur, opinor, ut de Calẽdis interrogatus, de Idib. eiuſdẽ mẽſis reſpõdeat, & quæ Calẽdas, de quib. eſt interrogatus, ſequantur. Idus uerò quintas Calendas in eodem mẽſe nullo modo ſequi poſſunt, niſi Calendæ, quomodo diximus, antè collocẽtur. Quod ſi uerum credimus, credamus etiã, Plutarchũ, quũ dixit, tertia die Calendarum Ian. pro III. Non. Ian. rectè locutum fuiſſe: præſertim quũ M. Cato uinũ ante Cal. Ian. primas accipiendũm, & Liuius frumentum ex agris in urbes ante Cal. Iul. primas conuehendum dicant: & uinum in triduo daretur, nec frumentum in agris in annum ſequentem ſeruari ſoleat: ita ut neceſſe fuerit addere primas Cal. ne ſecundas ſignificaret, ut

multi arbitrãtur. EGN. *Hoc ipsum mihi facile probas, & si cupio plurib. à te uerbis explicari.* COR. *Eos imitabor scilicet interpretes, qui superiorib. annis, ne parũ multa scire uiderẽtur, quæcunq; de re aliqua scripta recordabantur: & si parũ, uel nihil potius ad id quod interpretabãtur, pertinebãt, ea tamen unũ in locũ cõgerebant.* EGN. *Quasi uerò res ea parũ studiosis prodesset.* COR. *Proderat fortasse tunc, & nunc, ut quũ maximè prodest illis, qui quasi ex cõmentario, ut loquitur Seneca, semper uolunt sapere: sed illis, quos iuuaret haurire, & petere è uiuis libandas fontib. undas, tantum abest ut prosit, ut maximè etiam obesse credatur. Nã præterquã quòd aquam sæpe turbidã bibunt, fit etiã interdũ, ut illa contenti, tãquam poculo Circeo, retardẽtur, quo minus fontes, unde fluat aqua liquidior, inuestigent.* EGN. *Non negabis, opinor, eos, qui tam multa, ut ais, congerebant, multo melius studiosorum commodis consuluisse, quàm qui tam pauca, tam breuia, tam concisa, ut ne intelligi quidem possint, contulerunt.* COR. *Quid ego negem, qui neutrum probo, neq; quod in utrisq; sit uitiosum, ut extremum, sequendum puto?* EGN. *At uos, qui nunc* τὰ σχόλια *datis, ea scribitis,*

quæ

quæ propter breuitatem, Delio natatore prorsus indigeant. COR. *Sumus uidelicet ita σκοτεινοὶ, ut quæ scribimus, neque Egnatius neque Pierius, duo Socrates intelligant.* EGN. *Nos mitte, quibus ea scribi negas, & à rudioribus finge, atque à Tarentinis, quib. scribuntur, ea legi: an ex his quenquã fore putas, qui tuas coniecturas interpretari possit?* COR. *Quando me unum petis, ego unus nũc istam petitionem uitare conabor, & respõdebo, primùm me tum, quum σχόλια illa describenda curaui, neque temporis, neque loci, propter librariorum festinationem, & libri formam ac exiguitatem, tantum habuisse, ea ut possem latius explicare: deinde eo consilio scripsisse, ut neque ab indoctissimis, neque à doctissimis, sed à mediocriter eruditis, quos ego rudiores, & Tarentinos uoco, legerentur: quod si fieret, sperabam fore, ut multo plures meam parsimoniam, quàm aliorum luxuriem, laudarent. Nec ea me spes fefellit: siquidem ipsa τὰ σχόλια doctis etiam hominibus ita uideo placuisse, ut iam sæpius in Germania, Gallia & Italia sint à librarijs descripta.* EGN. *In his tamen omnes autorum, quos ipse fueris secutus, nomina desiderant.* COR. *At in his quæ iampridẽ in Ciceronis epistolas ad Atti-*

ticũ, & in Valerij Maximi libros edidimus: quæ que propediem sumus edituri, non desiderabunt. EGN. Quæ polliceris, expectabimus: nunc, quando satis de loco, anno & die dixisti, recte feceris, si reuerteris eò, ut, si modo scis, dicas, quis hunc numum signauit. COR. Fullo. EGN. Haud equidem miror amplius, maculam nullam habere. sed quo'nã modo, fullo cũ esset, numos signabat? COR. Eo modo quo uites & oliuas semper serendas conducebat. EGN. Qui uites et oliuas etiã alienas semper sereret, nõ uideo, quî fullo dici debuerit. COR. Dion tamẽ hoc dixit, nec, quod ipse dicis, animaduertit, nõ posse fullonẽ esse, qui semper arbores serat, nisi fortè posit etiã flare simul, et sorbere. sed Dion studio de nostris hominibus, & potissimum de Cicerone detrahẽdi sæpe mẽtitur. Itaq; fit interdum, ut & secum pugnet, & ab alijs dissentiat: ut hic à Plutarcho dissentit, quũ refert, eũ, quẽ Plutarchus ἐν κναφείῳ tantũ natũ, & altum ex aliorũ opinione scribit, uerè fullonẽ & agricolã fuisse: quasi uerò fullones sint omnes, qui ἐν κναφείῳ, et agricolæ, qui ruri nascuntur: quanquam Dion in Caleno M. Antoniũ uidetur exprimere uoluisse, qui & ipse quum diceret contra Ciceronem, se-

cum

cum in tota oratione pugnauit, & ea dixit, quæ Cicero nullo negocio cōfutauit: ut nos ea, quæ Dion de Cicerone secus scripsit, sed hoc in primis, quo de agitur, hodie confutabimus. Pater igitur Ciceronis, quum esset infirma ualetudine, in Arpinati ferè ætatem egit in literis, ut ipse Cicero libro secundo de Legib. affirmat. Qui uerò sunt infirmi, uiderit Dion, quàm bene fullones, uel agricolæ possint esse: nos certè scimus eos, qui domi suæ in literis agunt ætatem, non alienas arbores serere, sed uere suos agros irrigare. Nec dubitari potest, quin Ciceronis pater eruditus fuerit, quum uir optimus & prudentissimus à filio libro secundo de Oratore dicatur, & is describatur, qui de L. Crassi oratoris studio & doctrina posset iudicare. Fuit enim L. Crassi, & C. Cæsaris oratorum familiaris. hinc C. Cæsar libro secundo de Oratore loquitur ita: Ut illud, Marcus Cicero senex, huius uiri optimi nostri familiaris pater, nostros homines similes esse Syrorum uenalium, ut quisq; optimè græcè sciret, ita esse nequissimum. PIER. *Uide Corrade, ne tua te coniectura decipiat, dum, qui filius esse dicatur, eum tu patrem esse credis.* COR. *Credo igitur, quod optimi quiq; Christiani credunt, & uos*

in primis, qui de nostra religione semp optimè sensi stis. PIE. *Nos rectè credimus: tu an rectè credas, ostende.* COR. *Quādo iubes, ex uerbis, quæ modò recitauimus, ostēdemus: M. Cicero, inquit, senex. at Ciceronis nostri pater L. Marcio Philippo, Sex. Iulio Cæsare Consulibus, quib. sermo de Orato re fingitur habitus, senex esse non poterat, qui postea uigintiseptē minimū annos, hoc est usq; ad L. Cæsarē, C. Figulū Consules, quib. Cicero filius Consulatū petijt, uixerit, ut Asconius, et ipse Cicero testatur. Nec se uirū optimū Cicero noster in suis scri ptis appellasset. Fac tamen & eius patrē senē fuisse, & ipsum laudis cupidū, se uirū certè appellare non poterat, quū uixdū eo tēpore sextūdecimum annū ageret, ita ut ne familiaris quidē C. Cæsaris tunc appellari posset. Quis igitur, dicet aliquis, fuit hic senex? M. Tullius Cicero, qui duos habuit filios; M. & L. Tullios Cicerones, quorū M. Ciceronis nostri pater, L. Crassi & M. Catonis patris, familiaris fuit: Lucius uerò Ciceronis patruus, M. Antonij fuit amicus, ut in exordio libri secūdi de Oratore demonstratur: & Marcus quidē maior fuit natu, & ob id de more patris prænomē referebat: Lucius uerò minor, qui Lucium Ciceronem*

filium

filium reliquit: quem Cicero fratrem suũ patruelem libro quinto de Finibus, & in Verrinis appellat, & libro primo ad Atticum mortuum deplorat. Ex Marco M. & Q. Tullij Cicerones nati sunt: quorum Quintus infrà describetur: Marcus uerò patris habuit prænomen, quia maior fuit natu, ut ex libro primo & undecimo ad Atticum cognosces. Nunc à te Pieri quæro, méne me coniectura deceperit? PIER. *Deceperit autem? tantum abest, ut nunc mihi tandem rectè credere uidearis. Quin ea de re multo plura, quàm sperabamus, dixisti. Itaq; tu contrà facis, atq; solent alij debitores, qui uix cogi possunt, ut soluant: uel, quæ nunquam soluerunt, sæpe soluisse uolunt uideri, atq; in eo conceptis etiam uerbis peierant: tu uerò numos, quos nondum petamus, soluis, neq; nos commonefacis, eos ut tibi acceptos referamus.* COR. *Ut ego uos officij uestri commonefaciam?* PIER. *Nos quidem quid nostri sit officij, ne tu de eo labores, scimus: sed tibi nos cautum esse cupimus, ne, dum tu nimis celeriter numeras, neq; nos admones, numus aliquis pereat, qui non sit in tabulas relatus.* COR. *Ego tamen soluero.* PIER. *Solueris tu quidem, sed non uideberis soluisse, quod nos ac-*

 cepisse,

cepisse, nõ perscripserimus. COR. Quid illis postea fit numis, qui nõ sint perscripti? PIER. Pereũt, uel his aliquis, qui nõ esse scriptos animaduertat, pro suis abutitur. COR. Verum dicis. nã scio me sexcẽtos aliàs numos soluisse, quos uideo: & ut uerum fatear, doleo nunc alijs acceptos referri. Quòd si memor nõ sim, litis comitẽ esse miseriã, & satius esse pauculos numos amittere, quàm litigiosum uideri, agam lege Plagiaria, nec uerear, quin, quod meum sit, præclarè uindicem. Sed fuerit hoc quasi periculum in Care, posthac ero cautior, nec soluam, nisi quod perscriptum iri uidebo. PIER. Rectè feceris: sed ego scire uelim, cur tam multa de patre, & nihil de matre dicas. COR. Ut hic quoq; contrà faciam, atq; alij, qui multa de matre, & nihil, aut certè parum de patre dicunt: ut ne illud quidem, quod in exordio libri secundi de Oratore scribitur, legisse uideantur, eius in erudiẽdis filijs summum studium fuisse. unde Cicero in orationib. contra Rullum uerè dicere potuerit, se fuisse suorum disciplinis institutum. EGN. Aliquid tamen etiã de matre diceres, ne Cicero, quasi Bacchus, de femore patris natus esse uideatur. COR. Ea fuit Heluia, ut uocat Eusebius. EGN. Et Eutropius.

COR.

COR. *Id nunquam scripsit Eutropius, sed nescio quis in eius librum ex scriptis Eusebij translulit: ut ex libris Orosij prodigium de uirgine icta fulmine, quod ille refert eodem tempore, quo Cicero natus est, factum fuisse, & maiores nostri Ciceronis eloquentiam significasse crediderunt, quum Paulus Orosius, & Iulius Obsequens octo minimum annis antè, M. Acilio, C. Porcio Consulibus id contigisse testentur: & satis constet, responsum fuisse, infamiam, ut uerbis Obsequentis utar, uirginibus & equestri ordini portendi. Itaq; decepti sunt illi, ut is item, qui scripsit, Heluiam matrem Ciceronis ex Heluijs Galliæ populis ortam fuisse.* EGN. *At is Eusebium laudat autorem.* COR. *Suum fortasse. nam meus quidem Eusebius hac ipsa de re, quantum uidere potui, uerbum nullum facit. Quin si uerũ id fuisset, aliquis inimicus Ciceroni, ut ipse Pisoni, cognationem maternam transalpini sanguinis obiecisset.* EGN. *Tu uerò cuiatem putas eam fuisse?* COR. *Ciuem Romanam, siue Romæ, siue Arpini sit nata. nam gens Heluia certè Romæ fuit, ut apud Liuium, & in antiquitatib. urbis uidere licet: ex qua credimus Heluiam Ciceronis matrem fuisse, siue nata sit ex Heluijs, qui*

Romæ tunc essent, siue ex his, quorum maiores olim Arpinum coloni deducti fuissent. Arpinatibus certe L. Genutio, Ser. Cornelio Coss. ciuitas est data: et L. Ualerio Messala, C. Liuio Salinatore Coss. lex lata est, ut Arpinates in tribu Cornelia suffragiũ ferrent: ut Liuius est autor. PIER. *Potuit igitur scribi, M. Tullius M. F. Cornelia Cicero.* COR. *Potuit meo quidem iudicio, quanquã nos olim putauimus tribũ Ciceronis Aemiliã fuisse: quòd ipse libro secundo ad Atticum nescio quid ea de re significare uideretur: nunc ille cum patre, cæterisq; Arpinatib. in Cornelia censeatur. Sed ad matrem reuertor, quam Plutarchus* ὀλβίαν *uocat, quòd diues fuerit, & honeste uixerit: ut mirari soleam, cur Cicero nunquam nominarit, nisi fortè in libris, qui desiderantur, nominauit. Quintus certè Cicero uidetur eam libro decimosexto Familiarium, ut bonam matremfamiliàs commẽdare.* EGN. *At genus ipsius Ciceronis ne tu quidẽ commendas.* COR. *Quòd genus, & proauos, & quæ nõ fecimus ipsi, Uix ea nostra putem.* EGN. *Mos est tamen ijs, qui de uita & moribus alicuius magni uiri uel scribunt, uel loquuntur, ut aliquid etiam de genere dicant.* COR. *Mihi quidem, inquit*

quit ipse in orationibus contra Rullum, apud uos Quirites de meis maioribus dicendi facultas non datur, non quòd non tales fuerint, quales nos illorum sanguine creatos, disciplinisq; institutos uidetis: sed quòd laude populari, atq; honoris uestri luce caruerint. EGN. *Eusebius tamen & Silius scribunt, nec Plutarchus negat, eum à Tullio Volscorum Rege, quem Tullium Appium Plutarchus appellat, quum Tullium Accium, uel Tullium Atium alij uocent, origincm duxisse.* COR. *Id si uerum fuisset, ut fuit gloriæ cupidus, nũquam nec in epistolis ad Atticum suam παλιγγενεσίαν appellasset, nec quum responderet aduersarijs, hoc ipsum tacuisset: nisi fortè tacuit, ut uideretur, tanquam Iphicrates, suis quasi præluxisse, & sibi sua uirtute, non maiorum gloria, nobilitatem comparasse: uel ne Romanos, quibus regum nomen inuisum eße sciebat, offenderet. Torquatus certè, & Clodius uel ob id illũ Regẽ uideri possunt appellasse. Quin ipse libro secũdo de Legib. se et Quintum fratrẽ Arpini stirpe antiquißima ortos esse testatur.* EGN. *Et quidẽ loco equestri.* COR. *Id omnes sciũt, quũ sæpius in orationibus & epistolis id affirmet. Tullios porrò, ut ait Sex. Põpeius, alij dixere*

esse

esse silanos, alij riuos, alij uehementes proiectiones sanguinis artuatim fluentis: à quibus Tullij dicti possunt uideri. alij tamen Tullios ominis causa dictos putant, quasi tollendos: ex quibus qui fuerunt Arpini, potissimũ Cicerones sunt appellati, quòd autor illorum nescio quid in naso, quod ciceris formã referret, habuisse dicatur, ut Plutarchus scribit: quanquam Plinius ita dictos putat, quòd genus hoc leguminis optimè sererent. Quod quidem cognomẽ in alijs etiam gentib. uidetur fuisse, quando Liuius libro tertio C. Claudium Ciceronem uocat. Cicero certè noster id ita libenter est secutus, ut, quum multi essent autores, ut mutaret, dixerit, se Ciceronem nobiliorem Catonibus, Catulis & Scauris effecturum, ut Plutarchus in uita & dictis affirmat: ubi scribit etiam, illum, quum Siciliæ Quæstor Dijs argenteum uas dedicasset, pòst duas prænominis & nominis notas, M. T. cicer, quod ipsum cognomen referret, insculpi iussisse.
EGN. Iam mihi, quod modò dixisti, probas, Ciceronem, ut nobilis ipse sua uirtute uideretur, sui generis nobilitatem non curasse: quãdo ne cognomen quidem prorsus obscurũ & ignobile uoluit, quum posset multorum exemplo & more mutare.

COR. Volebat Spartam, quam nactus erat, ornare: ut uerè nō cognomen modò suū, sed Latinum nomen etiam, atq; adeò patriam cùm loci, tum iuris ornauit, ut ipse libro secundo de Legib. appellat. Id mihi uidetur diuinitùs significatum, quum mater Ciceronem pariens, ne partus quidem dolores sensisse dicatur: ne dicam, quòd Plutarchus etiā scribit, eius nutricem uisam esse audire uocem, se magnum Romanis emolumentū nutrire: quod uerum fuisse, paulo pòst ostendemus. nunc illud quod in exordio libri secūdi de Oratore scriptū est, dicimus, Ciceronem & ea didicisse, quæ L. Crasso placerent, et ab his doctoribus, quib. ille uteretur, eruditum. Didicit igitur omnia, quæ libro primo & tertio de Oratore L. Crasso placuisse dicūtur: & ab A. Licinio Archia, quem L. Crassus colebat, à pueritia fuit eruditus. EGN. Illud ex oratione pro Archia mutuatus es: quamuis isthæc ipsa, quæ tu dicis, undiq; colligas, & interdum ita confundas; ut non appareat, unde sint collecta.
COR. Libet apes imitari, quæ huc & illuc uolantes, flores carpunt, & fingendis fauis, conficiendoq; melle ita permiscent, nemo ut eos deinde agnoscat: uel potius medicos, qui medicinam ægrotis ex tam multis,

multis, tamq; uarijs radicibus & herbis faciunt, uix ut ipsi postea nomina recordari, uel etiam nosse possint. EGN. *Fortasse ne norunt quidem.* COR. *Norunt illi quidem, modò sint artis suæ periti.* EGN. *Quasi tu fore dicas, ut ij quoq;, qui Ciceronis libros paulo accuratius peruolutarint, tua furta cognoscant.* COR. *Ea tu furta ne dixeris, quæ domino inuito non teneantur.* EGN. *Unde tu id scire potes, quum tot iam sint anni, quum ille uitam profudit?* COR. *Ex testamẽto, in quo quidem nos omnes, qui literarum studijs dediti sumus, hæredes ille scripsit.* EGN. *Nos ut hæredes ille scripserit, quos, quamuis uir planè diuinus esset, futuros tamen tanto antè diuinare non potuerit?* COR. *An non ille nos hæredes fecit, quando nobis potissimũ, qui sequimur hæc studia, tam multa, quæ scripserat, quasi testamento reliquit?* EGN. *Sed uereor ne ista hæreditas sit commissa.* COR. *Commissa est illa quidem, sed nobis omnibus, ut dicebam.* EGN. *Cur igitur eam tu nunc usurpas?* COR. *Ne surculum quidem defringo.* EGN. *Eam tamen depascis.* COR. *Depasco sanè quidem, nisi fuerit ager conseptus, ac diligenter consitus.* EGN. *Vel id quo iure*

facis?

facis? COR. *Eo, quo licet omnibus cohæredibus agrum, qui sit compascuus, depascere, præsertim quum sit ita ferax, ut quantum longis carpant armenta diebus, Exigua tantum gelidus ros nocte reponat.* EGN. *Quando iure licet, depasce.* COR. *Depascam profecto, nec interea tamen agrum Plutarchi in relictis possessionibus habebo, ubi sit illud satum, à primis annis Ciceronem tantum in literis profecisse, ut eius æqualium parentes ad eum uidendum, moti fama, conuenirent: quamuis nonnulli essent ita rustici, ut moleste ferrent, à filijs eum medium honoris causa deduci: qui quum ferè sexdecim annos esset natus, L. Philippo, Sex. Cæsare Consulibus in forum uenit, oratores, qui tunc dicebant, auditurus, ut annos ferè duos audiuit. Nam postea, quum decimumoctauum annum ageret, in exercitu Cn. Pompeij Strabonis Consulis tyro fuit, ut Philippica duodecima refert: quo tempore uidit, quod libro primo de Diuinatione scribit, quũ Sylla legatus in agro Nolano immolaret ante prætorium, ab infima ara subitò anguem emergere.* EGN. *Illuc properat Pieri, ut dicat, Poetam, quod de lubrico angue canit, inde sumpsisse.* COR.

Diuinasti: sed Cicero quum Syllæ miles, ut putat Plutarchus, certè tyro in exercitu Cn. Popeij Consulis esset, ut ostendimus, imminentesq; seditiones iam tum prouideret, ad literarum studia sese retulit: & eodem quidem anno iuris ciuilis studio multum operæ Q. Scæuolæ P. F. dedit: anno uerò sequenti L. Cornelio Sylla, Q. Pompeio Rufo Consulibus, P. Sulpicij in Tribunatu quotidie concionantis totum genus dicendi penitus cognouit: eodemq; tempore, quum princeps Academiæ Philo cum Atheniensium optimatibus Mithridatico bello domo profugisset, Romamq; uenisset, totum ei se tradidit, admirabili quodā ad philosophiam studio concitatus. EGN. *Nemo iure me nunc accuset, si quàm possim maxima uoce latrem, quum furem uideam.* COR. *Sed eum furem, quem ne tu quidem, qui furem uocas, furti possis accusare.* EGN. *Ego uerò, si in ius eatur, accusem, & facilè cōuincam.* COR. *Quî tu furtum id esse cōuincas, quod neq; inuito domino, ut diximus, aliquis teneat, & is, qui habeat ultro, & libenter omnibus ostentet, & si rogetur, unde habeat, profiteatur? nisi tu furtum illud etiam uocas: Ego à patre ita eram deductus ad Scæuolam, sumpta uirili toga,*

ut quoad

ut quoad possem, & liceret, à senis latere nunquam discederem: quo mortuo, me ad Pontificem Scæuolam contuli: uel illud, à primo tempore ætatis iuri studere te memini, quum ipse etiam ad Scæuolam uentitarem, neque unquam mihi uisus es ita te ad dicendum dedisse, ut ius ciuile contemneres. EGN. *Alterum ex Lælio, alterum ex libro primo de Legibus accepisti: per me tamen ne sit furtum, quamuis in furto, quod turpissimum est, deprehendaris.* COR. *Utinam semper ita possim furari, nec cogar, unde minus uelim, hæc ipsa mutuari.* EGN. *Nihil id refert tua, qui nihil horum quæ uel furaris, uel mutuò accipis, restituas.* COR. *Cur ego restituam uel Ciceroni, uel alijs, qui quasi de suo lumine lumen accendant, faciunt, ut nihilominus ipsis luceat, quum mihi accenderint?* EGN. *Acceptum saltem referres.* COR. *Ego uerò ferè semper id facio, & quidem sæpe totidē uerbis, quot accepi: sed non est semper causa, cur ego nomina faciā, præsertim quum ex ipsis perscriptionibus cognoscatur, quæ nomina sint exigenda.* EGN. *At perscriptiones ipsæ, nisi nomina scribantur omnia, falsæ uideri possunt.* PIER. *Quid ego te Corrade nunc ita μετέωρον*

 uideo?

uideo? COR. Magna cogitatione, quum hæc audio, impedior, atque haud equidem scio, an illi mihi posthac sint imitandi: qui & ea quæ nesciunt, nescire, & ea quæ ex alijs didicerunt, didicisse dissimulant, & pro suis referunt. PIER. Tu uerò, qui semper ingenuus fuisti, neutrum feceris: quum sit animi ingenui tam quæ nescias, quàm per quem profeceris, fateri. COR. Hisce de rebus faciam, ut mones: sed illud magis uereor, ne si quid aliter atq; alij dixero, aliquem fortè offendam. Quare te rogo, ut quando consilium dare cœpisti, me uelis, quid in ea re sit faciendum, commonere. PIER. Difficile est in ea re consilium dare. nam si te moneamus ut in eo taceas, quod dicendum & explicandum susceperis, & tu taceas, tam te homines accusent, quàm nos te nunc accusemus, si quam pecuniam debes, et iam numerare cœpisti, eam uelis auertere. sin te ut omnino dicas, hortemur, & tu, quod ab alijs antea sit dictum, pronũcies, atq; illis etiam acceptum referas, clament omnes te furatum esse, & nihil noui prorsus attulisse. Quòd si tibi autores simus, ut quamuis aliter multi senserint & iudicarint, tu tamen tuam sententiam feras, illorumque

iudicia

iudicia quasi rescindas, ueremur, ne te doceamus crabrones irritare. Quam ob rem, si me audies, neque tu tacebis, & ea tamen dices, quæ neminem offendant: sed omnes, qui modò aliquid utilitatis communis causa scripserunt, commendent. COR. *Tu quidem currentem, quod aiunt, hortaris: sed ego tamen, quum ad alicuius nomen ueni, quasi Cæcina, toto corpore contremisco, ne quid, quod à me dicatur, suspiciosum uideri possit.* PIER. *Tu nihil præstare, nisi culpam debes, à qua te semper fuisse remotum & nos scimus, & tua scripta, in quibus neminem nisi honorificè nominas, testantur.* COR. *Quin omnes qui me audiunt, testes mihi sunt, quàm solcam frequenter, me nihil scire, profiteri, & cùm sedulò, tum libenter doctos homines commendare, & quidem omnes, sed eos tamen præsertim, qui scriptis suis aliquid utilitatis studiosis hominibus attulerunt.* PIER. *Et postea uereris, ne quis ægrè ferat, si tu uerbo dissentias: præsertim quum satis constet, quot sint homines, tot esse sententias?* COR. *Posthac igitur horum nihil uerebor, & nunc audebo dicere, Plutarchũ, ubi scripsit, Mucium Ciceronis in iu-*

re ciuili praeceptorem fuiße, personas ita confudisse, ut uix intelligi poßit, utrum Mucium significarit, quum Cicero utrunque Mucium, Q. Mucium Scaeuolam Augurem, & Q. Mucium Scaeuolam Pontificem, ut suprà retulimus, audiuerit: quod in Bruto pluribus ostendimus, ubi scribit ipse Cicero, se iuris ciuilis tantũ, quantum satis esset oratori, scire uoluisse, ut sciuit: ita ut postea uerè dicere potuerit, Si mihi homini uehementer occupato stomachum moueritis, triduo me iurisconsultum esse profitebor PIER. *Quid est Corrade, cur aliorum, ut modò Plutarchi, sententias tantum, & Ciceronis etiam uerba referas?* COR. *Ne sermo noster chimaera uideatur, si uel Graeca Latinis, uel Latina quidem, sed minus tamen elegantia Ciceronianis uerbis inculcentur.* EGN. *Quid quum tua misces?* COR. *Mea uerba si misceam, iungantur gryphes equis.* EGN. *Quo tu nunc igitur modo loqueris?* COR. *Quo penè modo loquuntur, qui pietatem Christianam docent. Verbis enim diui Pauli, quem semper in manibus habent, frequenter utuntur.* EGN. *Sanè uerò, ut tu quoque uerbis tui Ciceronis, quem semper in manibus habes, uti*

uti dicaris. COR. *Vestrum esto iudicium, an quicquam proficiam. Ego certè uel ob id cùm singula Ciceronis uerba, tum uerborum cōprehensiones integras memoriæ soleo mandare.* PIER. *Inde fit, ut sæpe rebus hisce referendis, uerba Ciceronis usurpes.* COR. *Ego uerò & libenter usurpo: sed interdum tamē soleo, si res ita postulet, aliquod uerbum uel addere, uel demere, uel etiam mutare: ut si dicam, Ciceronem Cn. Octauio, & L. Cinna Consulibus, quum annorum uiginti esset, operam Moloni Rhodio, & actori summo causarum, & magistro Romæ dedisse: deinde triennio, quo ferè fuit quidem urbs sine armis, sed Oratores multi uel interfecti sunt, uel discesserunt, uel fugerunt, eo tempore omni noctes & dies in omnium doctrinarum meditatione uersatum fuisse.* PIER. *In hisce uerbis, quæ sunt in Bruto, non aliquod modò, sed plura etiam uerba tu addidisti, dempsisti, & mutasti.* COR. *At in his quæ nunc ut à Cicerone dicta referam, quædam tantum demam. Eram cum Stoico Diodoto: qui quum habitauisset apud me, mecumq; uixisset, nuper est domi meæ mortuus: à quo cùm in alijs rebus, tum studiosissimè in Dialectica exer*

cebar. Huic ego doctori, & eius artibus uarijs atque multis ita eram tamen deditus, ut ab exercitationibus oratorijs nullus dies uacuus esset: commentabar declamitans sæpe cum M. Pisone, & cum Q. Pompeio, aut cum aliquo quotidie: idque faciebam multum etiam Latinè, sed Græcè sæpius: uel quòd Græca oratio plura ornamenta suppeditans, consuetudinem similiter Latinè dicendi afferebat: uel quòd à Græcis summis doctoribus, nisi Græcè dicerem, neque corrigi possem, neque doceri. EGN. *Iam nescio, quid sit centones, si hoc non est, farcire.* COR. *Et si docet Ausonius aliud esse, siue tamen centones farcire, siue uestem suere tibi uidemur, nos certè nunc illud agimus, ut Plutarchi telam, quasi Penelopes, hoc loco retexamus: uel potius ostendamus eum & alios, qui uoluerunt hanc telam texere, hac in parte multum subtegminis omisisse: ut Ciceronem in Dialectica exercitatum, & uarijs atque multis artibus deditum fuisse: nec Latinè solum, sed etiam Græcè, uel antequàm in Græciam proficisceretur, declamasse, atque ad ipsum cum alijs quidem, sed cum M. Pisone tamen potissimum fecisse: unde nata sit suspicio, Ciceronem eloquen-*

eloquentiam pudicitiæ iactura, ut infrà dicemus, perdidicisse. Verùm quum Cicero iam tres & uiginti annos complesset, tumultus pro recuperanda Rep. L. Scipione, C. Norbano Coss. fuit: quúmque iam Cn. Carbone, C. Mario Consulibus interfectis, Sylla Dictatore leges & iudicia constituta fuissent, & Resp. recuperata, Cicero quintum & uigesimum annum agens, ad causas & priuatas & publicas adire cœpit. quamuis eodem tempore Moloni, qui Legatus ad senatum de Rhodiorum præmijs uenerat, iterum operam dederit. Tunc igitur priuatas aliquot causas, sed M. Tullio, Cn. Cornelio Consulibus, annos sex & uiginti natus, primam publicam pro Sex. Roscio dixit: quæ quidem tantum commendationis habuit, ut non ulla esset causa, quæ non eius patrocinio digna uideretur: deinceps inde multæ dictæ, & in his oratio pro P. Quintio, ita ut in ordine oratio pro Sex. Roscio sit præponenda. EGN. *Ipse dixit Pieri. Itaque nihil est, cur amplius Eusebium, uel Gellium, uel alios, qui de rebus hisce multo aliter scripserunt, legamus.* COR. *Imò uerò est aliquid, cur eos etiam libenter legatis: sed non libentius tamen, aut accuratius, quàm Fene-*

stellam, & Quintilianum: quos ipsi nos, & temporum seriem secuti, facile, quod diximus, in Bruto Ciceronis explicando probauimus. EGN. Eos potius es secutus, qui solent libros, qui nusquam sint, nominare, ne parum multa legisse uideantur. COR. Dum sciamus id quod probare cupimus, eos olim scripsisse, haud sane magni putamus referre, utrum dicamus id eos olim scripsisse, an nunc in aliorum libris inueniri: ut nunc in Gellij libris inuenitur, quod hac de re Fenestella scripsit, Ciceronem sexto uigesimo ætatis anno pro Sex. Roscio dixisse: hoc est, ut suprà diximus, M. Tullio, Cn. Cornelio Coss. quod fatum mihi quoddam uidetur fuisse, ut M. Tullius eo anno primam causam publicam dixerit, quo M. Tullius personam non modo publicam, sed totius etiam ciuitatis sustinebat. Si uerò Cicero, post orationem pro Sex. Roscio, deinceps pro multis, & pro P. Quintio dixit, falsum uidetur, quod Plutarchus & alij scribunt, eum, quòd Syllam quem in Sex. Roscij causa offendisset, timeret, statim Roma profectum: nec uerum, quod idem Plutarchus addit, illum, ut timoris suspicionem uitaret, diuulgasse, se ualetudinis curandæ

causa

causa in Graciam proficisci: quum de timore nihil in Bruto dicat ipse, & proficiscendi causam hoc modo describat. Erat eo tempore in nobis summa gracilitas & infirmitas corporis, procerum & tenue collum: qui habitus, & quæ figura non procul abesse putatur à uitæ periculo, si accedit labor, & laterum magna contentio: eóque magis hoc eos, quibus eram charus, commouebat, quod omnia sine remissione, sine uarietate, ui summa uocis, & totius corporis contentione dicebam. Itaque quum me & amici & medici hortarentur, ut causas agere desisterem, quoduis potius periculum mihi adeundum, quàm à sperata dicendi gloria discedendum putaui. sed quum censerem remissione, & moderatione uocis, & commutato genere dicendi, me & periculum uitare posse, & temperatius dicere, ut consuetudinem dicendi mutarem, ea causa mihi in Asiam proficiscendi fuit. Itaque quum essem biennium uersatus in causis, & iam in foro celebratum meum nomen esset, Roma sum profectus. PIER. *Hæc Plutarchus uel aliter, ut ais, scribit: uel negligenter, ut apparet, omittit.* COR. *Minimè mirum tibi debet uideri, hominem Græcum, qui Latinas li-*

teras serò didicerit, in historia sæpe mentiri, & in describendis rebus priuatis, quas fortasse minus intelligebat, errare. mirari uerò potes, Leonardum Arretinum Latinum hominem, & Latinæ linguæ peritum, hæc quum describere potuisset, hominis Græci negligentiam sequi maluisse. EGN. *Non sequeretur eum, quem uertebat?* COR. *Verteret igitur, non scriberet. sed hac in re scriptor potius, quàm fidus interpres iure debet appellari. Quum uerò scriberet, debuit ille paulo diligentius ea quæ sunt in Bruto de uita Ciceronis scripta, ponderare.* EGN. *Tu nunc ea ponderabis.* COR. *Malletis, opinor, argentum me, quàm uerba ponderare: ueruntamen illud primùm ponderamus, incredibili quodam dicendi studio Ciceronem flagrasse, qui quoduis potius periculum sibi adeundum, quàm à sperata dicendi gloria discedendum putauit: deinde P. Seruilio, Ap. Claudio Consulibus illum, quum iam uigesimumoctauum annum ageret, Roma profectum fuisse.* EGN. *Alterum tibi, Ciceronem gloriæ cupidum fuisse, concedent omnes: sed alterum, quod ad tempus pertinet, nos facile, nisi melius probas, arbitramur posse confutari.* COR.

ri. COR. *Quis poterit confutare, quod ipse Cicero dicat, se post recuperatam Remp. in causis biennium uersatum fuisse? Quòd si Resp. paulo ante M. Tullium, Cn. Cornelium Consules est recuperata, ut in historijs apparet, & Cicero Consulibus illis pro Sex. Roscio dixit, & in causis biennium uersatus est, is certè uix ante P. Seruilium, & Ap. Claudium Consules Roma potuit proficisci. porrò Consulibus illis annum Cicero uigesimumoctauum, qui ponitur inter periculosos, agebat. quæ res illum fortaße magis etiam mouit, ut proficisceretur. Quum uerò, inquit ipse, uenissem Athenas, sex menses cum Antiocho ueteris Academiæ nobilißimo & prudentißimo philosopho fui, studiumq; philosophiæ nunquam intermissum, à primaq; adolescentia cultum, & semper auctum, hoc rursus summo autore & doctore renouaui. Eodem tamen tempore Athenis apud Demetrium Syrum ueterem & non ignobilem dicendi magistrũ studiosè exerceri solebã.* EGN. *Habes ne hic aliquid, quod ponderes?* COR. *Multa, sed illud in primis, quod ait, sex menses se cum Antiocho fuiße.* EGN. *Quid hic ponderas?* COR. *Dionem more suo men-*

suo mentiri, quum scribit, eum treis annos Athenis fuisse. EGN. *Id tu negas, quod Eusebius etiam uidetur affirmare?* COR. *Ego uerò negem, etiam si Pythagoras affirmet, quum dicat ipse, tantum sex menses se cum Antiocho fuisse.* EGN. *Quasi uerò non potuerit treis annos Athenis esse, & tamen Antiochum sex tantum menses audire.* COR. *Tunc ille treis annos Athenis esse non potuit, qui se dicat in Bruto biennio pòst, quàm Roma profectus est, domum rediisse, quum tamen interea totam Asiam peragrasset. sic enim loquitur: Pòst à me Asia tota peragrata est, cum summis quidem oratoribus, quibuscum exercebar ipsis lubentibus: quorum erat princeps Menippus Stratonicensis, meo iudicio, tota Asia illis temporibus disertissimus: & si nihil habere molestiarum, nec ineptiarum, Atticorum est, hic orator in illis numerari rectè potest. Assiduissimè autem mecum fuit Dionysius Magnes: erat etiam Aeschylus Gnidius, Adramytenus Xenocles: hi tum in Asia Rethorum principes numerabantur, quibus non contentus, Rhodum ueni, méque ad eundem, quem Romæ audiueram, Molonem applicaui, quùm actorem in ueris causis,*

sis, scriptoremq; præstantem, tum in notandis animaduertendisq; uitijs, & instituendo, docendoq; prudentißimum: is dedit operam, si modò id consequi potuit, ut nimis redundantes nos, & superfluentes iuuenili quadam dicendi impunitate et licentia reprimeret, & quasi extra ripas diffluentes coerceret. ita recepi me biennio pòst, non modò exercitatior, sed propè mutatus. Nam & contentio nimia uocis reciderat, & quasi deferbuerat oratio, lateribusq; uires, & corporis mediocris habitus accesserat. EGN. *Hermodorus importat uerba.* COR. *Res agi sine uerbis hæc ipsa non potest: & nos etiam uerba sumus polliciti, nec tamen ea damus, quæ tibi molesta esse poßint, quum sint è Ciceronis ipsius Bruto petita: quē quidem librum superioribus annis ita sumus interpretati, ut eum nos ad uerbū edidicisse, propemodum poßimus affirmare. Itaq; tibi mirum ne sit, si nos ex eo libro multa memoriter pronunciamus: quod hisce rebus referendis eo libentius facimus, quòd in eo Cicero, quæ nunc ipsi dicimus, ea penè omnia est ipse complexus.* EGN. *In his tamen, quæ tu modò recitasti, multa, quæ scribit Plutarchus, omisit: ut ipsum, si omnino ad Rempubl. accedere*
non

non posset, Athenis philosophari semper cogitasse: sed quum mortuo Sylla, literis amicorum domum reuocaretur, & ab Antiocho, ut ad Rempubl. accederet, moneretur, ad eloquentiæ studium rediisse, & ob id in Asiam nauigasse.

COR. *Vellem etiam Plutarchus omisisset, quum uerisimile non sit, eum qui domo profectus esset, ut dicendi consuetudinem mutaret, postea semper Athenis philosophari cogitasse: præsertim quum dicat ipse, eodem tempore, quo fuit Athenis, apud Demetriũ Syrum dicendi magistrum studiosè exerceri solitum fuisse: quod ostendit falsum esse, quod Plutarchus affirmat, eum mortuo Sylla, dicendi studium repetisse. Omisit uerò contrà Plutarchus Aeschylum Gnidium, uel oblitus, uel quòd ad Molonem properaret: quem Cicero bis Romæ prius audiuerat, & tunc illi se Rhodi rursus reformandum, ac uelut recoquendum dedit, ut ait Quintilianus. Is igitur Molo, uel Apollonius Molonis filius, ut Plutarchus uidetur appellare, quum linguam Latinam ignoraret, olim Ciceronem rogauit, ut Græcè declamaret: quod ille tam bene fecit, ut constet, alios quidem omnes, qui tunc aderant, obstupuisse, Ci-*

ceronemq;

ceronemq; laudibus certatim prosecutos fuisse: sed Apollonium, neque dum audiret, exhilaratum fuiße, & quum ille perorasset, longo spacio tristem, & cogitanti similem sedisse, donec, id ægrè ferente Cicerone, dixit: Te quidem Cicero & laudo, & admiror: sed me Græcorum fortunæ miseret, quum uideam doctrinam & eloquentiam, quæ nobis bona sola relicta fuerant, ad Romanos per te nunc esse translatas. EGN. *Hoc tamen ipse Cicero tacuit.* COR. *Ille neque uitam scribebat: & fortasse ueritus est, ne se nimis ipse laudare uideretur. nisi fortè cauit, quod ab auo suo dictum sciebat: nostros homines similes esse Syrorum uenalium, ut quisque optimè Græce sciret, ita eße nequißimum. quanquam uidetur ille neque hoc ipsum, neque M. Antonij consilium probasse, qui ne noße quidem Græcos uolebat uideri: quum ipse contra, & literas Græcas optimè didicerit, & semper, præsertim magistratus adeptus, didicisse præ se tulerit. Quid enim, inquit in Oratore, possem, quum abfuißem adolescens, & horum studiorum causa mare transißem, & doctißimis hominibus domus referta eßet? Itaque quod in libris oratorijs L. Craßo tribuit,*

illi pla-

illi placuit, eoq́ usus est adolescens, ut summorum oratorum Græcas orationes explicaret: quibus lectis, hoc assequebatur, ut quum ea quæ legerat Græcè, Latinè redderet, non solum optimis uerbis uteretur, & tamen usitatis, sed etiam exprimeret quædam uerba imitando, quæ noua nostris essent, dum modò idonea uiderentur. sic, iuuenis admodum quum esset, Arati carmina, & Xenophontis librum, qui Oeconomicus inscribitur, è Græco in Latinum conuertit: deinde multis pòst annis Syracusis apud Græcos græcè locutus est: postea suum Consulatum græcè scripsit, in quo Græcam nationem conturbauit: orationes deniq́ nobilissimas inter se contrarias Aeschinis & Demosthenis, Timæum Platonis, & alia, quæ longum & difficile sit referre, conuertit. PIER. *Quum uir talis tam graue testimonium dixerit, & res ipsa loquatur, Ciceronem literis Græcis eruditissimum fuisse, me tamen puero fuerunt, & hodie sunt, opinor, homines, qui ut aliquid ipsi scire uideantur, dicere nō dubitent, eum græcè, si Dijs placet, nescisse: quòd ἐντελεχίαν quasi quandam continuatam motionem & perennem sit interpretatus, & negarit, quo modo Græci ineptum appellent,*

appellent, inueniri. COR. Multi sunt hodie Midæ, quibus, quòd aures non tam asini, quàm Bœoticas habeant, neque mare Cretensis, neque cantum luscinia nosse uideatur: sed non magis ij nobis sunt iudices constituendi, quàm Panides illi, qui Ciceronem, quòd aliter quædam scribat, atque præcipiat Aristoteles, imperitũ philosophiæ non dubitant appellare: eique suos quosdam scriptores omnium literarum rudes, quasi uel Apollini Panes, uel Homero poetas indoctos anteferre: nec recordantur, quòd ille, de se modestè loquens, ita libro primo de Natura deorum scribit: Nos nec subitò cœpimus philosophari, nec mediocrem à primo tempore ætatis in eo studio operam curamque consumpsimus: &, quũ minimè uidebamur, tum maximè philosophabamur: quod & orationes declarant, refertæ philosophorum sententijs: & doctissimorum hominum familiaritates, quibus semper domus nostra floruit: & principes illi, Diodotus, Philo, Antiochus, Posidonius, à quibus instituti sumus: & si omnia philosophiæ præcepta referuntur ad uitam, arbitramur nos & publicis & priuatis in rebus ea præstitisse, quæ ratio & doctrina præscripserit. & Rhodi quidẽ Posidonium,

quòd Plutarchus etiam refert, audiuit: quem suum familiarem, quamuis Stoicum, uocat. Quin affirmat ipse, se Phædrum & Zenonem Epicureos audiuisse: & cum Cratippo, Stasea Neapolitano, & M. Pisone Peripateticis familiaritatem habuisse. Ita uidetur à Diodoto & Posidonio Stoicam, à Phædro & Zenone Epicuream, à Philone & Antiocho Academicam, à Cratippo, Stasea & Pisone Peripateticam, & ab alijs alias disciplinas cognouisse: quas in libris postea De finib. bonorum & malorum præsertim, & in quæstiobus Tusculanis explicauit. in primis tamen Academicum se ferè semper esse profitetur usq; adeò, ut in Oratore dicat: Fateor me oratorem, si modò sim, aut etiam quicunque sim, non ex Rhetorum officinis, sed ex Academiæ spacijs extitisse. Non paucis igitur Cicero, ut Neoptolemus, est philosophatus: sed summo ingenio, longo tempore, & flagrãti studio philosophos, qui tunc erant in philosophia principes, audiuit: philosophorum libros, qui tunc erant propemodum innumerabiles, legit, & ex his multa conuertit: atque primus ipsam philosophiam, quæ iacuerat usque ad eam ætatem, Latinis literis illustrauit. Et

sunt

sunt homines, qui quum sint nunquam uerè philosophati, sed nec acutè, nec diu, nec studiose sophistas suos potius, quàm philosophos audiuerint: & Aristotelis sui tantum particulam, qualiscunque sit ea, legerint: nec ipsi quicquam, quod legi poßit, unquam scripserint, ita putent se posse tenebras rebus clarißimis offundere, ut qui lyncei sunt, non uideant, ad Ciceronem doctrinarum lucem, ut ait Plinius, alteram, quasi Elicem in philosophia quoque scriptiones nostras esse dirigendas: nec magis illum, quòd alios secutus, ab Aristotele, quàm Aristotelem ipsum, quòd inuidia motus, à Platone magistro dissentiat, accusandum? At nihil de natura & rebus occultis scripsit. Ille uerò de Natura deorum, quæ res est occultißima, scripsit, & Platonis librum certè περὶ φύσεως inscriptum conuertit: ac multo plura de rebus hisce, si uiueret, opinor, scripsisset. Sed nihil scripserit, quid tum? literam Socrates nullam reliquit: & tamen non philosophus modò, sed princeps etiam philosophorum solet appellari. & nos, ut Quintilianum, Diuum Augustinum, Boetium, Rodulphum Agricolam, & alios testes mittamus, à Lactantio

Firmiano, qui nobis, ut uir nõ minus doctus quàm religiosus, esse debet instar omnium, Ciceronem modò perfectum philosophum, modò Romanæ philosophiæ principem, modò summum philosophum uocari uidemus. EGN. *Magnum das ferre talentum.* COR. *Et quidem, quod Romæ sit inchoatum, Athenis signatum, & Rhodi perfectum. Sed Cicero quum Rhodi tam ualde fuisset ab Apollonio commendatus, & ob id in spem magnæ alicuius dignitatis ingressus, ad Rempubl. primo quoq; tempore cuperet accedere, Delphos profectus, Apollinem, qua ratione fieri uir clarissimus ipse posset, cõsuluit. unde responsum tulit. Si suam ipsius naturam, non uulgi opinionem, uitæ ducem sequeretur. quod ille ueritus, quum biennio pòst, quàm Roma profectus erat, se recepisset non modò exercitatior, sed propè mutatus, quòd & contentio nimia uocis reciderat, & quasi deferbuerat oratio, lateribusq; uires, & corporis mediocris habitus accesserat: primum tẽpus cautè, uel, ut Plutarchus ait, εὐλαβῶς traducebat, nec honores cupidè petebat, sed eos negligere uidebatur.* PIER. *Leonardus Arretinus hoc ita uertit: Magistratus sibi commissos quodam modo horrere, formidareq;*

dareq; uidebatur. COR. *Magiſtratus nec ei committi poterant, qui ne petebat quidem, ſed eos negligebat: nec Cicero magiſtratus commiſſos formidauit, ſed eos omnium fortiſſimè geſſit. Itaque noſter amicus* ACHILLES BOCHIVS, *uir nobiliſſimus, ita melius uertit: Pigrè publicis dignitatibus, uelut eas quodam modo in contemptum haberet, ingerebatur.* EGN. *Tu'ne ita uerteres?* COR. *Nec ipſe nũc ita uerteret: nec olim fortaſſe, quum iuuenis eſſet, ita uertit. Sed ad Plutarchum reuertor, qui certè ſcribit, Ciceronem tunc ob id quòd Græcos homines imitatus, ad Remp. non accederet, ſed literis & ocio delectaretur, uulgo Græcum, &* σχολαστικὸν *appellatum fuiſſe: quod ego tamen non magis eſſe uerum puto, quàm quod idem Plutarchus affirmat, eum patris & amicorum cohortationibus excitatum, ſe ad cauſas forenſes contuliſſe. Nam nec Plutarchus ipſe negat, honoris illum natura cupidum fuiſſe: & ille, dum ſcribit ad Atticum, in ſe ſub inane quiddam, & nõ* φιλόδοξον *agnoſcit. atq; illa ponit uerba: Neque ego inter me atq; te quicquam intereſſe unquã duxi, præter uoluntatem inſtitutæ uitæ, quòd me ambitio quædam ad honorum ſtudium, te au-*
 tem

tem alia minimè reprehendenda ratio ad honestum ocium duxit. In Bruto uerò ponit illa: Duo tum excellebant oratores, qui me imitandi cupiditate incitarent, Cotta & Hortensius: sed cum Hortensio mihi magis arbitrabar rem esse, quòd & dicendi ardore eram propior, & ætate coniunctior. Unum igitur annum, quum rediissemus ex Asia, causas nobiles egimus, quum Quæsturam nos, Consulatum Cotta, Aedilitatem peteret Hortensius. Quòd si, quū cupidus honoris, ut qui maximè, semper fuisset, illum C. Cotta & Q. Hortensius imitandi cupiditate incitarunt, non uidetur nec honores contempsisse, nec patris aut amicorum exhortationibus eguisse: præsertim quum dicat ipse, se unum annum, quum rediisset ex Asia, nobiles causas egisse, & eodem anno Quæsturā petisse. quod ostendit, illum statim post reditum ex Asia se dicēdis causis, et petitioni dedisse: tantum abest, ut primum tempus εὐλαβῶς, ut ex Plutarcho retulimus, traduxerit. Nam Cicero P. Seruilio, Ap. Claudio Consulibus, quum ageret annum uigesimumoctauū, Roma profectus est: abfuit biennium, quo M. Lepidus, Q. Catulus primùm, deinde M. Mamercus, & D. Brutus Consules fuerunt:

runt: reuersus est Cn. Octauio, C. Curione Coss. quum iam trigesimum annū complesset. quo quidem anno causas nobiles egit, & Quæsturā petijt: ita, ut nihil temporis relinquatur, quod dici possit εὐλαβῶς traduxisse. EGN. *Viden' hūc numum Pieri? quamuis sit magnus, et ingeniose formatus, ego tamen uereor, ne sit adulterinus.* COR. *Egóne uobis ut numos adulterinos soluam?* EGN. *Tu quidem prudens, opinor, nunquam soluas: sed fieri potest, ut quos tu numos adulterinos imprudens pro bonis acceperis, eos tu nunc quoque bonos putes, & ita pro bonis nobis soluas.* COR. *Fieri potest, ut omnes homines decipiantur: sed boni tamen Quæstores, quum tam multas pecunias tractent, facilius multo, meliúsque bonos numos ab adulterinis; quàm boni agricolæ frumentum à lolio secernunt. Nos certè scimus hunc esse bonum: uerùm si uos ipsi dubitatis, posterius expendetur. nunc illud expendatur, quod ita Plutarchus scribit: Quum se dicendis causis dedisset, non sensim ad principem locum peruenit, sed statim gloria præstitit, & reliquos, qui uersabantur in foro, longè superauit.* PIER. *Quid hic expendi potest?* COR. *An hoc sit uerum, quum tunc*

princeps eſſet & haberetur Hortẽſius: nec adhuc, quod erat in Cicerone, perfectum eſſet, ut in Bruto ſcribit. Nec illud, quod ſequitur, Plutarchus mihi ſatis probat: Dicitur & Cicero non minus in actione, quàm Demoſthenes laboraſſe: & ob id operam Roſcio Comœdo, et Aeſopo tragœdo ſtudioſe dediſſe. Ut enim fatear, quod Macrobius etiam ſcribit, Ciceronem Roſcio & Aeſopo hiſtrionibus uſum familiariter fuiſſe, et cum Roſcio etiam ſolitum contendere, utrum ille ſæpius eandem ſententiam uarijs geſtibus efficeret, an ipſe per eloquentiæ copiam ſermone diuerſo pronunciaret: haud facile tamen adducor ut credam, Ciceronem, quod uel ipſe poſtea non eſſe faciendum præcepit, geſtus ab ſcena & hiſtrionibus didiciſſe: quum præſertim nihil nec ipſe, nec cæteri ſcriptores, quantum uidere potuimus, ea de re dicant, præter unũ Dionem: apud quem tamẽ Calenus ita calumniatur, ut quum dicat, ὀρχῆς τὰς ποικιλίας τῶν ἐνθυμημάτων μικρῶνα διδάξαι τοῖς σχήμασιν, *oſtendat ſe, ſi uerum hoc fuiſſet, multo plura dictu rum fuiſſe, quũ ſemper hiſtriones habiti infames eſſe dicantur. Sed hoc ipſum ut concedamus, illud certè nunquam dabimus, Ciceronem poſt reditum*

ex Aſia

ex Asia potißimum gestus ab histrionibus didicisse, quum se dicat ita mutatum ex Asia rediisse, ut opera histrionũ non uideatur eguisse: contrà uerò prius, ut suprà diximus, indigebat, & Roscio familiariter utebatur, ut in oratione pro P. Quintio pluribus ipse testatur. Sed nunc ea quæ sequuntur Plutarchi uerba uertamus: Nõ parum uerò Ciceroni ad persuadendum in actione mometum fuit: & ille quidem oratores magno clamore utentes mordens, dicebat, eos propter imbecillitatem ad clamorem, ut claudos ad equum, confugere. Illius uerò urbanitas in dictis & iocis, à principio quidem res iudicialis & iucunda uidebatur: sed ea quum ad satietatem usque abuteretur, multos offendit, & in eam uenit opinionem, ut natura peruersus esse crederetur. Hæc uerba nos iccirco uertimus, quòd ab aliis ea uel malè cõuersa, uel omissa prorsus esse uideamus. Nam Leonardus Arretinus neq; sensum, more suo, neque uerba conuertit: uel quòd ea in suo libro non inuenerit: uel quòd indigna putarit, quæ & à Plutarcho, & de Cicerone scripta dicantur. Nam cùm malè, quod in Græco melius apparet, connectuntur: tum, quod falsum est, indicant, Ciceronem suas salinas non be-

ne curasse: quas tamen ipse tãti fecit, ut queratur, earum possessionem parum diligenter à Volumnio procuratore defensam fuisse. quin ipse libro secũdo de Oratore, de iocis & facetijs ea scripsit, qui bus facile ostendit, se, quum doceret alios, quo pacto dictis utendũ esset, sic illis uti sciuisse, &, ut par est credere, cõsuesse, ut à nemine dicax meritò posset appellari. EGN. Macrobius tamen affirmat, illum consularem scurrã uel ob id appellatũ fuisse. COR. Sed addit, ab inimicis: qui testes in ea re non magis esse possunt, quàm L. Papirius Pætus, qui iocans, illum scurram uelitem uocauit. Verùm, qui nihil habuerunt causæ cur mentirentur, ij Ciceronem ut hominem iocandi peritissimum commendarunt. ut Macrobius, qui scribit ita: Animaduerto duos, quos eloquẽtissimos antiqua ætas tulit, comicum Plautum, & oratorem Tullium, eos ambos etiam ad iocorum uenustatem cæteris præstitisse. & Quintilianus, qui putat in Cicerone miram quandam urbanitatem fuisse, quanquã illa ponit uerba: Utinam Quintus, & libertus eius Tiro, aut alius quisquis fuit, qui tres hac de re libros edidit, parcius dictorum numero indulsissent, & plus iudicij in eligendis, quàm in conge-

congerendis studij adhibuissent: minus obiectus calumniantibus foret: qui tamen nunc quoque, ut in omni eius ingenio, facilius, quid reyci, quàm quid adijci possit, inuenient. EGN. En, qui se negabat à pecunijs paratum huc uenisse, nunc ostendit, eas se iampridem, ut hanc rationem referret, undique collegisse. COR. Iampridem uerò nos eas collegimus, uel potius exegimus, ac nobiscum multos etiam annos tulimus, non ut aliquam rationẽ potissimum referremus: sed ut pauperibus, qui sæpe sunt etiam molesti, largiremur. EGN. Ut audio, nisi caueamus, periculum est, ne, si pecunias, quæ pauperibus debentur, accipiamus, aliqua religione nos implicemus. COR. Uos facite, ne debeantur: & uos ita religione soluetis. EGN. Quin recte mones. quare tibi nos imperamus, ut tu soluas, ne debeantur. COR. Nos uerò quum sæpe multis antea, qui de rebus hisce nobis erant molesti, soluimus: tum uerò nunc ipsum uobis, ut quum maximè, soluimus. EGN. At has pecunias, quæ pauperibus debentur, ipsis, quorum petitio sit, solueres. COR. Pauperibus ego mihi soluere uideor, quum uobis soluo, qui nunc eius Reipubl. personam sustinetis, ex cuius æra-

ius ærario pauperes propemodum innumerabiles aluntur. EGN. *Qui sunt ij pauperes?* COR. *Indocti, qui cupiunt, uel etiamsi non cupiunt, interdum tamen possunt doceri.* EGN. *Qui cupiunt, facile si ualent ingenio, docētur: sed illi qui non cupiunt, quî tandē doceri possunt?* COR. *Fit sæpe, ut qui sunt indoctissimi, doctissimi uelint haberi: idq; ut apud rudes saltem consequantur, solent inter mulierculas & homines imperitos de magnis etiam rebus disputare, interdumq; grauissimos scriptores ut parum diligentes, quasi Timæi sint, accusare: sperātes fore, ut ipsi, qui tantos homines accusent, uel maiores, uel certè aliquid esse uideantur. Et cùm reliquos scriptores reprehendunt, tum uerò Ciceronem sic oppugnant, ut omnes in eum quasi Catilinæ coniurasse uideri possint. quos tu si, quod fieri facile potest, conuincas, & illi uel inuiti doceantur, & tu pecunias, quas dicebam, pauperibus largitus esse iudiceris. Nos certè cùm magnas antea pecunias huiuscemodi hominibus largiti sumus, tum multo maiores parauimus, ut eas ob ora impura belluis, ut ait Plautus, si quid Ciceroni detraherent, obtruderemus. sed eas omneis hodie uobis, uel maiorē partē soluemus: ut quum*

per uos in ærarium, unde licet omnibus, quantum lubet, accipere, relatæ fuerint, nos hac donandi molestia liberemur. EGN. *At nemo, cui, quod Plutarchus de Ciceronis iocis uidetur scripsisse, & bis etiam scripsit, persuasum fuerit, hunc numum uictoriatum putabit: quòd nondum uiceris, in ea re Ciceronem laudandum fuisse.* COR. *Ego tamen arbitrabar me uicisse, quũ grauissimos testes produxerim: sed quoniam uos aliter, ut uideo, sentitis, publicum testimonium dabo. Ille sic gloriam antiquam Atticam retinuit, ut quum in Ciliciam profectus esset, omnia dicta in his, etiam Sestiana, in eũ conferrentùr. quod ille tamen ægrè ferebat: quòd sperabat ita notata se reliquisse genera dictorum suorum, ut cognosci sua spõte possent. Hinc in oratione pro Cn. Plancio sic loquitur: Ego quia dico aliquid aliquando non studio adductus, sed contentione dicendi, aut lacessitus: & quia, ut fit in multis, exit aliquando aliquid si non perfacetum, attamen fortasse non rusticum: quod quisq; dixit, me id dixisse dicunt. Ego autẽ si quid est, quod mihi scitũ esse uideatur, et homine ingenuo dignum, atque docto, non aspernor: stomachor uerò, quum aliorum non me digna in me conferuntur. ob id*

etiam

*etiam Volumnium sic hortatur: Pugna, si me a-
mas nisi acuta ἀμφιβολία, nisi elegans ὑπερβο-
λὴ, nisi παράγραμμα bellũ, nisi ridiculũ πα-
ρὰ προσδοκίαν, nisi cætera quæ sunt à me in se-
cundo libro de Oratore per Antonij personã dispu
tata de ridiculis, ἔντεχνα et arguta apparebunt,
ut sacramẽto cõtendas mea nõ esse. Hoc fecisse Cæ-
sarẽ, in epistolis affirmat: Cæsar habet peracre iudi
ciũ, &, ut Seruius frater tuus, quẽ literatissimum
fuisse iudico, facile diceret, hic uersus Plauti non
est, hic est: quòd tritas aures haberet notãdis gene-
rib. poetarũ, ex consuetudine legendi. sic audio Cæ-
sarem, quũ uolumina iam cõfecerit ἀποφθεγμά
των, si quod afferatur ad eũ pro meo, quod meum
non sit, reijcere solere. Quid quòd ipse Cicero L.
Flaccum repetundarũ reum ioci opportunitate de
manifestissimis criminibus, ut ait Macrobius, exe
mit? & sanè natura fuit ita facetus, ut olim sic ad
Antonium iure scribere potuerit: Nihil unquam
non modò acerbũ in me fuit, sed ne paulo quidèm
tristius, aut seuerius, quàm necessitas Reip. postula
uit. quod et Plutarchus in cõparatione Demosthe
nis et Ciceronis uidetur sentire, quum scribit, eum
ad iocos & facetias aptũ natura fuisse, uultumq;*

illius

illius risum & tranquillitatẽ præ se tulisse. quanquam paulo antè dicat, eũ, quòd mordendi studio scurrile quiddã sectaretur, & in iudicijs res serias risu & ioco cauillaretur, suæ utilitatis causa decorũ non seruasse, & ob id à Catone ridiculũ Consulem uocatũ fuisse: ut iam uidere poßitis, quanta fides ei sit habẽda, qui non ab alijs modò, sed à se ipso etiã dißentiat. EGN. *Ille tamen diligenter ipsius dicta collegit.* COR. *Quædã potius è multis, quæ Tiro libertus trib. libris fuerat cõplexus, in suam linguã utcunq; conuertit. Nos enim, quamuis Quintilianus dubitet, arbitramur Tironem de Ciceronis patroni iocis scripsisse: quòd, ut ait Gellius, eo ab ineũte ætate liberaliter instituto adminiculatore, & quasi administratore in studijs literarum Cicero usus est: unde Ciceronis dicta meliùs audire & scire potuit, quàm frater, aut alius qui cum Cicerone non uixerit. et Macrobius affirmat, suis temporibus omnes putasse, libros illos Tironis fuisse: quod eo magis credi debet, quòd Asconius ostendat, eundem libros minimum quatuor de Ciceronis uita scripsisse.* EGN. *Quando Plutarchus, ut ais, pauca conuertit, tu, qui res istas penè superstitiose persequeris, & homines ab inferis excitas, ea*

nobis,

nobis, quæ Tiro scripsit, redde. COR. *Quum accepero, reddam: nunc Quintilianus, Plutarchus & Macrobius, quæ de libris Tironis acceperunt, reddent: & ego, quum qualis ante Quæsturā Cicero fuerit, dixerim, Quæstor Quæstorem describam. Sic igitur in oratione in Pisonē loquitur ipse: Me Quæstorem in primis cunctis suffragijs populus Romanus fecit. & in Bruto: Interim me Quæstorem Siciliensis excepit annus: ubi tamen olim dubitauimus, an antea Quæstor fuisset urbanus, quòd alios prius in urbe Quæstores fuisse, deinde in prouincias profectos legamus: & ipse dicat in Verrinis, se Quæstorem factum, & Quæsturam in prouincia Sicilia obtinuisse: item in oratione Post reditū in senatu, se M. Curij patri Quæstorē fuisse, quum Sex. Peduceo Prætore, Quæstor in Sicilia fuerit, ut Asconius ostendit. nisi fortè alter alteri antè successit, quàm Cicero de prouincia decederet: uel Sex. Peduceus M. Curij per adoptionem pater fuit. Cicero certè, nisi anno, quo redijt ex Asia, in urbe Quæsturam gessit, Quæstor urbanus esse non potuit: quando natus annos triginta, Cn. Octauio C. Curione Consulibus, ex Asia redijt, & anno sequenti, quum esset annorum unius & tri-*

& triginta, Quæstor in Siciliam uenit: ubi, quod Asconius scribit, & ipse in oratione pro Cn. Plancio significat, Lilybætanus Quæstor fuit, & ita se gessit, ut postea Siculis omnibus iucundam, diuturnamq; memoriam Quæsturæ, nominisq; sui reliquerit. quam rem pluribus uerbis in oratione pro Cn. Plancio persecutus est: quæ uobis ego, si potero, referam. Frumenti in summa caritate maximum numerum miseram: negociatoribus comis, mercatorib. iustus, municipibus liberalis, socijs abstinens, omnibus eram uisus in omni officio diligentissimus: excogitati quidam erant à Siculis honores inauditi. Itaq; hac spe decedebam, ut mihi populum Romanum ultrò omnia delaturum putarem. at ego, quum casu diebus his itineris faciendi causa decedens è prouincia Puteolos fortè uenissem, quum plurimi & lautissimi solent esse in his locis, concidi penè iudices, quum ex me quidam quæsisset, quo die Roma exissem, & num quid in ea esset noui. cui quum respondissem, me è prouincia decedere: Etiam mehercules, inquit, ut opinor, ex Africa. huic ego iam stomachans fastidiose, Imò ex Sicilia, inquam. tum quidam, quasi qui omnia sciret: Quid? tu nescis, inquit, hunc Syracusis

f Quæstorem

Quæstorem fuisse. Quid multa? destiti stomachari, & me unum ex iis feci, qui ad aquas uenissent: sed ea res, iudices, haud scio an plus mihi profuerit, quàm si mihi tum essent omnes congratulati. nam posteaquam sensi populum Romanum aures hebetiores, oculos acres atq; acutos habere: destiti, quid de me audituri essent homines, cogitare. feci, ut postea quotidie me præsentem uiderent: habitaui in oculis: pressi forum: neminem à congressu meo neque ianitor meus, neq; somnus absterruit. Hanc cu rationē σιτοδείαν Plutarchus appellat: qui rem totam sic narrat, ut ne Leonardus quidem Arretinus eū hac in parte uoluerit imitari, quòd eum uideret errasse. Nam quum Cicero dicat, se omnibus gratum, is molestū fuisse scribit, hoc modo Latinè, quoquo modo uertat alij, dicens: Molestus hominibus à principio fuit, quū frumentum Romam mittere cogeret. EGN. *Hic ego Plutarcho potius, quàm Ciceroni credendum puto: quòd hic de se loquens, in eo præsertim quod ad laudem pertinet, fortasse mentiatur: ille ut historicus, quod uerum sit, scribat, et causas addat, cur molestus esset: quòd nondum, qualis esset, erat notum: & Siculos, ut frumentum Romam mitterent, cogebat. quæ duæ*

res non poterant Siculis non esse molestæ: quum iam tum à principio ita cogerentur, & multo peius ab homine, quem nondum planè nossent, timerent, eo præsertim tempore, quo malè Romani magistratus audiebant. Hæc Cicero ne dicere quidem debuit, quum de se loqueretur: & reliquum tempus respexit, in quo Siculis ita gratus fuit, ut ab illis inauditi honores sint excogitati, ut ait ipse. cui Plutarchus sic assentitur, ut affirmet, Siculos postea, quum diligentiam, iusticiam, & mansuetudinem ipsius experti fuissent, eum ut nullum ex antiquis ducibus honorasse. COR. *At in eo quod Ciceroni Puteolis, ut retulimus, accidit: quodq́ Plutarchus ipse γελοῖόν τι uocat, ualde dissentit: quum scribat, eum, quum in uirum nobilem, qui amicus esse uidebatur, incidisset in Campania, ex eo quæsisse, quid Romani de rebus à se gestis loquerentur, & quid sentirent, tanquam nomine & fama rerum à se gestarum urbem totam complesset. illum uerò dixisse: Vbi Cicero tu hoc tempore fuisti? Cicero uerò plures eos, in quos incidit, fuisse, & ipsos, num quid esset noui Romæ, quæsisse, non respondisse testatur.* PIER. *Quid si Cicero, rhetoricè quum loquere-*

tur, rhetoricè rem uoluit ornare, quum sit concessum Rhetoribus mentiri, & in histori[j]s, ut aliquid dicere possint argutius? COR. Conuinci potuisset, si mentiretur, ut Plutarchus est hac in parte conuictus: & fortasse, si nunc omnes historiæ Romanæ extarent, in ea conuinci posset, in qua scribit: multos adolescentes Romanos nobiles, reos, quòd aciem deseruisse, & molles in bello fuisse dicerentur, ad Siciliæ Prætorem reiectos, et à Cicerone defensos fuisse. nam diceret, cur eò reiecti fuissent: quãquam nihil, ut nunc est, nostra refert, idipsum scire, dum, quæ pertinent ad Ciceronem, sciamus: qui in oratione pro P. Sylla uidetur ostendere, P. Antronium in Quæstura sibi collegam fuisse. Quum autem anno post annos triginta duos iam natus è Sicilia se recepisset, iam uidebatur illud in eo, quicquid esset, esse perfectũ, & habere maturitatem quandam suam. Itaque tunc, ut suprà retulimus, forum pressit: & quum esset in plurimis causis, & in principibus patronis quinquennium ferè uersatus, tum in patrocinio Siciliensi maximè in certamen uenit designatus Aedilis, cum designato Consule Hortensio. quæ res ostendit, illa Plutarchum non satis uerè scripsisse: Ciceronem, quòd

famæ

ſama de reb. à ſe geſtis in urbem, tanquam in mare latum incidens, nihil ad gloriam profuiſſet, prorſus animo primùm concidiſſe: deinde, quum ſecum ratiocinatus eſſet, multū de ambitione remiſiſſe, tanquam pro re infinita, nec terminum, ad quem perueniri poſſet, habente, hoc eſt gloria, certaret. uerùm quum mirum in modum ſe laudari gauderet, id gloriæ ſtudium ſemper in eo tantum fuiſſe, ut multas cogitationes rectas ſæpe turbarit.
EGN. *Unde tu coniecturam ducis, hæc Plutarchum parum uerè ſcripſiſſe?* COR. *Inde, quòd neq; Cicero tum prorſus concidit, neq; de ambitione quicquam remiſit. ſiquidem ſcribit in Bruto, ſe poſt reditum ex Sicilia quinquennium ferè in cauſis, & in principibus patronis uerſatum fuiſſe: quod tempus inter Quæſturam & Aedilitatem uix integrum colligi poteſt. tantum abeſt, ut iacuerit: aut aliquid etiam cogitarit, quod gloriæ ſtudium turbarit.* EGN. *Iacuit tamen hoc quinquennium, quod tu dicis inter Quæſturam & Aedilitatem uix integrum fuiſſe.* COR. *Iacuit ille, credo, de nocte, quum dormiret: nam de die cauſas in foro ſtans de more dicebat. ſed nec ita iacuiſſe dici poteſt, qui magiſtratus annis ſuis adeptum ſe fuiſſe*

glorietur. PIER. *Ob id fortasse hæc Plutarchi uerba, quæ tu modò uertisti, Leonardus Arretinus omisit.* COR. *Illa non omisit: Homini, qui se ad Remp. animo alacriore conferat, turpe putabat esse, si quũ operarij, qui instrumentis & uasis inanimatis utuntur, nullius ipsorũ neq; nomẽ neq; locum neq; uim ignorent, ipse Reip. studiosus, cui per homines res cõmunes perficiendæ sint, res ipsas publicas non ualde laboret ut consequatur. Unde se non solum nominibus assuefaciebat, sed loca etiam in quibus nobilissimus quisq; habitaret, & regiones, in quibus prædia possideret, & amicos, quibus uteretur, & uicinos cognoscebat. Itaque Ciceroni, per quamcunq; uiam faceret iter, erat facile dicere, & agros amicorum ac uillas ostendere.* EGN. *Et tibi facile est, ut uideo, hæc ipsa memoriter referre.* COR. *Et mihi turpe, ut arbitror, esset, nisi, quum tam multos annos in hac Rep. sim uersatus, omnia quæ sint mei muneris, memoria iampridem fuissem complexus: præsertim quum mihi turpius esse uideatur, hæc ipsa, quàm ciuium nomina, ædes, prædia, amicos, uillas, & reliqua id genus, ignorare. quando fortissimo & optimo cuiq; uiro, id quod Africano, curæ debet*

ræ debet eſſe, non ut multos cognoſcat, ſed ut ab omnibus ipſe cognoſcatur. quod quum ita ſit, & conſtet, Ciceronem nomenclatore uſum fuiſſe, dubitarem, ne Plutarchus hæc ipſa finxiſſet, niſi Q. frater in libello De petitione Conſulatus ita ſcriberet: Primùm, id quod facis, ut homines noris, ſignifica, ut appareat: & auge, ut quotidie melius fiat. quanquam Quintus ipſe frater ita loquitur, ut eum potius hortetur, hoc ut faciat, quàm feciſſe demonſtret, poſtea tamen ait: Tu & noſti, & cognoſces. EGN. *Pecunia, qua de tu loqueris, ut apparet, tota eſt in nominibus.* COR. *Eſt illa quidem in nominibus, ſed illa ſunt ita bona, ut ea uos facilè poſſitis exigere.* EGN. *Nos ut exigamus? iam nos, Pieri, de Conſulibus non Rhetores modò, ſed Quæſtoris etiam noſtri procuratores fiemus.* COR. *Vos uerò, ut Conſules decet, exigetis.* EGN. *Rectè mones. quare nomina poſtea transferentur: tu nunc, quod à Plutarcho deinceps exegiſti, ſolue.* COR. *Vereor, ne uos illud, ut homines reliqui, contemnatis.* PIER. *Profer tamen.* COR. *Ciceronem, quum pecuniam poſſideret paruam quidem, ſed quæ tamen ſumptus neceſſarios ſuppeditaret, omnes*

admirabantur, quòd ex patrociniis neq; mercedes, neque dona, ne tum quidem quum Verrem accusabat, accepit. EGN. *Tu postea uereris, ne, quod omnes admirantur, nos ipsi contemnamus?* COR. *Illud ego uerebar, ne uos quoq; pecuniā paruā negligeretis, quam M. olim Crassus etiam cōtēpsit: ut sic in Paradoxis apparet: Meā quoniam pecuniam contemnis, & rectè, est enim ad uulgi opinionem mediocris, ad tuam nulla, ad meam modica: de me silebo, de te loquar. nec ita multo pòst illud addit: Ex meis prædiis centena sestertia capio. Sed de pecunia uidero: nunc uideamus, an uerum sit, ex patrocinio Ciceronem nihil mercedis accepisse. Dion enim nō semel affirmat, eum numos cœpisse: sed & nos non semel diximus, illi parum, uel nihil potius in hisce rebus esse credendum. Q. certè frater in libello de Petitione Consulatus ita scribit: Hæc tu planè ab iis postulato, ut quoniam nulla impensa per te alii rem honestam, alii salutem ac fortunas omnes obtinuerunt, nec aliud ullum tempus futurum sit, ubi tibi referre gratiam possint, hoc te officio remunerent. Nec Cicero, quū sciret, Romuli, Cincii & Titii legibus esse cautum, ne patroni pecunias à clientibus acciperent, in eas unquam*

quam commisisset, ne, quod obiecit Hortensio de sphinge, in eo posset accusari. hinc ita scripsit ad Atticum: L. Papirius Pætus, uir bonus, amatorq; noster, mihi libros eos, quos Ser. Claudius reliquit, donauit: quum mihi per legem Cinciam licere capere Cincius amicus tuus diceret, libenter dixi me accepturum, si attulisset. Itaq; fecit, quod in patrijs moribus erat, quodq; in libris de Officijs ipse postea faciendum præcepit, ut multorum causas & non grauatè, & gratuitò defenderet. Nam, quod in oratione pro lege Manilia refert, penè quotidie dicebat: quamuis ex orationibus, quas dixit, multæ desiderentur. sed ex his quæ nunc extant, post reditum ex Sicilia primam dixit eam, quæ pro Q. Roscio comœdo inscribitur: quum C. Calphurnius Piso prætor, Pompeius & Crassus, ut arbitror, Consules essent: quo quidem anno Virgilius est natus: & Cicero ipse, quum ageret annũ trigesimum sextũ, Aedilis designatus, Verrem, ut dicemus, accusauit. C. enim Verres, ut scribit Asconius, perfunctus Quæstura, Legatione, Prætura urbana, patre C. Verre, & prætextato filio, & filia nupta, uxorem habens, quum successisset in Sicilia C. Sacerdoti Prætori, eamq; non sibi succedente

 Arrio,

Arrio, per triennium tenuisset, atq; in ea fuisset libidinose, auarè, crudeliterq; uersatus, succedente tandem in eadem prouincia Metello, repetundarum reus ab Siculis appellatus est: qui omnes, præter Syracusanos & Mamertinos, M. Tullium illo tempore florentem defensionibus amicorum ad accusandũ descendere compulerunt, iampridem illis necessitudine copulatum, quòd Quæstor in Sicilia fuisset Prætore Sex. Peduceo: & quòd, quum decederet, in illa oratione, quã Lilybei habuit, multa ijs benignè promisisset. Accessit his non ignobilis futura de Verre uictoria: quia à Metellis, Scipionibus, & multis alijs nobilibus uiris, & præcipuè ab Hortensio ipso defenderetur, facile & principe in senatu propter nobilitatem, & in foro ob eloquentiam Rege causarum, & eodem Consule designato cum Q. Metello, fratre Metellorum, alterius Prætoris Siculi, alterius Prætoris urbani. His ita constitutis, extitit Q. Cæcilius Niger, domo Siculus, & Quæstor Verris, et eiusdem, ut ipse dicebat, inimicus, qui se potius accusatorem contenderet constitui oportere: quo uicto, & accusatione ad se delata, Cicero, quum inquisitionis tempus in Siciliam postulasset dies CX. & cum filio pa-

lio patrui sui Tullij totam prouinciam colligendis literis in Verrem, & denũciandis testimonijs peragrasset diebus L. quia pedestre iter ex Sicilia, & propter fugitiuos & propter Verris insidias dubitabat, à Vibone transijt. tum repentè adueniens, quum uideret id agi, ut à Glabrione Prætore, & ab ijs iudicibus qui tunc erant, ad alium annum, alienumq́ Prætorem res tota transiret, eripereturq́ sibi reus patrocinio Hortensij ac Metelli, qui tunc Consules futuri erant (per hos enim Verres eludendi iudicij fiduciam sumpserat) hoc commentus est rationis, ut orationem longam prætermitteret, neq in criminibus declamatione cumulandis tempus absumeret, sed tantummodo citaret testes ad unũquodq crimen expositum, & eos Hortensio interrogandos daret. qua arte ita est fatigatus Hortensius, ut nihil quod contrà diceret, inueniret. EGN. *Hic exclamare posset Asconius: En queis conseuimus agros?* COR. *Et nos respondere, Nobis, qui metamus.* EGN. *Alienam messem.* COR. *Imò nostram. Nobis enim ueteres agricolæ non serere modò, sed inserere etiam uoluerunt, ut carpamus poma nepotes.* EGNAT. *Hoc igitur ex hortis etiam Plutarchi carpere poteras.*

COR.

COR. Poteram, si placeret: sed ut uerum fatear, illius pomi neq; gustatus, neq; odoratus, neq; aspectus iucundus uidebatur: quod tu etiam dices, si, quàm sagacissimè potes, id fueris odoratus. EGN. Ostende igitur, ut odorari possim. COR. Verrem, qui Siciliæ Prætor fuerat, & multa nequiter fecerat, Siculis persequentibus, ipse non dicens, sed ex eo quod quodam modo non dixit, in iudicio conuicit. Nam, quum Prætores Verri gratificarentur, & iudicium multis dilationibus in ultimum diem extraherent, Cicero, quod neque diei tempus orationibus suis satis fore, neque iudicium perfectum iri uideret, surgens, orationibus opus non esse dixit, sed, productis testibus, & interrogatis, iussit iudices sententiam ferre. EGN. Haud omnino satis bene olet. COR. Quippe quòd nondum maturum satis esse uideatur. nam quos Plutarchus ait στρατηγοὺς Verri gratificatos, iudicium detulisse, illi nondum magistratum inierant. Quare neque autoritate sua iudicium differre, neq; uerè στρατηγοὶ poterant appellari. nisi fortè uelis, alios imitatus, στρατηγοὺς iudices uertere: quum Plutarchus per στρατηγοὺς, Q. Hortensium, Q. Metellum Coss. & M. Metellum Prætorem,

qui

qui Verri fauebant, uoluiſſe complecti uideatur: ſed exiſtimaſſe, tunc illos in magiſtratu fuiſſe, qui tantum eſſent deſignati: qui cupiebant iudicium Verris non in ultimum, neque in unum diem, ut Plutarchus oſtendit, ſed in annum ſequentem, & ad nouum Prætorem transferre. quam rem Plutarchus in ſecunda Verrina ita ſcriptam uidere potuit: Nonæ ſunt hodie Sextiles, hora nona conuenire cœpiſtis, hunc diem iam ne numerant quidem. decem dies ſunt ante ludos uotiuos, quos Cn. Pompeius facturus eſt. hi ludi dies quindecim auferent: deinde cõtinuò Romani ſequentur. Ita prope XL. diebus interpoſitis, tum deniq; ſe de ea quæ à nobis dicta erunt, reſponſuros eſſe arbitrantur: deinde ſe dicturos & dicendo & excuſando facilè ad ludos Victoriæ: cum his plebeios eſſe coniunctos, ſecundum quos aut nulli, aut pauci dies ad agendum futuri ſunt: ita defeſſa ac refrigerata accuſatione, rem integram ad M. Metellum Prætorem eſſe uenturam. EGN. *Illius odor pomi iam præ huius odore nautea eſt, ut ait Plautus. Sed heus tu quid agis? Iampridem nobis nõ ſolũ pro farina das uerba, quod aiunt, ſed pro numis etiã poma numeras?* COR. *Nihil id refert ueſtra, quum ſint*

sint aurea, quasi ex hortis Hesperidum decerpta. Vos enim numos ex his quos, & qua forma uoletis, cudendos curare poteritis. EGN. *Quis capiet detrimentum?* COR. *Idem qui capiet emolumentum.* EGN. *Non uideo, quid hic esse possit emolumenti, nisi poma ista tua sint ita grauia, ut quum tot ex ipsis numi, quot esse debent, fuerint confecti, aliquid tamen auri reliquum sit futurum, quod in lucro poni poßit.* COR. *Uidebunt monetales, qui & poma grauia, & aurum ita purũ esse cognoscent, ut facilè, Mercurio fauẽte, poßit augeri.* EGN. *Nos Batti non sumus, nec patiemur unquã, ut nos in lapides Mercurius iste conuertat.* COR. *Id ego spero: quũ uos ipse Mercurius ita diligat, ut uobis alas, quibus per ora uirûm uolitetis, donasse uideatur. sed ille tamen more suo sæpe ludit, & eos quos amat, offendit: Hortensium certè, & Uerrem, quum semper antea iuuisset, in lapides postea repentè mutauit. Nam quum magnas utriq; diuitias, & eloquentiã præterea Q. Hortensio dedisset, sic eos postea per Ciceronem arte & eloquentia delusit, sic oppreßit, ut lapides dici meritò possent, de quibus ita scribat Asconius: Ciceronis arte ita eũ fatigatus Hortensius,*

sius, ut nihil contrà quod diceret, inueniret: ipse etiam Verres, desperato patrocinio, sua sponte discederet in exilium. item: Multis diebus prima actio celebrata est, dum testes Verris producuntur criminum, diuersorum, dum recitantur publicæ priuatæq; literæ: quibus rebus adeò stupefactus Hortensius dicitur, ut rationem defensionis omitteret: adeò perculsus Verres, ut abiret in exilium sua sponte. & Lactantius inquit: Ciceronis industria defensores Verris uel oppreßit, uel gratiæ restitit. Hinc Cicero sic in Oratore dixit: Nobis pro familiari reo summus orator nō respondit Hortensius. & si Quintilianus ostendit, eum respondisse, quum studiosos hortatur, ut orationes Hortensij pro Verre legant: quas tamen Hortensium postea scripsiße, non tum dixiße puto: ut Cicero reliquas Verrinas post primam & secundam scripsit, non dixit. quod Asconius ita refert: Adeò perculsus Verres, ut abiret in exiliū sua sponte: nec quid amplius in iudicio gestū est, nisi quòd Tullius metuens, ne tantum negocium penè tacitum præteriret, finxit Verrem comperendinationi præsto fuiße, ut bis defensus accusaretur iterū: & quemadmodū uictoriæ consuluerat breuitate

uitate

uitate dicendi, ita laudem eloquentiæ tanquam rē petita accusatione est consecutus reliquorum conscriptione librorum, qui cæteros consequuntur. item: Deinceps hæc omnia non dicta, sed scripta sunt cōtra eum, quod ita factum est. Fingit Cicero, adesse in iudicio Verrem comperēdinatum, & respondere citatum, & defendi. in cæteris enim orationibus defensor futurus, accusationis officium his libris, qui Verrinarū nomine nuncupantur, compensare decreuit: et quoniā accusare multos indecorum Tullio uidebatur, in una causa uim huius artis, & eloquentiæ demonstrare. nam & bene intelligentes omnem uirtutem oratoriam, quæcunq; in criminationibus cōstituta est, hic expressam uident: & contrà ex hoc defensionum uim in cæteris orationibus, & neruos eius ex hac uirtute cognoscunt, quæ in opprimendo exprimitur reo. Verres igitur abijt in exilium: cui postea uel ab amicis relicto, Seneca Ciceronem ipsum scribit affuisse: quem Plinius etiam refert nō alia de causa proscriptum postea fuisse ab Antonio, quàm quòd Corinthijs se ei cessurum negasset. hinc à Seneca dicitur proscriptus perijsse: & à Lactantio felix in eo fuisse, quòd ante suam mortem crudelissimum exitum sui accusatoris

cusatoris audiuit. EGN. *Non reddis ea, quæ Plutarchus de iocis hoc loco refert.* COR. *Iam nunc, quum accepero, reddam: & quidem mensura, ut iubet Hesiodus, cumulatiore. Verrem, inquit Plutarchus, Romani porcum non castratum uocant. Quòd igitur libertinus homo nomine Cæcilius Iudæorum moribus addictus, Verrem, Siculis reiectis, uolebat accusare, quid, inquit Cicero, Iudæo cum porco? Habebat autem Verrem filium puberem, qui formam non, ut decet ingenuũ, custodisse dicebatur. ut mollis igitur Cicero à Verre accusatus: Filios, inquit, oportet domi castigare.* EGN. *Eadem, non cumulatiore, ut dicebas, mẽsura reddidisti.* COR. *Quatuor igitur iocorum tunc è nomine Verris dictorum cumulus accedat. Repentè è uestigio ex homine, tanquam aliquo Circeò poculo, factus est Verres: alij negabant mirandum esse, ius tam nequam esse Verrinum: alij Sacerdotem execrabãtur, qui Verrem tam nequam reliquisset; aiebant Siculi, in labores Herculis non minus hunc immanissimũ Verrem, quàm illum aprum Erymanthium referri oportere.* EGN. *Placet cumulus, qui de Verre factus, è Verrinis sit etiam collectus.* COR. *Sit ille multo maior cumulus, si*

nunc ex iisdem Verrinis ea quæ tunc in Hortensium dixit, colligam: sed non faciam, ut in ea parte multus esse uidear, in qua Plutarchus unum tantum de sphinge referat. illud potius, quod idẽ Plutarchus addit, considerabo: Verre condemnato, Cicero, quum litem septingentis & quinquaginta millibus æstimandam curasset, non effugit calumniam, quòd argento corruptus multam diminuisset. nam calũnia uidetur ex eo nata, quod ita scribit Asconius: Quãuis sestertiûm quadringenties à Verre petitum esset, septuagies tamen dupli nomine exigi iussus est: ad gratiam'ne Hortensii, an suam, an etiam cõniuentia Ciceronis ipsius, parum cõperimus. quod idem sic etiam defendit: Frustra calumniãtur Ciceronem quidam homines, & modò eum sestertiûm millies dicunt repetere, modò quadringenties: quum primum non suo ore, sed Siculorum loquatur, accusatoriè uociferãtium: deinde, si maximè ad eũ referenda sunt, quæ dicit, adhuc non instructus sit contra Verrem, nec ad plenum nouerit causam. tertiò, cur aut calumniatoris, aut præuaricatoris personam subeat, quum aliud agatur? non enim de condemnãdo Verre, sed de constituendo accusatore confligitur. postremò,
cur

cur id fraudi sit Ciceroni, quum ad tempus oratorum dicta proferantur? nam eodem modo erit contrarium præsenti actioni, quod alibi dicit, oratione uictum à se Cæcilium, qui idoneas causas ad accusandum Verrem multas protulisset. Quibus tamen ex uerbis apparet, homines illos existimasse, Ciceronē diuersa potius scripsisse, quàm pecunias accepisse. sed Plutarchus, quũ uideret, litem multo minoris æstimatā fuisse, quàm quantum fuerat à principio repetitum, arbitratus est, calumniam, quasi Cicero præuaricatus esset, fuisse: quasi uerò lites non semper ferè minoris æstimentur, & de Cicerone talis opinio nasci potuerit, cui M. olim Cato integritatis, iustitiæ, clementiæ, fidei testimonium dederit. Quin ipse Verrina secūda sic ait: Fecit animo libentissimo populus Romanus, ut cuius diuitiæ me de fide deducere non potuissent, ne eiusdem pecuniis de honore deiicerer. & Verrina tertia: Comitiis meis, quũ iste infinita largitione cōtra me uteretur, populus Romanus iudicauit, istius pecuniam, quæ apud me contra fidem meam nihil potuisset, apud se contra honorem meum nihil posse debere. Quòd si eà unquam fuisset opinio, aliquis aliquando aduersarius Ciceroni obiecisset. EGN.

Obiecerunt fortasse multi: sed scripta non extant, in quibus id cognosci posit. COR. *At ipsius Ciceronis extant orationes, in quibus quum reliqua quæ sunt obiecta confutet, id quoq; si obiectum fuisset, aliqua ratione confutaret: extat & liber quadragesimus sextus Dionis, ubi Q. Fusius Calenus quũ dicat ea quæ nullus unquam de Cicerone somniauit, multo magis id, si fuisset in opinione, diceret: quum præsertim calumnietur, eum nec in accusando Uerre, nec in defendendis alijs, officio boni oratoris functum fuisse. Nam postquam multa de ratione dicendi, qua Cicero uteretur, dixit, ea tandem profert uerba, quæ nos ita uertimus: An aliquem putas esse, qui nesciat, te nullam ex orationibus tuis mirabilibus, quas edidisti, dixisse, sed omnes illas postea scripsisse, ut qui duces & equitum magistros è luto fingunt? Quod si fortè minus credis, recordare, quo modo Uerrem accusasti, & aliquid etiam ex arte patris ipsi præbens, quando ἐνούρησας. Quid quòd illum Siculi, si modo fuisset opinio præuaricatũ fuisse, postea semper odissent? atqui Plutarchus idem refert, Siculos beneficij memores, ad eum Aedilem ex insula multa duxisse, & multa tulisse, quorum tamen ille nihil lucrifecerit,*

çerit, sed eorum liberalitate sit in eo tantum usus, ut res in foro uilius uenderentur: ipse uerò sæpe, sed in oratione tamen pro Cn. Plancio præsertim, testatur, Siculos usq; adeò sibi cōiunctos fuisse, ut, quum domo pulsus Siciliā peteret, ipsa penè insula sese ob uiam ferre uoluerit. PIE. *Inopem me copia facit. Nunc enim numos tales, & tam multos profers, ut ego nesciam, quem potißimum uel probem, uel in codicem referam.* COR. *Omnes censeo.* PIE. *Paucos dares.* COR. *Id ego libēter faciam, & nullos etiam multo libentius dabo.* EGN. *Nunc iniurato tibi credimus.* COR. *Creditores igitur estote.* EGN. *Satis diu fuimus: sed nunc ita conuenimus, ut tibi non liceat amplius conturbare.* COR. *Nec uelim quidē, si liceat: modò uos ipsi numos, ut dantur, accipiatis.* EGN. *Nos, ut dantur, omnes accipiemus: & hosce præsertim, qui sint ex auro Siculo, quod hodie ualde probatur, cōfecti. sed si tu quasi canis festinans catulos cæcos pepereris, nihil erit postea, cur te quoq; parum uidisse causeris: quum iam dudum intellexeris, eos numos auerti facile poße, qui non sint in codicem relati.* COR. *Uos referte.* PIE. *Quis celeritate scribendi tam multa persequi poßit?* COR. *Multa quidem, fateor, con*

gessi, quòd à Quæstore Quæsturam plurib. uerbis explicari posse iure quodam uidebã: sed, quoniam qualis ante Aedilitatem Cicero fuerit, est dictum, nunc paulùm, ut uos quæ dicta sunt perscribatis, interquiescam. EGN. *Quin tu iam pergis numos dare, postquam uides eos quos dedisti, omnes esse perscriptos? quid, inquam, spectas ociosus?* COR. *Nihil ego quidem specto: sed uideor mihi tamen ludos ueteres, quos Aediles faciebãt, spectare.* EGN. *Tu potius ipse nobis ludos facis.* COR. *Uiuis igitur facio, & me Aedilem esse memini.* EGN. *Tu, si sapies, huiuscemodi ludos illis, quibus debes, facies, & te Quæstorẽ nobis esse memineris.* COR. *Memini: sed æquum tamen uidetur, ut, quemadmodum Quæstor antè Quæstorem, sic Aedilis nunc Aedilem Ciceronem describam.* EGN. *Tu & polypum, & chamæleontem, uel Proteũ potius ipse cupis imitari. Sed quanto ipse magis formas te uertes in omnes, nos tanto magis tenacia uincula contendemus: donec talis eris mutato corpore, qualẽ Uidimus, incœpto tegeres quũ lumina somno. Nos enim te Quæstorem, nõ Aedilem nobis esse uolumus: ut numos, nõ autem ludos, spectare possimus.* COR. *At hic numus, quem nunc ipsi damus, non*
est

est Quæstorius, sed Aedilitius. PIE. *Et nos non Quæstori, sed Aedili, ut Paulo Manutio, qui de Aedilibus, & cæteris magistratibus scripturum se pollicetur, acceptum referemus.* COR. *Id, me lubente, feceritis: præsertim cũ inter me & ipsum conuenerit, ut nostrûm neuter in alterius prouinciam, quod etiam ueteri lege cautum erat, transiret.* PIE. *Cur igitur tu transisti?* COR. *Quin eam prouinciam quum petere in animo haberem, & iam tum prensare cœpissem, eam petitionem reliqui, ut is eam posset obtinere: tantum abest, ut in eam nunc ipse transierim.* PIE. *Amicè fecisti. sed quo pacto hic numus ad te peruenit?* COR. *Quo pacto pecuniæ omnis generis ad Quæstores, qui magnas habeant prouincias, perueniunt, huc & illuc à mercatoribus circunlatæ. An non credis fore, ut ille quoq; numos ex mea prouincia delatos soluat?* PIE. *Credo sanè: sed, ut est omnium modestissimus, & maximè ingenuus, quos ita delatos soluet, tuos esse fatebitur.* COR. *Faciet, ut lubebit. nos certè dabimus operã, ut digni uideamur quibus aliquando parem gratiam referat: qua de tamen adhuc nullum uerbum fecit, tempus idoneum magis, ut credimus, expectãs.* PIE. *Quum*

uir ille nulli, quæ sit ipsius humanitas, non retulerit, tibi quoque, si quam debet, primo quoque tempore referet. COR. *Id illum facturum speramus, si quales nos erga se, & magistratum gerentes, & priuatos expertus sit, recordari uoluerit.* PIE. *Recordabitur, opinor, quãdo de Quæstoribus scribet: inter quos te referat, erit necesse.* COR. *Et quidem ita, ut me Quæstorem in se perhonorificum fuisse, uerè possit affirmare.* PIE. *Quid affirmet? res ipsa loquitur.* COR. *Utut sit igitur, id ut lubentius ille faciat, seruabo fidem: nec de magistratibus quicquam, quod ad ipsius prouinciam separatim pertineat, referam: sed quos magistratus, & quo modo Cicero gesserit, simpliciter, & breuiter, ut sum pollicitus, exponam. Annos igitur triginta septem Cicero natus, Aedilitatem Q. Hortensio, Q. Metello Consulibus, anno ab urbe condita sexcentesimo octuagesimo quinto gessit, quum prior, ut in oratione in Pisonem scribit, esset factus. &, quod ait in oratione pro Muræna, trinos ludos fecit, de quibus antè Verrina septima sic ipse fuerat locutus: Nunc sum designatus Aedilis: habeo rationem, quid à populo Romano acceperim: mihi ludos sanctissimos maxima cũ cerimonia Cereri, Libero,*

Libero, Liberæq́ faciendos: mihi Floram matrem populo, plebiq́ Romanæ ludorum celebritate placandam: mihi ludos antiquißimos, qui primi Romani sunt nominati, maxima cum dignitate ac religione Ioui, Iunoni, Mineruæq́ esse faciendos: mihi sacrarũ ædium procurationem, mihi totam urbem tuendam esse commissam. EGN. *Viden', ut seruat fidem? qui modò dixit, se de magistratibus nihil esse relaturum, is nunc Aedilitatem describit.* COR. *Cicero describit.* EGN. *Tu uerbis eius describis, & hoc commento quasi Thracio in aliena prouincia uersaris.* COR. *Mons Amanus Ciceroni cum Bibulo communis erat, & multa sunt huiuscemodi magistratibus prouincialibus communia: & eo magis, quòd prouinciarum fines solent maiores esse, quàm possessionum: in quibus tamen usucapionem duodecim tabulæ inter quinque pedes esse noluerunt. ut ego dici non poßim in aliena prouincia uersari, si quid, quod commune sit, interdum, quum res postulet, usurpem: ut hoc ipsum, quod de Ciceronis Aedilitate referebam. Ut enim ad omnes Aediles pertineret, Cicero tamen de se ipse scripsit, & se nõ magnum sumptum fecisse tum libro secundo de Officijs hisce uerbis est*

testatus: Nostro quidem anno, quod cōtigit eorum nemini, quos modò nominaui, sanè exiguus sumptus Aedilitatis fuit. Hinc ait in oratione pro Muræna, se C. Antonij ludis cōmotū fuisse, quos ille sumptuosiores fecisset. Unde nonnulli sunt suspicati, C. Antonium Ciceronis in Aedilitate collegam fuisse: quasi uerò ludos facere non potuerit, nisi Ciceronis collega, ut tūc tamē esse nō potuit: nisi fortè nescio quo modo suffectus fuit M. Cæsonio, quem Cicero ipse Verrina secunda certè suum collegam uocat. EGN. *Idem scribit Asconius. sed heus tu, cur item de collegis in Quæstura non aliquid ipse dixisti?* COR. *Quia, uerum ut fatear, oblitus fueram: & sciebam plures etiā fuisse, quàm ut inueniri possent. nam quum multæ prouinciæ, multi magistratus essent, totidem penè Quæstores erant: Aediles cōtrà tantū quatuor, bini curules, bini plebeij fiebant. unde Cicero in oratione in Pisonem dixit: Me Quæstorē in primis, Aedilem priorem populus Romanus fecit. Quis igitur collegas omnes in Quæstura posset inuenire? Unus tamen P. Antronius, quod ex oratione pro P. Sylla didicimus, se collegam in Quæstura commemorabat fuisse. Iam quum de Aedilitate, quæcunq;*

potui-

potuimus inuenire, dixerimus, ad Præturam properaremus, nisi nos Plutarchus reuocaret: qui de Aedilitate parum quum dixisset, hoc loco multa, quæ fortasse fuissent aliò transferēda, de uillis & alijs rebus interposuit. EGN. *Videas Suetonium, Diogenem, Philostratum, Dionem, Spartianum, Lampridium, & alios qui clarorum uirorum uitas descripserunt, idem propemodum fecisse: nec ordinem rerum semper, aut temporū seruasse: sed ea sæpe, quæ similia uiderētur, in unum locum contulisse: quòd arbitrati sint nihil referre, quo loco res ipsæ dicantur, in aliqua modò parte dicantur: præsertim quū scribendis uitis occurrant multa, quæ sæpius essent dicenda, quæq; nullum certum locum habere uideantur.* COR. *Quando tu hoc ipsum probas, nos hac in parte saltem Plutarchum sequemur, quamuis pugnantia loqui uideatur. Nam, quum paulo antè dixisset, Ciceronem paruam pecuniam possedisse, hoc loco scribit hoc modo: In Arpis uillam pulchram, & agrum prope Neapolim, & prope Pompeios alterum, non magnos possedit. Dos Terentiæ uxoris centum uiginti millium, & hæreditas quædam ad nonaginta denariorū millia simul accesserunt.* EGN. *An*

putas

putas Plutarchum pugnantia loqui, quòd Arpos pro Arpinati posuisse uideatur? COR. *Illud ego, quum mihi nondum satis constet, an reliqui Græci sint ita locuti, negligentiæ uel eius, uel librariorum potius aßigno: & hoc pugnare dico, Ciceronē eodem penè tempore pauperem & diuitem fuiße. Nam quem uiginti uersibus antè paruam pecuniam poßediße dixit, hîc uel ditißimum fuiße testatur.* PIE. *Fortaße repentè thesaurum, non carbones inuenit.* EGN. *Imò dotem, ut audis, magnam, & hæreditatem, ut ait Plautus, offertißimā, atque haud scio, an etiam sine sacris, est adeptus.* COR. *De tempore, quo Cicero illā creuit hæreditatem, nihil habeo, quod affirmem: sed quo tempore Plutarchus eum scribit paruam pecuniam poßediße, eodem facilè probem, non Terentiæ modò dote, sed etiam filia, quā postea tam ualde dilexit, auctum fuiße.* EGN. *Proba, si potes.* COR. *Refert igitur Plutarchus, Ciceronem, quo tempore Verrem cœpit accusare, non admodum diuitem fuiße, quum tamen etiam multo antè Terentiæ dotem fuißet adeptus: quod ita cognoscimus. L. Iulio Cæsare C. Marcio Figulo Consulibus, Cicero Tulliam C. Pisoni, ut ait in epistolis ad Atticum, despondit: à quo tem-*

tempore, si reuertes ad Cn. Pompeiū & M. Crassum Consules, quibus Cicero Verrem, ut diximus, accusauit, sex annos summùm numerabis: quot annos natam filiam, nedum minorem, Cicero nunquam, meo quidē iudicio, despondisset. Sed dotem, sed hæreditatem mittamus. Cicero, qui treis fundos, & Romæ domum dicatur habuisse, diues etiam debet uideri: quanquam M. Crassus neminem, nisi qui exercitum suis fructibus alere posset, tum diuitem esse dicebat. postea certè Cicero diues fuit, qui uillas non duodeuiginti quidem, ut Blondus curiose magis quàm uerè collegit, sed multas tamen habuit: &, quod in secunda Philippica scribit, amplius HS. *ducenties acceptum hæreditatibus retulit. Sed hæc posterius. illud Plutarchus addit: Hisce rebus cum Græcis conuictorib. & Romanis, qui disputandi essent studiosi, quos Græci* φιλολόγους *uocant, liberaliter simul & temperanter uixit. Hinc libro primo scripsit ad Atticū: Nos præter cæteros* φιλέλληνες *& sumus & habemur. & in Oratore: Doctissimis hominibus domus referta fuit. & libro primo de Natura deorū: Philosophabamur, quod et orationes declarant refertæ philosophorum sententijs, & doctissimorum homi*

hominum familiaritates, quibus semper domus no stra floruit: & principes illi Didotus, Philo, Antiochus, Posidonius, à quibus instituti sumus. quæ uerba nos etiam suprà retulimus: & libro secundo, & decimotertio ad Atticũ, se delectatum fuisse φιλολογία, *&* φιλολόγοις *hominibus, ostendit.* EGN. *Plutarchus igitur in hoc pugnãtia non loquitur.* COR. *Nec in eo quod sequitur: Rarò, si unquam, ante solis occasum, non tam propter negotia, quàm propter corpus stomachi causa male affectum, discũbebat.* PIE. *Cœnandi, an dormiendi causa?* COR. *Cœnandi. nam, quum cæteri, ut constat, hora nona cœnarent: Cicero, ut stomacho laborans, in noctem cœnam differebat, nisi foris cœnaret: ut quum scripsit ad Papirium Pætum, se hora nona, ut cœnaret, apud Volumnium Eutrapelum accubuisse. Ipse certè non semel affirmat, se noctu cœnasse, quum literas uel scripsit ipse, uel ab amicis accepit. Quare, qui uertunt ex Plutarcho* κατακλίνεσθαι, *dormire, possunt illi quidem defendi, quòd stomacho laborantibus quies à medicis concedatur: sed tamen hoc loco Plutarchus ostendit, Ciceronem, quũ ferè semper post solis occasum discumberet, aliter atque alij facerent, qui ante solis*

lis occasum discumbebant, fecisse. Nec alij praeterea solebant ante solis occasum dormire. PIE. *Placet interpretatio, praesertim quum Plutarchus addat, id eũ non tam propter negotia, quàm propter ualetudinis imbecillitatem fecisse.* COR. *Addit & illud: Erat & in alijs corporis curationibus diligens, & multus adeò, ut & frictionibus, & ambulationibus numero definitis uteretur. hoc modo sic habitum corporis firmauit, ut ad multas et magnas contentiones ac labores accõmodarit.* EGN. *Non tu quidem de eadem fidelia duos parietes dealbas, sed eodẽ numo duo nomina dissoluis.* COR. *Quî fieri potest, quũ uos statim numos omnes accipiatis?* EGN. *Nescio: nisi recordor, te nobis hunc numum prius etiam dedisse.* COR. *Quod dedi, uos habetis, ne me furti putetis accusandum.* PIE. *Uerum dicit Egnati: ecce tibi numus, quem dedit.* EGN. *Consimiles sunt adeò, ut, quod ait Blepharo Plautinus, utri adsim, nesciam.* COR. *Nil mirum, quum uterque sit ex auro Chaeronaeo, & ab eodem artifice factus. Sed domum redeamus, id est, de Ciceronis domo loquamur, ita prius illa Plutarchi uerba uertentes: Domum quidem paternam fratri concessit, ipse uerò prope*

prope palatium, ne, qui ipsum obseruabant, longe uenientes, grauarentur, habitauit. PIER. *Vidi, qui uerteret: Domum, quam è patrocinio habuit, fratri concessit.* COR. *Ut secum pugnet Plutarchus, qui suprà dixit, ex patrocinio Ciceronem nihil mercedis accepisse. Quis præterea* οἰκίαν πατρῴαν, *domum paternam non uertat?* PIE. *Qui legerit in Appiani libris, à Catilina Ciceronem* ἐνοικοῦντα, *uel* ἔνοικον, *opinor, appellatum, quòd quasi nouus homo, et inquilinus, in alienis & conductis ædibus habitaret.* COR. *Quid mirum, si fratri paternas concesserat?* PIE. *Per inquilinum, uel* ἔνοικον, *ut arbitror, Catilina uoluit eum significare, qui prorsus hospes esset in urbe, neque suas haberet, neque paternas ædes habuisset: uel per se, non per maiores notus esset, ut Appianus etiam uidetur interpretari.* COR. *. Fortasse malè; ut sæpe: quum ciuis inquilinus apud Sallustium tantum uocetur: quòd inter inquilinũ ciuem, & ueterem, uel hodie multum interesse uideatur. Cicero certè Romæ domũ paternam uidetur habuisse, quum pater etiam Romæ uixerit, & filios, ut diximus, erudiendos Romæ curarit: & Plutarchus hoc ita scribat, ut nemo possit dubitare. nisi fortè dubitet,*

an

an Cicero, patre uiuo, fratri paternam domum potuerit concedere. Nam Plutarchus hoc ante Ciceronis Præturã factum uidetur significare, quum pater, ut dicetur, in petitione cõsulatus decesserit. Quòd si de patris uoluntate domum fratri dedit, & ipse prius quàm domum emeret, prope palatiũ in ædibus conductis habitauit, à Catilina uerè potuit inquilinus appellari: sin mortuo patre, quum post Consulatum de Crasso domum, ut dicemus, emisset, paterna domo cessit, & ita prope palatium in suis ædibus habitauit, & Plutarchus rem præposterè narrauit, & Appianus malè fuit interpretatus. Sed nos, quæ restant ante Præturã, reddamus. Obseruabant uerò Ciceronem, quotidie ad eius ianuam accedentes, non pauciores, quàm Crassum propter diuitias, & Pompeium propter potentiam ex re militari comparatam: qui duo tum Romanorum maximè admirabiles, & maximi habebãtur. Pompeius etiam Ciceronem obseruabat: & sanè multum ipsi cùm ad potentiam, tum ad gloriam Reipublicæ administratio Ciceronis profuit. Præturam uerò quum multi & magni uiri simul peterẽt, omnium primus est ipse designatus. Et quanti quidem Pompeius Ciceronem fecerit,

quantumq; rursus ipsi Cicero profuerit, alio fortasse loco dicetur. sed quòd ipse primus omnium Praetor fuerit designatus, in Bruto sic ipse testatur: Et Praetor primus, & incredibili populari uoluntate sum factus. & in oratione in Pisonem: Me Praetorem primum cunctis suffragijs populus Romanus fecit. et in oratione pro lege Manilia: Propter dilationem comitiorum ter Praetor primus centurijs cunctis renũciatus sum. Et primus, quòd octo Praetores eo tempore fierent, ut nos in Bruto pluribus ostendimus, & Ciceronis collegas hosce collegimus: C. Aquilium Gallum, Q. Nasonem, M. Plerorium, C. Flaminium, C. Orchinium, Q. Voconium, P. Cassium. Sunt etiam, qui C. Antonium connumerent, quòd apud Asconium Cicero sic cum ipso loquatur: An oblitus es, te ex me, quum Praeturam peteremus, petisse, ut tibi primum locum cõcederem? & Quintus Cicero in libro de petitione consulatus, illum dicat in Praetura competitorem fuisse. quod si credimus, necesse est dicere, uel tum plures fuisse Praetores: uel aliquem ex ijs quos diximus, collegã non fuisse: uel Q. Voconium Nasonem, quem suprà diximus, appellatum fuisse. EGN. *Plaudite.* COR. *Cur ita?* EGN. *Quia*

non

non fabula modò tua, sed Aedilitas etiam Ciceronis acta nobis uidetur. PIE. *Et quidem trinis ludis, ut audiuimus, uel potius spectauimus.* COR. *Spectaretis igitur, non etiam, Plaudite, diceretis: quando spectatores aulæa manent, & usque sedent, donec cãtor, Vos plaudite, dicat.* EGN. *Cur ipsi tantum spectemus, & nihil ex aliorum partibus usurpemus, quum in ista fabula sic omnia misceantur, ut iam cõtrà, atque præcipiat Horatius, serpentes auibus geminentur, tigribus agni?* COR. *Quid hoc fit?* EGN. *Prætores Aedilibus miscentur.* COR. *Prætores potius designati cum uiris Aedilitijs iungũtur. Vt enim Quæstorij, Quæstura functi: sic Aedilitij, qui prius Aediles fuissent, dicebantur: qui postea Prætores fieri solebant. ut Cicero, quum fuisset Aedilis, & Aedilitius, tum demũ Prætor est designatus.* PIER. *Quot annos Aedilitius fuit?* COR. *Duos opinor, quot inter Aedilitatem & Præturam docet ipse interfuisse, dum ita scribit ad Furnium: Non est annus hic tibi destinatus, ut si Aedilis fuisses, post biennium tuus annus esset.* PIER. *Si Cicero triginta septem natus annos, ut dixisti, Aedilitatẽ gessit, & duos annos Aedilitius fuit, annum quadragesimum,*

Prætor quum fuit, agebat. COR. *Agebat, ut puto, uel quadragesimum, uel quadragesimum primum, ut mos erat: quum Prætor quæstioni de pecunijs repetundis, ut ostendit in oratione pro Cluentio, præfuit, & C. Licinium Macrum condemnauit: &, quod in epistolis ad Atticum refert, ex ea re magnum fructum cæpit. Is enim Macer, qui, quod Plutarchus ait, & per se multum posset in ciuitate, & Crasso fautore uteretur, quũ furti reus apud Ciceronem factus esset, potentia et studio fretus, & iudicibus adhuc sententiam differentibus, domum profectus, dicitur statim caput totondisse, & togam puram tanquam uictor induisse, ac rursus in forum redijsse: sed, quum Crassus ei prope uestibulũ occurrisset, ac dixisset, eum sentẽtijs omnibus damnatum fuisse, reuersus, discubuisse, nec ita multo pòst obijsse: quæ res Ciceroni gloriam, tanquam iudicia diligenter exerceret, dicitur attulisse. Hanc rem Valerius Maximus ita refert: C. Licinius Macer uir Prætorius, Calui pater, repetundarum reus, dum sententiæ dicerẽtur, in Mænianum conscendit: siquidem quum M. Ciceronem, qui id iudicium cogebat, prætextam ponentem uidisset, misit ad eum qui diceret, se non dam*
natum,

natum, sed reum periisse, nec sua bona hastæ posse subiici: ac protinus sudario, quod fortè in manu habebat, ore et faucibus coarctatis, incluso spiritu pœnam morte præcurrit. qua cognita re, Cicero de eo nihil pronunciauit. PIE. *Qui fuit igitur damnatus, si Cicero de eo nihil pronunciauit?* COR. *Dicam, quod sentio. condemnatus est ille quidem iudicum tabellis: sed Cicero, quũ intellexisset illum interea periisse, sententiã non pronunciauit. quanquam sic ipse in epistolis ad Atticum scribit: Nos hic incredibili ac singulari populi uoluntate de C. Macro transegimus: cui quum æqui fuissemus, tamen multo maiorem fructum ex populi existimatione, illo dãnato, cæpimus, quàm ex ipsius, si absolutus esset, gratia cæpissemus.* PIE. *Meminerat Cicero, Thebis imagines reliquorum quidem iudicum sine manibus fuisse: summi uerò iudicis, eam quæ clausos oculos haberet: ut significarent, iustitiam neque muneribus capi, neque hominum uultu moueri.* COR. *Mirũ, quin dixeris, quod Diodorus de tuis Aegyptiis scribit: apud eos iudicem fuisse, de cuius collo signum penderet, quòd illi ueritatem uocabant: ut ostenderet, eam in omnibus iudiciis esse spectandam.* PIE. *Hoc dixi, quòd cre-*

dam Ciceronem, ut res aliorum populorum sciret, in Græcorum tamē rebus multo magis uersatum fuisse. COR. *Quòd in Græcia fuisset, & cùm alia, tū uel in primis nosset, Athenis decretū fuisse, ne iudices Areopagitæ commouerentur. Quæ quidē omnia, & alia multo plura, quæ nobis suspicari potius quàm diuinare licet, quum Cicero sciret, & se talem præstare uellet, qualem decet optimum iudicem esse, neque Crassi potentia, neque Macri gratia, neque Vatinij uerbis ipse tum potuit commoueri. Vatinius enim quum asperitate quadam, & contemptione aduersus magistratus in patrocinijs uteretur, & collum strumarum plenum haberet, à Cicerone nescio quid præsens petebat. & quum Cicero nō daret, sed diu deliberaret, dixit: ea de re se, si Prætor esset, nō dubitaturum. Cicero cōuersus: At ego, inquit, tale guttur non habeo. Quum duo, uel tres adhuc dies in magistratu Ciceroni superessent, Manilium quidam de furto postulauit: ipse uerò Manilius beneuolentiam & studiū populi habebat, quòd agitari propter Pompeium, cuius erat amicus, putabatur. quum uerò Manilius diem peteret, unam, quæ superesset: Cicero dedit, et populus indignè tulit: quòd mos esset,*

ut

ut Prætores decem minimũ dies reis darent. Quare Tribuni plebis illum productũ in concionem de superiore loco grauiter accusabant. quos ille quum rogaßet, ut audirent: dixit, se, quum reis semper, quantum leges permitterent, mitis & mansuetus fuisset, absurdum putasse, non eadem Manilio tribuere: itaque cuius diei dominus esset adhuc Prætor, eam dedita opera constituiße. ad alium enim magistratum iudicium reÿcere, non esse hominis qui uelit auxiliari. Hæc dicens, mirabiliter animos populi mutauit ita, ut omnes eum, multùm commendantes, rogarent, ut Manilij patrocinium susciperet. quod ille libẽter, præsertim propter Pompeium, recepit: & ingressus in causam, quasi popularis, iterum concionatus est, eos qui paucorum statu gauderent, & Pompeio inuiderent, uehementer accusans. PIE. *Is ne tibi uidetur esse Manilius, cuius legem Cicero suasit?* COR. *Mihi uerò uidetur. Nam Tribunus plebis quum esset, duas leges tulit: unam perniciosam, alteram egregiam, ut ipse Cicero in oratione pro Cornelio scripsit. ubi sic Asconius interpretatur: Suprà de his legibus, quarũ una de libertorũ suffragÿs, quæ quũ S.C. danata esset, ab ipso quoq; Manilio abiecta est: altera de*

bello Mithridatico Cn. Pompeio extra ordinem mandando. Et de lege quidem Manilia, quam Cicero suasit, ex oratione constat. de altera uerò ita scribit Asconius: Quũ C. Manilius tribunus plebis subnixus libertinorũ & seruorum manu perditissimam legem ferret, ut libertinis in omnibus tribubus suffragium esset, id'que per tumultum ageret, & cliuũ Capitolinũ obsideret, discusserat, perruperatq́; cœtum Domitius ita, ut multi Manilianorum interficerētur. Quæ uerba nos in Bruto & explicauimus, & ostendimus C. Manilium ubique legi oportere. PIE. *At nihil, opinor, de diebus decem, quos Prætores reis darent, dixisti.* COR. *Nunc dicam, quod ita scribit Asconius: P. Cassius Prætor decimo die, ut mos est, adesse iussit. quem morem Cicero in epistolis ad Q. fratrem ita significat: Cognosce nunc Idus. Decimus erat Cælio dies. Domitius ad numerum iudices non habuit.* PIE. *Tu nunc interpres uerè potes appellari, qui Plutarchi uerba non solum uertas, sed etiam diligenter interpreteris.* COR. *Ego, qui paream Consuli, laudabor: tu, qui nunc imperes, culpam, si qua fuerit, ipse sustinebis.* PIE. *Recte facis, quum addis, Si qua fuerit. nã quæ culpa potest esse in eo sermone,*

mone, qui de literis & rebus ad literas pertinentibus, siue paruæ, siue magnæ sint illæ, totus habeatur? Neque enim res omnes magnæ esse possunt: & nobis natura semper est imitanda, quæ ut elephantes, sic etiam culices procreauit. COR. Iam, si tibi uoles constare, patieris, me tibi paruos etiam numos dare: præsertim cum minutis etiam sit opus, ut numerus ac summa cōmodius æquari possint. PIE. Quin recte dicis, ut numero pondus interdum compensemus, & consequamur. COR. Hunc igitur accipe: Cicero Prætor prouinciam recusauit. EGN. Vide Pieri, quid sit hominib. hisce fores aperire. iste, quod semel concessum est, mordicus tenebit, ut minutos numos soluat: & eos quidem, quibus ne tonsores quidem, si possint, uti uelint. COR. Fateor equidem hunc minutum esse, & lippis, tonsoribusq́, quod aiunt, etiam notum uideri posse: sed nesciunt illi tamen, neque quanti sit precij, neque quo in loco sit factus. Nec enim quiuis intelligit, quanti sit honores interdum contemnere: nec animaduertit, in hisce uerbis, quæ sunt in oratione pro Muræna, hoc ipsum quod dicimus significari: Tu in prouinciam ire noluisti: non possum id in te reprehendere, quod in meipso & Præ

tor & Consul probaui. Prætor enim Cicero, ut diximus, in prouinciam ire noluit: quod in Ser. Sulpicio reprehendere non poterat, ne se ipse accusare uideretur. PIE. *Hic numus etsi paruus uidetur, is est tamen, de quo uerè dici posßit illud: Maior in exiguo regnabat corpore uirtus.* COR. *Hic nō multo maior fortasse uidebitur: Cicero M. Aemilio Lepido, L. Volcatio Tullo Consulib. an. ab V. C. sexcentesimo octuagesimooctauo, Prætor fuit, ut nos in Bruto facilè probauimus.* EGN. *Quod nūc, accipimus.* COR. *Et hoc accipite: Cicero Prætor orationes pro lege Manilia, & pro Cluentio dixit. nā de orationib. pro Fonteio, et pro Cæcinna, idem non poßumus affirmare. Dixit & pro Cornelio, si credimus Asconio ita scribenti: Sequente deinde anno L. Cotta, L. Torquato Consulibus, quo hæc oratio à Cicerone Prætore dicta est: et quæ sequuntur.* EGN. *Videris hoc, oblitus quid antè dederis, protulisse.* COR. *Non sum ego uidelicet Egnatius, qui nihil unquā penè fecit, aut dixit, aut etiam legit, quod non recordetur: mihi satis est, si non plus, quàm Curio pater, hac in parte peccem.* EGN. *Nihil tamen turpius Cicero tuus putabat, quàm si quis in sermone, uel in scriptis, ut ille, quid antè*

antè posuerit, obliuiscatur. COR. *Turpe sit igitur etiā mihi, si quid, quod cōtrarium sit, dixi.* EGN. *An contrarium non sit, hic dicere, Ciceronem Pratorē L. Cotta, L. Torquato Consulibus, quem tu paulo antè M. Lepido, L. Tullo Consulibus Pratorem fuisse dicebas?* COR. *Esto: quid deinde, etiamsi in altero sit uitium?* EGN. *An nescis iure ciuili cautum esse, si quid uendas, cuius uitia non dicas, id ut redhibeatur?* COR. *Scio equidem: sed nihil ego uendo, nec præstare debeo, si uos, qui summa diligentia probatis, adulterinum numum pro bono accipiatis. an nescitis uos quoque, inter negotiatores hunc morem, & quasi legem esse, in multorum præsertim nominum solutione, ut, qui numos accipiunt, in eam rem incumbant, eos ut diligenter examinent ac perpendant: ne, si fortè decipiantur, eos tamen, qualescunque sint, retinere cogantur?* EGN. *Inter bonos bene agier oportet.* COR. *At isti boni sæpe adulterinos supponunt, quos sibi bonos præstari uelint.* EGN. *Talésne nos esse putas?* COR. *Tantum abest ut id putem, ut uos omniū optimos esse credam: sed uelim, quod semel probatū & acceptū est, retineatis, ne solutio toties interpelletur.*

EGN.

EGN. *Posthac igitur erimus cautiores: nunc uolumus hunc alio numo uel commutari, uel ita exæquari, ut respondeat.* COR. *Faciam, opinor, ut neque commutandum, neque exæquandum dicatis.* EGN. *Quó nam modo?* COR. *Nos, quod antea diximus, in Bruto præstitisse, &, si quis dubitet, præstaturos: sed in eo quod postea diximus, Asconium secutos fuisse.* EGN. *Nescio, an uerius unquam sit dictum: Cæcus cæcum adhibuit ducem.* COR. *Et Strabo secutus est Homerum, neque tamen in foueā cecidit.* EGN. *Quia dux talis erat, ut quæ ipse non uidebat, ut alij uiderent, efficeret: sed dux iste tuus ita cæcus fuit, ut & ipse ceciderit, & ut tu caderes, effecerit.* COR. *At ego sic in eum cecidi, ut nihil ipse prorsus offenderim, & onus ille totum sustineat.* EGN. *Onus Aetna grauius.* COR. *Fessum motet latus, ut ait poeta: uel potius casum sic, ut Paulus Manutius etiam monuit, emendet: Sequēte deinde anno, L. Cotta, L. Torquato Consulibus, quo hæc oratio à Cicerone dicta est: & quæ sequuntur.* PIE. *Illud uerbum, Prætore, tantum sustulisti.* COR. *Quippe quòd uideā nos, qui tacuimus, quod Suetonius & Macrobius affirmāt, tunc etiam Ciceronem M. Antonij*

tonij Gniphonis scholā frequentasse, iam satis multa de Prætore locutos fuisse: & iam tempus esse, ut Cicero Consulatū petat. de quo dicturus, illud uerè possum præfari: Maior rerū mihi nascitur ordo, maius opus moueo. Is enim Cōsulatus fuit, quē uerè Curio pater ἀποθέωσιν uocabat: quē Dij prius etiam Terentiæ uxori significarunt. nam quum illa post peractū sacrificium, libare uellet, in cinere uisa est flamma: quod significauit, eius maritum eo anno futurū Consulem, ut ipse Cicero in suo poemate testatus est. quò respiciens summus poeta, dixit: Aspice, corripuit tremulis altaria flāmis Spōte sua, dum ferre moror, cinis ipse. Ad eum iam petere, uel certe prensare parantem, Quintus frater ea scripsit, quæ ueniebant in mentem, dies ac noctes de petitione illius cogitanti: non ut aliquid ex ijs noui adijceret, sed ut ea quæ in illo dispersa atque infinita uiderentur esse, ratione & distributione sub uno aspectu ponerentur. qui libellus extat, ut infrà dicetur. Cicero non multis diebus ante Cal. Sext. L. Cotta, L. Torquato Consulibus, initium prensandi uidetur fecisse: quod ita nos ex epistola, quæ nūc prima scribitur ad Atticum, collegimus. L. Iulius Cæsar, L. Cotta, L. Torquato Consulibus,

sulibus, certè Consulatum petijt, designatus est, & anno sequenti Consul fuit. de quo sic ibi scribitur: De ijs qui nunc petunt, Cæsar certus putatur. L. igitur Cæsar petebat, quo tempore Cicero iam Prætorius prensabat, ut anno sequenti, quo postea L. ipse Cæsar, & C. Figulus Consules fuerunt, peteret: ut petijt, quo tempore filio est auctus, Tulliã C. Pisoni L. Frugi despondit, & L. Ciceronem fratrem patruelem (ut in Epistolis ad Atticũ scribit) amisit. amisit & patrem, si Asconio credimus, ita referenti: In petitione patrem amisit, quanquam uidetur eum Consul iam designatus amisisse. Ipse certe sic ad Atticum scribit: Pater nobis decessit ad VIII. Cal. Decemb. at multo antè Consules solebãt designari: quia tamen interdum comitia solebant etiam differri, nihil hac ipsa de re possumus affirmare. illud uerò, quod ipse partim dicit, partim significat, & Asconius scribit, affirmamus, Ciceronem sex competitores in petitione Consulatus habuisse: duos patricios, P. Sulpitium Galbã, L. Sergium Catilinam: quatuor plebeios, ex quibus duos nobiles, C. Antonium, M. Antonij oratoris filium, L. Caßium Longinũ: duos, qui tantum non primi ex familijs suis magistratum adepti erant,

Q.

Q. Cornificium, & C. Licinium Sacerdotem. In ea petitione Plutarchus scribit ei non minus optimates, quàm plebeios homines suffragatos fuisse. de quo tamē uideo posse dubitari, quòd in epistolis ad Atticum ipse scribat hoc modo: Quū perspexero uoluntates nobilium, scribam ad te: cætera spero prolixa esse. item: Prorsus summa hominū est opinio, tuos familiares nobiles homines aduersarios honori nostro fore. Per nobiles enim uidetur optimates significare, quos in suasione Maniliæ legis offenderat, quod nec ipse Plutarchus negat. & ita Quintus frater ostendit: Etiam hoc multum uidetur adiuuare posse nouū hominem, hominū nobilium uoluntas, & maximè consulariū. Prodest, quorū in locum ac numerū peruenire uelis, ab his ipsis illo loco ac numero dignum putari. hi rogādi omnes sunt diligenter, & ad eos allegandum: persuadendumq́ est ijs, nos semper cum optimatibus de Rep. sensisse, minimè populares fuisse: si quid locuti populariter, id nos eo consilio fecisse, ut nobis Cn. Pōpeiū adiungeremus, ut eū qui plurimū posset, aut amicū in nostra petitione haberemus, aut certè nō aduersariū. PIE. *In oratione pro lege Manilia contrariū scripsit ipse: Testor omnes Deos, &*

eos

eos maximè, qui huic loco temploq; præsident: qui omnium mentes eorum qui ad Rempub. adeunt, maximè perspiciunt, me hoc neque rogatu facere cuiusquam, neque quo Cn. Pompeij gratiam mihi per hanc causam conciliari putem: neque quo mihi ex cuiusquam amplitudine, aut præsidia periculis, aut adiumenta honoribus quæram. COR. *Ne quasi lis litem, quod aiunt, ferat, id aliàs: & an Catilinã, quemadmodũ Fenestella scripsit, & Asconius dubitauit, defenderit, uidebimus. nunc, quod posuimus, ita nos interpretamur: Optimates à principio Ciceroni ut homini nouo sunt aduersati: sed postea, quum periculum, quod à L. Catilina Reip. tunc impẽdebat, prouidissent, suffragari cœperũt.* EGN. *Hoc etiam Plutarchus dixit.* COR. *Dixit ille quidem, sed non, ut decebat, explicauit, præsertim quum Sallustius ita prius scripsisset: Fuluia ex insolentia Curij causa cognita, tale periculũ Reip. haud occultum habuit: sed, sublato autore, de Catilinæ coniuratione, quæ, & quo modo audierat, compluribus narrauit. Ea res in primis studia hominum accendit, ad Consulatũ mandandum M. T. Ciceroni. namq; antea pleraque nobilitas inuidia æstuabat, & quasi pollui Consulatũ credebat, si eum,*

si eum, quãuis egregius, nouus homo adeptus foret. sed ubi periculũ aduenit, inuidia atq; superbia post fuere. Igitur comitijs habitis, Consules declarantur M. Tullius, & C. Antonius: quod factum primò populares coniurationis concusserat. Et sanè Ciceronem cuncta Italia, omnes ordines, uniuersa ciuitas non prius tabella; quàm uoce priorem Consulem declarauit. EGN. *Dicere non posses Plutarchum res aliquas minus explicasse, si de Ciceronis, aut aliorũ scriptis ipse quoque res & uerba, quod nunc ipse facis, & sæpe, trãstulisset.* COR. *Transferret: quanquam res ille quidem, sed interdũ præposterè transtulit: ut quum Catilinæ coniurationem, quæ prope finem Consulatus Ciceronis describenda fuit, ante Consulatum descripsit.* EGN. *Imò causas cõiurationis ante Consulatum, sed rem suo loco posuit.* COR. *Iacet igitur ingens littore truncus, Auulsumq; humeris caput, & sine nomine corpus.* EGN. *Tu nunc iunge.* COR. *Ne Aesculapius quidem iungat: tantum abest, ut ego, qui medicus non sum, id possim facere. ac ne uelim quidẽ, si possim: quandoquidem quiuis intelligit, quum Ciceronis uitam scribas, nihil opus esse, tam multa de Catilinæ coniuratione, quæ nota sint lippis &*

tonſoribus,referre. EGN. *Tu meminiſſe debes, Plutarchum hominem Græcum Græcis, qui nullum Salluſtium haberent, ſcripſiſſe.* COR. *Scripſerit: nos quoque noſtris hominibus, qui non Salluſtium modò, ſed alios etiam coniurationis illius ſcriptores habent, ſcribamus: & in ſcribendis rebus, quas in Conſulatu Cicero geſſit, ordinem, quem ipſe nobis in epiſtola prima libri ſecundi ad Atticum Conſularibus, ut uocat, orationibus quaſi præſcripſit, ſequamur. Calendis igitur Ian. quum Cicero Conſulatum iniſſet, ſenatum, & bonos omnes legis agrariæ, maximarumq; largitionũ metu liberauit ita, ut iacta ſint fundamenta ex Cal. Ian. confirmandi ſenatus: quibus de rebus orationes contra Rullum ſcripſit, quarum una eſt in ſenatu Cal. Ian. altera ad populum de Lege agraria.* EGN. *Noſti Pieri, unde ſint iſta tranſlata?* PIE. *Ex ipſius Ciceronis orationibus, epiſtolis familiarib. & illis item quæ ſunt ad Atticum ſcriptæ.* COR. *Utinam ſic omnes nouiſſent, unde fuiſſent interpretationes illæ tranſlatæ, quibus olim familiares, ut uocant, epiſtolas explicauimus. Minus enim poſtea negotij faciẽdis his, quas in epiſtolas ad Atticum edidimus, habuiſſemus, ſi, quod in illis fecimus, in his quoque* ſcripto-

ſcriptorum nomina tacere potuiſſemus. PIE. *Interpretationes iſtæ, quas dicis, à te iamdiu poſtulabātur: uel potius, ut audio, flagitabātur.* COR. *Ita quidem, ut Arnoldus Arlenius, homo eruditiſſimus ex Germania ad me Regium uſq; uenerit, & me ſuo, Ioannis Oporini, Ioannis Strathij, Magni Gruberi, aliorumq; doctiſſimorū hominū nomine ſit hortatus, eas ut primo quoq; tēpore foras darem.* PIE. *Dediſti iampridem.* COR. *Dedi, nec adhuc me dediſſe pœnitet.* EGN. *Da nobis etiam quod debes.* COR. *Hoc ago, & dico, Ciceronē tunc orationē, quæ tertia conſularis in epiſtolis ad Atticum dicatur, de Othone ſcripſiſſe: quam quum dixiſſet, L. ipſi Roſcio Othoni theatralis ſeditionis autori leges ignouerūt, notasq; ſedes ignominiæ diſcrimine æquo animo, ut ait Plinius, tulerūt. hinc in oratione pro Muræna ita legitur: L. Otho uir fortis, meus neceſſarius, equeſtri ordini reſtituit non ſolū dignitatem, ſed etiam uoluptatem. Itaque lex hæc, quæ ad ludos pertinet, eſt omniū gratiſſima: quòd honeſtiſſimo ordini cū ſplendore fructus quoq; iucūditatis eſt reſtitutus. L. enim Roſcius Otho Tribunus plebis eā legē tulit, ut equitib. Romanis in theatro quatuordecim gradus proximi, ut*

ſcripſit Liuius, aſſignarentur, & eam L. Metello, Q. Marcio Conſulibus, certè biennio ante Ciceronem Prætorem tulit, ut Aſconius oſtẽdit: apud quem tamen L. Roſcius Otho malè Conſul appellatur, quũ tribunus plebis eam legem, ut diximus, tulerit, nec Conſul unquam, quod ego ſciã, fuerit. ſed neque tùm Prætor erat, quamuis à Plutarcho ϛρατηγῶν in Ciceronis uita dicatur: ubi rẽ pluribus ille quidem ſcribit. ſed M. Othonem malè uocat, quem L. Roſcium Othonẽ dici ab omnibus uideamus: à quo lex Roſcia ſit dicta: qua, præter alia, de coctoribus certus locus erat conſtitutus: & cautum, ut proximis ab orcheſtra quatuordecim gradibus ſpectarent, quibus cenſus eſſet quadringentorum ſeſtertiorum. EGN. *Dicere poteras, qui eſſent equites, quorũ fuit hic cenſus.* COR. *Dicere quidem poteram: ſed uerebar, ne uiderer bis idem referre.* EGN. *Non tamẽ effugiſti, quod uerebaris. nam bis idem refert, qui, quemadmodum tu, primùm dicit equites: deinde illos, quibus eſſet cenſus quadringentorum ſeſtertiorũ, in quatuordecim gradib. ſpectaſſe.* COR. *Nihil id refert, dum res ipſa melius intelligatur, quæ res Ciceroni magnã laudem dicitur attuliſſe. nam ſeditionem,*

quæ

quæ fuerat inter equites & plebem propter Roscium in theatro facta, sic ipse sedauit, ut mihi poeta summus illa carmina de Cicerone potißimum scripsiße uideatur:

Ac ueluti magno in populo quum sæpe coorta est
Seditio, sæuitq́ animis ignobile uulgus:
Iamq́ faces et saxa uolant, furor arma ministrat:
Tum pietate grauẽ ac meritis si fortè uirũ quem
Conspexere, silent, arrectisq́ auribus astant.
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet. EGN.

Idem propemodum de Menenio Agrippa, M. Valerio, M. Popilio, & alijs etiam Romanis scriptum uidebis: ut ego nesciam, cur tu, quum poeta nomen taceat, ipse putes Ciceronẽ potius, quàm unũ ex illis significari. COR. Iccirco puto, quòd poeta summus ita fuit æqualis illorũ temporum, ut hoc factum Ciceronis etiam uidere potuerit: ita porrò illius studiosus, ut, quum tam multa sit ab illo mutuatus, ingratus haberi meritò potuerit, nisi, ueritus Augusti fortaße reprehensionem, si nominaret, illum saltem aliqua ratione significaßet. EGN. Tu mihi nunc illorum more facere uideris, qui, si fortè quid ignorent, coniecturas persequuntur. COR. Melius est coniecturas, quàm, quod

ocio si faciunt, nihil omnino persequi. EGN. *Istud quidē uerè dicis: sed præstet fortasse tamen, si quid ignores, in eo poetam, qui multa post se memoranda reliquit, imitari, quàm libros, ut sæpe facitis, corrumpere: et multa, quæ fortasse nihil ad rem pertineant, comminisci.* COR. *Nos neque libros corrumpimus, nihil prorsus mutantes, sed quid nobis uideatur, indicantes: neque multa quæ nihil, sed pauca quæ multū studiosis ad rem diligentius perquirendam, & tandem intelligendā prodesse possint, cōminiscimur.* EGN. *Non uideo, quatenus illis coniectura prodesse possit.* COR. *Hactenus, ut si uera sit, doceat: sin falsa, ad quærendum diligentius excitet.* EGN. *At fit sæpe, ut nemo scire possit, uerá ne sit, an falsa: qualis ista, quam nunc ipse facis, fortasse dici possit: quū diuinare nemo possit, an poeta Cicerone uerbis illis significare uoluerit.* COR. *Saltem tunc ad id quo de dubitatur, illud ipsum, quòd secum cōiectura ferat, accedit.* EGN. *Id est, ad dubitationem dubitatio.* COR. *Quædam potius interpretatio, ex qua, qui studet, si minus illud de quo dubitet, id saltem quod est positum in coniectura, quasi lucrum consequatur.* EGN. *Iste iam Pieri non ueteres modo numos, in quibus nulla*

la signa uideãtur, sed Lacedæmonios etiã, & Carthaginenses nobis, nisi caueamus, obtrudet. COR. *Hic certè Romanus est: Idẽ Cicero Consul in C. Rabirio perduellionis reo* XL. *annis ante se Consulem, interpositã senatus autoritatẽ sustinuit cõtra inuidiam, atq; defendit oratione, quæ quarta Consularis appellatur: qua quidẽ de re Suetonius et Dion multa scribunt. quãuis Dion à Cicerone de annorum numero dissentiat, quum dicat, eos triginta sex fuisse: ut reuera fuerunt inter C. Marium, L. Valerium Consules, quibus autoritas illa senatus perscripta fuit: et M. Cicerone͂, C. Antoniũ Consules, quib. est à Cicerone defensa. sed, ut ait Asconius, à Cicerone summatim tẽpus est cõprehẽsum, perinde ac si propè* XL. *annis, dixisset. Hinc Labienus criminabatur, iudiciũ perduellionis à Cicerone sublatũ fuisse.* EGN. *Hic numus, quẽ tu Romanũ uocas, in æruginẽ sic incidit, ut hominis externi, uel hostis potius imaginem præ se tulisse uideatur.* COR. *Ipsum talẽ Labienus et Cæsar, ut alios mittã, uolebãt iudicari: sed eum Cicero purgauit ita, ut sperẽ uos, etiã si lauatione, Lydio lapide, & libra probetis, non Romanũ modo, sed bellissimũ etiã, optimũ & grauissimũ esse iudicaturos.* PIE. *Au-*

dimus Corrade, te superiorib. annis, quũ Brutũ Ciceronis interpretareris, hoc genere ioci uti solitum fuisse, quũ diceres, te librũ, qui Brutus esset, quàm bellissimũ esse facturũ. COR. *Quod diximus, conati sumus etiã præstare: sed, an quod uolebamus, id simus assecuti, uos uiri docti breui poteritis iudicare. nũc eò reuertamur, unde discessimus. Cicero rẽ tantam gessit: et tamen, quantũ uidere potui, Plutarchus ea de re uerbum nullum fecit. de filijs uerò proscriptorum loquens, ea dicit ab omnibus Tribunis plebis facta, quæ Dion singulis attribuit: nec ordinem, quem Cicero uidetur in orationibus esse secutus, ipse seruat. Nam quũ duæ fuerint actiones, una contra Rullum, quæ duabus orationibus, ut diximus: altera de filijs proscriptorum, quæ fuerit quinta oratione consulari comprehensa, eas ipse sic coniungit, ut confundat. Quod igitur ad filios proscriptorum pertineat, ita res habet: Cicero Consul adolescentes bonos, & fortes, sed usos ea conditione fortunæ, ut, si essent magistratus adepti, Reip. statum conuulsuri uiderentur, suis inimicitijs, nulla senatus mala gratia, comitiorũ ratione priuauit.* PIE. *Id ipse Cicero scripsit, in oratione quam contra L. Pisonem dixit.* COR. *Hoc Quintilianus:*

Mol-

Mollienda est in plerisque alio colore asperitas orationis, ut Cicero de proscriptorum liberis fecit. quid enim crudelius, quàm homines honestis parẽtibus ac maioribus natos, à Rep. summoueri? Itaq; durum id esse, summus ille tractãdorum animorum artifex cõfitetur: sed ita legibus Syllæ cohærere statum ciuitatis affirmat, ut ijs solutis, stare ipsa non possit. Orante igitur Cicerone, proscriptorũ liberos honores, ut ait Plinius, petere puduit. quæ quidem oratio de proscriptorum filijs inscripta, quinta consularis, ut diximus, est appellata. PIE. *Places Corrade, quum quæ semel sunt dicta, ea tu nũquam repetis.* COR. *Nec ego repetam, nisi fortè imprudens: nec uos feratis, si bis eũdem numum, ut præceptor meus antea dubitabat, soluam.* PIE. *Neque nos feramus: neque tu, etiamsi uelis, id possis efficere: nisi fortè anulum Gygis habeas, ut quæ semel dederis, ea nobis non uidentibus, furtò sublata denuò soluas.* COR. *De istac quidem re, ut ait Plautus, in oculum utrumuis conquiescite. Licet enim mecum uel in tenebris micare, quando, ne si reddatis quidem aliquid, id ego nolim denuò soluere: memor, quàm turpe sit, quasi βαττολογεῖν, ut Græci dicunt. quin uos etiam atque etiam rogo, ne*

me quippiam repetere cogatis: quamuis occurrat locus, ubi aliquid repeti posse uideatur. EGN. *Nos ut aliquid, quod nobis dederis, ipsi te repetere cogamus? curabimus ipsi potius, & efficiemus planè, ut si nos in ea re tẽtaris, ipse, quod turpe solet esse, diu maneas, & inanis etiam postea reuertaris.* PIE. *Cantabit uacuus coram latrone uiator.* COR. *Ego uerò cãtabo. quamuis enim uos ipsi me, qui tantum pecuniæ nũc erogem, quodam modo rideatis: ego tamen æs alienum, cuius comitem miseriã Chilon esse dixit, dissoluero. quod si C. Antonius fecisset, nõ illi accidisset fortasse, quod ita scribit Asconius: Antonium Gellius & Lentulus Censores sexennio, quo hæc dicerẽtur, senatu mouerũt: causasq́; subscripserũt, quòd socios diripuerit, quòd iudiciũ recusarit, quòd propter æris alieni magnitudinem prædia manciparit, bonaq́; sua in potestate non haberet. quæ causa fuit, ut postea, quod refert Sallustius, Catilina sperarit, si designatus foret, facile se ex uoluntate Antonio usurũ. sed eum Cicero, ut ait in oratione in Pisonem, cupidum prouinciæ, multa in Rep. molientem, patientia atque obsequio suo mitigauit: & prouinciam Galliam senatus autoritate exercitu & pecunia instructam*

& or-

*& ornatam, quam cum Antonio communica-
uit, quòd ita exiſtimabat tempora Reip. ferre, in
concione depoſuit, populo Romano reclamante.
Hinc Salluſtius ita refert: Cicero collegā ſuū An-
toniū pactione prouinciæ perpulit, ne contra Rēp.
ſentiret. Sortitus enim Cicero Macedoniā, permu
tauit, & Galliam accepit, & Macedoniam colle-
gæ tradidit, ut Diō affirmat. Id uerò fecit, ut illum
mitigaret, quem uidebat cupiditatem ſuam nomi
ne triumphi tegere, ac uelare. quā quidem indul-
gentiam coniunctam cum ſumma cuſtodia Reip.
Romani, ut ait in oratione pro Seſtio, laudarunt.
EGN. Tunc illi fortaſſe laudarunt: ſed poſtea certè
multi ſuſpicati ſunt, in ea prouincia pactione cau-
tum fuiſſe, ut pecunia Ciceroni ſolueretur. COR.
Quid opus erat ſuſpicari, quod ipſe Cicero uel in e-
piſtolis ad Atticū fateatur, quū C. Antonium,
qui rē differat, et σκήψεσι atq; ἀναβολαῖς uta-
tur, Teucridem lentū negotiū uocet, & tamen po-
ſtea promiſſa patraſſe dicat? EGN. Daui ſuſpicati
ſunt antè, quàm tu nouus Oedipus hæc ænigmata
ſolueres. qui nunc tamē, opinor, offendis: quū Cice-
ronē tuū, cui M. Catonem integritatis teſtimoniū
dediſſe dicebas, nūc cæpiſſe pecuniā, quam C. An*

tonius

tonius ex pactione prouinciæ dederit, affirmes. COR. *Affirmat ipse.* EGN. *Ille uerò nihil affirmat: & hac quidē de re si quid modo loquitur, sic obscurè loquitur, ut quāuis ad amicißimū scribat, eam tamē ut turpem occultari uoluisse uideatur.* COR. *In epistolis, orationib. et huiusmodi scriptis, ubi nō agit philosophū, quod opus est, affirmat: & hanc ipsam rem, si turpem putaßet, ad Atticum nunquam, quem suæ integritatis laudatorem uocabat, neque obscurè, neque apertè scripsißet: eam tamen scripsit, ut nos in scholis ostendimus, sed notis occultauit, ne C. Antonium, uel alium quempiam, cuius intereßet, offenderet.* EGN. *Bella defensio: res ea turpis nō erat, quia qui faciebat, eam turpē non putabat. posses item dicere, Non est turpe furari, quia qui furantur, non putant esse turpe furari.* COR. *De furtis, & huiuscemodi rebus, Prætores & sacerdotes etiam, qui res istas subtilius scrutantur, & ad uiuum planè resecant, iudicabūt: sed de re, qua de loquimur, nos ita dicimus, ea res quia turpis non erat, iccirco Cicero non putabat eam esse turpem.* EGN. *Oportebat igitur probare, eam rem turpem non fuiße.* COR. *Arbitrabar satis esse dicere, Ciceronē turpem non putasse:*

tasse: sed quoniam uos ipsi Græca fide nunc agitis, nec amplius quicquam creditis, nisi præsens pecunia soluatur, ostendã, si potero, tunc eam rem turpem non fuisse. EGN. *Tu scilicet in candida, quod ait ille, nigrum uertes: hoc est, rerum naturã mutabis: & facies, ut turpe quod sit, honestum esse uideatur. Ego certè nõ uideo, qua tu re probare possis, eum qui pecunias ob tradendam prouinciã acceperit, rectè fecisse.* COR. *Pacto, quod seruari debuit, quãdo Prætor ait, pacta seruabo.* EGN. *Sed quæ neque dolo malo, neque aduersus leges, plebiscita, senatusconsulta, edicta, decreta principum, neque quo fraus cuique eorũ fiat, facta erunt.* COR. *Hoc bono dolo factum fuit, quo Cicero collegam perpulit, ne contra Remp. sentiret: nec aduersus leges, aut omnino turpiter factũ uideri potest, quod uulgò seruabatur, ut Consules, quemadmodum loquitur Liuius, prouincias sortirẽtur, aut inter se compararẽt. Nam ueteres, ut Cicero, Cæsar, Sallustius & Liuius, comparare, parare, & partiri prouincias etiam dixerunt: qua res, opinor, ita fiebat, ut ex duabus prouincijs minor, uel certè minus fructuosa, cum maiore, uel magis fructuosa pecunijs æquaretur: quas quidem pecunias, neque qui dabant*

bant, neque qui accipiebant, turpiter, ut apparet, facere dicebātur. Sic Appius, ut in Epistolis familiaribus scriptum uidemus, olim dixit: sese, si licitū esset legem curiatam ferre, sortiturum cum collega esse prouinciam: si curiata lex non esset, separaturum, uel pacturum, uel partiturum, ut in alijs libris legitur, cum collega, Lentuloq; successurum. EGN. *Si uera sunt ista, cur Cicero dolebat, ad Antonium in Macedoniam Hilarum libertum, qui iure pecunias illas exigere posset, esse profectum?* COR. *Quòd Antonius in cogendis pecunijs dictitabat, partem Ciceroni quæri, & ab eo custodem communis quæstus libertū esse missum: qua de re Cicero literis, quæ sunt in libro quinto Familiariū, cum C. Antonio grauiter conquestus est.* EGN. *Vel hic homo, Pieri, nobis oculos præstringit: uel hic numus, quem paulo antè ut adulterinum reijciebamus, nūc optimus uidetur.* PIE. *Ita uidetur, Egnati: ut uerear, ne, quod præstigijs fieri posse credūt, hic alium, nobis non animaduertentibus, supposuerit.* COR. *Imaginem uidete.* EGN. *Qua si uerò nō poßis plures eadem imagine signatos habere.* PIER. *Hæc mittamus, ut numeret.* COR. *Cicero legem Tulliam de ambitu, ut in orationibus*

pro Muræna, & in Vatinium legimus, tulit: & prouinciam Galliam, quam ex permutatione, ut diximus, acceperat, in cōcione deposuit: & cur ita faceret, oratione, quæ sexta consularis est dicta, docuit. Id ego pluribus etiam uerbis probare possim, nisi sæpius in orationibus ipse testetur. Quum uerò prouinciā deposuisset, statim cogitare cœpit, quemadmodum eam Q. Metello Celeri traderet. Septima fuit oratio Consularis, qua Catilinam emisit, cædem senatus, interitum urbis, non obscurè, sed palàm molientem: octaua, quam habuit ad populum postridiè quàm Catilina profugit: nona, in concione, quo die Allobroges indicarunt: decima in senatu, Non. Decemb. Nam tela extremo mense Consulatus intēta iugulis ciuitatis, de coniuratorū nefarijs manibus extorsit, & tādem faces iam accensas ad urbis incendium comprehēdit, protulit, extinxit: quumque de rebus hisce ad senatum retulisset, senatus censuit Non. Decemb. ut de coniuratis supplicium sumeretur: quas quidem Nonas Cicero postea sæpe celebrauit. PIE. *Hic numus ex auro factus uidetur, quod sit ex eadem quidem uena, sed pluribus tamē è locis effossum.* COR. *Id monetales uiderint. nos interea uobis hunc numum*

damus:

damus: Cicero Consul Sergij Catilinæ, Lentuliq́ʒ, & Cethegi, et aliorum utriusque ordinis uirorum coniurationem singulari uirtute, constantia, uigilia, curaq́ʒ aperuit. Catilina metu consularis imperij urbe pulsus est. Lentulus Consularis, & Prætor iterũ, Cethegusq́ʒ, & alij clari nominis uiri, autore senatu, iussu Consulis, in carcere necati sunt. PIE. *Videor mihi scire, neque tamen audeo prorsus affirmare, me omnino scire, ubi numus iste sit excusus.* COR. *Apud Paterculum, qui numis hisce cudendis excelluit.* PIE. *Excelluit ille quidem, sed ipsius tamen numi nunc ita sunt circuncisi, nemo ut eos libenter accipiat.* COR. *Qui numos diligenter spectant, & bene probant, eos malunt ita circũcisos, quàm quos Diodorus Siculus, Plutarchus, Diõ, Appianus, & alij Græci quàm maximos formarũt.* PIE. *Quid ita?* COR. *Quòd illi dum numos ueteres, probos illos quidem, & ex optimo auro factos, sed nimis, ut ipse dicis, circuncisos, renouare ac reficere conantur, tãtum æris admiscuerunt, ut eos nemo amplius aureos esse dicat.* EGN. *Nos dicimus, qui scimus à Plutarcho penè nihil expressum, quod auro non sit etiam purius.* COR. *Ita uobis uideri potest: sed mihi neque Plu-*

tarchus

tarchus, neque alius quispiam Graecus, praeter Polybiū, & Dionysium, satis in ea re facit. quin nullus est artifex Latinis tam malus, cuius non malim numos, quā optimi cuiusq; Graeci: usque adeò mihi uidentur Graeci numi, ut sunt, adulterini. EGN. *Tu malis numos Flori, Orosij, Eutropij, Rufi, & aliorum, qui uix latinè loquuntur, & dum breues esse laborant, obscuri & negligentes fiunt: quàm Graecorum, qui & elegantissimè Graecè scripserunt, & minima quaeque diligentissimè sunt persequuti?* COR. *Vide, quàm diligenter: saepe, quae nusquàm gentium sunt facta, scribunt: saepius tempora, magistratus, & magistratuum atque priuatorum nomina confundunt: saepissimè in his quae facta sunt, more suo mentiūtur.* EGN. *A Latinis igitur solue.* COR. *Ab utrisque potius soluam, si fuerit opus: sed quid ipse sentiā, testabor.* EGN. *Nostra refert nihil, dum numi sint probi.* COR. *Hunc probū nos esse credimus: Tum Q. Catulus princeps senatus, & autor publici consilij frequentissimo senatu parentem patriae Ciceronem nominauit.* EGN. *Imò M. Cato.* COR. *Verum dicis, si Plutarchi tui, & Appiani numos aereos, quàm Ciceronis aureos mauis.* EGN.

Nos Glauci non sumus. COR. *In orationibus igitur in Pisonem, & pro Sestio, Cicero fatetur, à Q. Catulo se parentem patriæ nominatũ fuisse.* EGN. *Quum Plutarchus & Appianus orationes illas legere potuerint, miror, cur à Cicerone tantopere dissenserint.* COR. *Mirarer ego quoque, nisi uiderem, quod sæpe dictum est, eos in hisce rebus parum diligenter esse uersatos: quamuis hac in parte fortasse defendi possint, quòd alios scriptores sint imitati, qui fortasse scripserant, hoc etiam M. Catonem dixisse, ut alij quoque dixerunt; quod ipse Cicero sic in oratione pro Sestio refert: Me Q. Catulus, me multi alij in senatu patrem patriæ nominarũt. Sed cur, dicet aliquis, Catonẽ potius, quàm Catulũ scriptores alij posuissent? Ut in re plus ponderis inesset, si uir tantus ita uocasse diceretur. Cicero uerò solet in hisce rebus potissimum cõsulares, qualis erat Q. Catulus, nominare, quũ M. Cato tum nondum Prætor fuisset. Possumus etiam sic interpretari: Catulus in senatu, sed Cato iam Tribunus plebis apud populũ nominauit.* PIE. *Quicunque is fuerit, certè, ut ait Iuuenalis, Roma parentem, Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.* EGN. *Et quidem primũ, ut Plinius ostendit.*

dit. COR. *L. etiam Gellius, Ciceroni ciuicam corona deberi à Republica dixit: senatus uerò eidem togato nō, ut multis, bene gestæ, sed ut nemini, conseruatæ Reip. singulari genere supplicationis Deorum immortalium templa patefecit, ut in orationibus ipse sæpe testatur.* EGN. *Ita sæpe, ut quas ille res in ore semper habebat, in his referendis tu mihi parcus esse, & summa sequi fastigia rerum, ut loquitur poeta, uidearis.* COR. *Cur ego complectar ea, quæ tam multi scripserunt?* EGN. *Ut, quod Græci scriptores non faciunt, satis ipse tibi facias.* COR. *At Sallustius, cæteriq; scriptores Latini, mihi satis hac in re faciunt: ne, quod est domi, foris quæram.* EGN. *Ne sim, si te nūc, ut sentis, ita loqui puto: quando satis constat, Sallustium de Ciceronis Consulatu multa quæ scribere debuerat, tacuisse: & cæteros scriptores Latinos ita breues esse, ut, quod antea diximus, obscuri, & planè negligentes esse uideantur.* COR. *Liuium certè, si libri nunc, in quibus res illas scripsit, extarent, excepisses. Sed fac cæteros tales, quales dicis, esse: in Sallustio, qui primus in Romana historia dicatur esse, nescio quid ipse possis desiderare.* EGN. *Quod omnes desiderāt, quodq; ta-*

men ipse sibi fuisse scripsit animũ à spe, metu, partibus Reip. liberum. nam, si liber animus ab hisce rebus fuisset, historiæ legem seruasset, quæ sit, Ne quid falsi dicere audeat: deinde, ne quid ueri non audeat, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo, ne qua simultatis. at Sallustius nihil ut fortasse falsi dicere sit ausus, ausus est certè multa quæ uera erant, tacere: atque id ipsum propter simultatem, quam cum Cicerone dicitur habuisse. COR. *Id est culex cum elephanto, uel rana cum boue contendisse: quanquam Cicero queritur in Philippicis, neminẽ uiginti annis antè Reip. hostem fuisse, qui non bellum eodem tempore sibi quoque indixerit: ut nemini mirum uideri debeat, Sallustium, qui sic improbus fuit, ut Lenæus Grammaticus eum lastaurum, & lurconem, & nebulonem, popinonemq́, & uita scriptisq́ monstrosum uocarit, & Appius Censor, ut refert Dion, senatu mouerit, Ciceroni, qui nactus locum resecandæ libidinis, & coercendæ iuuentutis, uehemens sæpe fuit, & omnes animi uires atque ingenij sui profudit, inimicum fuisse.* PIE. *Tu loqueris ita, quasi de re, quæ sit omnium notissima, dubites.* COR. *Nota mihi quidem, quatenus Asconius affirmat, Sal-*
lustium

lustium Tribunum plebis cum suis collegis inimicissimas conciones de Milone, inuidiosas etiam de Cicerone, quòd Milonem tanto studio defenderet, habuisse: sed ignota, quatenus idem scribit, eũdem Sallústium in suspicione fuisse, in gratiã cum Milone ac Cicerone rediÿsse. Quòd si quis dicat non esse uerisimile, Sallustium, qui, quod ex Uarronis scriptis Gellius, Seruius, & Horatÿ interpretes referunt, in adulterio deprehẽsus à Milone, loris bene cæsus, et quũ pecunias dedisset, dimissus fuisset, cũ eo ita facilè potuisse reconciliari: credat saltem, Ciceroni, qui uir talis & tantus erat, & nihil ei, quod sciatur, nocuerat, facilè uel per Cn. Sallustiũ propinquum, quem Cicero semper magni fecit, reconciliatum fuisse. EGN. *Credat reconciliatum, quem uideat in eum tam grauiter inuectũ?* COR. *Ubi?* EGN. *In oratione, quam Sallustius in senatu contra Ciceronem dixit, cuiq; Cicero ipse respõdit.* COR. *Egóne ut Sallustÿ & Ciceronis orationes esse putẽ, quas mihi declamator nescio quis, nec admodum doctus, scripsisse uideatur?* EGN. *Tu sagax ita fuisti, ut quod antea nemo potuit indagare, id tu nunc post tam multos annos sis odoratus?* COR. *Quin ita uestigia sum persecutus, ut*

mihi uidear iam nunc ad ipsum cubile peruenisse. Sed mihi tamen ipse tantum non tribuo, ut arbitrer, me primum fuisse, qui sim conatus hoc, quicquid est, inuestigare: quum de natu maioribus audiam, multos annis superioribus in hac sylua uenatos: & te certò sciã, qui facile potes, hoc, ut omnia, quàm sagacissimè fieri potest, odoratũ fuisse. EGN. *Etsi tu iocaris, ut soles: ego tamen, ut uerum fatear, de orationibus illis idẽ semper, quod tu nunc, existimaui. sed quum uiderem Quintilianũ, Diuum Hieronymum, Laurentium Uallensem, Rodulphum Agricolam, Grammaticos, & ueteres & recentes, ac alios homines eruditos nunquam dubitasse, affirmare nihil audebam.* COR. *Tu nimis Academicorum studiosus fuisti. sed ego, nullius, ut nũc est, addictus iurare in uerba magistri, quod tu non fecisti, nunc affirmo, illas orationes à Sallustio & Cicerone nũquam scriptas fuisse: nec me nũc autoritas Quintiliani, quem cæteri, quos tu nominasti, et quos ego possem nominare, postea sunt secuti, mouet: quòd apud me parũ, ne dicam nihil, sine ratione ualeat auctoritas et: Quintilianus mihi uel deceptus, uel alicui declamatori amico, qui scripsisset orationes illas, assentatus esse uideatur.*

deatur. Neq; enim nos, Ciceronem ſecuti, probamus illud, αὐτὸς ἔφα: & ſcimus, hominē Quintilianū, qui decipi potuit, ut oſtendemus, fuiſſe: ac legimus uel apud Senecam, multos illis temporibus declamatores fuiſſe, qui pro Cicerone, et contra Ciceronem taleis orationes ſcripſerunt. Multi uerò tunc aliter, ac hodie faciant homines, ſua pro alienis uenditabant: uel ut maius lucrum facerent: uel, ut in ſinu, quod aiunt, gauderēt, ſi ſua ſcripta probari uiderent ita, ut uel à Cicerone, uel ab alio magno uiro ſcripta crederentur. Quòd ſi uir aliquis eruditus quaſi teſtimonium dixiſſet, tum uerò nemo dubitabat. Tale teſtimonium de duabus hiſce orationibus ego puto Quintilianum, ut alicui gratificaretur, dixiſſe. niſi malumus eum credere, uel inſcriptione, uel aliorū opinione deceptū fuiſſe, ut ego ſuperiorib. annis eodē modo ſum penè deceptus. Eraſmus enim Burgus, ciuis meus, uir in primis honeſtus, libellū mihi manuſcriptū donarat, in quo ſunt orationes inter alias duæ, ſic inſcriptæ, & ſcriptæ, ut nemo, niſi diligenter eas admodū legat, nō putet, alterā Ciceronē cōtra Catilinā dixiſſe, in altera Catilinā Ciceroni reſpōdiſſe. Ego certè ſic à principio putabā: ſed quū poſtea rē paulo diligētius

 exa-

examinassem, & Aristarchus hac in parte fuissem, intellexi, quod omnes intelligere possunt, eas ab aliquo declamatore, ut Porcio Latrone, scriptas fuisse: & eo magis, quòd inter illas ipsius Porcij Latronis illa declamatio nobilis erat collocata. Accedebat dicendi genus ita simile, ut nemo non posset eas ab eodem ex eadem quasi farina, uel cera factas iudicare. Idem propemodũ de orationibus hisce, de quibus quærimus, dici posse uideo. Ut enim mihi uidetur alicuius declamatoris, et unius & eiusdem fortasse Latronis dictionem, ita nihil minus quàm Sallustij uel Ciceronis genus dicendi referre, uel etiam redolere. Id etsi quiuis per se facile uidere potest, nos tamen ut errorẽ, in quo tam multos annos homines etiam docti sunt uersati, penitus tollamus, hac ipsa de re quadã pauca dicemus. Tales igitur causæ non solebãt in senatu dici, nisi propter Remp susceptæ fuissent: ut parũ prudenter fecisse uideatur is, quisquis ille fuit, qui scripsit orationes illas: qui quum de Rep. nihil penè loqueretur, frequẽter tamen patres conscriptos appellarit: quũ Calenus apud Dionem dicat, hac in iudicijs esse facienda. Nec uidit scriptor ille, quàm leue, quamq; turpe sit, ex eodem ore calidum & frigidum,

frigidum, quod dicitur, efflare: & eum quem semper in historia laudaris, in senatu grauiter accusare. Nunquam Sallustius ita fuisset impudens, ut, quod M. Antonius in oratore non ferebat, historicus ipse, uel in orbis terræ sanctissimo, grauissimoq; cõsilio secum pugnare non dubitaret: nec senatus ipse fortasse, quæ fuit ordinis grauitas, cum tulisset sic apertè mentientem. Scriptor ille Terentiam sacrilegã uocat, quam tamen ipse Sallustius uxorẽ duxisse dicatur: quod, opinor, ille nũquam fecisset, si talem fuisse cognouisset: nec Cicero scripsisset, eam Deos piè & castè coluisse. Verùm enimuero, ne coniecturas omnes hoc potissimum loco persequamur, orationis ipsius quæ Sallustij dicitur esse, uerba, non omnia quidem, quia nimis esset longum, sed aliqua tamen ipsi perpendamus. Maledicta tua, inquit, paterer. hoc ipsum, maledicta pati, nos in poetis, atque etiam in Sallustio, qui nouator uerborũ dicitur à Gellio, fortasse pateremur: sed illud uix pati possemus, Respondebo tibi. Nam quo pacto respõdebit, si nunc ipse prouocat, ut res ipsa sic posita loquitur, & oratio sequens ostẽdit, in qua sunt illa uerba: Vos, si fortè offendemini, iustius huic quàm mihi succensere debetis,

qui initium introduxit? at res hæc ipsa leuis, quòd aliquid antea Cicero fortaſse de Salluſtio detraxe rat, cui Salluſtius hoc modo reſpondit: Sit leuis, dũ ſit illa grauis: ubi querar? quos implorem P. C.? ſic exordium, quod connexum debet eſse, diſrumpit: ſic loquitur, & ſic patres conſcriptos, apud quos lo quitur, offendit, ut nihil eorum quæ ſunt in arte dicẽdi tradita, legiſſe uideatur. Hæc ipſa diceret in peroratione, ubi miſericordia melius ſolet cõmo ueri. At ille poetam ſummum uoluit imitari, qui Sinonem ſic loquentẽ induxit: Heu, quæ nunc tel lus, quæ me æquora poſſunt Accipere? aut quid iam miſero mihi deniq; reſtat? Sed meminiſſe de bebat, oratores potius quàm poetas, in ſcribendis orationibus imitandos eſſe: nec in diuerſis perſonis rebus & locis, cantilenam ſemper eandem, quod aiunt, canendam. Ubi querar? inquit: quos implo rem? Ego tibi dicam: in ſenatu queraris, ubi licet. quis enim prohibet? implores ſenatũ, qui non mo do rei tuæ, ſed totius etiam Reip. cuſtos, præſes & propugnator appellatur. Age, propius ut tecũ con grediar, diripi Remp. atque audaciſsimo cuiq; eſſe perſidiæ? quis unquam, quòd ſcias, ita locutus eſt? Nemo, quod ego ſciam: nec te defendi poſſe uideo,

quòd

quòd hæc ipsa uerba tanto cum stomacho dicātur, ut nemo mirari debeat, si minus latinè dicta uideantur: quādo genus hoc orationis ut incitatum, sic ab omni uitio remotum debet uideri. Apud populū Romanū? uel est ὑπέρβατον, ut Grammatici uocant, quamuis absurdè factum: uel malè uerba iungūtur, Vbi querar? quos implorem? apud populum Romanum? est enim necesse dicas: Apud populum Romanū querar? quum tamen interposueris, quos implorem? Sed hoc mittamus, & illud dicamus: Quum tu sis in senatu, quæris, an apud populum queraris: quem tamen largitionibus corruptū dicis ita, ut si uelis apud eum queri, iam beneuolum non possis habere. quanquam tu hæc ipsa dicendi præcepta contemnis, qui non populum modò, qui abest, sed patres etiam conscriptos, qui certè præsentes sunt, offendis, quorum dicas autoritatem turpissimo cuique, & sceleratissimo ludibrio esse. quasi uerò sint ita socordes & ignaui, ut autoritatē suam sceleratissimis hominib. esse ludibrio patiantur, qui rerū domini non tam uocari, quàm esse uoluerūt. apud eos tamē, ut ais, M. Tullius leges iudiciaq; populi Romani defendit, atq; in hoc ordine ita moderatur, quasi

unus

unus reliquus ex familia uiri clarißimi Scipionis Africani: quæ tu nũquam, si modò scires ea quæ tradãtur in arte, dixißes. Obijcis enim, quæ libenter aduersarius audiat. quippe qui gloriari uerè poßit & soleat, à se non leges modò & iudicia, sed totam etiam Remp. esse defensam: nec dubitet aliquando dicere, se in puppi sedisse, clauũq; tenuisse. Tu uerò quum uel audisses, uel etiam legisses illud in arte, Aduersarios in inuidiam trahi poße, si potentiam illorum proferamus: putasti te magnum quid esse facturum, si diceres, in senatu Ciceronem moderari: & in ea re bis ipse peccas. nam ualde senatum, quem minimè uolebas, offendis, quem significes ita segnem esse, ut aliquẽ dominari patiatur: & nihil Ciceronem, quem maximè cupiebas, offendis, quem dicas moderari, hoc est, ut omnes interpretabuntur, modum, qui rebus in omnibus laudari solet, adhibere. Iam uerò quis non rideat, illa tua uerba legens? repetitius, accitus, & paulo antè insitus huic uerbi ciuis: uel, ut in alijs etiã libris legitur, Reptitius ac inquilinus, & paulo antè insitus huic urbi ciuis: quæ nec usitata sunt, nec numerosè cadunt. quanquam dicere potest aliquis, Sallustium oratorium numerum non magni fecisse,

cisse, & uerborũ nouatorem semper quidem, sed in primis tamen esse uoluisse, quũ de Ciceronis nouitate loqueretur. Sanè uerò simile uero uidetur, Ciceroni Sallustiũ nouitatem generis exprobrasse, aut obiecisse, qui post Ciceronem decem et octo minimũ annis Amiterni natus esse dicatur. Nam si locum cum loco conferas, non uideo cur Amiternũ debeat Arpino, hac in re præsertim, præferri: si tempus cum tempore, multo prius Cicero, quàm Sallustius, Romæ fuit, ut ille nouus, si cum Cicerone conferatur, debeat appellari: si ordinem cum ordine, eques uterque fuit, ut nos de Cicerone suprà diximus, & de Sallustio Acrõ & Porphyrio testantur: uel potius Cicero fuit eques, & Sallustius iste, quem nonnulli patricium fuisse dicunt, etiam plebeius: quem Tribunum plebis Pompeio tertiùm Consule fuisse, uel Asconius affirmet. Sallustius igitur, cuius maiores erant ignobiles, ut in altera oratione cognoscetur, Ciceroni nouitatẽ generis obijcere iure non poterat, ut C. Antonius, & L. Catilina: qui, quod scribit Asconius, orationi quæ dicta fuit in toga candida, contumeliosè responderunt, quod solum poterant, in nouitatem eius inuecti. Quod si C. Antonius, & L. Catilina,

qui

qui Ciceronis æquales fuerunt, & eius mores & uitam multo melius, quàm natu minores, & posteri, nosse poterãt, præter nouitatem tamen nihil, in quod inueherentur, inuenerunt: quid tu declamator inepte, post tam multos annos ausus es comminisci, Ciceronem eloquentiã apud M. Pisonem pudicitiæ iactura perdidicisse? Atq; hoc quidem loco si quis mihi dicat, in declamationibus, quæ fingi solent, comminisci licere: libenter audiam, quòd mihi iam, quod cupio maximè, concedat, has esse declamationes: sin mordicus teneat, & ueras orationes esse defendat, ego contendam, non esse uerisimile, Sallustium qui prudens scriptor habetur, sic imprudenter, quòd nemo unquam Ciceroni obiecisset, ac ne suspicatus quidem fuisset, id uel in senatu dixisse, ut Calphurnios, homines nobilissimos & potentissimos, grauiter offenderet: quum tam liberè non Ciceronem magis, quàm M. Pisonem, qui uir fuit innocẽtissimus, accusaret. Uerùm declamator iste, ut appellamus, quũ fortasse aliquid eloquentiæ tali mercede fuisset assecutus, & alios ex ingenio suo iudicaret, id ipsum commentus est, propterea quòd in Bruto legerat illa uerba: Commentabar declamitans sæpe cum M. Pisone. et apud

pud Asconiũ: Fuit M. Piso iisdem temporibus, quibus Cicero: sed tanto ætate maior, ut adolescentulum Ciceronem pater ad eum deduceret, quòd in eo & antiquæ uitæ similitudo, & multæ erant literæ. ex quibus quidẽ uerbis discere poterat iste, huiuscemodi suspicionem in eum cadere non potuisse. Sed quid non audeat iste, qui de Terentia & Tullia, fœminis sanctissimis atque optimis, & quæ uel ipso Cicerone teste deos castissimè coluisse dicãtur, ita turpiter obloquatur? Verùm, ut opinor, splendor domesticus tibi animos tollit: uxor sacrilega, ac periuriis delibuta: filia matris pellex, tibi iucundior atq; obsequentior, quàm parenti par est. Hæc Sallustius, ut arbitror, nũquam dixisset: quòd ueritus esset, ne Terentiam gentem, unde Terentia nata uidetur, uel Fabiam (unde fortasse potius nata est, quãdo Fabia soror eius ab Asconio, & Fabia Terẽtia à Plutarcho dicitur) offenderet: &, quod omnes existimãt, ipse quoq; turpe putasset, fœminas maledictis insectari: nec aliquid dicere uoluisset, quod nihil ad inimicũ, uel certè parũ pertineret. Cur enim, si peccet canis, sus, ut aiunt, puniatur: si uxor sacrilega sit, et periura, cur uir accusetur? Ego certè nõ uideo, cur magnopere de-

beat

beat accusari, nisi quod est in prouerbio, omnibus dormisse, uel uxori etiam leno fuisse dicatur: quod Dion etiam de Cicerone scribens, suo more mentitur. etsi uidetur ille hoc, & illud itē de Tullia pellice, nescio quo modo hinc in suū librum trāstulisse. Nullus enim præterea scriptor antiquus hac de re, quod ego sciā, uerbū fecit, præter Donatū Grāmaticū, q, quod Seruius esse nefas putat credere, credit à poeta carmē illud de Cicerone scriptū fuisse: Hic thalamū inuasit natæ, uetitosq; hymenæos. Sed huius rei culpam declamator ille sustinet: qui, quod Ciceroni ne inimicißimi quidem homines unquam, quod legamus, obiecerunt, primus uidetur esse commentus: & quidem uerbis, quæ quàm latinè dicta sint, & collocata, uiri docti iudicabunt. Ego certè non memini me legere scriptorem, qui dixerit, hominem periurijs delibutum: aut ita uerba collocarit, ut ubi oratio maximè crescere debet, ibi maximè quasi decrescat, nec ad numerum satis aptè cadat. Nam filia patri iucundior & obsequentior, quàm parenti par est: rem de qua loquitur iste, minus multo quàm, filia matris pellex, uidetur augere: & numerū talem, qualis hic est, Par est, in quo uerbū

ultimum

ultimum sit unius syllabæ, et syllaba longa longam sequatur, Probus et Fortunatianus reijciendum esse iudicarunt. Hæc ipsa maiores nostri quum legerent, si considerassent, illi profectò, quæ fuit illorum prudẽtia, uidissent, in hac oratione nihil esse, quod à Sallustio scriptum uideri possit. Quamuis enim Seneca dicat, eius orationes in honorem historiarum legi, quasi significet eas non admodum probari: qui tamen eas accuratè legunt, nec ignorant quid distent æra lupinis, præterquam quòd illud dicẽdi genus ab hoc diuersum esse cognoscũt, facilè quoque intelligunt, Sallustium, qui cætera prudenter & peritè scripsit, hæc ipsa nunquam, si cum Cicerone, qui princeps erat eloquentiæ, contendere uoluisset, tam temerè & imperitè scriptu rum fuisse. Ille nunquam, facta ac dicta, sed dicta ac facta, ut oratio cresceret, in oratione collocasset. nec ea quæ paulo pòst sequuntur, ita dixisset: Domum ipsam tuam ui & rapinis funestam tibi ac tuis comparasti, uidelicet ut nos commonefacias, quàm conuersa sit Resp. quum in ea domo habitares homo flagitiosissime, quæ P. Crassi uiri consularis fuit. Hic enim quot uerba, totidem penè sunt errores. quorũ primus ille numeretur: domũ tuam

tibi comparasti. quis enim sua sibi comparat? aut quis ita loquitur; Domum meam mihi comparaui? nisi fortè libeat interpretari: domũ, quæ nunc est mea, mihi comparaui: uel, comparaui meam, comparando meam effeci. de quo dicẽdi modo nos in Bruto quædam diximus. quo quidem modo poteris illud etiam interpretari: Ui & rapinis funestam tibi cõparasti. Sed à te declamator ego quæram, cui funestam domũ, uelis interpretari. si alijs, diceres, ut nos quoq;, qui fuerint isti, sciremus: sin iungas, funestam tibi & tuis, indicares, quando domus illa Ciceroni, & domesticis eius funesta fuerit. nisi fortè tempus exilij significare uoluisti: quod ego ut credam, uix adduci possum, quum domus ipsa nihil in ea re Ciceroni nocuisse uideatur. Nec ego uideo, quo pacto domus ui & rapinis funesta Ciceroni dici posit, si, quod ipse significas, in eam multa, quib. ditior esset, ipse congerebat. Nec ille tam stultus fuisset, ut domũ funestam sibi compararet Ille certè nec ui nec rapinis, ut ais ipse, sed millib. numûm triginta quinque, ut scripsit ipse, si modò scripsit, uel HS. uicies, ut loquitur Gellius, ipsam domum de Crasso comparauit: &, quod in epistolis ad Atticum refert, emisse bene iudicatus est.

est. quamuis multi calumniati sint, eum de pecunijs, quas à P. Sylla mutuas sumpsit, esse mentitũ: sed, ut ait Gellius, quum postea emisset, et hoc mendacium in senatu ei ab inimicis obijceretur, risit satis: atq; inter ridendum, ἀκοινώνητοι, inquit, homines estis, quum ignoratis, prudentis & cauti patrisfamiliâs esse, quod emere uelit, empturum esse negare propter cõpetitores emptionis. De qua Paterculus ita refert: Quum Drusus ædificaret templum in palatio in eo loco, ubi est, quæ quondam Ciceronis, mox Censorini fuit, nunc Statilij Sisennæ est, inquit: quamuis alias etiam domos Cicero uideatur habuisse. Si M. igitur Cicero tãti domum emit, eam nec ui nec rapinis, nec ut homines commonefaceret, quàm conuersa eßet Resp. comparauit: sed, quod etiã suprà diximus, ut, qui uolebant, eum possent commodius cõuenire. Uerùm, ut hoc tibi, quod possem negare, concedam, εἰρωνείᾳ defendi, & hoc item latinè dici, Commonefacias, quum habitares: quod ego dixissem, Commonefacias, quũ habites. illud quo pacto defendes, te ratione satis idoneã, cur Cicero cõmonefaciat, quàm conuersa sit Resp. reddidisse? an idonea satis illa tibi uidetur, quod in ædibus P. Crassi uiri cõsularis

habitet homo, ut ipse uocas, etiam flagitiosissimus? Illud ego quidem tum dici posse scio: O domus antiqua, heu quàm dispari domino dominaris. sed non uideo tamen, cur maguum conuersæ Reip. sit indicium, quòd homo flagitiosus in ædibus uiri consularis habitet, quum sæpius ædes ipsæ propter rerum commercia commutentur: & sæpe consulares improbissimi fuerunt, ne fortè tibi consularis uerbũ magnum pondus habere uideatur. quod si tamen uidetur, P. Crasso uiro cõsulari M. Cicero uir consularis opponetur: nec quenquam fore credo, qui pluris illum, quàm Ciceronem faciendum putet, si res gestæ cum rebus gestis, si dignitas cum dignitate, si uir cũ uiro cõferatur. Ut enim P. Crassus, M. Crassi pater, uir clarissimus, ut hic in alijs libris etiã legitur, fuerit, ut qui de Hispanis triumphasse, & Censor fuisse dicatur: scimus tamen ea quæ Cicero pro salute patriæ gessit, orbis terræ iudicio ac testimonio, quod ad Pompeium scripsit ipse, fuisse comprobata. Nec alium P. Crassum significari posse credimus, quum Cicero se domum de M. Crasso, qui P. Crassi filius fuit, emisse fateatur. Quin ego sæpe miratus sum, cur patrẽ potius quàm filium, qui patre nec minus clarus, & certè

ditior & potentior fuit, nominaris: & eo magis quòd Plutarchus scribit, à P. Crasso filios ἐν οἰκίᾳ μικρᾷ nutritos fuiße: ut domus hæc ipsa, quæ certe magna fuit, non P. Craßi fuisse, sed à Marco filio, quum diues esset factus, empta fuisse uideatur. Sed attendamus, quæ sequũtur. atque quum hæc ita sint, tamen se Cicero dicit in concilio Deorum immortalium fuisse: inde missum huic urbi, ciuibusq; custodem, absque carnificis nomine, qui ciuitatis incõmodum in gloriam suam ponit. Hæc ipsa quæ falsa sunt, ut ostẽdimus, etiamsi uera fuissent, non erant tamẽ talia, ut deterrere Ciceronẽ debuerint, quo minus hoc ipsum, quod obijcis, diceret: si modo unquã dixit, ut uerè dicere potuit illud saltem, se urbi ciuibusq; custodem fuisse, qui quod fortasse nos etiam dicemus, ipse dicere, atque adeò iurare non dubitauit: Remp. atque urbẽ sua unius opera saluam fuisse. Nam de cõcilio Deorũ quod dicis, ita uidetur absurdum, ut uix dignũ putem de quo loquar: quia tamen obijcis, uidetur faciendum ut tibi respõdeam, Ciceronem non fuisse tam insolentem, qui quum sciret se hominem esse, diceret se in concilio deorũ fuisse. hoc ille, si à Sallustio fuisset obiectum, confutasset: ut illud de Ioue, quod

olim Clodius obiecit, facile confutauit. Sed, praeter te, quod ego sciam, nullus obiecit, quod ille nunquam dixit: nisi tu sic interpretaris, hoc illum dixisse, quum, quod poetae saepe faciunt, ipse quoque tunc poeta finxit in secundo Consulatu Uraniam musam secum locutam fuisse. ut mittam, quòd ei Calliope quoque in tertio libro multa praescripsit: quae si tu digna putas, in quibus illũ tam grauiter accuses, ostendis profectò, te quid sit esse poetam, prorsus ignorare. Quintilianus certè, quae Cicero hac ipsa de re, & de Minerua dixit, si modò dixit, in carminibus eum secutum quaedam Graecorum exempla, sibi permisisse testatus est. Sed illud quid est? absque carnificis nomine. affirmas tu Ciceronem dixisse, se urbi custodem, absque carnificis nomine, fuisse: qui per iudices rerũ capitalium, qui certè carnifice utebantur, uiros minimũ quinque confodiendos curauit? Illud igitur tu bene scriptum, & hoc latinè dictum defendes: ciuitatis incommodum in gloriam suam ponit. quod sequitur certè nunquam uerum esse defendes: quasi uerò nõ illius cõiurationis causa fuerit Consulatus tuus, & iccirco Resp. disiecta eo tempore, quo te custodẽ habebat. Imò, quũ Fuluia de Catilinae cõiuratione, qua

quæ, & quo modo audierat, compluribus narrauisset, ea res in primis studia hominum accendit, ad Consulatum mandandum M. T. Ciceroni, ut ait Sallustius: qui postea nunquam dixisset, quod ipsius uerbis, & re ipsa nullo negotio posset confutari. Quis enim nescit, alias coniurationis causas ab historicis referri, & ipsam cōiurationem multo antè, quàm Cicero Consul designaretur, factam fuisse? nec Resp. disiecta fuit eo tempore, quo Ciceronem custodem habuit: sed disiecta fuisset, nisi Ciceronem custodem habuisset. Atq; hic quidem tibi non magis constas, quàm ubi somnias, Ciceronem post Consulatum cum Terentia uxore nescio quæ de Rep. consuluisse, legis Plauciæ iudicia domi fecisse, ex cōiuratis alios pecunia condemnasse. Quis enim non uideat, hoc loco te somnium, quod aiunt, narrasse, quum quæ fieri nullo modo poterant, dixisti? An poterat Cicero priuatus, hoc est, ut tu dicis, post Consulatū domi iudicia legis Plauciæ, uel alterius exercere, atq; ciues etiam condemnare? Hoc ne Reges quidē fecisset, nedū Cicero priuatus: quē tu tamē, ut Torquatus, Regē nō uocas, quāuis eò respicere uidearis. Nā quod nec fortasse satis latinè dixisti, Ciceronē cū Terētia uxore quæ

dam de Rep. consuluisse: scilicet is erat Cicero, qui consilio mulieris indigeret. sed fac consuluisse, quid tum? an tu reprehendis hominem, qui ne mulieris quidem consilium spernat, quod Reip. prodesse possit? & sanè quidem Terentia mulier ea fuit, cuius omnino cōsilium sperni non debuit: quum Cicero ipse maritus eius uirtutem, fidem, probitatem, humanitatemq́ tantopere cōmendet, & eam fortiorem quàm quemuis uirum esse testetur. quin ipse dixit, ut Plutarchus refert, se cum Terētia curas Reip. sæpius, quàm Terētiam priuatas secum communicasse. Nemo tamen unquam, quod ego legerim, neque Terentiæ consilium, neque iudicia, quæ tu dicis, obiecit: ac ne illa quidem recordor quenquam dixisse, quæ tu de uillis ædificatis, & empta domo finxisti: nisi fortè Dīo, qui uoluit imitari Calenū, de Ciceronis diuitijs induxit aliquid mentientem. Nunc etiam tibi dabo, ut rectè dixeris, Is erat calumniæ proximus: et illud ubi legeris quæram, Is domum tuam oppugnatum uenerat. Nullus enim tunc Ciceronis domum uenit oppugnatum: nec id unquam Cicero dixit, quod nunquam factū fuit. C. quidem Cornelius, & L. Vargunteius constituerant, ut ait Sallustius, sicuti salutatum

lutatum introire ad Ciceronem, ac de improuiso domi suæ imparatum confodere: sed ille quum domum suam maioribus præsidijs muniſſet, eos exclusit, ut ipse scripsit in orationibus. ubi si legiſſes iſta, & illud indiciũ toti Italiæ diuiſum fuiſſe, non ita fuiſſes apertè mẽtitus. Sed iam ueniamus illuc: redde rationem quantum patrimonij acceperis, quid tibi litibus accreuerit, qua ex pecunia domũ paraueris, Tusculanum & Pompeianum infinito sumptu ædificaueris. Ita quæris, quaſi uerò Ciceroni difficile fuerit, eam reddere, quã nos etiã tot pòſt annis suprà reddidimus: ex qua facile poteſt apparere, Ciceronem patrimonij multum (ne de litibus, quas sapientiſſimus quisque semper fugit, loquar) accepiſſe: & ex pecunia, quam diximus à P. Sylla mutuatum, domum paraſſe: ac uillas ex fructibus, quos uel è Terentiæ dote, uel ex hæreditatibus capiebat, ædificaſſe. ne te putes argumento quod refelli non poſſit, uſum fuiſſe, ut ita cõcluderes: Cicero neque patrimonium accepit, neque litibus acquisiuit, neque pecũniam habuit: ergo diuitias ex sanguine & miserijs ciuiũ parauit. quaſi uerò nõ poſſit aliquis etiam ditiſſimus fieri dote, mercatura, hæreditatibus, muneribus uel amico-

rum, uel fortunæ: & si quæ sunt aliæ uiæ, quibus homines diuites euadant, quas tu quidem omnes in argumentatione complecti debueras, ne Rhetores eam uitiosam, ut est, esse clamarent. Sed mirũ ne sit, in eius scriptis argumentum esse uitiosum, qui sæpe non bene latinè locutus est, & sæpius etiam uitiosa uerba coniunxit. nam quis unquam ita uerba copulauit? Redde rationem, aut cui potest esse dubiũ? item, Diuitias ex miserijs ciuium parasti: Uerùm homo nouus hominũ simultatem contemnit. Particulas aut & uerùm Cicero, uel alius qui latinè loqui sciret, aliter multo collocasset. & sanè particulæ huiusmodi loco positæ, uix dici potest quàm bellè distinguant & illustrent orationem. Uerùm post Ciceronis ætatem fuerunt homines, et hodie sunt, ut quum maximè, qui res istas, ut aiunt ipsi, leues aspernentur: nec uident, orationes, quæ non huiusmodi quasi uinculis sint colligatæ, scopas dissolutas à doctis appellari. Talẽ nos hanc orationẽ semper esse putauimus: & esse talem facilè probaremus, si persequi cuncta uellemus. sed quædam nũc est satis indicare: qui uolet, plura deprehendet, uel omnia potius negligenter esse tractata. usq; adeò declamator iste, quid esset seruan-

seruandū scribendis orationibus ignorauit. Ferri tamē fortaße poßet, si uel historias, quæ notißimæ sunt, ipse nouisset. sed audite nūc, quàm male quæ de M. Crasso scripta sunt, nouiße uideatur. Homo nouus, inquit, Arpinàs ex M. Craßi familia, eius uirtutem imitatur, cōtemnit simultatem hominum nobiliū, Remp. charam habet, neque terrore neque gratia commouetur. Hic si quæratur, cur M. Craßum potius, quàm Q. Catulū, Q. Hortensium, uel alios etiam consulares, quibuscū Cicero rectius multo poterat conferri, posueris: respōderi fortasse poßit, quòd M. Crassus ipse quoq; diuitias ex miserijs ciuiū parauit. uerùm tu primùm, quàm benè cōiunxeris hoc ipsum, uideris. deinde quàm rectè, uirtutem eius qui talia fecit, dixeris. mihi certe nemo persuaserit cætera, quæ de M. Crasso deinceps uel dicis, uel significas, eū nobiliū hominū simultatē contēpsisse, Rēp. charā habuisse, neq; terrore neq; gratia solitū cōmoueri: qui nulli nō hominū generi gratificabatur, ut Pōpeio par esse posset: qui cū Pompeio & Cæsare Remp. perturbauit, uel potius euertit: qui nullum uerbū contra gratiā faciebat: qui cōmotus etiam terrore uideri potest aliquando, quum Cæsar ei fœnū detraxiße

qui Ciceronis æquales fuerunt, & eius mores & uitam multo melius, quàm natu minores, & posteri, nosse poterãt, præter nouitatem tamen nihil, in quod inueherentur, inuenerunt: quid tu declamator inepte, post tam multos annos ausus es comminisci, Ciceronem eloquentiã apud M. Pisonem pudicitiæ iactura perdidicisse? Atq; hoc quidem loco si quis mihi dicat, in declamationibus, quæ fingi solent, comminisci licere: libenter audiam, quòd mihi iam, quod cupio maximè, concedat, has esse declamationes: sin mordicus teneat, & ueras orationes esse defendat, ego contendam, non esse uerisimile, Sallustium qui prudens scriptor habetur, sic imprudenter, quòd nemo unquam Ciceroni obiecisset, ac ne suspicatus quidem fuisset, id uel in senatu dixisse, ut Calphurnios, homines nobilissimos & potentissimos, grauiter offenderet: quum tam liberè non Ciceronem magis, quàm M. Pisonem, qui uir fuit innocẽtissimus, accusaret. Uerùm declamator iste, ut appellamus, quũ fortasse aliquid eloquentiæ tali mercede fuisset assecutus, & alios ex ingenio suo iudicaret, id ipsum commentus est, propterea quòd in Bruto legerat illa uerba: Commentabar declamitans sæpe cum M. Pisone. et apud

pud Asconiũ: Fuit M. Piso iisdem temporibus, quibus Cicero: sed tanto ætate maior, ut adolescentulum Ciceronem pater ad eum deduceret, quòd in eo & antiquæ uitæ similitudo, & multæ erant literæ. ex quibus quidẽ uerbis discere poterat iste, huiuscemodi suspicionem in eum cadere non potuisse. Sed quid non audeat iste, qui de Terentia & Tullia, fœminis sanctissimis atque optimis, & quæ uel ipso Cicerone teste deos castissimè coluisse dicãtur, ita turpiter obloquatur? Verùm, ut opinor, splendor domesticus tibi animos tollit: uxor sacrilega, ac periuriis delibuta: filia matris pellex, tibi iucundior atq; obsequentior, quàm parenti par est. Hæc Sallustius, ut arbitror, nũquam dixisset: quòd ueritus esset, ne Terentiam gentem, unde Terentia nata uidetur, uel Fabiam (unde fortasse potius nata est, quãdo Fabia soror eius ab Asconio, & Fabia Terẽtia à Plutarcho dicitur) offenderet: &, quod omnes existimãt, ipse quoq; turpe putasset, fœminas maledictis insectari: nec aliquid dicere uoluisset, quod nihil ad inimicũ, uel certè parũ pertineret. Cur enim, si peccet canis, sus, ut aiunt, puniatur: si uxor sacrilega sit, et periura, cur uir accusetur? Ego certè nõ uideo, cur magnopere de-

beat

beat accusari, nisi quod est in prouerbio, omnibus dormisse, uel uxori etiam leno fuisse dicatur: quod Dion etiam de Cicerone scribens, suo more menti tur. etsi uidetur ille hoc, & illud itē de Tullia pellice, nescio quo modo hinc in suū librum trāstulisse. Nullus enim praeterea scriptor antiquus hac de re, quod ego sciā, uerbū fecit, praeter Donatū Grāmaticū, q, quod Seruius esse nefas putat credere, credit à poeta carmē illud de Ciceronē scriptū fuisse: Hic thalamū inuasit natae, uetitosq; hymenaeos. Sed huius rei culpam declamator ille sustinet: qui, quod Ciceroni ne inimicissimi quidem homines unquam, quod legamus, obiecerunt, primus uidetur esse commentus: & quidem uerbis, quae quàm latinè dicta sint, & collocata, uiri docti iudicabunt. Ego certè non memini me legere scriptorem, qui dixerit, hominem periurijs delibutum: aut ita uerba collocarit, ut ubi oratio maximè crescere debet, ibi maximè quasi decrescat, nec ad numerum satis aptè cadat. Nam filia patri iucundior & obsequentior, quàm parenti par est: rem de qua loquitur iste, minus multo quàm, filia matris pellex, uidetur augere: & numerū talem, qualis hic est, Par est, in quo uerbū ultimum

ultimum sit unius syllabæ, et syllaba longa longam sequatur, Probus et Fortunatianus reiiciendum esse iudicarunt. Hæc ipsa maiores nostri quum legerent, si considerassent, illi profectò, quæ fuit illorum prudẽtia, uidissent, in hac oratione nihil esse, quod à Sallustio scriptum uideri possit. Quamuis enim Seneca dicat, eius orationes in honorem historiarum legi, quasi significet eas non admodum probari: qui tamen eas accuratè legunt, nec ignorant quid distent æra lupinis, præterquam quòd illud dicẽdi genus ab hoc diuersum esse cognoscũt, facilè quoque intelligunt, Sallustium, qui cætera prudenter & peritè scripsit, hæc ipsa nunquam, si cum Cicerone, qui princeps erat eloquentiæ, contendere uoluisset, tam temerè & imperitè scriptu rum fuisse. Ille nunquam, facta ac dicta, sed dicta ac facta, ut oratio cresceret, in oratione collocasset. nec ea quæ paulo pòst sequuntur, ita dixisset: Domum ipsam tuam ui & rapinis funestam tibi ac tuis comparasti, uidelicet ut nos commonefacias, quàm conuersa sit Resp. quum in ea domo habitares homo flagitiosissime, quæ P. Crassi uiri consularis fuit. Hic enim quot uerba, totidem penè sunt errores. quorũ primus ille numeretur: domũ tuam

tibi comparaſti. quis enim ſua ſibi comparat? aut quis ita loquitur; Domum meam mihi comparaui? niſi fortè libeat interpretari: domū, quæ nunc eſt mea, mihi comparaui: uel, comparaui meam, comparando meam effeci. de quo dicēdi modo nos in Bruto quædam diximus. quo quidem modo poteris illud etiam interpretari: Ui & rapinis funeſtam tibi cōparaſti. Sed à te declamator ego quæram, cui funeſtam domū, uelis interpretari. ſi alijs, diceres, ut nos quoq; qui fuerint iſti, ſciremus: ſin iungas, funeſtam tibi & tuis, indicares, quando domus illa Ciceroni, & domeſticis eius funeſta fuerit. niſi fortè tempus exilij ſignificare uoluiſti: quod ego ut credam, uix adduci poſſum, quum domus ipſa nihil in ea re Ciceroni nocuiſſe uideatur. Nec ego uideo, quo pacto domus ui & rapinis funeſta Ciceroni dici poßit, ſi, quod ipſe ſignificas, in eam multa, quib. ditior eßet, ipſe congerebat. Nec ille tam ſtultus fuiſſet, ut domū funeſtam ſibi compararet Ille certè nec ui nec rapinis, ut ais ipſe, ſed millib, numûm triginta quinque, ut ſcripſit ipſe, ſi modò ſcripſit, uel HS. uicies, ut loquitur Gellius, ipſam domum de Craſſo comparauit: &, quod in epiſtolis ad Atticum refert, emiſſe bene iudicatus eſt.

est. quamuis multi calumniati sint, eum de pecunijs, quas à P. Sylla mutuas sumpsit, esse mentitū: sed, ut ait Gellius, quum postea emisset, et hoc mendacium in senatu ei ab inimicis obijceretur, risit satis: atq; inter ridendum, ἀκοινώνητοι, inquit, homines estis, quum ignoratis, prudentis & cauti patrisfamiliâs esse, quod emere uelit, empturum esse negare propter cōpetitores emptionis. De qua Paterculus ita refert: Quum Drusus ædificaret templum in palatio in eo loco, ubi est, quæ quondam Ciceronis, mox Censorini fuit, nunc Statilij Sisennæ est, inquit: quamuis alias etiam domos Cicero uideatur habuisse. Si M. igitur Cicero tāti domum emit, eam nec ui nec rapinis, nec ut homines commonefaceret, quàm conuersa esset Resp. comparauit: sed, quod etiā suprà diximus, ut, qui uolebant, eum possent commodius cōuenire. Verùm, ut hoc tibi, quod possem negare, concedam, εἰρωνεία defendi, & hoc item latinè dici, Commonefacias, quum habitares: quod ego dixissem, Commonefacias, quū habites. illud quo pacto defendes, te ratione satis idoneā, cur Cicero cōmonefaciat, quàm conuersa sit Resp. reddidisse? an idonea satis illa tibi uidetur, quod in ædibus P. Crassi uiri cōsularis

habitet homo, ut ipse uocas, etiam flagitiosissimus? Illud ego quidem tum dici posse scio: O domus antiqua, heu quàm dispari domino dominaris. sed non uideo tamen, cur magnum conuersæ Reip. sit indicium, quòd homo flagitiosus in ædibus uiri consularis habitet, quum sæpius ædes ipsæ propter rerum commercia commutentur: & sæpe consulares improbissimi fuerunt, ne fortè tibi consularis uerbũ magnum pondus habere uideatur. quod si tamen uidetur, P. Crasso uiro cõsulari M. Cicero uir consularis opponetur: nec quenquam fore credo, qui pluris illum, quàm Ciceronem faciendum putet, si res gestæ cum rebus gestis, si dignitas cum dignitate, si uir cũ uiro cõferatur. Ut enim P. Crassus, M. Crassi pater, uir clarissimus, ut hic in alijs libris etiã legitur, fuerit, ut qui de Hispanis triumphasse, & Censor fuisse dicatur: scimus tamen ea quæ Cicero pro salute patriæ gessit, orbis terræ iudicio ac testimonio, quod ad Pompeium scripsit ipse, fuisse comprobata. Nec alium P. Crassum significari posse credimus, quum Cicero se domum de M. Crasso, qui P. Crassi filius fuit, emisse fateatur. Quin ego sæpe miratus sum, cur patrẽ potius quàm filium, qui patre nec minus clarus, & certè ditior

ditior & potentior fuit, nominaris: & eo magis quòd Plutarchus scribit, à P. Crasso filios ἐν οἰκίᾳ μικρᾷ nutritos fuisse: ut domus hæc ipsa, quæ certe magna fuit, non P. Crassi fuisse, sed à Marco filio, quum diues esset factus, empta fuisse uideatur. Sed attendamus, quæ sequũtur. atque quum hæc ita sint, tamen se Cicero dicit in concilio Deorum immortalium fuisse: inde missum huic urbi, ciuibusq́ custodem, absque carnificis nomine, qui ciuitatis incõmodum in gloriam suam ponit. Hæc ipsa quæ falsa sunt, ut ostẽdimus, etiamsi uera fuissent, non erant tamẽ talia, ut deterrere Ciceronẽ debuerint, quo minus hoc ipsum, quod obijcis, diceret: si modo unquã dixit, ut uerè dicere potuit illud saltem, se urbi ciuibusq́ custodem fuisse, qui quod fortasse nos etiam dicemus, ipse dicere, atque adeò iurare non dubitauit: Remp. atque urbẽ sua unius opera saluam fuisse. Nam de cõcilio Deorũ quod dicis, ita uidetur absurdum, ut uix dignũ putem de quo loquar: quia tamen obijcis, uidetur faciendum ut tibi respõdeam, Ciceronem non fuisse tam insolentem, qui quum sciret se hominem esse, diceret se in concilio deorũ fuisse. hoc ille, si à Sallustio fuisset obiectum, confutasset: ut illud de Ioue, quod

olim Clodius obiecit, facile confutauit. Sed, præter te, quod ego sciam, nullus obiecit, quod ille nunquam dixit: nisi tu sic interpretaris, hoc illum dixiße, quum, quod poetæ sæpe faciunt, ipse quoque tunc poeta finxit in secundo Consulatu Uraniam musam secum locutam fuisse. ut mittam, quòd ei Calliope quoque in tertio libro multa præscripsit: quæ si tu digna putas, in quibus illũ tam grauiter accuses, ostendis profectò, te quid sit eße poetam, prorsus ignorare. Quintilianus certè, quæ Cicero hac ipsa de re, & de Minerua dixit, si modò dixit, in carminibus eum secutum quædam Græcorum exempla, sibi permisiße testatus est. Sed illud quid est? absque carnificis nomine. affirmas tu Ciceronem dixiße, se urbi custodem, absque carnificis nomine, fuiße: qui per iudices rerũ capitalium, qui certè carnifice utebantur, uiros minimũ quinque confodiendos curauit? Illud igitur tu bene scriptum, & hoc latinè dictum defendes: ciuitatis incommodum in gloriam suam ponit. quod sequitur certè nunquam uerum esse defendes: quasi uerò nõ illius cõiurationis causa fuerit Consulatus tuus, & iccirco Resp. disiecta eo tempore, quo te custodẽ habebat. Imò, quũ Fuluia de Catilinæ cõiuratione,

quæ, & quo modo audierat, compluribus narrauisset, ea res in primis studia hominum accendit, ad Consulatum mandandum M. T. Ciceroni, ut ait Sallustius: qui postea nunquam dixisset, quod ipsius uerbis, & re ipsa nullo negotio posset confutari. Quis enim nescit, alias coniurationis causas ab historicis referri, & ipsam cōiurationem multo antè, quàm Cicero Consul designaretur, factam fuisse? nec Resp disiecta fuit eo tempore, quo Ciceronem custodem habuit: sed disiecta fuisset, nisi Ciceronem custodem habuisset. Atq; hic quidem tibi non magis constas, quàm ubi somnias, Ciceronem post Consulatum cum Terentia uxore nescio quæ de Rep. consuluisse, legis Plauciæ iudicia domi fecisse, ex cōiuratis alios pecunia condemnasse. Quis enim non uideat, hoc loco te somnium, quod aiunt, narrasse, quum quæ fieri nullo modo poterant, dixisti? An poterat Cicero priuatus, hoc est, ut tu dicis, post Consulatū domi iudicia legis Plauciæ, uel alterius exercere, atq; ciues etiam condemnare? Hoc ne Reges quidē fecisset, nedū Cicero priuatus: quē tu tamē, ut Torquatus, Regē nō uocas, quāuis eò respicere uidearis. Nā quod nec fortasse satis latinè dixisti, Ciceronē cū Terētia uxore quæ

dam de Rep. consuluisse: scilicet is erat Cicero, qui consilio mulieris indigeret. sed fac consuluisse, quid tum? an tu reprehendis hominem, qui ne mulieris quidem consilium spernat, quod Reip. prodesse possit? & sane quidem Terentia mulier ea fuit, cuius omnino cōsilium sperni non debuit: quum Cicero ipse maritus eius uirtutem, fidem, probitatem, humanitatemq́ tantopere cōmendet, & eam fortiorem quàm quemuis uirum esse testetur. quin ipse dixit, ut Plutarchus refert, se cum Terētia curas Reip. sæpius, quàm Terētiam priuatas secum communicasse. Nemo tamen unquam, quod ego legerim, neque Terentiæ consilium, neque iudicia, quæ tu dicis, obiecit: ac ne illa quidem recordor quenquam dixisse, quæ tu de uillis ædificatis, & empta domo finxisti: nisi fortè Diō, qui uoluit imitari Calenū, de Ciceronis diuitijs induxit aliquid mentientem. Nunc etiam tibi dabo, ut rectè dixeris, Is erat calumniæ proximus: et illud ubi legeris quæram, Is domum tuam oppugnatum uenerat. Nullus enim tunc Ciceronis domum uenit oppugnatum: nec id unquam Cicero dixit, quod nunquam factū fuit. C. quidem Cornelius, & L. Vargunteius constituerant, ut ait Sallustius, sicuti salutatum

lutatum introire ad Ciceronem, ac de improuiso domi suæ imparatum confodere: sed ille quum domum suam maioribus præsidijs muniisset, eos exclusit, ut ipse scripsit in orationibus. ubi si legisses ista, & illud indiciũ toti Italiæ diuisum fuisse, non ita fuisses apertè mẽtitus. Sed iam ueniamus illuc: redde rationem quantum patrimonij acceperis, quid tibi litibus accreuerit, qua ex pecunia domũ parauerts, Tusculanum & Pompeianum infinito sumptu ædificaueris. Ita quæris, quasi uerò Ciceroni difficile fuerit, eam reddere, quã nos etiã tot pòst annis suprà reddidimus: ex qua facile potest apparere, Ciceronem patrimonij multum (ne de litibus, quas sapientissimus quisque semper fugit, loquar) accepisse: & ex pecunia, quam diximus à P. Sylla mutuatum, domum parasse: ac uillas ex fructibus, quos uel è Terentiæ dote, uel ex hæreditatibus capiebat, ædificasse. ne te putes argumento quod refelli non possit, usum fuisse, ut ita cõcluderes: Cicero neque patrimonium accepit, neque litibus acquisiuit, neque pecuniam habuit: ergo diuitias ex sanguine & miserijs ciuiũ parauit. quasi uerò nõ possit aliquis etiam ditissimus fieri dote, mercatura, hæreditatibus, muneribus uel amico-

seruandũ scribendis orationibus ignorauit. Ferri tamẽ fortaſse poſset, ſi uel hiſtorias, quæ notiſsimæ sunt, ipſe nouiſſet. ſed audite nũc, quàm malè quæ de M. Craſſo ſcripta ſunt, nouiſse uideatur. Homo nouus, inquit, Arpinàs ex M. Craßi familia, eius uirtutem imitatur, cõtemnit ſimultatem hominum nobiliũ, Remp. charam habet, neque terrore neque gratia commouetur. Hic ſi quæratur, cur M. Craßum potius, quàm Q. Catulũ, Q. Hortenſium, uel alios etiam conſulares, quibuſcũ Cicero rectius multo poterat conferri, poſueris: reſpõderi fortaſſe poßit, quòd M. Craſſus ipſe quoq; diuitias ex miſerijs ciuiũ parauit. uerùm tu primùm, quàm benè cõiunxeris hoc ipſum, uideris. deinde quàm rectè, uirtutem eius qui talia fecit, dixeris. mihi certe nemo perſuaſerit cætera, quæ de M. Craſſo deinceps uel dicis, uel ſignificas, eũ nobiliũ hominũ ſimultatẽ cõtẽpſiſſe, Rẽp. charã habuiſſe, neq; terrore neq; gratia ſolitũ cõmoueri: qui nulli nõ hominũ generi gratificabatur, ut Põpeio par eſſe poſſet: qui cũ Pompeio & Cæſare Remp. perturbauit, uel potius euertit: qui nullum uerbũ contra gratiã faciebat: qui cõmotus etiam terrore uideri poteſt aliquando, quum Cæſar ei fœnũ detraxiſse

xiſſe dicatur. quæ contra nos omnia, quamuis ea tu diſsimularis, de Cicerone uerè dici poſſe, quum tempus erit, oſtendemus: nec fuiſſe cauſam, cur tu ſic inferres: Illud uerò amicitiæ tãtum, ac uirtutis eſt animi? uel, ut in libris manu ſcriptis etiam legimus: Quid uerò amicitiæ tantũ, ac uirtus eſt animi tanta? deinde ſic explicares: Imò uerò homo leuiſsimus, ſupplex inimicis, amicis contumelioſus, modò harum, modò illarum partium, nemini fidus, leuiſsimus ſenator: quum tu, nihil probans, facile poſsis refutari. nam ſi uir aliquis magnus ita dicat: Cicero uir fuit conſtantiſsimus, non ſupplex inimicis, non amicis contumelioſus, non modò harum, modò illarum partium, ſed omnibus fidus, & fortiſsimus ſenator, omnes illi quàm tibi libentius aſſentiãtur. Nunc, quũ probare quiuis poſsit, ut nos etiã ſuo loco probabimus, eum talem fuiſſe, qualem modò deſcripſimus: quis declamatori credat, quicquid in buccam uenit, effutiẽti? Tu, ſi nos tibi credere uolebas ea quæ dicebas, argumentis, quæ in arte tradũtur, probares: quum ſcire poſſes, quàm turpe ſit ea dicere, quæuel uno uerbo, quod eſt Nego, poſsint confutari. ſed tu declamatorio genere delectatus, ea quæ nunquã facta ſunt, ita temerè

mere dixisti, uel potius effudisti, ut Ciceronē, quem nos ostēdimus ex patrocinio nihil unquā mercedis accepisse, patronū mercenariū nō dubitaris appellare. His similia sunt illa, quæ uel à te nescio quis, qui de Rep. ordinādā scripsit ad Cæsarē, uel ab illo tu mutuatus es: uel potius ipse hic, & ibi scripsisti: Nulla pars corporis à turpitudine uacat: lingua uana, manus rapacissimæ, gula immensa, pedes fugaces, quæ honestè nominari nō possunt, inhonestissima. & similis defensio: Omnis pars corporis turpitudine uacat: lingua non uana, manus non rapacissimæ, gula nō immēsa, pedes nō fugaces, quæ honestè nominari nō possunt, honestissima. uel tu diceres, quid turpitudinis in eius corpore fuerit, quid uani lingua sit locuta, quid manus rapuerint, quid gula deuorarit, quòd pedes fugerint, cur minus honesta fuerint ea quæ honestè nominari nō possunt. Nos enim credimus, uel iam, quū dicat Quintilianus, etiā scimus, atq; alio fortasse loco probabimus, eum uirum bonum fuisse. Qui porrò uir est bonus, is turpitudinem uitat: non uana loquitur, non rapit, nōn helluatur, non fugit, nō habet partes quæ honestè nominari non possunt, minus honestas. & sanè Cicero turpitudines omneis semper, ut qui

maxi-

maximè, uitauit: nec uana, sed uera locutus est, ita ut olim sic exclamare nō dubitarit: O mea frustra semper uerißima auguria rerū futurarū. id quod Cornelius etiam nepos affirmat. tātum uerò abest, ut manus ille rapaces habuerit, ut M. Cato, qui sit instar omnium, integritatis ei testimoniū dederit. At ei gula fuit immensa. uoluisti fortasse dicere, quod nos ex Bruto suprà retulimus, ei procerū & tenue collum fuisse. nam gulæ & genio, quod aiunt, indulsisse quis eū credat? qui præcepit, tantum cibi & potionis adhibendum, ut reficiantur uires, non opprimantur: qui uoluptates huiuscemodi semper est insectatus: qui Uerri prandia & cœnas obiecit: qui scripsit luxuriē omni ætati esse turpem: qui corpore nō admodum firmo fuit: qui semper est in artium studijs, doctrinisq́ uersatus: quod qui faciūt, an luxuriose poßint uiuere, quiuis potest iudicare. at ipse scribens ad Papiriū Pætum, se uocat edacem: uocat ille quidem, sed iocatur, item se in Epicuri aduersarij sui castra coniecisse. Iam Ciceronis pedes cur fugaces appellasti? an quòd ille maluit urbe cedere, quàm cū P. Clodio pugnare? an ipse nesciebas illud, Uir fugiēs iterum pugnabit? nisi tā sæpe peccasses, non arbitrarer

rer te sic amentem fuisse, ut id illi uitio dares, quo solet ille frequenter etiam gloriari. sed quum tu nihil penè dixeris in hac præclara oratione, in quo non ualde uidearis offendisse, uereor, ne quum de pedibus fugacibus loquereris, pedes ita fugaces ipse non habueris, ut effugere offensionem potueris. nisi fortè nō illum ab urbe discessum, sed aliud quid significare uoluisti, quod tamen ipse dicere debueras: ut profectò dixisses, si quid haberes huiuscemodi, in quo posses illum grauiter accusare. sed quum tu nihil haberes, quod probare posses, hæc suspiciose & criminose declamatorio more dicebas: pro quibus te nunc etiam grauissimas pœnas apud inferos dare credimus, qui uiro sanctissimo nō solum turpissimè maledixeris ipse, sed etiam causa fueris, ut alij maledicerentur: Dion, qui sic ista maledicta collegit, & te sic imitatus est, ut simia quædam fuisse uideatur. Itaque, nunc ut cætera mittam, Græculus ille pedes hic fugaces quū legisset, ausus est scribere, Ciceronē fugitiuū, uel transfugā, id est αὐτόμολον appellatū fuisse. De partib. autem, quæ honestè nominari non possunt, nihil tibi, qui nihil dicas, sed his aliquid, qui dicūt aliquid, aliàs fortasse respōdebo: & tibi nūc illud dicam, te, qui

qui nihil horum probasses, ita dicere nõ debuisse. atque is, quum eiusmodi sit, tamen audet dicere: O fortunatã natam me Consule Romam. nam sic ego conuertam: quum uir sit bonus, ut diximus, hoc audet dicere. quanquam siue sit bonus, ut nos credimus, siue sit improbus, ut ipse putas, cur, quod uerum sit, uel esse possit, non audeat dicere? non enim sequitur, ut Roma fortunata esse non possit, quia Cicero sit improbus: ut hac in parte tibi cõcedam, quod semper negabo. Sed non faciam, ut, quod patet, pluribus urgeã: nec conabor, quod omnes historici scribũt, probare, Romam tunc uerè fortunatam fuisse: tantum abest ut uerum sit, quod iste mentitus est, crudelissimam proscriptionem fuisse, & Ciceronem turbata Rep. metu perculsos omneis bonos parêre crudelitati suæ coegisse. Nullus enim, quod ego legerim, proscriptus est: & Ciceronem crudelem nec patria, nec natura esse uoluit, ut ei postea iurè Cato clementiæ testimoniũ dederit. Nec boni Ciceronis crudelitati, quæ nulla fuit, sed Cicero bonorum prudentiæ, quæ summa fuit, paruit: quum Consul ipse nihil cõstituit, nihil gessit, nisi ex senatus cõsilio, autoritate, sententia. Quare Ciceronis Consulatum, præter Clodium et

Anto-

Antoniũ, nemo unquam uituperauit, ut in Philippicis affirmat. quod ille nunquam profectò dixiſſet, ſi prius etiam Salluſtius illum uituperaſſet. nam poſt illud tẽpus an uituperare potuerit, ipſe poſterius uidero. Nunc ita quæro: an Conſulatum Ciceronis omnes homines, præter duos, cõprobaſſent, ſi, quod ipſe dixiſti, tunc omnia iudicia, omnes leges in eius libidine fuiſſent, ſi ille, ſublata lege Porcia, erepta libertate, omnium uitæ necisq; poteſtatem ad ſe unum reuocaſſet? omnes illum potius ut tyrannidem quandam uituperaſſent. Sed illi quum certò ſcirent, quod poſtea Salluſtius & alij ſcriptores affirmarũt, eum totam Remp. conſeruaſſe, non exiſtimauerunt, illum partem aliquam, ut leges aliquas, & iudicia, atque etiam libertatẽ, ſine qua nulla poteſt eſſe Reſp. ſuſtuliſſe. Tu uerò ſic imprudens, uel potius impudens fuiſti, ut, quũ Salluſtius ipſe ſcripſiſſet, à Cicerone Rẽp. ex ſeruitute ereptã fuiſſe: tu quaſi Salluſtius auderes dicere, ab eo libertatem è ciuitate ſublatam fuiſſe? ſcilicet Salluſtius ita temerarius fuiſſet, & os ita perfricuiſſet, ut quod antea fuiſſe lucem ſcripſerat, id poſtea tenebras appellaret. Ne non tamen aliquid tibi concedam, uideris quod ad legem

Porciam pertinet, recte dixisse, à Cicerone tunc eam propemodum sublatam fuisse, quum indicta causa in ciues Romanos animaduertit: quum Porcia lex, ut ait Liuius, graui pœna, si quis uerberasset, necasset'ue ciuem Romanum, sanciret. sed audi quid Sallustius ipse dicat: Senatus decretum fit, sicut Cato censuerat: censuerat autem, de confessis, sicuti de manifestis rerum capitalium, more maiorum, supplicium sumendum. quod Cicero sic executus est, ut eum qui uelit accusare, necesse sit ut senatũ prius accuset. Verùm ut aliquid etiam de uerbis interdum dicamus, quis ex ueteribus ita locutus est: Parũ est, quòd impunè fecisti, uerùm etiam commemorando exprobras? Qui eleganter scripserunt, sic, opinor, dixissent: Parum est quòd impunè fecisti, nisi commemorãdo exprobres. nec Laurentius Vallensis, quod sequitur, ita dixisset: Neq; licet obliuisci seruitutis suæ. Donatus uerò nec ita, nec ut in alijs libris legitur, Neq; licet obliuisci seruitutis tuæ. nisi seruitutem pro dominatu positam, ut apud Terẽtium facit, interpretaretur: quòd seruitus ad seruum, non ad dominũ referatur. nec ego probe, si quis, ut etiã scriptũ uidimus, legat: Neque licet obliuisci uirtutis suæ. sic enim pecca-

peccares in eodē, quod Laurentius Vallensis reprehendit: & in eo quem nunc accusas, uirtutem nominares. Sunt qui legant: Neq; licet obliuisci se ueritatis suæ. nos horum nihil, ut nunc est, probamus: ac ne illud quidem, Perfeceris quod libet. ut aliquis perfecerit quod libet, quî fieri potest? perficit aliquis quod libet: perfecit, uel perfecerit, quod libuit. Itaque mihi non placet, nisi legatur, ut etiam scriptū est: Perfeceris quidlibet. Possem etiam dicere, ut detur, latinè dictū esse, odio aures onerare: dubitari posse, an recte dicatur, aures uerbis insectari. sed, ne uerba pro farina, quòd dici solet, dare uidear, ad rem reuertor: quasi uerò togatus, & non armatus, ea quæ gloriaris, confeceris. Nisi de uersib. istis ipse Cicero L. Pisoni tam multis uerbis, & tā bene respondisset, ut omnia quæ de uersibus huiusce modi uel dicta fuerant, uel etiā dici possent, confutarit: ego tibi pluribus etiam uerbis hoc loco responderem. sed quoniam satis ille fecit, huc illa pauca uerba trāsferā: Non dixi hanc togam, qua sum amictus: nec arma, scutum, & gladium unius imperatoris: sed quòd pacis est insigne, & otij toga, contrà autē arma tumultus atq; belli, more poetarū locutus hoc intelligi uolui, bel-

lum ac tumultum paci atque otio concessurum. Hæc antè quàm sic explicarentur, quum L. Piso minus intellexisse uideretur, eũ Cicero non dubitauit asinũ uocare. ego uerò te declamator, qui ne sic explicata quidem uideris intellexisse, quo nomine, nisi Ciceronem prorsus imitari placet, appellem? es quidem tu fortasse dignus eo nomine, qui, quamuis aures erexeris, nihil horum tamen intellexisti, & asinus ad lyram, ut dicitur, uerè fuisti. Sed ego non soleo quenquam maledictis, ut uos declamatores, insectari: nec cũ laruis, ut aiunt, luctari. Satis habeo, quod sentiam dicere, et quicquid id sit, doctioribus iudicandum relinquere: ut hoc ipsum, de quo loquimur, existimo te non recte intellexisse, quum significasti, si non dixisti, Ciceronem potius armatũ, quàm togatum, ea quæ gloriatus est, confecisse. quum satis constet, Ciceroni primùm post urbem conditam togato supplicationem decretam fuisse. unde ne, quod ex oratione pro Sylla postea dicemus, hic etiam ponamus, Philippica decimaquarta sic ipse scripsit: Mihi Consuli supplicatio, nullis armis sumptis, non ob cædem hostium, sed ob conseruationem ciuium, nouo & inaudito genere decreta est. Quòd si nulla sum-

la sumpta sunt arma, togatus, non armatus fuit: nisi tu fortè, quòd urbem præsidijs muniuit, quòd amicorum præsidiò tectus esse uoluit, quòd thoracem, ut ait Plutarchus, induit, iccirco non togatum, sed armatum fuisse iudicasti. sed recordari debebas, & homines priuatos, & Reges huiuscemodi sæpe præsidijs uti, neque tamen armatos appellari. Verè armati dicuntur, & illi priuati homines, qui contra interdictum, ui, hominibus armatis ueniunt: & illi Reges, siue magistratus, qui maximos exercitus conscribunt. Quid multa? Romani, si nescis, in magnis Reip. periculis ad saga ibant: sed eo tempore neque Cicero Consul, neque reliqui ciues saga sumpserunt. ergo togatus Cicero, togati reliqui ciues fuerunt: quum Romani togis, ut constat, uterētur. Ad hoc ipsum, quod decipère doctos etiam poterat, ut tibi respondi, sic illud quod sequitur de Sylla rideo, & rident omnes qui te uident aquam planè, quod aiunt, cum igne miscere: hoc est, ut ego nunc interpretor, hominē clementissimum cum homine crudelissimo cōparare. Idem fecit apud Sallustiū Macer quidam Tribunus pl. qui Catulum Sylla longè sæuiorem uocauit: sed ille, ut Tribunitiam potestatem, quam paulo cru-

lo crudelius ipse Catulus oppugnare uidebatur, tueretur, Tribunus ipse plebis uehementius agebat: tu quid habebas, in quo Ciceronem crudelem uocare posses? Nihil, opinor. nam si quid habuisses, diceres: ut eius artem item, si potuisses, reprehenderes: sed quum tales essent, ut reprehendi non possent, illa præclara εἰρωνείᾳ usus es: quę Minerua omneis artes edocuit. tanquã hæc ipse dixisset: quem tu certè, si mentitus esset, redarguere & refellere tentasses. Quãquam tibi hac de re, & Deorum concilio paulo antè respondimus, ut iam possimus eò uenire: Italia exulem humeris suis reportauit. Non reportauit exulẽ bone uir, qui nunquã fuit exul, ut in oratione pro Domo satis ipse probat. & si fuit exul, certè nõ erat quũ reportauit: et Italia suis humeris Ciceronem redeuntem, quamuis aliter ipse fortasse senseris, reportauit, quum redeuntem & iter facientem sustinuit. quæ si tibi iocosa nimis interpretatio uidetur, placeat illa quæ seria sit: Italia redeuntem comitata est. quod ipse scripsit, et tu nescio quo modo mutasti: qui putasti te magnum quid dicere, quum Ciceronem Romulum Arpinatem εἰρωνικῶς appellasti, quem uerè poteras appellare: quum minor non sit uirtus,

quàm

quàm quærere: parta tueri, ut ait ille poeta. & si Camillus, qui restituit, secundus Romulus est appellatus: cur Cicero, qui seruauit imperium, non poterat uerè Romulus appellari? Mihi tanto dignior eo nomine, quàm Camillus, uidetur, quanto maius eo tempore fuit imperiũ. Quin ego sæpemecum cogito, Ciceronem Romanis omnibus qui Remp. bene uel domi uel foris unquam gesserunt, meritò posse præferri. nam cæteri partes aliquas Reip. iuuarunt, sed eam Cicero solus uniuersam conseruauit. Accedit, quod Plinius Cæsarem scripsisse refert: Ciceronem omniũ triũphorũ laureã adeptũ maiorẽ, quãto plus est ingenij Romani terminos in tantũ ꝓmouisse, quàm imperij. quin idẽ Cæsar in libris de Ratione latinè loquẽdi, de Cicero ne illa uerba quæ sunt in Bruto, scripsit: Ac si cogitata præclara eloqui possent, nonnulli studio et usu elaborauerũt, cuius te penè principẽ copiæ, atq; inuentorem, bene de nomine ac dignitate populi Romani meritũ esse, existimare debemus: quam gloriã, testimoniũq; Cæsaris M. Brutus multorũ triũphis anteponit. etenim quo uno uincebamur à uicta Græcia, id aut ereptum illis est, aut certè nobis cum illis communicatum. & tu postea decla

mator ausus es illa uerba dicere? qui egregia tua uirtute omnes Paulos, Scipiones, Fabios superasti. Sic enim loqueris, ut significes, nec in Cicerone uirtutem fuisse, nec illū cum Paulis, Scipionibus & Fabijs esse conferendum, qui uirtutibus, ut au disti, Romanos omnes etiam superauit. Sed iam tēpus est, ut interrogationi tuæ respōdeam. Quem tandem, inquis, locū in hac ciuitate obtines? principem. quæ tibi partes Reip. placent? optimatum. quem amicum? Reip. studiosum: quem inimicum habes? qui sit hostis Reip. Cui insidias in ciuitate non fecisti ancillares? nemini. quo iure, quum de exilio tu redijsti, Dyrrachio exijsti? iure optimo, quod senatus dederat. cur sequeris, quos tyrannos appellabas, eorū nunc potentiæ faues: qui tibi antè optimates uidebantur, eosdem nunc dementes ac furiosos uocas? Multæ sunt causæ, quæ nunc magnam partem in epistolis ad Lentulum leguntur. Vatinij causam agis? causas in epistolis ad Lentulum uidere potuisti. De Sestio malè existimas? quòd sit morosus, ut in epistolis ad Quintum fratrem scribitur. quanquam uirum optimum, & sui amantissimum uel in epistolis, quas post Cæsaris cædem scripsit ad Atticū, uocat: ut appareat,

te,

te, ut ſoles, mentiri. Bibulum petulantiſsimis uerbis lædis? ubi? laudas Cæſarem? quem maximè odiſti, ei maximè obſequeris? mirum eſt, hæc te dicere, qui cauſas in oratione de prouincijs conſularibus, & in epiſtolis ad Lentulum & ad Atticum ſcriptis uidere potuiſti. Aliud ſtans, aliud ſedens de Rep. ſentis? mentiris tu quidem, ut ſoles: ſed tamen nunquam præſtantibus in Rep. gubernanda uiris laudata eſt in una ſententia perpetua permanſio. non enim ſemper idem dicere, ſed idem ſemper ſpectare debemus: ut in epiſtolis ad Lentulum pluribus etiam diſputatur. his maledicis, illos odiſti, leuiſsime transfuga: neque in hac neque in illa parte fidem habes? Cato tamen ei fidei teſtimonium dedit. Hæc ex coniectura, & libris manu ſcriptis ita legimus, & paucis confutauimus, quòd uix digna putemus, quibus reſpõdeatur: ſed ſi quid erit addendum, ſuis locis addetur. Nunc declamator, qui quamuis Salluſtij perſonã, quaſi ueſtem auream induiſſes, ſimia tamen, ſimia quum eſſes, uel potius aſinus Cumanus, ut apparet, extitiſti: uelim mihi, quemadmodum ego tibi reſpõdi, ſic tu, ſi modò potes, ipſe reſpõdeas: quando uelis, anténe, an poſt Cæſaris mortem orationes

istas scriptas fuisse: si antè, quo pacto in istis nominātur historiæ, quas ipse Sallustius iam senex post Cæsaris mortem scripsit? qua ratione sic ipse Cæsar accusatur, ut in eius castra sentina Reip. confluxisse dicatur? ut mittam, quæ paulo pòst adduntur. sin post, cur Tulliam & Bibulum, qui certè prius obierant, ut uiuos nominasti? imò de Cæsare mihi tanquam uiuo loqui uideris. Quòd si fortè uelis excusare, oratores ita loqui solere, acrius instabo, & dicam, tantum abesse ut istas Sallustius & Cicero scripsisse dici possint, ut istæ mihi ne uiuo quidem Cicerone scriptæ fuisse uideantur. Id nos ita collegimus. Sallustius, dum uixit Cæsar, in Rep. (quod Hircius, Appianus, et Diō ostendūt) est uersatus: & fortasse deinceps, & postea, quod ipse scribit, sibi reliquam ætatem à Rep. procul habendam decreuit: quo tēpore scripsit historias iam senex, ut apparet. senex uerò, Cicerone uiuo, non poterat esse, quādo uix annum quadragesimum quintum Hircio & Pansa Consulibus, quibus dicitur interfectus Cicero, agebat. Historias igitur ille post Ciceronis mortem scripsit: & tamen ipse tibi sic parum cōstas, ut inducas Ciceronem illas nominantem: nec uides illud pugnare, Sallustium in

Rep.

Rep. uersari, in senatu Ciceroni maledicere, & ei contra Ciceronem respondere in senatu, & eius hi storias nominare. qui iam tum, quum cœpit histo rias scribere, sibi reliquam ætatem à Rep. procul, ut ipse loquitur, habendũ decreuisset. EGN. *De Sallustio si plura dixisses, libenter audiremus.* COR. *In illud differo tempus, quũ Zephyro, quic quid de scriptoribus & literatis hominib. uel scri ptum inueni, uel cognoui, uel ipse præsens uidi, dabitur.* EGN. *Quod differtur, non soluitur.* COR. *Non aufertur tamen: quanquam potest etiam auferri, dum uobis alia ratione satisfaciam.* EGN. *Modo satisfacias: sed multum timemus, ne tu Zephyrum, cui te nescio quid daturum polliceris, uel potius minaris, expectes: & eum nactus, hinc re nondum perfecta, profugias.* COR. *Huic Zephyro te quoque, si Deus uolet, dabo.* EGN. *Tu uerò ne feceris. men' ut tradas proteruis in mare Creticum portare uentis?* COR. *Te Zephyro, inquã, qui tuam & multorum uitas uerè feret, dabo.* EGN. *Fortasse. potius auferet.* COR. *Laturum se certè uel ipso nomine pollicetur: & nos in eum uitas penè omnium, qui præsertim literarum studia coluerũt, congeßimus.* EGN. *Caue ne*
montes

montes parturiant. COR. *Cauebit Deus, qui potest: nos, quod in nostra fuerit manu, præstabimus. Quòd si, quod cupimus, efficere poterimus, extabit profectò liber, unde, qui literas profiteantur, scriptorum uitas petant.* PIER. *Rem non minus utilem, quàm laudabilē feceris.* COR. *Tunc illi, qui Sallustium putant in historijs parcè nimis, & iniquè de Cicerone scripsisse, intelligent, eum qui, ut ait ipse, statuisset res gestas populi Romani carptim, ut quæq; memoria digna uidebantur, perscribere, uix plura de Cicerone scribere potuisse. quamuis iste nugator inde nactus occasionē, præclaras orationes istas, de quibus iandudum loquimur, finxisse uideatur.* PIE. *At iam mouebit cornicula risum, furtiuis nudata coloribus: uel potius, qui leo uidebatur, asinus posthac esse cognoscetur: ita mihi uideris egregiè leonis ei pellem detraxisse.* EGN. *Mihi quoque uideberis, si pilos omnes abstuleris ita, nullus ut possit ex aliquo pilo, tanquam ex ungue leonem putare. nam, quum semper antea leo sit habitus, ut nunc detracta pellis ei dicatur: multi tamen, ut fit, existimabunt, eam nescio quo modo uel ætate, uel morbo potius mutatam, quàm prorsus esse detractam: nec, ut*
aures

aures longas uideant, asinum, quem leonem puta runt, esse fatebuntur. COR. *Et si tu me iubes, qui sit adhuc leo, tondere: spero tamen me nihil in eo relicturum, unde quis eum possit amplius leonẽ iudicare. En igitur, qui leo, hoc est Cicero uoluit uideri, illũ sic, ut audietis, expressit. Ea demum, inquit, magna tibi uoluptas est Crispe Sallusti, æqualem ac parem uerbis uitam agere: nec quicquam tam obscœnum dicere, cui non ab initio pueritiæ omni genere facinoris ætas tua respõdeat, ut omnis oratio moribus cõsonet. Aut ego fallor, aut Cicero nunquam nec ita respondisset, nec ita locutus esset: sed illud potius, qualis uita, talis oratio, quod res ipsa postulabat, attulisset: id'que uerbis si non pluribus, at ornatioribus, & magis etiam proprijs expressisset. An unquam Cicero dixisset: æqualem ac parem uerbis uitam agere? aut illud, neque quicquam obscœnum dicere, cui non ab initio pueritiæ omni genere facinoris ætas tua respondeat? aut illud item, ut omnis oratio moribus consonet? non dixisset profectò: ut quiuis, qui sit in eius scriptis uersatus, facile poterit iudicare. Nec illa ratio quæ sequitur, mihi digna Ciceronis prudentia uidetur: Neque enim, qui ita uiuit, ut tu, aliter*

aliter ac tu loqui potest: neque eius qui tam illoto sermone utitur, uita honestior est. Imò qui ita uiuit ut tu, aliter ac tu loqui potest: & eius qui illoto sermone utitur, interdum uita est honestior. Nam quo pacto clament poetæ, Lasciua est nobis pagina, uita proba: nisi quis, ut bene loqui, et male uiuere, sic bene uiuere, et male loqui possit? Multi certe semper fuerunt, & hodie sunt, ut quũ maximè, qui quamuis honeste minus loquantur, honestissimè tamen uiuunt: & contrà multi, qui simulãt Curios, & Bacchanalia uiuunt. An uerò sermo uel lotus horum, uel illotus illorum rectè dicatur, iudicẽt eruditi. nos certè non credimus, Ciceronem, qui docuit translationem uerecundam esse debere, ea quæ uerecunda non uideatur, usurum fuisse, nec principiũ tale facturum: Quò me uertam patres conscripti? unde initium sumam? Paucis ego tibi dicã: si Deos salutas, te uertas dextrouersum, ut ait Plautus, cẽseo: et si rem sacram facis, ab ipso Lare, quod aiunt, incipias. Verùm sine ioco: si Sallustius, ut diximus, ita nunquam fuisset exorsus: id multo minus Cicero, qui nunquã fecit, & contrariũ faciendũ præcepit, fecisset, nisi uoluisset aduersario par pro pari, quod aiũt, referre:

ferre: id est, quod credi non debet, simul cũ eo peccare. sed declamator iste cupressum, quod unũ sciebat, uoluit simulare. Hæc ipsa quæ sunt artis, ut in eo qui qua in arte se tũc exercebat, eius præcepta uel in primis tenere debebat, ualde sunt reprehendenda: ita, quæ ad elocutionẽ pertinent, sunt ei fortasse condonanda. Natus enim uidetur, quo tempore male latinè loquebãtur: Quæ res ut homini uitio uerti non debeat, plurimũ tamẽ ualet ad probandũ quod uolumus, huius orationis, in qua tã multa nõ incultè solũ, sed etiã inquinatè dicũtur, autorẽ non fuisse Ciceronẽ, qui omniũ elegãtissimè semper est locutus. Id etsi quiuis, q tritas aures habeat notandis Ciceronis locutionib. intelligere potest: quia tamẽ adhuc nemo uidetur intellexisse, nemo certe, quod sciamus, indicauit: nos ipsi qui Ciceronis, ut q maximè, sumus studiosi, iã nũc indicabimus: neq; tamẽ omnia quæ dici possent, ne lõgũ faciamus, sed, quæ dicẽda uidebũtur, ut iuuemus, hoc sermone cõplectemur. nec uolemus præstare ea quæ nos indicabimus, ita semp, ut nos dicemus, sed frequentius à Cicerone dicta fuisse, & à nobis qui Ciceronem imitari uolumus, esse dicenda: ut si dicã, Ciceronem solere factũ, non actum, quum

de ui-

de uita, istum, non hunc, quum de aduersario loquitur, dicere: non negabo tamē, ipsum prorsus aliter unquam locutum fuisse, sed quod ille frequentius fecit, affirmabo. Solet igitur Cicero, Meū factum, non meum actū, istum Clodium, non hunc Clodiū, dicere: iste uerò declamator dixit, De mea uita atque actibus huic conuiciatori respondero: nec sciuit, quod etiam Grammatici sciunt, hunc ad eum qui loquitur, & istū ad eum de quo quis cum altero loquitur, si modò sit illi uicinior, interdum etiam per contemptionem referri. Sed excusari fortaßè poßet, quòd uel excidißet, uel ita fuisset à librarijs descriptum, nisi in tota oratione penè semper ita fuisset locutus. Nihil dico de uerborum tali cōpositione, Mea uita atque actibus, in qua sunt uocalium concursiones: quæ, ut Rhetores docent, & apparet, uastam atq; hiantem reddunt orationem. habet tamen, ut Cicero scribit, ille tanquam hiatus concursu uocaliū molle quiddam, & quod indicet non ingratam neglig ētiam: Quare, ut hanc isti negligentiam condonem, nunquam certè condonabo, rectè hoc loco dictum esse: Inuidiam gloria consequatur. Cur enim Cicero, quod optare debet, uereatur, ne si de rebus suis dicat,

cat, inuidiam gloria cõsequatur? Ego uerò, si spe-
rem fore, ut, si de me dicam, inuidiam gloria con-
sequatur, non cessem quotidie de me prædicare:
sed contrà uerear, ne, quod fieri solet, inuidia glo-
riam consequatur: quòd gloriæ, ut ait Cicero, ma-
ximè soleat inuideri. Itaq; nunc, ut istũ hac in par
te defendamus, libros ueteres libẽter sequimur,
in quibus ita scriptum uidimus: Inuidia gloriam
consequatur. Scimus quidem non deesse, qui, con
sequatur, adipiscatur, & acquirat, interpreten-
tur: sed non uident illi, ut dicimus res bonas conse-
qui, ita malas res cõsequi, hoc modo raro, uel nun-
quam potius apud bonos scriptores inueniri. Nos
item credimus, homines illius ætatis, uel poetas
potius, quàm ueteres oratores, ita locutos fuisse: hu
ius facta, mores, omnem ætatem nudauero. nec
uidemus ueteres ipsos sæpe dixisse, in uitium pro-
cacitatis incidere: uel, initium procacitatis incide-
re: uel, initium introducere: nisi fortè cuius rei id
esset initium, demõstrassent. Hæc ipsa Cicero, quæ
fuit hominis in dicendo diligentia, nec, ut opinor,
dixisset: nec, quæ fuit eiusdem prudentia, illud in
principio posuisset, Pro me minimo fastidio respon
deam. nam dici posset, Ergo cũ aliquo fastidio re-
n spondebis:

ſpondebis: quod quàm fugiendum ſit ÿs qui uolūt dicere, Rhetores, dum tradunt præcepta cōciliandi auditoris, oſtendunt. nemo certè libenter audit eum, qui cū faſtidio loquatur: nec eum, qui mentiatur, quod à principio ſe facturum ſit pollicitus. ut iſte propemodum facit, dum uerba dicit illa: In hunc minimè mentitus eſſe uidear. perinde ac ſi dicat, Mentiar quidē, ſed ita, ut in hunc minimè mētitus eſſe uidear: uel, In alios quidem mentiar, ſed in hunc minimè mentitus uidebor. quāquam, mentiri in aliquem, non ſæpe dictum uidemus. Nunc uideamus, quàm turpiter in limine, quod aiunt, iſte declamator offendat: Scio, inquit, me patres conſcripti in reſpōdendo non habere magnam expectationem. primùm quid eſt, habere expectationem? opinor, idem quod expectare: uel ut dem, quod fortaſſe poßim negare, expectari. At iſte bonus orator neutrum uoluit ſignificare. nihil enim erat, quod ille expectaret: nec erat, cur ipſe, qui præſens erat, expectaretur. ſed uolebat oſtendere, tertium quiddam expectari ſolere, quod ſciret à ſe non magnopere tūc expectari. quod quàm latinè, quamq́; prudenter etiam ſit dictum, doctiores iudicabunt, qui ſciunt, nec ueteres ita loqui ſolitos fuiſſe:

fuisse: & artis esse preceptũ, ut in principijs expectatio non minuatur, sed concitetur. Videbunt item, an, quum γενικῶς, in respondendo, dixerit: rationem, quæ statim sequitur, ad Sallustium recte retulisse uideatur. Dicerem etiam non ualde mihi probari, crimen in Sallustium audituros: nisi, crimẽ Sallustij audituros, in libris manuscriptis legissem. Sed semper, ut uerum fatear, ego dubitaui, an illud, criminibus aures calet, recte dicatur: contrà uerò nunquam dubitaui, quin, ponere rudimentum, sit ex figuris, quas affirmat Quintilianus suo tempore mutatas fuisse. Ut enim scriptores qui post Augustum fuerunt, ita sæpe uidemus dixisse: sic ex ueteribus, qui sit ita locutus, non ita facile proferre possemus. Idem de uerbo præterire, pro superare posito, dicã: nisi uideã Varronem, qui fuit omniũ doctissimus, ita posuisse. quãquam Cicero locutionẽ Varronis, qui genus Hegesiæ laudabat, nõ uidetur probasse. Sed hoc bene dixerit: rationẽ certè, quæ paulo pòst sequitur, nemo, nisi fallor ego, bene collectam esse defendet: Non enim ꝓcacitate linguæ, uitæ sordes eluũtur. Tu declamator ita ratiocinaris, quasi dixeris antè Sallustium quæsiuisse sordes eluere: q, quod ais, nihil aliud sta-

deat, nisi ut lutulentus sus, cum quouis uolutari. at qui student hoc modo uolutari, nec laborant ut sordes eluantur: nec, si minus id fiat, opinione falluntur. nisi fortè qui student ita uolutari, id agunt, ut alios oblinant, & ipsi quasi purgentur. quod si placet, ratio quidem sequetur: sed quod antè positum est, male cõcludet: Itaque nihil aliud studet. quod ita propemodum concludit: Sallustius ipse uult esse sceleratus ita, ut neque ab alio uinci posset, neque ipse se omnino præterire. Itaque nihil aliud studet, nisi ut lutulentus sus, cũ quouis uolutari. Hæc tamen ipsa, quoquo modo dicta sint, intelliguntur. sed uerborum quæ sequuntur, inanis mihi sonitus, nulla subiecta sentẽtia uidetur, qualis in libris oratorijs appellatur: Sed est quædam calumnia, quam unuquisque nostrûm testante animo suo fert, de eo qui falsum crimen bonus obiectat. Ut enim mittam, quæri posse, an hoc modo, ferre calumniã, latinè dicatur: neque sententiam, quam probes, habẽt: neque cum superioribus, aut sequentibus, bene coniũguntur. Sic enim collocantur, ut neque cum his, neque cum illis copulari posse uideantur: ut si hæc oratio fluctuãs & dissoluta non sit, ego planè non uideam, quæ oratio flu-

ctuans

ctuans & dissoluta debeat appellari. Quàm malè superiora cohærescant, intelliget, qui scit quibus uerbis oratio cōnectatur. nos sequentia consideremus: Quòd si uita istius memoriam uicerit, illam patres conscripti non ex oratione, sed suis ex moribus spectare debebitis. hæc ipsa quum à superioribus, ut diximus, nullo modo pendere poßint, ego multo antè collocaßem. etsi, ubicunque ponantur, haud sanè multū splendoris afferre possunt: quum parum, uel nihil potius habeant ornatus: quem tamen habere potuissent, si declamator ea uel sciuisset, uel studuisset ornare. nam si, memoriam meam, &, ex oratione mea, dixisset, multum lucis attulisset. Sed hæc contempsit, & ita nulla fuit memoria, ut mirum nō sit, si timuit, ne Sallustij uita illā uinceret: si modò uita cuiuspiam alterius memoriam uincere dicatur. Ipse quidem quū dixit, istius, non est recordatus, se prius huic, huius, & hunc dixisse: nisi fortè putauit nihil interesse, utro modo diceretur. ut nihil item putauit intereße, siue, suis ex moribus, siue, eius ex moribus, hoc loco diceretur. Quam quidem locutionem nec Laurentius Vallensis emendare, nec Gulielmus Budæus defendere, conati fuissent: si, quod

 nunc

nunc ipsi facimus, illi quoque, quum possent, uoluissent etiam odorari, & tandem iudicare, Ciceronem nugas huiuscemodi nunquã scripsisse: quod ille qui in scribendo tantum industriæ ponebat, non putasset esse suum, committere, ut in scribendo negligens fuisse uideretur. An Cicero tam negligens fuisset, & immemor, ut ad ea quæ ne aduersarius quidem dixisset, ipse responderet, ut iste declamator respondet: &, quod aduersarius non fecit, affirmat eum omnium maiores ad unum exemplum & regulam quæsiuisse: ac Metellos, quos ne nominauit quidem, protulisse? Sed quid isti facias homini, qui non solum dicendi præcepta neglexit, sed latinè loquendi sic etiam fuit imperitus, ut mihi uideatur etiã quæ tradũtur à Grammaticis ignorasse: quum dicere sit ausus, Metelli fuerunt aut opinionis, aut gloriæ. quod etsi Laurentius Vallensis posse dici contendit, mihi tamen ille nunquam, nisi probet exemplis, persuadebit, ex ueteribus aliquem ita locutum fuisse: non magis, quàm si uelit affirmare illud rectè dictum uideri, Cur non æquè de nobis existimetur, cuius & res gestæ illustres, et uita integerrimè acta? quãuis apud poetas, nobis præsente, nos eques, eodẽ penè

modo

modo dictũ legamus. Sed iste quũ uellet orator haberi, debebat oratorũ more cùm loqui: tũ his quæ dixerat aduersarius, confutatis, ea quæ dicebat, ipse grauissimis argumentis cõfirmare. quorũ neutrũ facit iste: qui neq; ut orator, ut sæpe diximus, loquitur: neq; quæ dicit ipse, probat. ut hoc ipso loco, Vita integerrimè acta? at hoc aduersarius negarat, neq; tamen iste quicquã dixit, quo uel crimen dilueret, uel actã integerrimè uitã probaret. Quid multa? nihil refellit, nihil probat, nihil facit eorũ quæ sunt facienda: ut me iam pigeat hæc ipsa, quæ possunt omnibus esse nota, scrutari. postquã tamẽ cœpimus, pergamus adhuc quædã quæ restãt examinare. ut illud: Nonnullos iam tuæ turpitudinis pigeret. illos, uel omnes Cicero dixisset. cur enim nonnullos, non omnes turpitudinis pigeret, si omnes illi uiri boni fuerunt? Illa tamen multis argutè dicta uideri solent, Ego meis maioribus uirtute mea præluxi, ut si prius noti nõ fuerint, à me accipiant initium memoriæ suæ: tu tuis uitæ, quam turpiter egisti, magnas offudisti tenebras, ut etiam si fuerint egregij ciues, certè uenerint in obliuionem. Nos ea quæ dicuntur ita, ut (quod ait Cicero) contraria contrarijs opponantur, pul-

chrè quidem dici cõfitemur: sed in hisce uidemus nescio quid, quod aures offendat: Ut maiorib. uirtute prælucere. quod qua ratione fieri poßit, nos, ut ingenuè fateamur, ignoramus: quum prælucere sit, antè lucem, non pòst ferre: & maiores posteris, non posteri maiorib. præluceant: si modò, quod nunquam uidimus, alteri alteris prælucere dicantur. Offendit etiã, uenire in obliuionem, quòd obliuisci potius, quàm cõteri obliuione soleat significare. quanquam res ipsa magis hoc loco, quàm locutio mouet: quòd maiores eorum qui turpiter uiuunt, in obliuionem non soleant, ut ita loquar ipse quoque, uenire: quum dicere soleamus, parentes ab improbis filijs laudari. Quare mihi uidetur Iphicrates multo prudẽtius dixiße: Meũ quidem genus à me incipit, sed tuum in te desinit. quod iste dictum quum mutuaretur, ita mutauit, ut uix agnoscas. ab aliquo poeta uidetur etiam mutuatus, Antiquos obiectare uiros: &, Maiorũ opinione niti. quæ mihi neque latinitatem, neq; elegantiam redolere uideantur. Iam, ne dicam, non debuisse dicere, ne arroganter dicere uideretur, se cum ijs qui uiuerent, eße conferendum: ad eam comprehensionem uenio, quæ sic incipit. Sed si fuerim. cuius

ius ea uidetur eße sentẽtia: Si talis fuißem, qualẽ tu me descripsisti, multos tui similes necandos curaßem. ut à contrario quasi argumentetur, se talem non fuiße, quum multos non curarit necandos. sed omnia sic in ea sunt perturbata, ut neque uerborum tempora bene coniungat, et modò cum patribus conscriptis, modò cum aduersario loquatur, atque id ipsum non admodum latinè, ut postea dicemus: sed prius ipsam comprehẽsionem sic ex libris etiam manuscriptis describendam iudicamus. Sed si fuissem aut in honoribus petendis nimis ambitiosus (non hanc dico popularem ambitionem, cuius me participem eße confiteor: sed illam perniciosam contra leges, cuius primos ordines Sallustius duxit) aut in gerendis magistratibus, aut in uindicandis maleficijs tam seuerus, aut in tuenda Rep. tam uigilans, quam tu proscriptionẽ uocas: credo, non omnes tui similes incolumes in hac urbe uixissent. In qua quidem comprehensione si legas à principio, Si fuerim, ut in omnib. penè libris legitur, uerborum tempora non respondeant: nec prudẽs eßet autor, si se principem ambitionis etiã popularis appellaret. qui uerò bene latinè sciret, ducere primos ambitionis ordines, nunquam, nisi

n 5 *fallor*

fallor ipse, dixißet. Ad illud autẽ quod ultimo loco dicitur, Nõ omnes tui similes incolumes in hac urbe uixissent, respõderi poßet: Ne omnes quidẽ uixerunt, quandoquidem quinq; minimum sunt interfecti. & ad illud quod sequitur, hoc modo, Unà cum illis adnumeratus eßes? si cũ scelestis ciuib. Sallustius nõ est adnumeratus, scelestus non fuit: sin cum illis qui sunt interfecti, uolumus interpretari, dicet aliquis, illos non ita poni, ut hoc modo poßint referri. nisi per scelestos ciues, eos qui sunt interfecti, iste uoluit significare: quos tu scelera tos, ut hic etiam legitur, frequentius appellari uidebis. Atq; hic, ne lõgior sim, prætereo multa, & illuc uenio: Hæc ut noua atque inusitata mira tur. quæ uerba mihi nimis arroganter dicta uideri solent, quasi præter Ciceronem, nemo tunc esset eruditus ita, ut Sallustius in Cicerone hæc ut noua atq; inusitata posset mirari. Hoc Cicero cauißet, nec iam senex in oratione sperare pro timere, ut iste, posuißet: quamuis in oratione pro Sex. Roscio posuisse uideatur. Iste uerò posuit in hisce uerbis, quæ sic in ueteribus etiam libris leguntur: Non enim me sperasti mutuam tibi gratiã relaturũ, ut uicißim tuas appellarẽ. Unus enim satis es meher cule:

cule: nec quicquā domi tuæ turpius est, quàm tu. Et sanè puto fore, ut omnes probent, tuas potius, quàm tuos, legēdū: ut pro mulierib. mulieres reponat: nec reijciat, Unus enim satis es mehercule: quāuis in omnib. penè libris legatur, Unus enim satis es materiæ habēs. Dixit iste paulopòst, Experiri fortunam, pro eo quod est ærumnam & periculū subire, & dolorem perpeti, ut ipse Cicero hac de re loquēs dicere solet: sed an recte dixerit, esto iudiciū doctorum, qui sciūt, quid sit fortunam experiri. quanquam tota comprehensio suspecta mihi uidetur, quòd in ea Unus pro unū poni, & Ut particula quæ sequatur quàm, desiderari uideatur, & quod in alijs libris aliter etiā legatur. ut, Utilius duxi fortunam unius experiri, quàm uniuerso populo Romano ciuilis essem dissensionis causa. Legitur etiā paulo pòst, Debacchatus, nō perbacchatus: retrahente, nō trahēte: & quod pluris est faciendū, Animo meo semper equidē, non animo meo quidē superet: quorū neutrū mihi placet, nec tamē habeo quid reponā. certè, dies mihi animo meo superet, ego nō dixissem: nec illud, semper iustas omniū amicitias existimaui. nā dici possit: etiā ne improborū? Nec defendi potest, quòd Homi

num,

num, ut libri ueteres habent, scripserit: quoniam ratio, quæ sequitur, postulat, ut Omniũ legatur. Ancillatus autem uerbum nunquam Ciceronianum, sed uetus etiam nimis, & e culina petitum semper iudicaui. Nec illud unquã probaui, Multi priuatorum audacias nutriuerunt. Quamuis enim Clodius & alij, priuatorum audacias nutriuerint, semper tamẽ existimaui, hic legendũ esse, priuatorum audacias timuerunt. quòd in alijs libris scribatur, Priuatorum audacia interierunt. &, quod paulo pòst opponitur, ita propemodum requirat: Ego nihil timui, nisi leges. ut sit, multi timuerunt audacias priuatorum, ego nihil timui nisi leges. nisi fortè placet alios libros sequi, & ita legere: Ego nihil curaui, nisi leges. ut dicat: multi nutriuerunt, & quasi curauerunt audacias priuatorum: ego nihil curaui, nisi leges. etsi debebat iste pluribus etiam uerbis hæc omnia confirmare: Timuit fortasse, ne si plura dixisset, offenderet: sed, si ob eam causam tacuit, incidit in Scyllam, cupiẽs uitare Charybdin. Offendit enim, quũ probauit nihil, & illud dixit: Multi ex uobis potentia freti: in uos suis uiribus abusi sunt. nã si præsentes sunt, eos offendit: sin absunt, quo modo ex uobis sunt?

Scio

Scio quidem posse nos, ex uobis, id est ex uestro ordine, interpretari: sed tamen Cicero, minus ut offenderet, ex uobis, et in nos dixisset. Illud autem non dixisset: Vatinio reo patrocinium pollicitus sum. quoniã Vatinio reo patrociniũ non est pollicitus, sed Vatinium reum rogatus à Cæsare defendit, & laudauit, ut ad P. Lentulum scripsit. nec Cicero Sestij insolẽtiam repreßit: sed eum, quamuis eßet morosus, defendit: & semper postea, uel Cæsare dictatore, magni fecit, ut in epistolis ad Q. fratrem, & Familiaribus ostendit: nec, ut antè diximus, Bibuli patientiam, uel, ut hic etiã legitur, potentiam culpauit: & Cæsaris uirtutibus fauit, ut est sæpe testatus: neque tamen unquam laudes huiuscemodi unicas appellauit. quin ego nescio, an aliquis ueterum laudes unicas dixerit, & ita sit locutus, Non mea uitia culpabũtur. cur enim non culpẽtur uitia, siue tua sint, siue aliena? nec rerũ testimonia illo modo fortaße dicuntur, quo modo sunt ab isto dicta, qui solœcismum non uidit, uel neglexit, in ea complexione quæ sic incipit: Nunc ut ad te reuertar. qui tamen facilè tolli poßit, si ex ueteribus libris ita legatur, Nunc ad te reuertor Sallusti, patremq́ tuum prætereo. Sed hoc tolli nõ

potest,

potest, quin illa locutio poetica uideatur: Impudicus & procax adoleueris. Quæ deinceps sequuntur, ea mihi uidentur indigna quæ uir bonus audiat: tantum abest, ut ea mihi Cicero, uir talis & tantus, etiã, si Dijs placet, in senatu dixisse uideatur. Ille uerò nunquam dixit: sed declamator iste sic ea finxit, ut sæpe se utriusq; orationis autorem fuisse suo sono, quasi sorex, indicarit. Quippe quũ & in hac & illa non easdem modò locutiones, sed eadem etiam uerba eodem modo frequenter usurpet (quod animaduertet, qui uolet diligenter considerare, ut nos hæc animaduertimus) in hac immensam gulam uocat: &, quæ alteri facere collibuisset: eodẽ modo dicit, quo prius in illa dixerat: ut hæ orationes eodem quasi ouo natæ uideantur, sed ouo, quod mali corui fuerit: qui quãuis antea luscinijs etiã præferretur, posthac tamẽ per nos in suo nido pullos excludet: nec nobis erit molestus, qui uoces huiuscemodi non libenter audimus, Pro hærede gesserit omnia. quæ uerba, quamuis olim corui dicantur imperatores latinè salutasse, iste tamen non uidetur latinè protulisse. nam quid est, gerere pro hærede omnia? opinor, omnia causa hæredis gerere. ut apud Ciceronem, omnia pro altero

susci-

suscipere. Cicero igitur hoc loco dixisset, In omnibus se pro hærede gesserit: ut, se pro ciue gerere, dixit. Quid quod ait, aduersariũ de P. Crassi domo quæsisse, quod non quæsiuit: sed affirmauit, in ea Ciceronem habitare? quum ipse, inquit, respõdere nõ queat, quis in ipsius habitet paterna domo. an usque adeò factus erat immemor, ut ne emptoris quidem nomen recordari, uel dicere saltem posset in ea emptorem habitare? Sed iste, dum uoluit ridere & iocari, uerè ridiculus fuit, quòd ad iocandum ineptus fuisse uideatur, qui in permissione, uel εἰρωνείᾳ, quo genere cõtrarium prorsus ostendimus, affirmet: & quidem uerbo, hercule, quo ueteres in iurando frequenter uti solebãt. sed non ita frequenter, & fortasse nunquam, ætatis tyrocinium, quo modò dixit iste, dicebant: quamuis, qui post Augustũ fuerunt, eo dicẽdi modo sæpius utantur. Nec ueteres, ut arbitror, ita dixissent, Abijt in sodalitiũ sacrilegij Nigidiani. quãquam semper ego suspicatus sum, ea uerba prorsus esse mendosa, non tã quòd latina minus esse uideãtur, quàm quòd in uetere libro sic etiã legãtur: Abijt in sacrilegij uigidiã. quæ nõ ita facile possint explicari, nisi legãtur ita, Abijt in sacrilegij inuidiam: uel

uel historia, quæ nunc latet, inueniatur. Tunc enim res intelligatur: & sciri poßit etiam, cur Sallustius bis ad iudicis subsellia attractus, extrema fortuna stetiße dicatur. quæ uerba mihi uidentur eße durius dicta, quàm quæ Ciceronis eſſe poßint uideri: qui non solet dicere, extrema fortuna stare. et hic, ad iudicum subsellia, diceret: quum plures eſſent, et paulo pòst etiam iudices appellentur. Fateor quidē in ueteri libro legi, ad iuris subsellia: sed an legatur rectè, nihil ego decerno. nec statuo, utro modo melius paulo pòst legatur, iudices erraße, an iudices peieraße: quum utrunque defendi poſſe uideatur. Nec ego nunc id ago, ut has orationes emendem: sed ut, quod à principio sum pollicitus, ostendam, eas ab aliquo declamatore fictas fuiße. Quis tamen prohibet, me quasi aliud agentem, si quid occurrat quod mendosum uideatur, emendare: atq; etiam, si fortè sit opus, interpretari? prohibeat autem? imò studioſißimus quisque cupit, ut qui literas profitentur, in eam rem potißimum incumbant, ut libros quàm accuratißimè fieri poßit, emendent: quod nos & aliàs sæpe, nec fortaſſe sine Deo, fecimus: & posthac semper, ut quum maximè, si quid occurret, ubi sit opus, faciemus.

ciemus.ut hic: Primum honorem in Quæstura adeptus, hunc locū & ordinem despectus, cuius aditus sibi quoq; sordidißimo homini patuisset. quorum quidem uerborum quæ sit sententia, non uidemus: nisi treis libros ueteres, nō illos quidem bene, sed ita tamen scriptos, ut si minus in singulis, in omnibus certè ueteris scripturæ uestigia uideantur, secuti, legamus: Primum honorē in Quæstura adeptus, secutus est hunc locum, & hunc ordinem despectum, cuius aditus sibi quoque sordidißimo homini patuisset. & ea fuerit sententia: Sallustius Quæstor factus, in senatum cœpit uenire: qui uel ob id despectus dici potest, quòd homini tam scelerato patuerit. & ita respondebit ad id quod aduersarius dixerat: Patrum conscriptorum autoritas turpißimo cuique, & sceleratißimo, ludibrio est. Nec dißimulabo, in alio libro legi: Primum honorem in Quæstura adeptus, hunc locum, & huic ordini despectus, cuius aditus sibi quoq; sordidißimo homini patuisset. Sed Laurentius Uallensis nec in hisce uerbis, sibi, nec paulo pòst, eius, ita posuisset: nec ego, clā uos essent, in oratione dixissem. quanquam, clam nobis eßent, & clam nobis fierent, in ueteribus libris etiam scriptum legamus.

Item quod hoc modo ſequitur, Quum omnib. matribus familiarum opprobrio eſſet: in iiſdem libris ita legimus, Quũ omnibus matrum familiarũ uiris opprobrio eſſet: uel ita, Quum omnib. matrũ, filiarum uiris opprobrio eſſet: uel ita, Quũ omnibus matribus familiàs ueſtris opprobrio eſſet. Verùm quoquo modo nos ipſi legamus, iſte declamator offendit, qui matres familiàs omnes ut infames appellet. nec excuſari poteſt, quòd ita uellet Salluſtij crimen augere: quum ſemper opera ſit danda, nihil ut dicamus, quod eos qui audiunt, offendat. ut hoc offendit, quum ſenatorũ, qui nunc audiũt, uxores, quæ certè matres familiàs erant & ipſæ, ut impudicæ uocantur. quanquã declamator iſte mẽtitur: ſiquidem Salluſtius in libertinas, non in matronas, ut ait Horatius, inſanibat. niſi fortè libet fateri, quod etiam ſuprà retulimus, eũ in adulterio deprehenſum fuiſſe. quod ſiue poſtea ſit in ſenatu, ut hic dicitur, confeſſus: ſiue Cenſores, ut alij ſcribunt, obiecerint: non erat tamen, cur ea res haſce tragœdias excitaret. Erat tamẽ res illa digna, cuius Salluſtium puderet: ſed ille ne patrum quidem conſcriptorũ ora erubuit, ut iſte ſuo quodamo re loquitur. qui quũ in altera oratione dixiſſet, E-

geris, oro te Cicero, perfeceris quidlibet: satis est perpessos esse. ut se prorsus eundem esse ostēderet, in hac ita dixit: Vixeris, ut libet, Sallusti, egeris quæ uolueris, satis sit unum te tuorū scelerū conscium esse. quæ quidem uerba sunt ita similia, ut nemo qui sit eruditus, ea non ab eodem scripta cognoscat. Quū uerò Sallustius adulteriū palàm confiteatur, ijs qui suas uxores non ita custodissent, ut ipse non posset adulterare, langorem quodammodo & soporem uidebatur exprobrare: quod iste tamen, ut intelligeretur, debuit etiam plurib. uerbis explicare. Leuia sint hæc, quæ dicemus: ecquod, & quod, uel, & quo modo, uobis audiētibus adulterium, uobis adulteriū: per me, pro me, elogiū, eloquium, in libris, quos sæpe dico, legi. & cætera quidem uidemus utroq; modo posse defendi, sed eloquium reijciendum, & elogium prorsus esse retinendum. quo quidem nos App. Claudium, & L. Pisonem Censores usos fuisse credimus, quū Sallustiū, ut scribit Dion, senatu mouerūt: sed illud, quisque eorum, dicere dubitaremus, ne Grammatici, ut solent, nos malè locutos esse clamarent. Nunc unum dicam, quod tribus modis legitur, & legi potest: eluere non possit, eluere non posset,

eluere non posses. quæ uerò deinceps ita sequũtur: Neque post illum delectum senatus unquam te uidimus, nisi fortè in ea te castra coniecisti, quò omnis sentina Reip. confluxerat: nos ex ueteribus libris ita legenda iudicamus, Neque post illud delictum sanatum te unquam uidimus, nisi fortè, quum in ea te castra coniecisti, quò omnis sentina Reip. confluxerat. ut sit εἰρωνεία, quum sanatus dici non possit, qui se in Cæsaris castra coniecit: ut Sallustius, & omnes penè qui tunc senatu moti sunt, ut Dion refert, se cõiecerunt: quos postea Cæsar in urbem secum uictores, ut constat, adduxit. unde sequitur, Et idem uictores, qui exules, reduxit: hoc est, Cæsar uictores reduxit, qui exules etiã reduxit. ut uerbũ repetatur illud, Reduxit. nisi fortè placeat ex duob. libris, in quorũ altero Adduxit, in altero Reduxit scribitur; ita legere: Et idem uictores, qui exules reduxit, adduxit. ut declamator annominatione sit usus, sed librarij postea malè descripserint, arbitrati alterũ uerbum superuacaneũ. sic etiam legitur: Et eosdem uictores, quos exules, adduxit. & sic item: Et idem uictor, qui exules reduxit. sed hæc uerba tamen utcunque intelliguntur, illa paulo sunt obscuriora:

In

In senatum post Quæsturam est reductus. nam si Quæsturã significat, quam suprà nominauit, quis est honor, quem Sallustius ita gessit, ut nihil in eo non uenale habuerit? sin alteram Quæsturam uoluit significare, quo pacto post Quæsturam, dixit? ego certè non uideo: nisi dicas, post Quæsturam, secundũ Quæsturã: hoc est, Quæstor iterum factus, in senatũ reductus est. ut rectè paulo pòst bis Quæstor factus fuisse dicatur: quòd q senatu moti fuissent, in senatum redire non poterant, nisi ad primos honorum gradus rediissent. ut de P. Lentulo Sura Plutarchus & Dion scribunt: quanquam de Prætura loquuntur illi. & Dion etiam de Sallustio loquens, scribit, eum στρατηγὸν *à Cæsare designatum fuisse, ut in senatum posset uenire. & sanè Cæsare tertiùm & Lepido Consulibus, Sallustius, ut scribit Hircius, in Africa Prætor fuit: ut Q. Caleno & P. Uatinio Consulibus in urbe Prætor fuisse uideatur. quod si uerum est, Cæsare & Seruilio Consulib. designatus fuerit necesse est, quo anno Cæsar eũ potuit reducere: quũ superiore anno senatu motus fuisset. sed ita Quæstura & Prætura miscetur, & sic Aedilitas, quæ solebat Quæsturã sequi, tacetur, ut hæc ipsa mihi tũc nõ minus*

quàm tota Resp. perturbata fuisse uideantur. ob id iste declamator, qui fuit ætatis paulo inferioris, ita ut hæc ipsa scire potuerit, debuit, quod hoc loco dicebat, apertius explicare: sed ita loquebatur interdũ, ut non modò res ipsas non explicaret, sed sæpe ne uerbis quidem, quod requiritur, daret. ut quũ dixit: Neq; aliter uexauit, quid uexauit? hoc enim magis iste dicere debuit, quàm debuit aliquis aliquid uexare, quod iste fortasse sine exemplo dixit. qui ne illud quidem mihi facile probaret, præ de loco magistratum accepisset: uel, ut in alijs libris legitur, cepisset: & illud multo minus, unus iam ex illo grege uidebatur. imò, si se cum illis similitudine uitæ coniunxerat, nõ unus ex illo grege uidebatur, sed erat: & erat ita, ut eius partis, quod tua ratio docet, exemplar esset: eius inquam partis, quò tanquam in unam uoraginem cœtus, ut ais, omnium uitiorũ excesserat. quod qui durè dictum putant, legunt illi, cœtus hominum uitiosorum. sed uix ita quoq;, quod durũ est in ea comprehensione, mollitur. Nihil tamẽ est illo durius, quicquid impudicorum fuit in urbe, sicut in fretis, subsederant, nulla in parte castris apti. quamuis enim Grãmatici fortasse doceant, ita posse dici: ego tamen

tamen ipse contendo, poetam nullum, nedum oratorem, ita dicturum fuisse. Quis enim dicat, Quicquid impudicorum apti fuit, & subsederant? ne dicam, cylonum, uerbum indignum quod Ciceronianũ censeatur: & orationem nimis ab impudicis ad debitores descendere: quamuis in alijs libris uerbum illud omittatur, & ab alijs, perditorum, non debitorum, legatur: & neminem scire, quid ea uerba significent, sicut in fretis subsederant, nisi declamator ad id quod in oratione ꝑ Sestio scribitur, respexit: Alter olim, ne Scyllæo illo æris alieni in freto ad columnã adhæresceret, in Tribunatus portum perfugerat. ut significet hosce quoq; tũc ære alieno oppressos, in huiuscemodi fretis subsedisse. multo minus intelligitur, quod in alijs libris legitur: sicut in pharetris subsederãt. nos quidẽ scimus, quod dicitur, Bonus è pharetra dies: sed an eò respexerit, prorsus ignoramus. scimus item, qui sint homines nominis perditi, ac notissimi: sed nescimus, an alij scriptores ita sint locuti, quũ homines notissimi nominis etiã boni dicantur. hoc certè quidẽ possumus affirmare, Ciceronẽ nominis perditissimi ac notissimi potius, quàm nominis perditi ac notissimi, dicturũ fuisse. Sed res etiã põderemus.

mus. Prætor, inquit, est factus. Prætor ille quidē est factus, & Prætor etiam profectus in Africā, sed ibi postea Proconsul à Cæsare fuit relictus, ut Hircius scribit: nisi uelimus, quod alibi quoq; diximus, interdum Prætotem Proconsule uocari. sed neq; hostes socij, neq; bellū pax, neq; regio inferior interior uocatur. Sallustius enim ad Numidas tūc hostes, non socios, ad bellum, non ad pacem profectus est: nec Africam interiorē, sed Numidiam, quæ pars inferior ab ipso Sallustio uocatur, obtinuit, ut Hircius & Dion & Appianus affirmant. & Dion idē, quod pertinet ad Sallustium, refert, eum prouinciam Cæsaris etiam permissu spoliasse. quæ res facit, ut arbitrer istum uerè scripsisse: Unde tamen hic exhausit, quantum potuit aut fide nominum traijci, aut in naues contrudi. in quib. uerbis illud, Fide nominum traijci, uidimus scriptum in ueterib. libris, Fide hominū traijci. quod iste dixit, ut ostenderet, se scire quid sit pecunia traiectitia, de qua Iurisconsulti multa scripserunt. sed quum addidit, Tantum inquam, P. C. exhausit quantum uoluit: ostendit, se nescire quid accusatores facere soleant, qui non facta modò, sed cupiditates etiam, quæ nunquam satientur, accusant.

At

At Sallustius, inquit iste, tantum exhausit, quātum uoluit. Sallustius igitur uir tēperans fuit: qui quāuis multa rapuisset, postquam tamen tantum exhausit, quantum uoluit, aliquando tandem cupiditatem restinxit. sed uerba quæ paulo antè dicta sunt, repugnant: Tantum exhausit, quantum potuit. ergo, si potuisset, etiā plus exhausisset: quod ostendit, eum non tantum, quantum uoluit, exhausisse. At in ueteribus libris, dixerit quispiam, legitur, Quantū ualuit. legitur sanè, et paulo pòst: Falsum est, palàm refelle: &, domū redimere potueris. quæ nobis omnia maximè placent. placet item mihi ex iisdē libris legere potius, Somnio beatus, quàm somno beatus (ut ad prouerbiū, somnio beatus, respiciatur) uillam Tiburi, quàm, uillam Tiburti: neq; puduit quærere, quàm, neque piguit quærere. sed illa ratio minus placet, nā quis te faceret hæredem? quòd sit illi similis, quam nos in altera oratione confutauimus: quòd aliæ sint uiæ, quib. homines diuites fieri possint. Iā uerò, par tui, quod nos ipsi nō diceremus, et hercule, quod in ἀσωτίᾳ dici negauimus, ut hoc loco mittamus, illa uerba paulo accuratius examināda proponamus: Egregia facta maiorū tuorū te extollunt, quorū

siue tu similis es, siue illi tui, nihil ad omniũ scelus ac nequitiam addi potest. scilicet Cicero, qui fuit antiquitatis peritissimus, de Sallustij maiorib. dubitasset: ut in hac oratione duobus locis, hic & supra dubitatur, ubi sunt illa uerba, Etiã si fuerint egregij ciues. hic dubitatur, an illi Sallustij, an Sallustius illorum similis fuerit: quod ostendit, istũ declamatorẽ, quales Sallustij maiores fuissent, ignorasse. quod Cicero minus ignorabat: sed sciebat ille, boni'ne uiri, an improbi, clari'ne, an obscuri fuissent: & si uiri boni & clari fuissent, de illis nihil, ubi cõuinci posset, esset mentitus: sin improbi, aut obscuri, aut etiã noui, nec Sallustius Ciceroni hæc eadẽ obiecisset, & Cicero uehementius respõdisset. Sed iste prudens declamator, quum de maioribus Sallustij nihil accepisset, ueritus, ne si quid de illis affirmasset, fortè refelleretur, hac dubitatione sibi cauere uoluit: neq; tamẽ cauit, quin peccarit, quũ Sallustium Ciceroni obijcientem nouitatem fecit, quũ de maiorib. Sallustij nihil haberet ipse quod prædicaret. Itaq; complexio sequens, ita facile potest cõuerti: Maiorũ meorũ siue similis sum, siue illi mei, multũ ad omniũ scelus ac nequitiã addi potest. Quid enim dicat aduersarius, nisi probet maiores

iores illos ita sceleratos fuisse, ut si quis illorũ similis fuerit, nihil ad omniũ scelus ac nequitiam addi posšit? sed ne subtilius hanc rem persequar, mitto cætera quæ dici possent. spero enim fore, ut omnes intelligãt, quàm parũ iste sibi constet, et quàm male cõplexionem concludat. Quod paulo pòst sequitur, nos ex ueterib. libris ita legendũ putamus: Tu Crispe Sallusti idem putas eŝse, bis senatorẽ, & bis Quæstorem fieri, quod bis Consularem, & bis triũphalem. quanquam non reijcimus, C. Sallusti, quãdo C. Sallustius Crispus dicebatur ita, ut in eius librorum inscriptionibus hoc ordine sit utendum. quãuis à scriptorib. usu quodã Crispus Sallustius, ut Balbus Cornelius, appelletur. sed quod hic uidemus positum, bis Consularem, non satis bene positum credimus: quando qui semel Consul fuiŝet, semper erat Consularis, ita ut bis Consularis fieri non posset. Quare, nisi Consulem scripsit, malè scripsiŝe propè iudicamus. Placet illa sententia, quæ sic incipit, Carere debet: uel ut in alijs libris etiam scribitur, carere decet. placet igitur sententia, sed nescio quo modo uidetur ætatem Senecæ mihi redolere. quæ res facit, ut etiã minus mirer, istũ, quod sequitur, ita scripsiŝe: Maledicit, qui

non

non poteſt uerum ab altero audire: hoc eſt, ut ego interpretor, is uerè & iurè poteſt alijs maledicere, qui uir ita bonus eſt, ut nullum crimen de ſe uerũ poſsit audire. quod iſte ſignificat potius, quàm dicit: ſi modò dicit, quod uix intelligitur, & ita confutari poteſt. imò ſæpe maledicunt, tam qui non poſſunt falſum, quàm qui non poſsunt uerum audire: atq; adeò ſæpius illi, quàm ij maledicũt. quin ſi rectè uolumus interpretari, qui falſum non poſſunt audire, id eſt mali, uerè maledicũt: quoniã, qualis eſt hominũ uita, talis eſt, ut aiũt, oratio. ſed ætas, in qua natus iſte uidetur, hæc, ut diximus, & illa quæ ſequũtur, etiam ferebat: Tu omnium menſarum aſsecla, omnium cubiculorum in ætate pellex, & idẽ poſtea adulter, omnis ordinis turpitudo es, et ciuilis belli memoria: quæ nec Cicero, nec alius ex ueteribus, opinor, unquam dixiſset. Nam ueteres, aſſeclas hominum, qui uadũt, non menſarum, quæ non eunt, dicebãt: quòd homines alios homines aſſectentur, &, quod Grammatici ueteres etiam dicunt, aſsint, & omnib. iuſsis dominorum præſtò ſint. quæ deſcriptio nõ poteſt aſseclis menſarum conuenire. multo uerò minus puero pellicis deſcriptio conuenit, quã Sex. Pompeius

ita ponit: Antiqui eam propriè pellicẽ nominabant, quæ uxorem habenti nubebat: sed nunc, inquit idem, pellices appellantur, alienis succumbentes non solum fœminæ, sed etiam mares. Non igitur Ciceronis ætate, sed multis pòst annis ita uocari cœperũt, quum iam dicerent, ut Iuuenalis, Nubit amicus. Atque ut cætera demus, nunquam certè cubiculorũ pellicem dici posse concedemus: quum pellex ne ad uiros quidem, sed ad uxores referatur. Iam nunc, ut iste dicendi, sic ego quærendi finem faciam, quum dixero, in uerbis quæ reliqua sunt, in ueteribus libris ita legi: In hoc ordine uidemus. Amicũ tibi efficere non potes, nòn quæ Sallustius meritò debeat audire: quamuis in libris qui sunt descripti, paulò aliter legatur. Hæc dixi: nec dixi tamen omnia quæ dici poterant, quod & plura sunt quàm quæ poßint ita facile dici: & aliquid uolui restare, quod alij dicãt: nec omnia quæ dixi, sic accipi uolo, quasi sint ex oraculo Apollinis Pythij profecta: mihi satis est indicaße quod cupiebam, quodq́ fuèram pollicitus, orationes hasce Sallustij & Ciceronis non eße censendas: quod ea quæ dixi, si minus singula, omnia certè simul, ut arbitror, ostendunt: ut intelliget, qui fuerit recordatus,

datus, non in eo loco, non ab ijs personis, nō ijsce de rebus, nō ijsce uerbis, non illis temporibus, non ijsce sententijs has orationes haberi potuisse. Quòd si fortè lōgius quàm par fuerat, à proposito uidemur esse digressi, res ipsa nos excusat, quam persuadere uolebamus, non iccirco Sallustium de Ciceronis Consulatu parcè scripsisse, quòd inimicitias cū eo gessisset. Id uerò probare non poteramus, nisi prius opinionem quæ de orationibus hisce uetus erat, ex animis hominum prorsus euelleremus: quod sine multis uerbis fieri non poterat. quin ne à proposito quidem digressi sumus: siquidem nobis erat propositum, ut de Ciceronis uita diceremus: et hæc omnia penè quæ diximus, uidemus ad eius uitam pertinere. Nam multa quæ Ciceroni solent quidam, uel ex orationibus hisce sumentes, obijcere, conati sumus confutare: & ut speramus, etiā confutauimus: & multa quæ laudi dantur, etiam nos noluimus, quantū fuit in nobis, approbare. Unum ueremur, ne multi molestè ferant, nos, quod omnes ante hunc diem ratum semper habuerūt, ausos esse rescindere: & existiment Camerinā, quod aiunt, mouisse, ac nos etiā uel ob id maledictis insectetur. quāquam res ea nos in primis cōsolatur,
quòd

quòd speramus, eos qui rem probabũt, in nostram sententiam sic ut nos etiam laudent esse uenturos. eos uerò qui quæ diximus improbabunt, in alia quidem omnia prorsus ituros: sed tamen & nos errare potuisse, & uenia dignos esse, quòd prodesse uoluimus, esse dicturos. Nam scire iam possunt omnes qui literas profitentur, quod sæpe scriptis etiam testati sumus, nos id agere, nos omnia tentare, nos laborare, ne frustra nati, sed aliquid utilitatis hominibus qui literas discunt, attulisse uideamur. Sed ad rem tandem reuertamur. Iam constat, ut puto, Sallustium neq; tales inimicitias, quales antea suspicati sunt homines, cũ Cicerone gessisse: neq; de rebus illius dedita opera parcè nimis, ut omnes penè credunt, scripsisse: sed quum res gestas populi Romani carptim, ut statuerat, perscriberet, in Ciceronis quoque rebus institutum suum seruasse: præsertim quum de Ciceronis Consulatu tam multa iam ab ipso Cicerone, ab Attico, à Luceio, & alijs etiam fortasse scripta legisset. PIE. *Hic fiscus iam plenus est: ita multos uno tempore, uel potius uno quasi spiritu, numos effudisti.*
COR. *Quando uobis ego numos ita multos, ut eos fiscus uix capere posset, solui: melius est, ut me iam,*

quo citius hinc soluã, uos ipsi soluatis. EGN. *Quũ tu, quantum debes, & pollicitus es, solueris. tum te, quo citius hinc soluas, etiam libenter soluemus.* COR. *Solui tantum, quãtum ne uos quidem expectaße uidemini, qui fiscum minorem, quàm qui pecuniam, quam soluam, totam capere poßit, parastis.* EGN. *Nos tantum, quantum debes, expectabamus, & fiscos multos & magnos etiam parauimus: quos utinam tu omnes hodie uelles, aut etiam poßes implere.* COR. *Poteras optare, ut ego Midas fierem: neque tamen postea fiscos omnes, si multi sunt, & magni, potuißem, quemadmodũ dicis, implere. Verùm tu fiscos istos alia uia curabis implendos: & ego numos tãtum, quos mecum tuli, quosq; sum pollicitus, dabo. quod ut cõmodius facere poßimus, ad ordinem, quem Plutarchus est secutus, reuertemur: ut si quid ille præter ea quæ diximus, de Ciceronis Consulatu scripsit, id nos etiam referamus.* EGN. *Ille de Catilina multa, quæ uidebantur ad Ciceronis Consulatum pertinere, scripsit: quæ tu non retulisti.* COR. *Nec opus fuit, ut dicebamus, referre: nec uos, ut uidemus, adulterinos numos accipitis.* EGN. *Iuuat tamen interdum spectare.* COR. *Hunc igitur spectate.*

ſtate. L. Catilina, præter alia magna ſcelera, quorum iampridem culpam ſuſtinebat, male etiam audiebat, quòd cum filia uirgine concubuiſſet, & fratrem ſuum necaſſet: propter quod, quum iudicium timeret, Syllæ perſuaſit, ut inter proſcriptos, eum tanquam adhuc uiuũ referret. EGN. *Apage te cum iſto numo, qui nõ modo ſit adulterinus, ſed etiam ferreus, ita ut nullũ talem Lacedæmonios unquam ſpectaſſe credamus.* COR. *Audite ſaltem, quo pacto ſit factus. Dicitur, inquit Aſconius, Catilina adulterium commiſiſſe cum ea quæ ei poſtea ſocrus fuit, & ex eo ſtupro duxiſſe uxorem, quum filia eius eſſet. Hæc Luceius quoque Catilinæ obijcit in orationibus, quas in eum ſcripſit. Nomina harum mulierum nondum inueni. Nec ipſi nos illius fratris, quem Catilina necauit, nomen, aut hiſtoriam potuimus inuenire: nec multum laborauimus, quum quod ad inſtitutum noſtrum non ualde pertinet, libenter, percurramus. ut illud: Improbi ciues igitur illum ducem delegerunt, & quum modis alijs inter ſe fœdera ſanxiſſent, hominis etiam mactati carnes deguſtarunt. quod Salluſtius antè ſcripſerat ita: Fuere ea tempeſtate, qui dicerent, Catilinam oratione habita,*

quũ ad iusiurandum populares sceleris sui addice ret, humani corporis sanguinẽ uino permixtũ in pateris circũtulisse: inde, quũ post execrationẽ degustaßent, sicuti in solennib. sacris fieri cõsueuit, dicitur aperuiße consiliũ suum. Is consulatũ quũ peteret, ἐξίπεσε, ut Plutarchus ait: qui scribit, eum bis in petitione Consulatus repulsam tulisse. quod Liuius etiam, cæteriq; scriptores affirmant. Nam primùm L. Cæsare, C. Figulo Consulibus, cũ M. Cicerone & C. Antonio: deinde, M. Cicerone, C. Antonio Consulibus, cũ Muræna et Silano petẽs, repulsam tulit: ut ex orationib. pro Muræna, & pro Cælio cognoscimus. Quũ uerò peteret, dij futura terræmotibus, fulminib. et monstris portendere uidebãtur, ut Plutarchus ostẽdit. quod in oratione tertia in Catilinã Cicero describit ita: Ut illa omittã, uisas iã nocturno tẽpore faces, ardorẽq; cœli, ut fulminum iactus, ut terræmotus, cæteraq; quæ ita nobis Consulib. facta sunt, ut hæc quæ nũc fiunt, canere Dij immortales uiderẽtur, hoc certè nõ est prætermittendum. Hæc Cicero uersib. in secundo Consulatu pluribus uerbis est cõplexus, ut libro primo de Diuinatione uidere licet: ne, quæ Iulius Obsequens hac de re scripsit, hoc loco referamus.

mus. Post hæc sic, ut nos interpretamur, addit: Hominũ indicia erant quidem uera. sed ad hominem nobilem & potentem conuincendum nondum satis idonea. Quare Cicero quũ diem comitiorum distulisset, in senatum Catilinam uocatum, de rebus quæ dicebãtur, interrogauit. Ille uerò, qui putaret in senatu multos rerum nouarũ cupidos esse, & se simul coniuratis uellet uenditare, Ciceroni molli quadam simulatione respondit: Quid, inquit, ego graue facio, si, quum duo sint corpora, alterum quidem debile & infirmum, sed caput habens: alterum uerò, caput quidem non habens, sed firmum & magnũ, huic ipse caput impono? Hoc totum Sallustius et Leonardus Arretinus omittũt, uel certè non ita bene complectuntur: quod mirari poßimus, quum Cicero sic in oratione pro Muræna comprehendat: His reb. auditis, meministis fieri S. C. referente me, ne postero die comitia haberentur, ut de his rebus in senatu agere poßemus. Itaque postridiè frequenti senatu Catilinam excitaui, atque eum de his rebus iußi, si quid uellet, quæ ad me allatæ essent, dicere. atque ille, ut semper fuit apertißimus, nõ se purgauit, sed indicauit, atq; innuit. Tum enim dixit, duo corpora esse

p 2 *Reip.*

Reip. unũ debile, infirmo capite: alterum firmũ, sine capite: huic, quum ita de se meritum esset, caput se uiuo, non defuturum. Quæ deinceps à Plutarcho de Ciceronis timore, præsidio & armis, de bonorum & iuuentutis studio, de secunda Catilinæ repulsa, de Murena & Silano Consulibus designatis, & de ueste Ciceronis ita scissa, ut apparerent arma, ut à Cicerone sumpta, dicuntur, à Dione quoque referuntur: sed à Sallustio cæterisq; scriptoribus partim tacentur, partim significantur potius quàm scribuntur. De literis ad M. Crassum de nocte missis, Plutarchus & Dion consentiunt: sed Plutarchus à se ipse uidetur dissentire, quum in uita Ciceronis, epistolam quæ sit ad Crassum missa, uocet ἀδέσποτον: in Crassi uerò uita, Ciceronis orationem quandam nominans, à Catilina missam fuisse testetur: quum tamen in uita Ciceronis ostendat, Catilinam tum, quum Crasso literæ sunt redditæ, Romæ fuisse. Sed utut ea res habeat, sunt q putent, hinc inimicitias inter Crassum & Ciceronem natas fuisse: uel ex eo, quòd Sallustius de quodam Tarquinio refert, qui diceret se missum à M. Crasso, ut Catilinæ nunciaret, ne eum Lentulus & Cethegus, alij que de coniuratione

tione

tione deprehēsi terreret. Sallustius enim Crassum postea prædicantem audiuit, tantam illam contumeliam sibi à Cicerone paratam. Quod si uerum fuit, iccirco Ciceronem fecisse credimus, ut hac ratione Crassum terreret, ne Catilinam tueretur. Quanquam prius etiam uidentur inimici fuisse, quum sic Asconius dicat: Eius quoque coniurationis, quæ Cotta & Torquato consulibus, ante annum quàm hæc dicerentur facta est à Catilinà & Pisone, arguit M. Crassum autorem fuisse. Eum certè Cicero Prætor in Pompeiana, laude perstrinxerat: ut ipse libro primo ad Atticum testatur. Literis igitur quæ Crasso & alijs redditæ fuerant, & rebus quæ de Manlio nunciabātur, motus senatus decreuit, ut darent operam Consules, ne quid Resp. detrimēti caperet. Post hoc senatusconsultum Cicero res extra urbem positas Q. Metello Celeri commisit, & ipse res urbanas administrauit, ut Plutarchus ostendit, ipsum Ciceronē (nisi fallor) imitatus, qui sic in epistolis ad ipsum Metellum scripsit: Illud adiunxi, mihi tecum ita dispertitum officium fuisse in Reip. salute retinenda, ut ego urbem à domesticis insidijs, & ab intestino scelere, tu Italiam & ab armatis hostib. &

ab occulta cōiuratione defenderes. Ubi tamen Ci cero rem sic auget, ut historicus eum nō debuerit in ea re prorsus imitari, præsertim quum dicat in orationibus ita: Q. Metellus, quem ego, prospiciēs hoc, in agrum Gallicanum, Picenumq́; præmisi, aut opprimet hominem: aut omnes eius motus, co natusq́; prohibebit. quod & Sallustius affirmat. Illud etiam Plutarchus post hoc S. C. scribit, quod nos ita uertimus: Catilina Marcio, Cethegoq́; mā dauit, ut gladijs acceptis, ad ianuā Ciceronis, tan quā salutaturi, manè uenirent, & irruentes eum necarent. Eam rem Sallustius, ut ante S. C. tenta tam, describit ita: C. Cornelius eques Romanus operam suam pollicitus, & cum eo L. Uargunteius senator, constituēre eà nocte paulo pòst cum armatis hominibus, sicuti salutatum introire ad Ciceronem, ac de improuiso domi suæ imparatū cōfodere. De tempore Dion cum Plutarcho, Græcus cum Græco, quàm cū Sallustio, uel potius cum Cicerone, qui scribit idem, maluit consentire: sed de nominibus nihil dixit, quòd ea uidebat esse diuersa. Nam quamuis interpretes apud Plutarchum, nescio quid secuti, C. Cornelium, Marcūq́; Cethegū uerterint: ipse tamen Marciū Cethegūq́; uocat

uocat eos, quos Cornelium Uarguntciumq́ Sallu-stius appellat. quanquam Sallustius ipse quoque, uocãs alterum senatorem, uidetur ab ipso Cicerone dissentire, qui sic in oratione prima contra Catilinam dixit: Reperti sunt duo equites Romani, qui te ista cura liberarẽt, & sese illa ipsa nocte paulo ante lucem me in meo lectulo interfecturos pollicerentur. Nisi dicamus, Uarguntcium, quamuis equestri loco natus esset, tum tamen senatorem fuisse, quum magistratus iam petisset, & ab Hortẽsio de ambitu defensus fuisset, ut in oratione pro Sylla leges. EGN. *Diceres, Ciceroni potius, qui rebus hisce non interfuit solùm, sed præfuit etiam: quàm Sallustio, qui quamuis multa uidere potuerit, plura tamẽ audiuit: et Plutarcho, uel cæteris, qui tanto pòst scripserunt, esse credendum.* COR. *At uos clamaretis, numos, qui priuatis in ædibus fiant, nisi Lydio lapide diligenter, & ponderibus examinentur, non minus quàm domesticos testes, esse suspectos, præsertim cum Mercurius affuisse uideatur.* EGN. *Clamaremus, nisi certò sciremus, omnes numos qui sint in illis ædibus facti, semper ab omnibus probatos fuisse.* PIE. *Sunt tamen hodie, qui reijciãt eos qui literas GL. habẽt.* COR.

 Quòd

Quòd Ciceronẽ putent, in his quos gloriæ causa faciebat, aliquid, quo grauiores essent, admiscuisse: nec intelligunt, eos ab illis monetalibus spectatos & probatos fuisse, qui scire poterant non solum ex qua materia fuissent, sed etiam qua ratione confecti. EGN. *Nos non reijciemus, si dederis.* COR. *Ego uerò do iam nunc: & quos ille de coniuratione Catilinæ fecit, & quatuor pensionibus numerauit, omnes penè simul una pensione persoluo.* EGN. *Ubi sunt?* COR. *In quatuor libris, quos Cicero cõtra Catilinam scripsit: unde Plutarchus, quicquid de coniuratione bene scripsit, est mutuatus. Quæ uerò uel à Sallustio, uel ab alijs accepit, uelim, nisi molestum est, consideremus.* EGN. *Tu uerò, ne longũ facias, in pauca conferto.* COR. *Ut iubes, faciemus: &, si quid in Ciceronis uita malè cõuersum fuerit, interdum nos, ut antea fecimus, aliter uertemus, ut illud: Cornelius Lentulus tunc erat Prætor iterum, ut mos est senatoriam dignitatem recuperantib. Uerùm nos hac de re, de hoc P. Lentulo, & eius cognomine Sura, putamus in Bruto, quæ fuerunt dicenda, dixisse. Quare non est necesse, quæ Plutarchus de Lentulo deinceps addit, referre, nisi fortè dicamus, quod ille scribit, Len-*

Lentulũ de Pompeij filijs ut obsidibus cõstituisse: nobis, quòd uerisimile sit, probari, quamuis apud alios scriptores inuenire non potuerimus. quod autem refert, agẽdæ rei unam Saturnalium noctem constitutam fuisse, dubium uideri, quum Cicero sic in oratione tertia cõtra Catilinam dicat: Hanc Cethego cum cæteris controuersiam esse dixerũt, quòd Lentulo atque alijs cædem Saturnalibus fieri, atque urbem incẽdi placeret, Cethego nimium id longum uideri. *Tempus igitur, quum deprehensi sunt, nondum prorsus constituerãt. In omnibus autem penè, quæ deinceps de legatis Allobrogum solicitatis, de literis ad Catilinã T. Vulturcio Crotoniensi datis, & paulo pòst interceptis, & de coniuratis deprehensis, & in senatũ introductis, scripsit, cum Sallustio, & cum Cicerone consentit: nisi quòd admiscet quædam, quæ nos considerabimus.* Iunius, inquit, Silanus affirmauit, nonnullos audiuisse Cethegum dicentem, fore ut tres Consules, quatuor Prætores occiderentur. Piso etiam uir Consularis, alia huiuscemodi detulit. *Hæc Plutarchus præstabit, & nos interpretabimur, ne malè uertisse uideamur. Per treis igitur Consules, Ciceronem tunc Consulem, & L. Mu-*

rænam ac D. Silanū Consules designatos, per quatuor autem Prætores, Q. Metellum Celerem, Q. Pompeiū Rufum, C. Pontinū, et C. Sulpitium, significari putamus: qui cōiuratos, ut qui maximè, persequebantur, ut historici docent. Præstabit illud etiā Plutarchus, quod infrà de Cicerone scribit, eum, quo die cōiuratos deprehendit, uicini domum, non suam uenisse: quod in eius ædibus mulieres sacra Bonæ deæ facerēt: quum mos esset, ut in ædibus Consulis hæc sacra per ipsius uel uxorē, uel matrem, Vestalibus præsentibus fierent. Id sacrificium nemo poterat adire: quòd in ea domo fiebat, quæ erat in imperio, ut in oratione de Responsis aruspicum legimus. Domus autem Ciceronis, absente C. Antonio collega, uel sola tunc erat in imperio. quò si Cicero uenisset, id sacrificiū, quod ibi fiebat, contrà quàm fas erat, adire uideretur. EGN. Quid igitur Plutarchus præstet? COR. Id sacrificium tunc factū, & in ædibus Consulis tantum fieri solitum fuisse. EGN. Præstet, opinor, si uiuat: sed si quotannis, & in domo quæ erat in imperio, fiebat, id est uerisimile, nec Dion à Plutarcho dissentit. COR. Non dissentit ille quidem: sed tamen ostendit, in ædibus non Consulum

modo,

modò, sed etiam Prætorum id sacrificium fieri solitum: quod infrà uidero. Nunc uideamus, an uerum sit, quod idem Plutarchus & Dion scribũt: Ciceronem, quum de rebus hisce secum cogitaret, & dubitaret, ignis ostento, quod mulieres sacrificantes uiderant, & uirgines Vestales interpretatæ, id illi salutem gloriamq́ significare, nunciari iussérant, prorsus esse confirmatum. EGN. *An dubitas, ne uerũ sit, quod duo scriptores affirmẽt?* COR. *An ego non dubitem, quum, quod antè diximus, ipse Cicero uideatur aliter in suo poemate scripsisse?* EGN. *Neque tu poema, quod dicis, uidisti: & hoc aliud esse potuit.* COR. *Nos Seruij grammatici, & aliorum qui uiderant, scripta legimus: & ipse, si fuisset aliud, in libris de Diuinatione retulisset, ubi somnia, nedum ostenta collegit.* EGN. *Verebatur fortasse, ne minus laudaretur, si uideretur uel mulierculis credidisse: uel res eas ostẽtis Deorũ, nõ sua uirtute gessisse.* COR. *Hoc igitur mittamus: nec de Quinto fratre, uel de P. Nigidio, qui Ciceronẽ, quẽadmodũ Plutarchus ait, hortati sunt, loquamur, quũ simus alibi plura dicturi: ad sentẽtias autem de cõiuratis dictas ueniamus. Primus, inquit Plutarchus, Silanus sen-*

tentiam

tentiā rogatus, dixit: eos oportere in carcerem du ctos extremam pœnam dare. Id Sallustius ita refert: Tunc D. Iunius Silanus primus sententiam rogatus, quòd eo tempore Consul designatus erat, de his qui in custodijs tenebantur, & præterea de L. Cassio, P. Furio, P. Umbreno, Q. Annio, si deprehensi forent, supplicium sumendum decreuerat. Cicero uerò sic in oratione quarta in Catili nam dixit: Uideo duas adhuc esse sententias. unā D. Silani, qui cēset eos qui hæc delere conati sunt, morte esse multandos: alterā C. Cæsaris, qui mortis pœnam remouet, cæterorū suppliciorum omnes acerbitates amplectitur. PIE. *Quid in re, quæ sit clarissima, tam multa congeris?* COR. *Ut uideatis, Plutarchum, quum posset hoc ipsum referre, maluisse tamen aliter scribere, ut paulo pòst ita posset dicere: Ciceronis amici secundam senten tiam magis probabant, ita ut Silanus etiam muta tus excusaret, & diceret: neque se de morte censuisse, sed extremam poenam senatori Romano carcerē putasse.* EGN. *In uita Catonis idem scribit.* COR. *Id est, ad eundem lapidem bis offendit.* EGN. *Ita fortè tibi uidetur, qui non recordaris, ut arbitror, quod ita Suetonius scripsit: Cæsar tantū*

metum

metum iniecit asperiora suadentibus, identidem ostentans, quanta eos in posterum à plebe Romana maneret inuidia: ut D. Silanum Consulem designatū non piguerit sententiam suam, quia mutare turpe erat, interpretatione lenire, uelut grauius, atq; ipse sensisset, exceptam. COR. *Ego uerò recordor, & iam nunc scio, sententiam, quam Plutarchus ponit, ipsius interpretatione: quā Sallustius scribit, aliqua: quam Cicero refert, nulla posse leniri.* EGN. *Cur igitur in eius sententiam senatusconsultum non est factū?* COR. *Quia sententiam, quod Suetonius putat esse turpe, mutauit, certè deseruit: quū permotus, ut ait Sallustius, oratione C. Cæsaris, pedibus in sententiam Tiberij Neronis iturū se dixit: quòd de ea re, præsidijs additis, referendū censuerat. Nam Cæsar, ut Suetonius ait, Prætor creatus, detecta coniuratione Catilinæ, senatuq; uniuerso in socios facinoris ultimā statuente pœnam, solus municipatim diuidendos, custodiēdosq;, publicatis bonis, censuit. Quā sententiā Ciceronis amici, quòd Plutarchus ostēdit, probabant: quòd ea magis ipsi conduceret, & inuidiæ minus afferret: quū tamen ipse prius ea de re iudicasset, ut libro duodecimo ad Atticū testatur. ubi*

sunt quædam uerba, quæ quoniam uidentur ad rem pertinere, uobis ex memoria referã: Brutus Catonem primùm sententiam putat de animaduersione dixisse, quam omnes antè dixerant, præter Cæsarem: & quũ ipsius Cæsaris tam seuera fuerit, qui tum Prætorio loco dixerit, Consulariũ putat leniores fuisse, Catuli, Seruilij, Lucullorũ, Curionis, Torquati, Lepidi, Gellij, Volcatij, Figuli, Cottæ, L. Cæsaris, C. Pisonis, etiã M. Atilij Glabrionis, Silani, Murænæ, designatorũ Consulum. Cur ergo in sententiam Catonis? quia uerbis luculentioribus & pluribus rem eandem comprehenderat. Me autẽ hic laudat, quòd retulerim, non quòd patefecerim: quod cohortatus sim: quòd denique antè, quàm consulerem, ipse iudicauerim. quæ omnia quia Cato laudibus extulerat in cœlũ, perscribendaq; censuerat, iccirco in eius sentẽtiam est facta discessio. EGN. Si me cõsulas, sim tibi autor, ut quemadmodum nonnulli Virgilij uersibus poemata conficiunt, sic tu cõiurationis illius historiam Ciceronis uerbis ipse contexas. COR. Etsi tu me ludis, id ego tamen fieri posse puto. quod si quis faceret, ille multo melius huic historiæ parti, quàm ueteres historici, consuleret. Nam præter

quàm

quàm quòd uerbis ornatißimis & optimis uteretur, res ipsas quæ uerbis illis comprehenduntur, ut gestæ sunt, referret. Nunc uideas alios aliter de rebus iisdem sæpe scripsiße: quod etsi derogat historiæ fidem, non est tamen cur nos admodum miremur: quum qui rebus interfuerant, uel interesse potuerant, sæpe dissentirent: ut M. Brutus, qui uidere coniuratos potuit, & tamen (ut suprà retulimus) Catonem primùm sententiã putabat de animaduersione dixiße, quam omnes antè dixißent: quod omnes penè historici scripserunt, præter Paterculum: qui scripsit, alios suasisse, ut per municipia Lentulus, coniuratiq; custodirentur. nisi per alios uoluit Cæsarẽ significare, qui solus id suasit, quũ cæteri coniuratos necãdos eße censerent. Sed, ut Paterculus hac in re fortè parum diligens fuit, sic illud quod ad Catonẽ pertinet, diligẽter est persecutus, quum Tribunum plebis illũ designatum fuisse scripsit: & cùm alia, tum illud etiam dixit, Consulis uirtutem amplificauit. PIER. *Hoc cum postremis uerbis, quæ tu paulo antè retulisti, conuenit.* COR. *Ita quidem, ut non minus ex hisce uerbis, quàm ex illis, cognoscamus in oratione Catonis, qua sentẽtiam de animaduersione dixit,*

Cice-

Ciceronis laudes comprehensas fuisse. At in ea quæ nunc apud Sallustium legitur, nullum de Cicerone uerbum factũ uidemus. PIE. *Iniquus fuit Sallustius, qui quod Cato de Cicerone dixerat, ipse tacuit.* COR. *Iniquus Sallustius fortasse fuit: nec illi sunt iusti, qui, quod Catonis nunquam fuit, id Catoni tribuunt, dum putant, orationem qua de loquimur, totidem uerbis, quot à Sallustio scribitur, à Catone dictam fuisse, quòd in uita Catonis apud Plutarchum legant: Ciceronem per notas orationem, quam tum M. Cato dixit, excipiendam curasse. nec uel inde cognoscunt, præter ea quæ diximus, multa quæ Sallustius omittit, in ea fuisse cõprehensa. In Catonis igitur sententiam facto senatusconsulto, Cicero Consul (ut quæ Plutarchus & alij multis uerbis referunt, paucis ipsi complectamur) Lentulum, Cethegum, Statilium, Gabinium & Ceparium coniuratos in carcere necandos curauit: & postea dixit, ut Plutarchus refert, Vixerunt. Hinc in oratione pro Sylla dixit ita: Ego Consul, quum exercitus perditorum ciuium clandestino scelere conflatus, crudelissimum & luctuosissimum exitium patriæ comparasset, quum ad occasum interitumq; Reip. Catilina in castris,*
in

in his autem templis atque tectis dux Lentulus esset constitutus: meis cõsilijs, meis laboribus, mei capitis periculis, sine tumultu, sine delectu, sine armis, sine exercitu, quinque hominibus cõprehensis atque confessis, incensione urbem, internicione ciues, uastitate Italiam, interitu Remp. liberaui. Atq; hic epilogus huiusce partis esse poterat, nisi me Dion quasi reuocaret: qui, quod Plutarchus omnino tacuit, ipse scripsit, noua sacrificia, nouásque supplicationes propter hæc decretas fuisse. qui cum tamen ego sentirẽ, nisi de tempore, quo decretæ sunt, ipse prorsus à Cicerone dissentiret: dum putat, eas quæ sint antè, quàm cõiurati necarentur, decretæ, pòst decretas fuisse. nisi fortè uoluit omnia quæ dixerat antè, complecti. Cicero certè, dum uiuerent adhuc coniurati, sic in oratione tertia contra Catilinam dixit: *Supplicatio Dijs immortalibus pro singulari eorum merito, meo nomine decreta est.* De qua quidẽ supplicatione nos in Bruto plura retulimus: & aliquid infrà fortasse referemus. Hæc, & alia quæ nos hoc loco mittimus, in orationibus, & in alijs etiam scriptis à Cicerone sæpe dicuntur. Nunc ád Plutarchum reuertamur, qui post necatos cõiuratos ita scribit: Eo die uespe-

ri quum per forum domũ reuerteretur, eum non amplius silentio ciues, neque ordine comitabãtur: sed clamore & plausu omnes, ad quos perueniebat, excipiebant, eum seruatorem, conditoremq́ patriæ uocantes. Multa uerò lumina uel angiportus illustrabant, quum lampades & faces de foribus appendissent. Mulieres autẽ se de tectis ostendebant, ut & honorarent & spectarent uirum in optimatium pompa magna sanè cum grauitate redeuntẽ. Nam plurimi, qui magna bella gesserant, triumpharant, & terra marisq́ multum subegerant, & inter se colloquentes fatebãtur, populum Romanum debere quidem diuitias, manubias et potentiam multis ducibus & imperatoribus, qui tunc uiuerent: sed securitatem & salutem uni Ciceroni, qui tale tantumq́ periculum depulisset, acceptas referre. Non enim maleficia, sontesq́ punire mirum uidebatur: sed quòd rerum nouarum studium, motumq́ omnium qui unquam fuissent maximum, minimis ipse malis, sine seditione & tumultu sustulisset. Quod autem Plutarchus addit, ab Antonio Catilinam superatum fuisse: id Sallustius & alij plurib. uerbis persequuntur. Iisdem temporibus inaurata statua Campani Cice-

ronem

ronem donarũt, eum patronum unum aſciuerũt: ab eo ſe habere uitam, fortunas, liberos arbitrati. EGN. *Nullus erit finis, ſi uoles omneis omnium de Conſulatu Ciceronis prædicationes, omnia priuatorum teſtimonia, omnia magiſtratuũ iudicia, omnia populi Romani ſcita, omnia ſenatus decreta cõplecti.* COR. *Quæ ſunt igitur inter cæſa & porrecta, complectamur.* EGN. *Nos'ne ut exta complectamur?* COR. *Preces potius, & orationem, qua poſt eiectum Catilinam, ſed antè quàm deprehenderẽtur coniurati, Cicero Conſul L. Murænam Conſulem deſignatum defendit: & in Stoicos multa iocoſe dixit, ita ut eum Cato Conſulem ridiculũ ridens appellarit.* EGN. *Hoc uel tacere, uel ſuo loco dicere potuiſſes.* COR. *Potuiſſem quidem: ſed neq; tacere uolui, ut orationem illã quoq; Conſularem dici poſſe demonſtrarem: neq; ſuo loco dicere, ne Plutarchi ordinem perturbarem. ut etiam fortaſſe perturbaſſem, ſi de Quæſtore Ciceronis antè uerba feciſſem. Is autem T. Fadius fuit, quum P. Seſtius C. Antonij Quæſtor eſſet.* EGN. *Hic homo, quia Quæſtor eſt, Quæſtores, ut Cæcias nubes, ad ſe uel obtorto collo tràhit.* COR. *Neminem tamen audias querentem. Sed iam tẽpus eſt,*

ut è Plutarcho nos illa uertamus: Fuerunt, qui Ciceronẽ propter hæc accusare & uexare pararent, habentes duces eos qui magistratus erant futuri, Cæsarem quidem Prætorem, sed Metellum & Bestiam Tribunos plebis: qui magistratum quum paucis diebus antè quàm Ciceronis Consulatus finiretur, iniissent, non sinebant eum concionari: sed in rostris subsellia quũ posuissent, prohibebãt: neque permittebant eum dicere, sed iubebant, si de magistratu iurare uellet, ascẽdere. Is igitur propter hæc ut iuraturus accessit, & non patrium, sed priuatum quoddam & nouum iusiurandum iurauit: se patriam seruasse, & imperium conseruasse: quod & populus uniuersus etiam iurauit. Id ut in orationibus & epistolis Cicero scribat, hic non grauaremur referre: nisi nos in Bruto, quo loco de Q. Metello Nepote loquitur, retulissemus. Quare iusiurandum nunc omittentes, quod hic Plutarchus de Cæsare Prætore, de Metello et Bestia Tribunis plebis affirmat, examinemus. Quũ Prætores igitur Cal. Ian. magistratum, quod constat, inirent, Cæsar anno sequẽti Prætor futurus, extremis diebus Consulatus Ciceronis non debuit Prætor, sed Prætor designatus appellari. Nam, quod

quod ad Tribunos plebis attinet, illi post Non. Decemb. suo munere fungebantur, & ita Q. Metellus Nepos iam tum Tribunus plebis erat: sed L. Calphurnius Bestia contrà iam tum Tribunatu, quem Cicerone & Antonio Consulibus gessit, abierat, ita ut non posset amplius Tribunus plebis appellari. Is tamen etiam Ciceronis Consulatũ reprehendit: ut Sallustius, & Brutus ad Atticum scribens, ostendunt. Omnium tamen maximè Q. Metellus Nepos eo tempore Ciceronem uexauit: unde Cicero Metellinam scripsit. quam quidem rem totam quoniã nos in Bruto multis etiam uerbis, ut dictum est, complexi sumus, hic, quod post iusiurandum Plutarchus addit, apponemus. Id Cæsar & tribuni militum grauius ferentes, alias Ciceroni molestias et turbas machinati sunt. Nam legem ferebant, ut Pompeius cum exercitu uocaretur, qui Ciceronis potentiam dissolueret: sed utilitatem magnam cùm Ciceroni, tum toti Reip. Cato, qui tunc Tribunus plebis erat, & illius administrationibus æquali quidem potestate, sed maiori gloria resistebat, attulit. Nã & alia facile soluit, & Ciceronis Consulatũ sic in concione uerbis extulit, ut honores omniũ maximos illi decerneret,

& illum patrem patriæ uocaret: quod illi primo uidetur contigisse, illum Catone sic apud populum uocante. EGN. *Cur Tribunos militum uocas eos, quos antè Tribunos plebis appellasti?* COR. *Quæreres potius, cur Plutarchus* χιλιάρχους *eos uocat, quos antè* δημαρχοῦντας *appellauit?* EGN. *Quærerem, si uiueret.* COR. *Posses etiam quærere, cur potestatem Catonis, qui Tribunus plebis esset, potestati Cæsaris, qui Prætor esset, æqualem putarit? nisi fortè Cæsari resistebat potestate: quæ potestati Tribunorum, qui Cæsari fauebant, esset æqualis.* EGN. *Posses & tu quærere, cur Catonē pro Catulo posuerit. quanquam uides hic, quod etiam suprà retulisti, tempus & locum diuersum fuisse: quum Ciceronem Catulus antè, sed in senatu: Cato pòst, sed in concione, patrem patriæ nominarit.* COR. *Cicero potius ipse, cuius interfit, quærat: et ipsum, si placet, apud inferos accuset.* EGN. *Accuset hominem de se tam bene meritū?* COR. *Græcum tamen, & qui sæpe capra Scyria fuerit, ut quum scripsit ita: Ille quidem tunc in ciuitate multum poterat, sed odiosum se multis ipse reddebat, non quòd aliquid mali faceret, sed quòd seipse semper laudaret, & extolleret ita, ut eum multi*

uix

uix ferre possent. Nam neque senatus, neque populus, neque iudicum consilium poterat unquam congregari, ubi non oporteret aliquid de Catilina & Lentulo semper audire. Libros denique, commentariosq; laudibus huiuscemodi refersit: & sic orationem, quæ suauissima erat, & gratiæ plurimum habebat, auditoribus grauem, molestamq; (quòd hæc molestia, tanquã fatũ, semper adesset) reddidit. Videtis'ne, ut homo Græcus ex eodem ore calidum & frigidum proferat: uel potius, ut dicebam, capra Scyria, quicquid lactis dederat, nunc rursus euertat? EGN. *Meminisse debes, eos qui uitas scribunt, oportere non uirtutes modò sed etiam uitia, quæcũque fuerint illa, complecti.* COR. *At hic ille multa, quæ laudari, certè referri debebant, tacuit: unum, quod uituperari posse credidit, multis etiam uerbis est persecutus.* EGN. *Fortasse, quæ tacuit, ignorabat: sed, quod dixit, norat.* COR. *Norit, nec ne, id ego uidero: quæ tacuit, quum sint in promptu, certè scire potuit. ut illud, quod ad Lentulum Cicero scribit: Memineram, nobis priuatis usque ad Cæsarem & Bibulum Consules, quum sententiæ nostræ magnum in senatu pondus haberent,*

rent, unum ferè sensum fuisse bonorum omnium. &, quæ primo libro ad Atticum legimus: Ciceronem tum primũ sententiã dixisse: à M. Crasso ualde laudatum fuisse: sic cum Pompeio fuisse coniunctum, ut multi Cn. Pompeium in sermonibus Cn. Ciceronem appellarẽt: ludis & gladiatoribus eum mirandas ἐπισημασίας abstulisse: eius Consulatum ἀποθέωσιν à Curione uocatum fuisse: ei Cn. Pompeium salutem imperij atque orbis terrarum adiudicasse: illum tanquam Reip. pignus à senatu retentum fuisse, ne legatus exiret. EGN. *Ipse dixit.* COR. *Hac in parte melius fuit Pythagoram, qui dicebat, quàm discipulos, qui tacebãt, imitari: quum præsertim, quæ fuit hominis prudentia, iam tum fortasse prouideret, fore ut homines Græci uel multa tacerent, uel in multis mentirentur.* EGN. *At hoc est, quod Plutarchus reprehendit.* COR. *At tu quoque meminisse debes, quod ipse Plutarchus de Agesilao scripsit: eũ, quum uituperantes aut laudãtes aliquos audiret, dicere consueuisse: Non minus eorum qui dicerent, quàm eorum de quibus dicerent, mores esse spectandos.* EGN. *Nos scimus, Plutarchi mores optimos fuisse.* COR. *Vos, qui tam multa scitis,*
id etiam

id etiam scitis. sed nos ipsi nescimus. credemus tamen, dum uos etiã concedatis, Græcos omnes cùm cæteris Latinis, tum Ciceroni, qui primus eorum luminibus officere cœpit, iniquissimos fuisse. EGN. *Concedemus, sed excipiemus Plutarchum: quem cùm cæteris Latinis, tum Ciceroni tamen in primis æquissimũ fuisse uideamus.* COR. *Nisi nos aliud agamus, & putemus uos aliter sentire, facile possimus ostendere: nec exceptionem, quam dicitis, in interdicto contineri: nec eum qui de nostris hominibus scribens, tam sæpè mentiatur, & Græculos nescio quos cum summis hominibus Romanis, quasi culices cum elephantis, conferat, illis æquum debere iudicari. Ciceroni certe uidetur hac in parte, de qua loquimur, iniquus fuisse: quũ par cè laudet, & copiose uituperet: & id uituperet, quod ipsi fortasse defendemus.* EGN. *Deinceps tamen eum copiose laudat.* COR. *Laudat ille quidem: sed ego uereor, ne, si nos hic piscari uelimus, scorpium pro perca capiamus. Sic enim laudat, ut à proposito longius, quàm par sit, digrediatur: præposterè iocos, & res alias alio loco dicendas inculcet: & tandẽ ita concludat, Propter hæc ille multis erat molestus.* PIE. *Viden', ut scorpius hic cau*

da lædit? COR. Multo grauius Clodius læsit: de quo Plutarchus deinceps multa quidem scribit, sed nos quædã diligẽtius examinabimus. Clodius, inquit Plutarchus, quum Pompeiam Cæsaris uxorem diligeret, in eius ædes clàm, uestem & habitum psaltriæ habens, ingressus est. Mulieres enim sacrificium illud occultum, nec uiris unquam uisum, in ædibus Cæsaris faciebant, & uir nullus aderat. Clodius autem quũ iuuenis esset, nec adhuc pubesceret, si cum mulierib. ingrederetur ad Pompeiam, se latêre posse sperabat. Ut autem de nocte domum Cæsaris est ingressus, quòd ampla domus esset, nec unum aditum aut transitum haberet, quò se cõferret, ambigebat: donec Aureliæ Cæsaris matris ancilla illum uidit errantem, & nomen est scitata. Quare quum loqui coactus fuisset, & dicere, à se Pompeiæ pedissequã nomine Auram quæri: illa uocem non esse muliebrem cognouit, & clamauit, atque adeò mulieres uocauit. quæ quum portas clausissent, & omnia scrutatæ fuissent, Clodium in casam seruulæ, cum qua consuetudinem solebat habere, fugientem deprehenderunt. Hoc ad Atticũ Cicero scripsit: P. Clodium Ap. filium, te credo audiuisse, cum ueste

mu-

muliebri deprehensum domi C. Cæsaris, quum pro populo fieret: eumque per manus seruulæ seruatum, & eductum. Hoc autem Cicero Calen. Ian. M. Messala & M. Pisone Consulibus, scripsit. et de præterito loquens, ostendit, Silano & Murana Consulib. factum fuisse: quo quidem anno Cæsar, qui Cicerone & Antonio Consulibus Prætor erat designatus, ut antè diximus, Prætor fuit: ita ut in eius ædib. id sacrificium fieri posset, si modò, quod scribit Dion, apud Prætores fieri poterat. Sed dubitari potest, quum fieret in domo quæ esset in imperio, ut anno superiori factum fuit, quod suprà retulimus: nisi fortè tunc Consules aberant, & Cæsar Prætor munus Consulare maiorum more sustinebat: uel Consules mulieres non habebant, à quib. illud sacrificium fieret: uel apud utrosque, sed alternis annis fiebat: uel apud eum fiebat, qui Prætor & Pontifex, ut Cæsar, esset. Pontificem uerò in publica domo, quod Dion ostendit, oportebat habitare. EGN. *Hæc, de quibus etiam dubitare possumus, ut tamen tibi concedamus, illud quo pacto te rectè uertisse defendes? Quum portas clausissent, & omnia scrutata fuissent, Clodium in casam seruulæ, cum qua consue-*

tudinem

tudinem ſolebat habere, fugientem deprehenderunt. Nam ſi caſa, quam dicis, in domo Cæſaris; quaſi domus in domo fuit: quónam modo Clodius alienæ domi cum ſeruula conſuetudinẽ potuit habere? ſin extra domũ, qua ratione mulieres, quæ portas clauſerant, illum fugientem deprehenderunt? COR. *Alienæ domi conſuetudinem cum ſeruula potuit habere, ut eum cum domina multi putãt habuiſſe: & mulieres, quamuis portas clauſiſsent, eum tamen uel è feneſtris fugientem, &, ut ait Cicero, per ſeruulæ manus eductum, deprehendere, uel uidere potuerunt.* EGN. *At hæc ipſa pugnant.* COR. *Non pugnant, ſi caſa, de qua loquimur, extra Cæſaris domũ fuit. ſin intus fuit, ita uertẽdum putamus: Quum portas clauſiſsent, & ómnia ſcrutatæ fuiſſent, Clodium in cubiculũ ſeruulæ, cum qua fuerat ingreſsus, fugientem deprehenderunt. Ita uerò uertendum eſſe, docere poteſt uerbum* συνεισῆλθεν, *quod in Cæſare Plutarchus poſuit: quamuis in Cicerone* συνῆλθεν *poſuiſſe uideatur. Scitis poſtea rem ex S. C. ad uirgines & Pontifices relatam, idq́ ab ijs nefas eſſe decretum: deinde ex S. C. Conſules rogationem promulgaſſe, uxori Cæſarem nunciũ remiſiſſe.* EGN.

Scimus

Scimus, & probamus, quum Cicero & Suetonius id ostendāt. COR. *Non probabitis, opinor, quod Plutarchus ita scribit: Erat Cicero Clodij amicus: & eo, rerum quas aduersus Catilinam gesserat, adiutore promptissimo, & custode corporis usus fuerat.* EGN. *Cur nō probabimus?* COR. *Quia cum ueritate pugnat. Nam Cicero nunquā fuisset amicus eius, quem Catilinæ familiarem in oratione de Responsis appellet: nec aduersus Catilinam eius opera usus fuisset, nec ei corporis sui custodiā commisisset, quem uel inter coniuratos numerare uideatur: quum in oratione pro Milone testetur, eum tūc in castra Hetrusca properasse. quod Asconius interpretatur ita: Sæpe obijcit Clodio Cicero, socium eum cōiurationis Catilinæ fuisse. quam rem nunc quoque reticens ostendit. Fuerat enim opinio, ut Catilina ex urbe profugerat in castra Manilij centurionis, qui tum in Hetruria ad Fesulas exercitum ei comparabat, Clodium subsequi eum uoluisse, & cœpisse: tum dein mutato consilio, in urbem rediisse.* EGN. *Id fortasse tum Cicero non credidit, præsertim cum falsum esse posset: sed postea criminose magis, quàm uerè, factus inimicus obiecit.* COR. *Eum certè sciebat ā Catili-*

na pecuniam accepisse, ut turpissimè præuaricaretur, & postea Catilinæ familiarem fuisse. EGN. *Ut fateamur non esse uerisimile, Ciceronem (quæ fuit hominis prudẽtia) quicquam Clodio, qui tam suspectus esset, in tanta rerum perturbatione, credidisse: post coniuratiõe tamen eius amicũ fuisse, uel ex eo conuincemus, quòd eum Cicero domi suæ fuisse testificatus est.* COR. *Id uidetur etiam Plutarchus existimasse. quasi uerò Clodius, quãuis amicitia nulla cum Cicerone coniunctus esset, eius tamen domũ, quæ tunc à tam multis frequentaretur, ipse uenire non posset: præsertim quum Cicero non deberet eum, qui neque de coniuratione, quod ego sciam, postulatus fuisset, & tam nobili genere natus esset, aspernari. Quamuis enim Cicero Clodium, qui tam perditus esset, non posset non odisse: nihil tamen erat, cur eum qui tãtum posset in urbe, prouocaret. Post pollutas tamen cerimonias, eum palàm cœpit odisse. quod ipse sic in oratione de Respõsis ostendit: In Clodium uerò non est hodie meum maius odium, quàm illo die fuit, quum illum ambustum religiosissimis ignibus, cognoui muliebri ornatu ex incesto stupro, atque ex domo Põtificis maximi emissum. Qui in si fuissent amici,*

amici, & amicitiam Cicero testimonio uiolasset, id ei Clodius aliquando, quemadmodum postea M. Antonius, obiecisset. Quòd si Cicero Clodij fuit amicus, usque ad aras fuit. deinde testis fuit, eum domi suæ fuisse, quo tempore uolebat ille probare, se Interamnæ fuisse. Fuit enim, ut ait Asconius, quidam Cassinius, apud quem Clodius mansisse Interamnæ uideri uolebat, qua nocte deprehensus est in Cæsaris domo, quum ibi in operto uirgines pro populo Romano sacra faceret. Hæc Asconius scribit, dum Ciceronis illa uerba, quæ in oratione pro Milone sunt, interpretatur: Cassinij testimonio Clodius eadem hora Interamnæ fuerat, & Romæ. Id in epistolis ad Atticum Cicero sic antè scripserat: Quum se Clodius septimo die uenisse à freto, neque sibi obuiam quenquam prodire potuisse, & noctu se introisse dixisset, in eó què se in concione iactasset, nihil ei noui dixi accidisse: ex Sicilia septimo die Romam, tribus horis Roma Interamnã: nocte introisse. item antè: nõ esse itum obuiã, ne tũ quidẽ, quũ iri maximè debuit. Non est autẽ itum obuiã, quũ Clodius emptò constupratoq; iudicio sit absolutus. Quod quidem iudicium Cicero libro primo ad Atticum descripsit: sic in ora-

oratione de Responsis, & alibi sæpe reprehendit: ut Plutarchus multa tacere potuerit, quæ uel superuacanea, uel parum uera uideantur. EGN. *Quæ sunt illa tãdem?* COR. *Alia, quæ dicemus. sed illud in primis occurrit: Videbatur Cicero non propter ueritatem, sed ut se Terẽtiæ uxori suæ purgaret, testificari. Illa enim Clodium, propter eius sororem Clodiam, quæ Ciceroni nubere cuperet, oderat.* EGN. *Arpinateis aquas illa cupiebat.* COR. *Cupiebat illa quidem: sed Terentia suspicari non debuit, Arpinateis aquas esse tales, quæ maculas illius possent lauare, quæ Baianas infecisset: aut Arpinum recepturũ, quam Nesis eiecerat: aut facturum, quod Troia fecit, quæ regis uxorem recepit.* EGN. *Aenigma loqueris.* COR. *De fœminis ita loqui solemus: præsertim si tales sint, quales Clodij sorores fuerunt. quas quum Clodius ipse tanti, quanti Bonam deam, fecisset: alij tanti fecerunt, ut eas Quadrantarias, Clitemnestras, Coas, Nolas, Lesbias, et βοώπιδας appellarint.* EGN. *Quæ quadrant in unam, in omnes ipse transfers.* COR. *In Quadrantariam, siue Quadrantiam, ut Plutarchus uocat, hæc melius, fateor, quadrãt: sed omnes tamen sic improbæ fuerunt, ut Terẽtia non*

non debuerit existimare, Ciceronem ita stultũ, ut uxorẽ uellet ducere uel eam, quam Lucullus tanto dedecore infamẽ repudiasset: uel eam, quæ fuit uxor Q. Metelli Celeris, quem Cicero nunquam uoluisset offendere, quum illum magnifaceret. Poterat Terentia suspicari de Terentia Q. Marcij Regis uxore, quæ tum uidetur uidua fuisse: quum Clodius hæreditatem Regis, ut legimus in epistolis ad Atticum, spe deuorasset. Sed & illa fuerat à Clodio stuprata: nec uerè soror eius, ut in Bruto diximus, uidetur fuisse: nec Clodia, ut hæc à Plutarcho, dicebatur. ut iam mihi nihil fuisse uideatur, cur Terentia suspicaretur. EGN. *De rebus hisce mulieres omnia timẽt, & suspicãtur.* COR. *Mulieres omnia suspicẽtur, & Terentia muscas etiam præteruolantes timuerit: atque uirum, quantum potuit, in Clodium concitarit: nunquam tamen Ciceronẽ, qui prudens fuit, & semper ocio consuluit, propter tam leuem causam, iuuenis tam potentis inimicitias ultro suscepisse credemus.* EGN. *Quã putas tu causam fuisse?* COR. *Eam, quam ipse Philippica secunda refert: Nemo his annis uiginti Reip. hostis fuit, qui non bellum eodem tempore mihi quoq; indixerit. Nemo tamen illorum mihi*

inimicus fuit uoluntarius: omnes à me Reip. causa lacessiti. Uir enim bonus, & ocij paciśq; studiosus, iuuentutem coerceri cupiebat: & ob id contra Clodium testimoniũ dixerat, quòd uidebat illud scelus importunum, audaciam tam immanem adolescentis furentis, nobilis, uulnerati, non posse arceri ocij finibus: erupturum illud malum aliquando, si impunitum fuisset, ad perniciem ciuitatis, ut in oratione de Responsis ostendit. Contra tamen ipsius testimoniũ Clodius est absolutus. quod præter Ualerium Maximum, Plutarchum, et alios, ipse quoque libro primo ad Atticum sic ostendit: Illud nobis non obest, uideri nostrum testimonium nõ ualuisse. missus est sanguis inuidiæ sine dolore: atque etiam hoc magis, quòd omnes illi fautores illius flagitij, rem manifestam illam redemptã esse à iudicibus confitentur. Iuranti, inquit Clodius, tibi non crediderunt: mihi uerò, inquã, uigintiquinque iudices crediderunt: triginta unus, quoniam numos antè acceperunt, tibi nihil crediderunt. Cætera, quæ Plutarchus de Clodij sororibus, de Luculli ancillis, de testimonijs aliorũ, de plebis offensione, de iudicũ metu, præsidijs, sententijs, de Catuli dicto, de Cæsaris uxore repudiata refert, tacemus:

mus: quòd & ab alijs scripta sint, nec ad Ciceronis uitam multum pertinere uideantur. Illud autem sequitur: Absolutus Clodius, & Tribunus plebis factus, statim Ciceronem cœpit insectari, et in eum res omnes & omnes homines commouere. PIE. *Quid facis Corrade?* COR. *Numos quæro.* PIE. *Nunquid crumena deficit?* COR. *Hac in parte quidem deficit ita, ut numi nulli supersint.* PIE. *Haud sanè mirum dicis, quũ paulo antè tam multos effuderis.* COR. *Si prodigus antè fui, nunc parcus ero.* EGN. *Perges potius, ut cœpisti: quum uerò, quod debes, solueris, tunc, si libebit, parcus esto.* COR. *At Plutarchus tuus, quem sequor, hic ita parcus fuit, ut nihil omnino duos annos ipsos erogarit.* EGN. *Ille nec Quæstor erat: & fortasse nihil habuit, quod erogaret. sed tu Quæstor es: &, quod à principio negabas, huc crumenas plures numorum plenas, ut uidemus, attulisti.* COR. *Quid si arenæ plenæ sint, ut sacci quos Dido deijciendos in mare curauit?* EGN. *Nos arenam Tagi scimus esse. Quare si crumena ista exhausta est, alteram cape.* COR. *Hanc igitur capiam, &, quod Plutarchus intermisit, quãtum in me erit, sarciam. Intermisit autem, quicquid inter Clodij.*

absolutionem, & Tribunatũ plebis interfuit: quod duos annos minimum cõprehendit. Nam Clodius M. Pisone, M. Messala Consulib. absolutus est, & postea Gabinio & Pisone Consulibus Tribunus plebis fuit. Interea Metello & Afranio Consulibus, C. Herennius Tribunus plebis sæpe de P. Clodio ad plebem traducendo egit sed Metellus Consul semper impediuit, ut libro primo & secũdo ad Atticum legimus. Unde sic in oratione pro Cælio scribitur: Q. Metellum si nulla uis repentini sceleris sustulisset, quònam modo ille furenti fratri suo patrueli Consularis restitisset, qui Consul incipientem furere, atque conãtem, sua se manu interfecturum, audiente senatu, dixerit? Eo tempore Cicero commentarium græcè de suo Consulatu scripsit, & eundem uersibus tribus libris est complexus: in quorum primo Musa nescio qua, in secũdo Urania, in tertio Calliope loquebatur: ut ex epistolis ad Atticum, & ex libro primo de Diuinatione cognoscimus. Sunt etiam qui putent, L. Flaccum, P. Syllam, & Archiam poetam tunc ab eo defensos fuisse. Sed nos aliàs id uiderimus: nunc ad Bibulum & Cæsarem Consules reuertamur. quò tempore Cicero sic ad Atticũ scripsit:

Corne-

Cornelius Balbus affirmat, Cæsarem omnibus in rebus meo & Pompeij consilio usurum: daturũq́ operam, ut cum Pompeio Craßum coniungeret. Cæsar etiam uidetur cogitasse, Ciceronem legatũ Alexandriã mittere. ei certè Quinqueuiratum, ut alia mittamus, obtulit: sed Cicero nihil accepit. quod quùm in epistolis ad Atticum, tum in oratione de Prouincijs consularibus ita testatur: Consul Cæsar egit eas res, quarum participem me esse uoluit: quibus ego si minus aßentiebar, tamẽ illius mihi iudiciũ gratũ esse debebat. me ille, ut Quinqueuiratum acciperem, rogauit: me in tribus sibi coniunctißimis Consularibus esse uoluit: mihi legationem, quam uellem, quãto cum honore uellem, detulit. quæ ego omnia non ingrato animo, sed obstinatione quadam sententiæ repudiaui: quàm sapienter, nõ disputo: multis enim non probabo. constanter quidem, & fortiter certè: qui, quũ me firmißimis opibus cõtra scelus inimicorum munire, & populareis impetus populari præsidio poßem ꝓpulsare, quãuis excipere fortunã, subire uim atque iniuriã malui, quàm aut à uestris sanctißimis mẽtib. dißidere, aut de meo statu declinare. EGN. *Si Plutarchus hoc loco nihil erogauit, fortasse pos-*

sit excusari, quod nihil haberet: sed tu, qui multa uideris habere, quum pecunias alienas eroges, fortaße poßis accusari. COR. *Et nos nihil habemus, nisi quod ab alijs accepimus, ut illud à Paterculo: Hoc sibi contraxiße uidebatur Cicero, quòd inter uiginti uiros diuidēdo agro Campano esse noluißet.* EGN. *Quid si Paterculus, & alij, quod crediderunt, repetant?* COR. *Hic conturbare licet: nec periculū est, ne creditores illi, qui, quod nobis crediderunt, donarunt potius, quàm fœnerati sunt, & tam longè absunt, nunc tandē conueniant.* EGN. *Paterculus & Cicero pecuniæ, quam modò soluebas, nō uidentur de numero posse cōuenire.* COR. *Cum Paterculo Suetonius & Quintilianus faciunt: sed Dion ostendit, è populo uiginti uiros lectos fuiße, qui preciū agris facerent: alios uerò maioris dignitatis, qui agros eosdem diuiderent: quos ipsi quinque fuisse non tam putamus, quàm in epistolis ad Atticum uidemus. nisi fortè credimus, inter uiginti uiros illos etiam quinque fuisse comprehēsos: ita ut modò Uigintiuiratus, modò Quinqueuiratus appelletur. Illum Cicero repudiauit, quod Cæsar iniquo animo tulit, ut libro nono ad Atticum ibi cognosces: Cæsar repudiari se totum,*

magis

magis etiam quàm olim in Quinqueuiratu, putabit. ac solet, quum se purgat, in me cõferre omnem illorum temporum culpam: ita me sibi fuisse inimicũ, ut ne honorem quidem à se accipere uellem. Accessit, quod in oratione pro Domo scribitur ita: Hora fortasse sexta diei questus sum in iudicio, quum C. Antonium collegã meum defenderem, quædam de Rep. quæ mihi uisa sunt ad illius miseri causam pertinere. Hæc homines improbi ad quosdam uiros fortes longè aliter, atque à me dicta erant, detulerunt. Hora nona illo ipso die tu es adoptatus. Hinc Suetonius in Cæsare scripsit: Cicerone in iudicio quodam deplorante temporum statum, P. Clodium inimicum eius frustra iampridem à patribus ad plebem transire nitentem, Cæsar eodem die, horaq́ nona traduxit. Dio hac de re non dißentit ille quidem, sed & ipse & Appianus indiciũ L. Vettij coniungunt, & ita præponunt, ut tempora confundant: quum, quod libro secundo ad Atticum cognosces, multo antè P. Clodius ad plebẽ sit traductus, quàm L. Vettius eos, quos in oratione cõtra Vatiniũ nominari uidemus, indicaret. Quin illi Ciceronẽ coniurationis illius, si modo coniuratio fuit, autorẽ penè & principẽ fuisse pu-

tant, quum ipse libro secundo ad Atticum dicat ita: Me non nominauit, sed dixit, Consularem disertum, uicinum Consuli, sibi dixisse: Ahalā Seruilium aliquem, aut etiam Brutū opus esse reperiri. Cæsar igitur traduxit (ut in oratione de Prouincijs consularib. ait) ad plebem inimicū meum, siue iratus mihi, quòd me secum ne beneficijs quidem uidebat posse cōiungi: siue exoratus. Item sic in oratione pro Sestio: Hanc tetram, immanemq́ belluam, uinctam auspicijs, alligatam more maiorum, constrictam legum sacratarum catenis, soluit subitò legum Consul: uel, ut ego arbitror, exoratus: uel, ut non nemo putaret, mihi iratus: ignarus quidem certè, & imprudens impendentium tantorum scelerum ac malorum. Ut uerò legimus in oratione pro Domo, P. Clodius à P. Fonteio fuit adoptatus: & in adoptādo Pompeius Augur fuit: qui, quod in oratione pro Sestio legitur, Clodium omni cautione, fœdere, execratione deuinxit, nihil in Tribunatu contra Ciceronem esse facturum: quod in epistolis ad Atticum Cicero sæpe testatur. Ille tamen iam Tribunus plebis designatus, Ciceroni iudicium minabatur: quod Cicero legatione uitare cogitauit, quam Cæsar ei Consul adhuc

huc obtulit: non ipse iam Pisone & Gabinio Consulibus à Cæsare petiuit, ut Plutarchus affirmat. à quo Dion hac in parte iure dissensit, quum scripsit: Cæsarem Ciceroni suasisse, ut in Galliam secū legatus iret, Pompeium uerò dissuasisse: & ita Ciceronem deceptū fuisse. Cicero certè Cæsare & Bibulo Consulibus sic ad Atticum scripsit: A` Cæsare ualde liberaliter inuitor in legationem illam, sibi ut sim legatus: atq; etiam libera legatio uoti causa datur. sed hæc & præsidij apud furorem Pulchelli non habet satis, & à fratris aduētu me ablegat: illa & munitior est, & non impedit, quò minus adsim, quū uelim: & hanc ego teneo, sed usurum me non puto. neq; tamen scit quisquā. non libet fugere, aueo pugnare. Sic in oratione de Prouincijs consularibus ait: Cæsar me, ut sibi essem legatus, non solum suasit, uerumetiam rogauit. ne id quidem accepi, non quo alienum mea dignitate arbitrarer: sed tantum Reip. sceleris impendere à Consulib. proximis nō suspicabar. GN. *Ornatur uerbis Tullius ipse suis.* COR. *Existimas, opinor, his illū multo melius, quàm Plutarchi uerbis, illis præsertim quæ sequuntur, ornari: Clodius uidens ita fore, ut Cicero suū Tribunatū effugeret, se*

cōciliatū eſſe ſimulauit: &, quū in Terentiam maximam culpæ partem trāsferret, & de illo ſemper moderatè loqueretur, ac beneuolè rationem redderet, quòd illum non odiſſet, nec iratus illi fuiſſet: ſed modeſtè & amicè reprehendiſſet, eum ſic omni metu liberauit, ut Cæſaris legationem repudiarit, & ſe ad Remp. retulerit. EGN. Quod dicis, existimabo, ſi quid in illis reprehendas, oſtéderis. COR. Reprehēdo, quòd Cicero Clodij Tribunatū, ſi Cæſaris eſſet legatus, effugeret: quum legatio illa præſidij nō ſatis, ut antè retulimus, haberet: quòd legati è legatione poterant reuocari, ut in epiſtolis ad Atticum legimus. Illis prǽterea uerbis Cicero, quem M. Brutus omnium prudentiſſimum uocabat, imprudentiſſimus omnium deſcribitur: qui iuueni, quem ſciebat eſſe perditiſſimū, & nihil niſi de ſua pernicie cogitare, temerè crediſiſſe uideatur. PIE. Ipſe tamen ad Atticum ſcribens, queritur, ſe proditum, inductum & coniectū in frau dem fuiſſe. COR. Quòd Pompeio, cæteriſq; quos ſibi amicos eſſe putabat, nō Clodio, credidiſſet. Et ſanè non caruerunt ſuſpicione oppreſſi Ciceronis Cæſar & Pompeius, ut Paterculus affirmat. Hinc, quod in orationib. pro Seſtio, & de Reſpon-

ſis

sis legimus, Clodius Cæsaris exercitum signis infestis in curiam se immissurũ minitabatur: & Cn. Pompeio adiutore, M. Crasso autem autore, quæ faciebat, facere clamabat. quos Cicero, quamuis in orationibus, ubi scenæ seruit, excuset: in epistolis tamen ad Atticum, ubi uerum dicit, grauiter accusat. Sed ad illa Plutarchi uerba reuertamur: Iratus Cæsar, Clodium confirmauit, & à Cicerone Pompeium alienauit. ac apud populum testatus est, uideri sibi neque honeste, neque legitimè Lentulum & Cethegum, cæteros que conscios, quum causam non dixissent, fuisse sublatos. Hæc enim erat causa, cur Cicero accusaretur.

EGN. *Hæc tu uerba non reprehendes, quum satis constet, à Cæsare Clodium confirmatum fuisse: & Cicero tuus in Philippicis ita dicat, Ego M. Bibulo præstantissimo ciue Consule nihil prætermisi, qui Pompeium à Cæsaris coniunctione auocarem. in quo Cæsar fuit felicior: ipse enim Pompeium à mea familiaritate disiunxit.* COR. *Illa quidem non reprehendam, sed hoc tamen dicam, quæri posse, an Cæsar, qui paludatus exisset, apud populum loqui potuerit: nisi Dion idem scribat, & affirmet, à Clodio populum*

lum extra muros congregatum fuisse: quod ipse præstabit. Cæsar certè tunc erat ad portas cum imperio, ut in oratione pro Sestio legimus: quanquam Cæsar extremis diebus sui Consulatus, quum iam Clodius Non. Decemb. Tribunatum, ut mos erat, inißet, apud populum loqui potuit. Sed quoniam tempus est, ut ad Gabinium & Pisonem Consules accedamus: uobis, si placet, hic, ut antè feci, & posthac, si fuerit opus, faciam, de scripto, quod ad rem pertinere uideatur, recitabo. EGN. *Placet: sed dicito prius, unde sumes.* COR. *Ex oratione pro Sestio. Fœdus fecerunt cum Tribuno plebis palàm, ut ab eo prouincias acciperent, quas ipsi uellent, exercitum, & pecuniam quantam uellent: ea lege, si ipsi prius Tribuno plebis afflictam Rempub. tradidißent: id autem fœdus meo sanguine ictum sanciri poße dicebant. Quare patefacta (neque enim dißimulari tantum scelus poterat, nec latêre) promulgantur uno eodemq; tempore rogationes ab eodem Tribuno, de mea pernicie, & de prouincijs Consulũ nominatim. Hic tum senatus solicitus, uos equites excitati, Italia cuncta permota, omnes deniq; omnium generum atq; ordinum ciues, summæ Reipub. à Consulibus atque à*

summo

ſummo imperio petendum eſſe auxilium arbitrabantur: quũ illi ſoli eſſent, præter furioſum illum Tribunum, duo Reip. turbines, qui non modo præcipitanti patriæ non ſubuenirent, ſed etiam nimium tardè concidere mœrerent. Flagitabatur ab his quotidie cùm querelis bonorum omnium, tum etiam precibus ſenatus, ut meam cauſam ſuſciperent, agerent aliquid, deniq; ad ſenatum referrent. Hi non modò negando, ſed etiam irridendo, ampliſſimum quenque illius ordinis inſequebantur. Hic ſubitò, quum incredibilis in Capitolium multitudo ex tota urbe, cunctaq; Italia conueniſſet, ueſtem mutandam omnes, meq; etiam omni ratione priuato conſilio (quoniam publicis ducibus Reſp. careret) defendendum putarunt. Erat eodem tempore ſenatus in æde Concordiæ: quod ipſum templum repræſentabat memoriam Conſulatus mei, quum flens uniuerſus ordo cincinnatum Conſulem orabat: nam alter ille horridus & ſeuerus, conſultò ſe domi continebat. Quatum ſuperbia cœnum illud ac labes, ampliſſimi ordinis preces, & clariſſimorum ciuium lachrymas repudiauit? me ipſum ut cõtempſit helluo patriæ? nam quid ego, patrimonij, dicam? quod ille, quũ

quaſi

quasi quæstum faceret, amisit? Quum uenisset ad senatū, uos, inquā, equites Romani, & omnes boni ueste mutata, uos, inquā, pro meo capite ad pedes lenonis impurissimi proiecistis: quū uestris precibus à latrone illo repudiatis, uir incredibili fide, magnitudine animi, constantia, L. Mummius, ad senatum de Rep. retulit, senatusq; frequens uestem pro mea salute mutādam censuit: ò diē illum iudices funestū senatui, bonisq; omnibus, Reip. luctuosum, mihi ad domesticū mœrorem grauē, ad posteritatis memoriā gloriosum. Quid enim quisquam potest ex omni memoria sumere illustrius, quàm, pro uno ciue, & bonos omnes priuato consensu, & uniuersum senàtum publico consilio mutasse uestem? Hæc, & alia quæ dicentur, si Plutarchus, Dion, Appianus, & alij cōsiderare uoluissent, non ita sæpe mentirentur: quia tamē Plutarchus, qui uitam scripsit, maiorē culpā sustinet, cū eo libentius congredimur. Is igitur ita refert: Cicero quum reus esset, & accusaretur, uestem mutauit, & ambiens coma profluente, populo supplicauit. Quā rem Dion etiā pluribus amplificat uerbis. Verum si dicam, Cicero neq; ἐκινδύνευε, neq; ἐδιώκετο (quoniā uerbis illis utuntur) non habebunt

bunt quid respondeant. Quod si quis uelit eos defendere, & dicere, Ciceronem reum fuisse, & accusatũ fuisse: uerba, quæ sunt in oratione pro Domo, referam: Ubi crimen? ubi accusator? ubi testes? Quid indignius, quàm, qui neq; adesse sit iussus, neque citatus, neq; accusatus, de eius capite, liberis, fortunis omnibus, conductos, & sicarios, egentes, & perditos, suffragium ferre? & eam legem putare? At dies erat dicta. ne id quidem uerum, ut in oratione pro Milone testatur. Quin, ut in oratione pro Domo legimus, ipse Clodius Ciceronem non modò indemnatum, sed ne accusatum quidem cõfitebatur: quãuis in oratione de Aruspicum respõsis dies dicta fuisse uideatur. Sed alia cõferamus. Ubiq; Clodius, inquit Plutarchus, in angiportis occurrebat, homines secum duces perditos & audaces. qui modò mutationẽ uestis, & habitum Ciceronis intemperanter irridentes, modò cœnum & lapides iacientes, preces impediebant. Uerùm cum Cicerone primùm quidem omnes penè equites uestem mutarunt: & iuuenes non pauciores uiginti millibus, comas sparsas habentes, & simul supplicantes, sequebantur: deinde, quum senatus conuenisset, ut decerneret, oporte-

oportere populum, ut in luctu, uestes mutare: & Consules aduersarentur, ac Clodius circũ curiam armatus ambularet, non pauci senatores tunicas disscissas habentes, & clamãtes exierunt. Quum uerò neque misericordia, neque pudor aliquis appareret, sed oporteret Ciceronem fugere, uel ferro cum Clodio decertare, auxilium à Pompeio petẽdum putauit: qui consultò discesserat, & in agris prope Albanũ morabatur. & primùm quidem Pisonem generum supplicatum misit, deinde & ipse uenit. Ut autem Pompeius audiuit, non sustinuit ut in cõspectum ueniret. Verebatur enim uirum, qui magnas ipsius caussa contentiones habuisset, & in administranda Repub. frequenter illi gratificatus esset. Sed Cæsaris gener quum esset, petenti ueteres gratias prodidit: & per alias portas egressus, congressum fugit. In hisce Plutarchi uerbis quæri posse uideo, an probabile sit, eum uirum, quicum senatus, cunctus equester ordo, & Italia tota faciebat, à Clodianis ita cõtemptum fuisse, ut eum sic intemperanter irriderẽt, & cœno lapidibusq; etiam peterent. EGN. *In oratione pro Sestio fatẽtur ipsemet, expulsum se fuisse sine iudicio, ui, lapidibus, ferro, seruitio deniq;*

nique concitato. COR. *Expulsus postea fuit, ut dicemus. sed à principio non uidetur Clodianos admodum timuisse, quum sic in oratione pro Plancio dicat: Decertare mihi ferro magnũ fuit, cum reliquis eorum, quos ego florentes atque integros sine ferro uiceram. De mutatione uestis in oratione post reditum ad Quirites ita quoque loquitur: Pro me præsente senatus, hominumq́; præterea uiginti millia uestem mutauerunt: atq; idipsum publico consilio, ut suprà retulimus. Unde cognoscimus, Plutarchum ne hæc quidẽ prorsus uerè scripsisse. Verè tamen scripserit, quum Cicero sic in epistolis ad Atticum queratur: Cæci, cæci inquam fuimus, in uestitu mutãdo, in populo rogãdo: quòd, nisi nominatim mecum agi cœptum esset, fieri perniciosum fuit. Concedemus etiam, quod de senatoribus, qui scissis uestibus exierunt, refert: quando nos nihil, quod hic dicendum sit, habemus: nisi fortè, quod in oratione pro Milone scriptum est, referamus: Vidi enim, uidi hũc ipsum Q. Hortensium, lumen & ornamentum Reip. penè interfici seruorum manu, quũ mihi adesset: qua in turba C. Vibienus senator, uir optimus, cũ hoc quũ esset unà, ita est multatus, ut uitam amiserit. Sed, quæ*

de Pompeio scribit, non ita facile cõcedemus, quũ sic in oratione pro Sestio scriptum legamus: Consulum fidem Pompeius implorabat, neque se priuatum publicæ causæ susceptæ defuturum esse dicebat. Quem uirum, studiosissimum mei, cupidissimũ Reip. seruandæ, domi meæ certi homines compositi monuerunt, ut esset cautior: eiusq; uitæ à me insidias apud me domi positas esse dixerũt. atque hãc ei suspicionẽ alij literis mittendis, alij nũcijs, alij coràm ipsi excitauerunt: ut ille, quum à me certè nihil timeret, ab illis, ne quid meo nomine molirentur, sibi cauendum putaret. quam rem multis etiam uerbis in oratione pro Domo persequitur. Pompeius igitur se ruri continebat, ad quem non Piso modò Ciceronis gener, sed plures etiam uenerunt, ut sic in oratione in Pisonẽ legimus: Quum certi homines non studiũ Põpeij à me alienassent, sed auxilium retardassent: nonne ad te L. Lentulus, qui tũ erat Prætor, non Q. Sanga, non L. Torquatus pater, non M. Lucullus uenit? qui omnes ad eum, multi' que mortales, oratum in Albanũ, obsecratumq; uenerant, ne meas fortunas desereret, cum Reip. salute coniunctas. quos ille ad te, & ad tuum collegam remisit, ut causam publi-

cam

cum susciperetis: ut ad senatum referretis, se contra armatum Tribunum plebis sine consilio publico decertare nolle: Consulibus ex S. C. Remp. defendentibus, se arma suscepturum. Atq; hoc uideri potest esse responsum, quod libro tertio ad Atticũ minus liberale uocat. nisi fortè sit illud, quod libro decimo ad Atticum scribit: Põpeius nos sibi quondam ad pedes stratos, ne subleuabat quidem: qui se nihil contra Cæsaris uoluntatem aiebat facere posse. Quod si Cicero se ad Pompeij pedes strauit, Põpeius non uidetur eius cõgressum fugisse. quamuis eum nihil, quum posset, adiuuerit, ut libro nono ad Atticum scriptũ uidemus: quod ipsum sæpe queritur. A' Pompeio igitur, ut Plutarchus ait, ita Cicero proditus, & desertus, ad Consules confugit. & Gabinius quidem semper durus erat: Piso uerò placidius loquebatur, hortans illum ut desisteret, Clodio ruenti cederet, temporum mutationẽ ferret, & iterum patriam propter ipsum in seditionibus & malis uersantem cõseruaret. Hoc responsum Cicero quum accepisset, amicos cõsuluit. & Lucullus quidem iubebat eum, tanquam superiorem futurum, manere: alij uerò, ut fugeret, hortabantur: quòd eum breui populus, quũ Clo-

dij furore & cædibus expletus & satiatus fuisset, desideraturus eßet. Hic ego dubito, prius'ne Cicero ad Consules, an ad Pompeium confugerit. Ad Pisonem Consulem, cum C. Pisone genero suo quum uenisset, illud responsum tulit: Nihil esse, quod præsidium Consulum implorarem, sibi quenque consulere oportere. Nam respōsum quod Plutarchus refert, Piso nō Ciceroni, sed his quos Pompeius remiserat, ut suprà diximus, dedit. de quo sic in oratione in Pisonem scriptum legimus: Ecquid infelix recordaris, quid responderis? In quo illi omnes quidem, sed Torquatus præter cæteros furebat, contumacia responsi tui: te non esse tam fortē, quàm ipse Torquatus in Consulatu fuißet, aut ego: nihil opus esse armis, nihil cōtentione: me posse iterū Remp. seruare, si ceßissem: infinitam cædem fore, si restitissem: deinde ad extremum, neque se, neque generum, neque collegam suū Tribuno plebis defuturum. Ob id enim Clodius Syriā Gabinio, Macedoniam Pisoni extra ordinem sine sorte nominatim dederat, ut in oratione pro Domo, & alibi sæpe testatur. De consilijs amicorum, quæ Plutarchus ponit, non dissentimus: quū M. Lucullum, quem significari putamus, ut in

Bruto

Bruto diximus, sæpe commendet: & libro tertio ad Atticum reliquos, qui cõsilium dederunt, inuidos appellet, ubi sunt illa uerba: Nunc Hortensium allice, & eiusmodi uiros. obsecro mi Pomponi, nondum perspicis, quorum opera, quorum insidijs, quorum scelere perierimus? sed tecum hæc coràm agemus. Tantum dico, quod scire te puto: nos non inimici, sed inuidi perdiderũt. Hinc ad Q. fratrem scripsit ita: Quantum Hortensio credendum sit, nescio: me summa simulatione amoris, summaq; aßiduitate quotidiana sceleratißimè, insidiosißimeq; tractauit, adiuncto quoque Arrio: quorum ego consilijs, promißis, præceptis destitutus, in hanc calamitatẽ incidi. Nam, quod ad eundem scriptum fuit, triduò summa cum gloria dicebar eße rediturus. quod & in oratione pro Domo scriptum uidimus. Ob id etiam sic ad Terentiam scripsit: Hæc si, ut tu scribis, fato facta putarem, ferrem paulo facilius: sed omnia sunt mea culpa commissa, qui ab ijs me amari putabã, qui inuidebãt: eos non sequebar, qui petebant. Quòd si nostris consilijs usi eßemus, neque apud nos tantum ualuißet sermo aut stultorum amicorum, aut improborũ, beatißimi uiueremus. Item: Meum fuit officium,

 uel

uel legatione uitare periculum, uel diligentia & copijs resistere, uel cadere fortiter. Idē Dion affirmat. Hoc est, quod ad Lentulum scripsit: Multorum est enim, & uaria culpa. & in oratione post Reditum ad Quirites: Me quatuor omnino genera hominū uiolarūt: unum eorum, qui odio Reip. quòd eam ipsis inuitis conseruaram, inimicissimi fuerūt: alterum, qui per simulationem amicitiæ, nefariè me prodiderunt: tertium, qui quum propter inertiam suam eadem assequi non possent, inuiderunt laudi & dignitati meæ: quartum, qui quum custodes Reip. esse debuerūt, salutem meā, statū ciuitatis, dignitatem eius imperij quod erat penes ipsos, uendiderunt. Tum demū Cicero cessit: & cur cesserit, etiam sæpe docet. sed nunc, quod in oratione post Reditū in senatu ponit, recitabimus: Quum uiderem, inquit, senatum ducibus orbatū, me à magistratibus partim oppugnatum, partim proditum, partim derelictum, seruos simulatione collegiorum nominatim esse cōscriptos, copias omneis Catilinæ penè ijsdem ducibus ad spem cædis & incendiorum esse reuocatas, equites Romanos proscriptionis, municipia uastitatis, omnes cædis metu esse permotos: potui, potui P. C. multis autorib.

rib. fortißimis uiris, me ui armisq; defendere: nec mihi ipse ille animus idem meus, uobis non incognitus, defuit. sed uidebam, si uicissem præsentem aduersariũ, nimium multos mihi alios eße uincẽdos: si uictus essem, multis bonis & pro me, et mecum, etiam post me eße pereundũ: Tribunitijq; sanguinis ultores eße præsenteis, meæ mortis pœnas iudicio & posteritati reseruari. Nolui, quum Consul communem salutem sine ferro defendissem, meã priuatus armis defendere: bonosq; uiros lugere malui meas fortunas, quàm suis desperare. ac si solus essem interfectus, mihi turpe: si cum multis, Reip. funestum fore uidebatur. Quòd si mihi æternam eße propositam erumnam arbitrarer, morte me ipse potius, quàm sempiterno dolore multassem. sed, quum uiderem me non diutius, quàm ipsam Remp. ex hac urbe absuturum: neque ego illa exterminata mihi remanẽdũ putaui: & illa, simulatq; reuocata est, me secũ reportauit. Addamus & illa, quæ libro tertio de Legib. dicũtur: Nostra causa, quæ incidit in Tribunitiã potestatẽ, nihil habuit cõtentionis cũ Tribunatu. Nõ enim plebs incitata nostris reb. inuidit: sed uincula soluta sunt, & seruitia incitata, adiuncto terrore etiam mili-

tari. Neq; nobis cum illa tum peste certamē fuit, sed cū grauißimo Reip. tēpore: cui si non cessissem, non diuturnum beneficij mei fructum patria tulisset. Qui uerò cesserit ita, is, quod suprà positum est, dicere potuit, se expulsum fuisse sine iudicio, ui, lapidibus, ferro, seruitio deniq; concitato. His enim cessit, ne pugnaret cum his, à quibus sæpe petitum fuisse credimus. quamuis posset resistere, ut sæpe refert, & in oratione pro Plancio sic ostēdit: Dixisti non auxilium mihi, sed me auxilio defuisse. Ego uerò fateor mehercule, quòd uiderim mihi auxilium non deesse, iccirco me illi auxilio pepercisse. Cessit inquam, consilijs amicorum commotus: quæ tamen, ut suprà retulimus, non probabat. quamuis Plutarchus ita dicat: Hæc Cicero quum probasset, Mineruæ signū, quod domi suæ diu summa cerimonia custodierat, in Capitolium delatum, cum hac inscriptione, Mineruæ Romæ custodi, suspendit: & quum comites ex amicis accepisset, ex urbe media ferè nocte discessit. Id ipse libro secūdo de Legibus ita refert: Nos illam custodem urbis, omnibus ereptis nostris rebus, ac perditis, uiolari ab impijs passi non sumus: eamq; ex nostra domo, in ipsius patris d omū detulimus. Qua

de re Dion & Iulius Obsequens, etiam plura scri būt. De comitibus autem sic in oratione pro Domo loquitur ipse Cicero: Quid omnes boni? si nulla uis erat, cur me fletes potius ꝓsequuti sunt, quàm aut increpantes retinuerūt, aut irati reliquerunt? Quòd si omnes boni prosecuti sunt, nec de media nocte uidetur discessisse: & certè falsum est, quod Dion ita scribit: Tunc inuitus cū infamia & mala opinione discessit, tanquā, quòd sibi sceleris esset conscius, sua sponte discessisset. EGN. *Nisi cauemus Pieri, hic homo, qui tam multa hinc inde describit, de Quæstore librarius, aut scriba fiet.* PIE. *Solent Quæstores, ut mercatores, ut mensarij, ut cæteri qui negotiantur, ex aduersarijs in codices, & ex illis rursus in alios codices, nomina, quæ sint exigenda, uel expedienda, transferre.* COR. *Verum dicis Pieri: nos idem facimus.* EGN. *Antea fecisses.* COR. *Antea fecimus, et nūc referimus.* EGN. *Verba refers, & de numis nihil refers.* COR. *Hæc uerba nos ipsi numos putamus esse.* EGN. *Apud nos isti numi nō expendūtur.* COR. *Nihil id mea refert, qui lege caui, ut numos omnis generis accipiatis.* EGN. *Ne nos de lege disputemus: tu tantum uide, ne illud, Summum ius sum-*

ma iniuria, dici poßit, si tu nos ista lege cogas uerba pro numis accipere. COR. *Ego uerò uos nòn cogam, sed illud tamen dicam: uerba sic expensa tanti nunc apud nos fieri, ut multo plura debita uerbis huiuscemodi, quàm numis illis, quos nostri maiores ex ære faciebant, soluantur.* PIE. *Verũ dicit Egnati. Nos enim, qui magnam Italiæ partem peragrauimus, id seruari uidimus.* EGN. *Si seruatur, seruabimus & nos, & tuos Corrade numos istos accipiemus: si tamen ipse cauebis, ne semper numos huiuscemodi soluas.* COR. *Variabimus, & nunc illos dabimus, quos Cornelius Nepos in codicẽ retulit: Ciceroni ex patria fugienti sestertia ducẽta, & quadraginta millia, T. Pomponius Atticus donauit.* EGN. *Vtinam tu nùnc Attici similis esses.* COR. *Italus esse malo, ne, quemadmodum Theophrastus, ab anicula hospes appeller. Nec uos præterea Ciceronis, qui tunc fugiebat, similes eße uelletis.* EGN. *Nec nos uellemus fugere: nec, ut Demosthenes, Cicero fugit.* COR. *Ceßit igitur circiter Cal. April. Gabinio & Pisone Consulib. et, ut ad Plutarchi uerba redeamus, per Lucaniam pedibus iter fecit, ut in Siciliam perueniret. Vt autem cognitum est, eum disceßisse, Clodius*

dius de eius exilio tulit, & edictum proposuit, ut omnes eum igni & aqua prohiberent, nec ei quisquam tectum intra quingenta millia passuum ab Italia praeberet. Tunc alij quidem, qui Ciceronem reuerebantur, edictum parui facientes, & omnem comitatem demonstrantes, illum prosequebantur. apud Hipponium uerò Lucaniae ciuitatem, quam nunc Vibonem uocant, Vibius homo Siculus, qui multis in rebus ex Ciceronis amicitia fructum cæperat, & eius in Consulatu praefectus fabrûm fuerat, nec eum hospitio accepit, & ex ipsa regione se milites in eum conscripturum denūciauit: & C. Virginius Siciliae Praetor, qui Cicerone, ut qui maximè, fuerat usus, scripsit, ut Sicilia prorsus abstineret. His ille commotus, Brundusium uenit, & inde Dyrrachium, quum uento secundo nauigaret, uento ex alto per diem restante, regreßus est, & postea rursus eò nauigauit. Quum uerò iam Dyrrachium nauigaßet, & in terram descendere pararet, dicunt, & motum terrae, & quandam contractionem maris eodem tempore factam fuisse. ex quibus uates cōiecerunt, exiliū ipsi non stabile aut diuturnū fore: haec enim signa mutationis esse. Verùm nos ex ora-

tione

tione pro Plancio petamus: Ego Laterensis ex illo incendio legum, senatus, iuris, bonorum omnium cedens, quum mea domus ardore suo deflagrationem urbi atque Italiæ toti minaretur, nisi quieuissem: Siciliam petiui animo, quæ & ipsa erat mihi sicut domus una coniuncta: & obtinebatur à C. Virgilio, quocum me uno uel maximè tum uetusta amicitia, tũ mei fratris collegia, tũ Resp. sociarat. Vide nunc caliginem temporum illorũ, quum ipsa penè insula mihi sese obuiam ferre uellet, Prætor ille eiusdem Tribuni plebis cõcionibus propter eandem Reip. causam sæpe uexatus, nihil amplius dico, nisi me in Siciliã uenire noluit. Quid dicam? C. Virgilio, tali ciui & uiro, beneuolentiã in me, memoriam communium temporum, pietatem, humanitatem, fidem defuisse? nihil uidelicet est eorum: sed quam tempestatem nos uobiscum non tulissemus, metuit, ut eam ipse non posset opibus suis sustinere. Tum cõsilio repentè mutato, iter à Vibone Brundusiũ terra petere contendi. nam maritimos cursus præcludebat hyemis magnitudo. Quum omnia illa municipia, quæ sunt à Vibone Brundusium, in fide mea, iudices, essent: tunc iter tutum, multis minitantibus, magno cum suo

metu

metu præstiterunt. Brundusium ueni, uel potius ad mœnia accessi: urbem unā mihi amicissimam declinaui: quæ se uel potius excindi, quàm è suo complexu ut eriperer, facilè pateretur. In hortos me M. Lenij Flacci contuli: cui quum omnis metus, publicatio bonorum, exilium, mors proponeretur, hæc perpeti, si acciderent, maluit, quàm custodiam mei corporis dimittere. Huius ego, & parentis eius, prudentissimi atq; optimi senis, & utriusq; filiorum manibus in naui tuta ac fideli collocatus, eorumq; preces & uota de meo reditu exaudiens, Dyrrhachium, quod erat in fide mea, petere contendi. Nunc ad hæc ipsa, quæ de Plutarchi, Ciceronisq; scriptis recitata sunt, regrediamur. De lege, quam de exilio Clodius tulit, Cicero sæpe loquitur, & in oratione pro Domo priuilegium uocat, & ostendit nullo modo legem dici posse: in qua tamen ille tulerat, ut ibidem dicitur, ut M. Tullio aqua & ignis interdiceretur: uel, ut Clodius scripserat, interdictum sit, & ne reciperetur. cuius caput Clodius in curiæ poste fixit, & recitauit, ne quis ad senatum referret, ne quis decerneret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret, ne scribendo adesset, ut in oratione post Reditum in senatu

tu legimus. ne, quod libro tertio ad Atticum scriptũ est, referamus, etsi uidetur illud omnino referendũ: Allata est nobis rogatio de pernicie mea, in qua quod correctũ audieramus, erat huiusmodi, ut mihi ultra quadringenta millia liceret esse. PIE. *Ex Plutarcho suprà retulisti, quingenta millia.* COR. *Cicero dixit, ultra quadringenta millia: Plutarchus, intra quingenta millia extra Italiam: sed tria millia, septingenta quinquaginta stadia ab Roma, Dion scripsit: ne, quæ diuersa de lege refert, dicamus. De Vibio, quem Plutarchus ponit, nihil scriptum uidimus: quem uerò C. Virginum Plutarchus appellat, eum Cicero C. Virgilium uocat. Iam de M. Lenio Plutarchus nihil refert: sed Cicero, præter ea quæ suprà retulimus, sic ad Terẽtiam scribit: Nos Brundusii apud M. Lenium Flaccum dies tredecim fuimus, uirum optimum, qui periculum fortunarum & capitis sui pro mea salute neglexit: neque legis improbissimæ pœna deductus est, quo minus hospitij & amicitiæ ius, officiumq; præstaret. Huic utinam aliquando gratiam referre possimus: habebimus quidem semper. Contrà Cicero nihil de terræ marisq; prodigio dixit: fortasse, si uerum fuisset, dicturus:*

quum

quum somnium referre non dubitarit, quod apud eum libro primo de Diuinatione, & apud Valerium Maximum libro primo legimus. PIE. *Nihil neque de domo euersa, neque de bonis publicatis dixisti.* COR. *Nunc ordinem Plutarchi sequimur, qui postea de rebus hisce loquitur: quamuis, ubi de rogatione scripsit, ibi de rebus illis, ut postea Leonardus Arretinus fecit, loqui debuerit. Sed ille, qui ductus studio maledicendi, properaret dicere, quàm parum uiriliter exiliũ Cicero tulerit, & ordinem perturbauit, & quod ad iter reliquũ pertinebat omisit, quod Cicero sic in oratione pro Plãcio scripserat: Dyrrhachiũ quum uenissem, cognoui id quod audieram, refertam esse Græciã sceleratissimorum hominum, ac nefariorum, quorum impium ferrum, ignesq́ pestiferos meus ille Consulatus è manibus extorserat: qui antequam de meo aduentu audire potuissent, quum tum abessent aliquot dierum uiam, in Macedoniam, ad Planciũq́ perrexi. hic uerò simulatq́ me mare trãsisse cognouit, audi atq́ attẽde Laterẽsis, ut scias, quid ego Plancio debeam: confitearéq́ aliquando, quod faciam, me & gratè & piè facere: huic, quæ pro salute mea fecerit, si minus profu-*

uira

tura sint, obesse certè non oportere. nam simulac me Dyrrachium attigisse audiuit, statim ad me, lictoribus dimissis, insignibus abiectis, ueste mutata profectus est. O' acerbam mihi iudices memoriam temporis illius, & loci, quum hic in me incidit. complexus est, cõspersitq́ lachrymis, nec loqui præ mœrore potuit. O' rem cùm auditu crudelẽ, tum uisu nefariam: ò reliquas omnes dies, noctesq́ eas quibus iste à me non recedens, Thessalonicam me, in Quæstoriumq́ perduxit. Hic ego nunc de Prætore Macedoniæ nihil dicã amplius, nisi eum & ciuem optimum semper, & mihi amicũ fuisse: sed eadem timuisse, quæ cæteros: Cn. Plancium fuisse unum, non qui minus timeret, sed, si acciderent ea quæ timerentur, mecum ea subire & perpeti uellet. Qui, quum ad me L. Tubero meus necessarius, qui fratri meo legatus fuisset, decedẽs ex Asia uenisset, easq́ insidias, quas mihi paratas ab exulibus coniuratis audierat, animo amicissimo detulisset: in Asiam me ire propter eius prouinciæ mecum & cum meo fratre necessitudinẽ, parantem non est passus. Vi me inquam Plãcius, & complexu suo retinuit: multosq́ menses à capite meo non discessit, abiecta Quæstoria persona,

comi-

comitiisq́ sumpta. Sic etiam libro tertio ad Atticum scripsit: Itineris causa, ut diuertar, primũ est deuium: deinde ab Antronio, & cæteris, quatridui. Item: Scripserã ad te, quas ob causas in Epeirum non essemus profecti, quòd & Achaia propè esset, plena audacissimorum inimicorum: & exitus difficiles haberet, quũ inde proficisceremur. Accessit, quum Dyrrachij essemus, ut duo nuncij afferentur: unus, classe fratrem Epheso Athenas: alter, pedibus per Macedoniam uenire. Itaq́ illi obuiam misimus Athenas, ut inde Thessalonicam ueniret. Ipsi processimus, & Thessalonicam ad X. Cal. Iun. uenimus. Sed iam Plutarchi uerba uertamus: Quamuis homines ad eũ multi conuenirent, quamuis eum Græcæ urbes officijs certatim prosequerentur: ipse tamen tristis, mœstusq́ uiuebat, in Italiam, ut in amicas infeliciter amantes, sæpe respiciens: & propter calamitatem sic planè deiectus, & abiectus, ut nemo putare posset, eũ bonis artibus eruditum fuisse: etsi frequenter ipse uolebat ab amicis non orator, sed philosophus appellari: quòd se philosophiam, ut opus, elegisse: arte uerò dicendi, ut instrumento ad res necessarias in administrãda Rep. uti dicebat. Sed gloria magna

eſt,opiniones,ut animi ſordes, eluere:et affectiones
uulgi, quæ propter uſum & conſuetudinē Remp.
adminiſtrantibus innaſcūtur,abſtergere:niſi quis
ſe ualde cuſtodiens,ita cum his qui non curāt,con
ſentiat,ut rerum ipſarum,non affectionū,quæ re-
bus inſunt,particeps eße uelit. Videtis, opinor, ut
homo Græcus,omnes occaſiones, ut Ciceroni male
dicere poßit,captet. EGN. Non captaret ille,niſi
Cicero,qui tam miſerabiliter ad Atticū,ad Quin
tum fratrem, & ad Terentiam ſcribat, offerret.
COR. Ille uerò miſerabiliter ſcribebat ad eos,ut
miſerabilis uideretur:quò magis eos ad id procurā
dum, quod cupiebat, excitaret. EGN. Vereor,
ne tu iam nobis, quod omnes homines eſſe factum
ſciunt,id non eſſe factum,uelis perſuadere. COR.
Sciunt,uel potius credunt illi,qui,quod ſemel ſcri-
ptum uiderunt, id factum eſſe putant: nec à quo,
uel quo modo ſcriptum ſit, inquirunt. Nos certè
nunquam neque Plutarcho, neque Dioni crede-
mus,qui de re tam leui tragœdias excitarunt:quo
rum alter,ut tragicum malum deſcripſit: alter o-
blitus ſe hiſtoricū eße,poeta fieri uoluit; & repen-
tè neſcio quem Philiſcum, tanquam deum tragi-
cum,qui Ciceronem conſolaretur,uel potius in hi-
ſtoria

storia contra decorum & ueritatem multa nugaretur, induxit. EGN. *Ipsi credes.* COR. *Ego uerò credā, sed interpretabor, ut dixi: nec ea me uerba quæ sunt in oratione pro Sestio, mouebunt: Unus Remp. bis seruaui, semel gloria, iterum erumna mea. Neque enim hominem in hoc me inficiabor unquam, ut me optimo fratre, charissimis liberis, fidissima coniuge, uestro conspectu, patria, hoc honoris gradu, sine dolore caruisse glorier: quod si fecissem, quod à me beneficium haberetis, quum pro uobis ea quæ mihi essent uilia, reliquissem? Id in oratione pro Domo pluribus uerbis explicauit, inter quæ sunt illa: Accepi Pontifices magnum atque incredibilem dolorem, nō nego, neque istam mihi ascisco sapientiam, quam nonnulli in me requirebant, qui me animo nimis fracto esse, atque afflicto loquebantur.* EGN. *Doluit igitur.* COR. *Absens potius se dolere simulauit, ut suos, quod diximus, magis commoueret: & præsens item se doluisse simulauit, ut uir prudentissimus, & rerum humanarum peritissimus, scenæ, quod aiunt, seruiret: & eos qui audiebant, ea ratione sibi conciliaret: quum præsertim non ut philosophus cum philosophis, sed ut orator*

cum hominibus non perfectis loqueretur. Aliter enim ut philosophus, aliter ut orator loqui solet. Hinc, ut alia mittamus, et quod nunc agi debet agamus, in sua consolatione pugnasse se semper contra fortunam loquitur, eamq; à se esse superatam, quum fortiter inimicorum impetus retudisset: nec tum quidem se ab ea fractum, quum domo pulsus, patria caruit. EGN. *Id ego Lactantium non recordabar retulisse: nũc tibi, si placet, assentiar, & credam, Ciceronem, quũ dolere uideretur, risisse.* COR. *Ut Democritus fortasse risit. quanquam tu me nunc ipse rides: quasi uerò contendam, Ciceronem nihil omnino doluisse. Ego uerò scio, quòd in Tusculanis quæstionibus ipse scripsit: Illud nihil dolere non sine magna mercede contingit, immanitatis in animo, stuporis in corpore.* EGN. *Fateris igitur, eum doluisse.* COR. *Fateor: sed non ita tamen, ut Demosthenem, qui muliebriter exiliũ suum deflebat, imitaretur.* PIE. *Hoc est pilam retorquere.* EGN. *Fortasse follem. nam pilam trigonalem quonã modo uidere potuerit, non uideo.* COR. *Nec tu uides: nec ego pilam, nisi ut claudus, retinuissem. Sed nobis iam neq; pila ludere, neque iocari libet, quum Plutarchum quasi præconem de bo*

de bonis Ciceronis audiamus ita prædicantem: Clodius, quum Ciceronem eiecisset, eius cùm uillas, tum domum incẽdit, & in loco templum Libertatis ædificauit: reliqua uerò bona uenditauit quidẽ, & uoci præconis quotidie subiecit, sed nemo quicquam emere uoluit. Quibus quidem de rebus Cicero sæpe queritur, ut in oratione Post reditũ in senatu: Uno eodemq́ tempore domus mea diripiebatur, ardebat, bona ad uicinum Consulem de palatio, de Tusculano ad item uicinum alterum Consulem deferebãtur. ut in oratione pro Domo: Nihil erat latum de me: nõ adesse eram iussus: non citatus fueram: erã etiam tuo iudicio ciuis incolumis: quum domus in palatio, uilla in Tusculano, altera ad alterum Consulem transferebatur: senatũ Consules uetabant: colũnæ marmoreæ ex ædibus meis inspectante populo Romano, ad socrũ Consulis portabantur: in fundum autem uicini Consulis non modò instrumentum, aut ornamenta uillæ, sed etiam arbores transferebãtur: quum ipsa uilla non prædæ cupiditate (quid enim erat prædæ?) sed odio & crudelitate funditùs euerteretur: domus ardebat in palatio, non fortuitò, sed oblato incẽdio: Consules epulabantur. Hinc etiam cognoscere possumus,

mus, domum Ciceronis ante, quàm rogatio de exilio ferretur, incensam fuisse. Ut uerò domus Libertati consecrata fuerit, in oratione ipsa pro Domo scribitur, ubi sunt etiam uerba, quæ ad bona pertinent: Ciuis est nemo in tanto populo, extra contaminatam illam & cruentam P. Clodij manum, qui rem ullam de meis bonis attigerit: qui non pro suis opibus in illa tempestate defenderit. At qui aliqua se contagione prædæ, societatis, emptionis contaminauerunt, nullius neque priuati neq; publici iudicij pœnam effugere potuerunt. Post ea quæ suprà uertimus, ita Plutarchus addit: Ob id Clodius optimatibus formidolosus factus, & secum populum ad multas iniurias & audaciam prolapsum ducens, nonnulla, quæ Pompeius administrarat in re militari, rescindere conatus est. Propter quæ quum Pompeius male audiret, seipse reprehendebat, quòd eijci Ciceronem permisisset: & mutatus, cœpit cum amicis de Cicerone reuocando deliberare. sed quum Clodius resisteret, senatui nihil neque decernere, neque facere publicè placuit, nisi Cicero restitueretur. Quum uerò iam Lentulus Consul esset, & tanta seditio commota fuisset, ut Tribuni plebis in foro sint uulnerati, & Quintus Ciceronis

frater

frater inter mortuos ut mortuus latuerit: & populus sententiam mutare cœpit, & Tribunorum plebis Annius Milo primus ausus est Clodium de ui postulare. Hæc, quæ sunt implicata, nos explicemus. Sic igitur in oratione pro Domo legimus: Atque ut sciatis, non hominibus istum, sed uirtutibus hostem semper fuisse, me expulso, Catone amandato, in eum ipsum se conuertit, quo autore, quo adiutore, in cōcionibus, ea quæ gerebat omnia, quæq; gesserat, se fecisse, et facere dicebat: Cn. Pompeium quem omnium iudicio longè principem esse ciuitatis uidebat, diutius furori suo uenia daturum non arbitrabatur: qui ex eius custodia per insidias Regis amici filium hostem captiuum surripuisset, & ea iniuria uirum fortissimum lacessisset, sperauit ijsdem se copijs cum illo posse cōfligere, quibuscum ego noluissem bonorum periculo dimicare. & primò quidem adiutoribus Consulibus: postea fregit fœdus Gabinius. Piso tamen in fide mansit. EGN. *Plutarchus amandatum primò Catonem, deinde expulsum Ciceronem scripsit.* COR. *Ille quidem scripsit, & olim me decepit ita, ut putarem, Ciceronem, ut oratio cresceret, ita uerba collocasse. sed in oratione pro Sestio po-*

stea uidi, Catonē post Ciceronis ex urbe discessum cum Pisone Consule Romæ uerba fecisse: ne, quod Dion scribit, & alias coniecturas persequamur. Quod ad hanc rem pertineat, id Dion refert: Cicero non diu fuit exul, sed ab eodem Pōpeio, qui maximè ipsum expulerat, restitutus est. Causa fuit, quòd Clodius Tigranem iuniorem, qui tunc apud L. Flauium in uinculis adhuc erat, pecunia corruptus, eripuit, atque dimisit: ac Pompeium, Gabiniumq́, id ægrè ferentes iniurijs affecit. Nam comites eorum uerberauit, & uulnerauit: ac Consulis fasces fregit, & bona consecrauit. Propter hæc igitur Pompeius iratus, præsertim quòd Clodius ea potestate, quam Tribunis plebis ipse restituerat, contra se abuteretur, Ciceronem uoluit reuocare. Asconius hanc historiam clarius describit: Pompeius post triumphum Mithridaticum Tigranis filium in cathenis deposuerat apud Flauium senatorem: qui postea quum esset Prætor eodem anno, quo Tribunus plebis Clodius, petit ab eo Clodius super cœnam, ut Tigranem adduci iuberet: adductū collocauit in cōuiuium, dein Flauio non reddidit: dimisit, & habuit extra cathenas, nec repetenti Pompeio reddidit: postea in nauem deposuit. Item

Pisone

Pisone & Gabinio Consulibus, pulso Cicerone in exilium, quum III. Id. Sext. Põpeius in senatum uenit, dicitur seruo P. Clodij sica excidisse: eáq; ad Gabinium Consulem delata, dictum est, seruo imperatum à P. Clodio, ut Pompeius occideretur. Pompeius statim domum redijt. ex eo domi tenus obsessus est etiam à liberto Clodij Damione, ut ex actis eius tẽporis cognoui: in quibus XV. Cal. Sept. L. Nouius Tribunus plebis, collega Clodij, quum Damio aduersum Flauium prætorem appellaret Tribunos, & Tribuni de appellatione cognoscerent, ita sententiam dixit: Et hoc apparitore P. Clodij uulneratus sum: & hominib. armatis, præsidijs dispositis à Rep. remotus sum: Cn. Pompeius obsessus est: quum appeller, nõ utar eius exemplo, quem uitupero: & iudiciũ tollam. Hic est ille motus, quem Pomponius Atticus utilem Ciceroni fore sperabat, ut libro tertio ad Atticum legimus, ubi sunt illa uerba: Motum in Rep. non tantum ego uideo, quantum tu aut uides, aut ad me consolãdum affers. Tigrane enim neglecto, sublata sunt omnia. Sed præstat huc uerba Ciceronis ex oratione in Pisonem transferre: Ne tum quidem emersisti lutulẽte Cæsoni, ex miserrimis naturæ tuæ sordibus,

dibus, quum experrecta tandem uirtus clarissimi uiri celeriter & uerũ amicum, & optimè meritum ciuem, & suum pristinũ morem requisiuit: neque est ille uir passus, in ea Rep. quam ipse decorarat, atque auxerat, diutius uestrorum scelerum pestem morari: quum tamen ille, qualiscunq; est, qui est ab uno te improbitate uictus, Gabinius, collegit ipse se uix: sed collegit tamen, & contra suum Clodium primùm simulatè, deinde non libenter, ad extremum tamen pro Cn. Pompeio uerè uehementerq; pugnauit. Quo quidem in spectaculo mira Reip. æquitas erat: uter eorum perißet, tanquã lanista, in eiusmodi pari lucrum fieri putabat: immortalem uerò quæstũ, si uterque cecidisset. Sed ille tamen agebat aliquid: tuebatur autoritatem summi uiri: erat ipse sceleratus, erat gladiator: cũ scelerato tamẽ, & cum pari gladiatore pugnabat. Tu scilicet homo religiosus & sanctus, fœdus, quod meo sanguine in pactione prouinciarum iceras, frãgere noluisti. Cauerat enim sibi ille sororius adulter, ut, si tibi prouinciam, si exercitum, si pecuniã ereptam ex Reip. uisceribus dedisset, omnium suorum scelerum socium te, adiutoremq; præberes. Itaque in illo tumultu fracti fasces, ictus ipse: quotidie

die tela, lapides, fugæ: deprehensus deniq; cum ferro ad senatum is, quem ad Cn. Pompeium interimendum collocatum fuisse constabat. Atque hac quidẽ de re sæpe Cicero meminit, sed nos satis multa retulimus: nunc uideamus, quod Plutarchus de senatu refert, eum constituisse nihil decernere, nisi de Cicerone referretur. Id in oratione in Pisonem Cicero scribit ita: An tum eratis Consules, quum quacunque de re uerbum facere cœperatis, aut referre ad senatum, cunctus ordo reclamabat, ostendebatq; nihil esse uos acturos, nisi prius de me retulissetis: quum uos, quanquam fœdere obstricti tenebamini, tamen cupere uos diceretis, sed lege impediri? Audite uerò, quæ sunt in oratione pro Sestio scripta: Loquebatur liberius senatus: concurrebant equites Romani: Piso ille gener meus, cui fructum pietatis suæ neque ex me, neque à populo Romano ferre licuit, à propinquo suo socerum suum flagitabat: omnia senatus reijciebat, nisi de me primum Consules retulissent. quæ quũ res iam manibus teneretur, & quũ Consules prouinciarum pactione libertatem omnem perdidissent, qui, quum in senatu priuatim, ut de me sententias dicerent, flagitabantur, legem

illi

illi se Clodiam timere dicebant: quum hæc non possent iam diutius sustineri, initur consilium de interitu Cn. Pompeij. Prius igitur senatus statuit, nihil esse decernẽdum, nisi de Cicerone referretur, quàm de interitu Cn. Pompeij consilium iniretur: quamuis aliter in oratione in Pisonem referre uideatur. Iam, quæ sunt in oratione pro Sestio scripta, uidentur ad rei continuationem, quam Plutarchus interrumpit, pertinere: De meo reditu octo Tribuni promulgarũt. ex quo intellectum est, mihi absenti creuisse amicos, in ea præsertim fortuna, in qua nonnulli, etiam quos esse putaueram, non erant: sed eos uoluntatem semper eandem, libertatem non eandem semper habuisse. Nam ex nouem Tribunis, quos tunc habueram, unus me absente defluxit: qui cognomen sibi ex Aeliorum imaginibus arripuit, quo magis nationis eius esse, quàm generis uideretur. hoc igitur anno magistratibus nouis designatis, quum omnes boni omnem spem melioris status in eorum fidem cõuertissent, princeps P. Lentulus autoritate ac sententia sua, Pisone & Gabinio repugnantibus, causam suscepit: Tribunisq́; plebis octo referentibus, præstantissimam de me sententiam dixit. qui quum ad gloriã suam,

suam, atque ad amplißimi beneficij gratiam magis pertinere uideret, causam illam integram ad suum Consulatum reseruari: tamẽ rem talem per alios citius, quàm per se tardius confici malebat. Hoc interim tempore P. Sestius designatus, iter ad C. Cæsarem pro mea salute suscepit. Atque illi quidem octo Tribuni de salute Ciceronis promulgarunt, & ad senatum sæpenumero retulerunt: sed, impediente Clodio, nihil profecerunt, ut in oratione post Reditũ in senatu cognosces. Promulgarunt autem ad IIII. Cal. Nouemb. Pisone & Gabinio Coss. quod libro tertio ad Atticum legimus. Abijt, ut in oratione pro Sestio loquitur, ille annus: ueniunt Calendæ Ian. nos hæc melius scire potestis: equidem audita dico, quæ tum frequentia senatus, quæ expectatio populi, qui concursus legatorum ex Italia cũcta, quæ uirtus, actio, grauitas P. Lentuli Consulis fuerit, quæ etiam collegæ eius moderatio de me: qui quum inimicitias sibi mecum ex Reip. dißensione susceptas esse dixißet, eas se patribus conscriptis dixit, & temporibus, & Reip. permißurum. Tum princeps rogatus sententiam L. Cotta, dixit, id quod dignißimum Rep. fuit: nihil de me actum esse iure, nihil more maiorum, nihil

hil legibus: quare me, qui nulla lege abessem, non restitui lege, sed reuocari senatus autoritate oportere. Hūc nemo erat quin uerissimè sentire diceret: sed post eum rogatus Cn. Pōpeius, approbata, laudataq́; Cottæ sententia, dixit, sese ocij mei causa, ut omni populari concitatione defungerer, censere, ut ad senatus autoritatem, populi quoq; Romani beneficium erga me adiungeretur. Idem libro tertio de Legib. & in oratione pro Domo refert. sed audite, quid in oratione in Pisonem dicat: Me Calēdis Ian. qui dies post obitum occasumq́; nostrum, Reip. primus illuxit, frequentissimus senatus, concursu Italiæ, referente clarissimo atque fortissimo uiro P. Lentulo, cōsentiente populo Romano, atq; una uoce reuocauit: me idem senatus exteris nationibus, me legatis, magistratibusq; nostris autoritate sua cōsularibus literis, non, ut tu nuper dicere ausus es, orbatum patria: sed, ut senatus illo ipso tempore appellauit, ciuem conseruatorem Reip. commendauit. Id senatusconsultum in templo Iouis Opt. Max. factum est: ut in oratione pro Domo, & in oratione de Prouincijs consularibus ostendit: quamuis in oratione pro Plancio, & libro primo de Diuinatione, de somnio loquens,

Marij

Marij monimentum uocet, quòd ædes Iouis Mariana diceretur, ut apud Valerium Maximum uidere licet. Sed res impediebatur, ut sic in oratione pro Sestio describit: Quum omni mora, ludificatione, calumnia senatus autoritas impediretur, uenit tandem consilij de me agendi dies, VIII. Cal. Febr. princeps rogationis, uir mihi amicissimus, Q. Fabricius templum aliquãto ante lucem occupauit. quietus eo die Sestius is, qui est de ui reus, actor hic, defensorq; causæ meæ, nihil progreditur, consilia expectat inimicorum meorum. Quid illi, quorum consilio P. Sestius in iudicium uocatur, quo se pacto gerunt? Quum forum, comitium, curiam multa de nocte armatis hominibus, ac seruis plerisque occupauissent, impetum faciunt in Fabricium, manus afferunt, occidunt nonnullos, uulnerant multos: uenientem in forum uirum optimum, & constantissimum, M. Cispium Tribunum plebis ui depellunt, cædem in foro maximam faciunt, uniuersi que districtis gladijs, & cruentis in omnibus fori partibus fratrem meum, uirum optimum, fortissimum, meiq; amantissimum, oculis quærebant, uoce poscebant: quorum ille telis libenter in tanto luctu, ac deside-

rio mei non repugnandi, sed moriendi causa corpus obtulisset suum, nisi suam uitam ad spem mei reditus reseruasset. Subijt tamen uim illam nefariam consceleratorum latronum: & quum ad fratris salutem à populo Romano rogandam, deprecandamq; uenisset, pulsus à rostris, in comitio iacuit, seq; seruorum & libertorum corporibus obtexit, uitamq; tum suam noctis et fugæ præsidio, non iuris, iudiciorumq; defendit. His etiam temporib. domus Milonis Tribuni plebis, & Cæcilij prætoris à Clodianis oppugnatæ sunt: & P. Sestius Tribunus pl. uulneratus est. Tum Milo Clodium primò de ui postulauit: posteaquàm ab eodem iudicia sublata esse uidit, ne ille omnia ui posset efficere, curauit. Quæ quidem in orationibus post Reditum in senatu, pro Sestio, & pro Milone pluribus uerbis explicantur. PIE. *Iam uideris ad ea uerba, quæ postrema de Plutarcho uertisti, peruenisse.* COR. *Perueni quidem, sed multa quæ referri poterant, omisi, ut quæ Plutarchus addit, ita coniungam: Ad Pompeium multi & ex populo, & ex uicinis ciuitatibus conuenerunt, quibus ille septus in forum quum uenisset, & inde Clodium deiecisset, ciues ad suffragium uocauit. Dicitur autem popu-*

populus nihil unquã tanta concordia iussisse. Videtis iam, quod omnes uident, Plutarchum, qui de nugis sæpe tã multa scripsit, in hisce rebus quæ ad gloriam Ciceronis pertinent, ita parcum fuisse, uix ut eas indicarit. EGN. *Sciebat lusciniæ cantionem non deesse.* COR. *Audiamus igitur eam sic in oratione quæ contra Pisonem dicta est, canẽtem: Ad meam unius salutem senatus auxilium omniũ ciuium, cũcta ex Italia, qui Remp. saluam esse uellent, Consulis uoce & literis implorãdum putauit. Mei capitis seruandi causa Romam uno tempore, quasi signo dato, Italia tota conuenit. De mea salute P. Lentuli præstantissimi uiri atque optimi Consulis, Cn. Pompeij clarissimi atque inuictissimi ciuis, cæterorumq́ principum celeberrimæ & grauissimæ conciones fuerunt: de me senatus ita decreuit, Cn. Pompeio autore, & eius sentẽtiæ principe, ut, si quis impedisset reditũ meum, in hostiũ numero putaretur. ijsq́ uerbis ea de me senatus autoritas declarata est, ut nemini sit triũphus honorificentius, quàm mihi salus, restitutioq́ perscripta: de me quum omnes magistratus promulgassent, præter unũ Prætorem, à quo non fuit postulandum, fratrem inimici mei, prætereá duos*

u de

de lapide emptos Tribunos plebis, legem comitijs centuriatis tulit P. Lètulus Cos. de collegæ Q. Metelli sententia, quem mecum eadem Resp. quæ in Tribunatu eius disiunxerat, in Consulatu, uirtute optimi ac iustissimi uiri, sapientiaq; coiunxit. Quæ lex quemadmodum accepta sit, quid me attinet dicere? ex uobis audio, nemini ciui ullam, quo minus adesset, iustam excusationem esse uisam: nullis comitijs unquam multitudinem hominum tantam, neq; splēdidiorem fuisse. hoc certè uideo, quod indicant tabulæ publicæ, uos rogatores, uos distributores, uos custodes fuisse tabularum: &, quod in honoribus uestrorum propinquorum non facitis, uel ætatis excusatione, uel honoris, id in salute mea, nullo rogante, uos uestra sponte fecistis. PIE. *O` dulcem cantum.* COR. *Addes uarium, quum sæpius eadem, non eodem modo, more suo, canentém deinceps audiueris.* EGN. *Sed intus canentem.* COR. *Quippe quum iam satis foris fleuisset. Sed nos, qui Plutarchi uerba solemus explicare, Ciceronis uerba, quibus etiam superiora melius explanātur, non libenter audiamus?* EGN. *Audiamus.* COR. *Quamuis tu rideas, quasi ego sim resonabilis Echo: quædam tamen,*

quæ

quæ neceßaria uideantur, referam. Senatus (inquit in oratione pro Domo) decreuit, ut omnes qui Remp. saluam eße uellent, ad me unum defendendum uenirent: ostenditq́, nec stare potuisse Remp. si ego non fuissem restitutus: nec futuram eße ullā, si non rediißem. Idem in oratione post Reditum in senatu refert, ubi sunt illa uerba: Quid ego gloriosius meis posteris potui relinquere, quàm, hoc senatum iudicaße, qui ciuis me non defendisset, eum Remp. saluam noluisse? Itaque tantum uestra autoritas, tantum eximia Consulis dignitas ualuit, ut omne is flagitium se committere putaret, si quis non ueniret. Idemq́ Consul, quum illa incredibilis multitudo Romā, & penè Italia ipsa uenisset, uos frequentißimos in Capitoliū conuocauit. Pompeius (ut ait in oratione pro Milone) quum de me decretum Capuæ fecisset, ipse cunctæ Italiæ cupienti, & eius fidem implorāti signum dedit, ut ad me restituendum Romam concurrerent. Hæc erat multitudo, quæ cōuenerat: quo quidem die (ut ad orationem post Reditum in senatu reuertamur) quū quadringenti decē senatores essetis, magistratusq́ omnes adeßent, dißensit unus is, qui sua lege coniuratos etiā ab inferis excitandos putarat: at-

que illo die, quo Remp. meis consilijs conseruatam grauissimis uerbis & plurimis iudicassetis, idem Consul curauit, ut eadem à principibus ciuitatis in concione postero die dicerentur: quum quidem ipse egit ornatissimè causam meã, perfecitq́; astante atque audiente Italia tota, ut nemo cuiusquam conducti aut perditi uocem acerbam, atque inimicam bonis posset audire. Hæ fuerũt conciones principum, quas cùm omnes, tum illam Pompeij pluribus uerbis in oratione post Reditum ad Quirites explicauit. In oratione uerò post Reditum in senatu, pergit ita: Ad hæc non modò adiumenta salutis, sed etiam ornamenta dignitatis meæ reliqua uos ijdem addidistis: decreuistis, ne quis ulla ratione rem impediret: qui id impedisset, grauiter molesteq́; laturos: illum cõtra Remp. salutemq́; bonorum, cõcordiamq́; ciuium facturum: & ut ad uos ea statim referrentur: meq́; etiã si diutius calumniarentur, redire iussistis. quid: ut agerentur gratiæ, qui è municipijs uenissent? quid, ut ad illam diem, res quum redissent, rogarentur, ut pari studio conuenirent? Hoc senatusconsultum non est illud, de quo Lentulus, ut antè diximus, Cal. Ian. retulit: sed illud, de quo Cicero V I. Cal. Iunias, ut opinor,

opinor, ad Atticum libro tertio scripsit ita: Literæ mihi à Quinto fratre cum S. C. quod de me est factum, allatæ sunt. mihi in animo est, legũ lationem expectare. si obtrectabitur, utar autoritate senatus, & potius uita quàm patria carebo. Iam de lege sic in oratione post Reditum in senatu loquitur: Quid denique illo die, quem P. Lentulus mihi, fratriq; meo, liberisq; nostris natalem constituit, non modò ad nostram, uerumetiam ad sempiterni memoriam temporis? quo die nos comitijs centuriatis, quæ maximè maiores iusta dici, haberiq; uoluerunt, accersiuit in patriam: ut eædem centuriæ, quæ me Consulem fecerãt, Consulatum meum comprobarent. quo die qui ciuis fuit, qui fas esse putaret, quacunque aut ætate, aut ualetudine esset, non se de salute mea sententiam ferre? quando tantam frequentiam in campo, tantum splendorem Italiæ totius, ordinumq; omniũ, quando illa dignitate rogatores, diribitores, custodesq; uidistis? Sed epilogum, si placet, ex oratione pro Domo translatum, audite: Proximus est senatui dignitate ordo equester: omnes omnium publicanorum societates de meo Consulatu, ac de meis rebus gestis amplißima atque ornatißima decreta fecerunt.

runt. Scribæ qui nobiscum in rationib. monimentisq́; publicis uersantur, non obscurum de meis in Remp. beneficijs suum iudicium, decretumq́; esse uoluerunt. nullum est in hac urbe collegium, nulli pagani, aut montani (quoniam plebi quoque urbanæ maiores nostri conuenticula, & quasi consilia quædam esse uoluerunt) qui non amplissimè non modò de salute mea, sed etiam dignitate decreuerint. Nam quid ego illa diuina atque immortalia municipiorum, & coloniarum, & totius Italiæ decreta commemorem? quibus tanquam gradib. mihi uideor in cœlum ascendisse, non solum in patriã reuertisse. Ille uerò dies quis fuit, quum te P. Lentule legem de me ferentem populus Romanus ipse uidit, sensitq́; quantus, & quanta dignitate esses? Constat enim, nullis unquã comitijs campũ Martium tanta celebritate, tanto splendore omnis generis hominum, ætatum, ordinum floruisse. omitto ciuitatum, nationum, prouinciarum, regum, orbis denique terrarum de meis in omnes mortales meritis unum iudicium, unumq́; consensum.
EGN. *Epilogus oratione longior.* COR. *Ille breuior, qui sic in oratione post Reditum ad Quirites legitur: En ego tot testimonijs, Quirites, hac autoritate*

ritate senatus, tanta consensione Italiæ, tanto studio bonorum omnium, agente P. Lentulo, consentientibus cæteris magistratibus, deprecante Cn. Pompeio, omnibus hominibus fauẽtibus, Dijs denique immortalibus frugum ubertate, copia, uilitate, reditum meum comprobantibus, mihi, meis, Reip. restitutus, tantum uobis, quantũ facere possum, Quirites, pollicebor. EGN. *Est ille quidem breuior: sed eo sic frequẽter utitur, ut crambe non posita bis, sed sæpius esse uideatur.* COR. *Ita fortasse Plutarcho uidebatur. quẽ, rem tantam uidemus, ut canes in Aegypto solent, leuiter attigisse: & tamen grauiter offendisse, quũ putarit à Pompeio Clodium tunc è foro pulsum fuisse: quum Cicero sic in oratione pro Domo, cum Clodio loquatur: Illa fuit pulchritudo populi Romani, illa forma, quam in campo uidisti tum, quum etiam tibi contra senatus, totius que Italiæ autoritatem & studium, dicendi potestas fuit: ille populus est dominus regum, uictor atque imperator omnium gentium: quem illo clarissimo die scelerate uidisti tum, quum omnes principes ciuitatis, omnes ordinum atque ætatum omnium, suffragium se non de ciuis, sed de ciuitatis salute*

ferre censebant. EGN. *Forum non erat campus.* COR. *Plutarchus igitur malè forum pro campo posuit, quum tamen eadem de re loqueretur. sed de eo mirum non est, qui tam sæpe peccet, & quod sequitur, etiam præposterè narret: Senatus cum populo certans, decreuit, ut ciuitates quæ Ciceronē exulantem recepissent, laudarentur: & domus ac uillæ, quas Clodius euerterat, sumptu publico Ciceroni restituerentur. Nam de domo & uillis, post reditum Ciceronis, ut infrà dicetur, decreuit: quod ad laudandas ciuitates, quæ Ciceronem recepissent, pertinet, antè, quàm lex ferretur. quod in oratione pro Domo sic ipse testatur: Senatus multo antè, quàm est lex lata de me, gratias agendas censuit ciuitatibus ijs quæ M. Tullium, tantúmne? imò etiam ciuē optimè de Rep. meritum, recepissent. Videtur autem id decretum fuisse in eo S.C. quod ante VI. Cal. Ian. factum fuisse, suprà demonstrauimus: quum lex Prid. Non. Sext. per lata sit. quod ita libro quarto ad Atticum scribit: Prid. Non. Sext. Dyrrhachio sum profectus, ipso illo die, quo lex est lata de nobis. Brundusium ueni Non. Sext. ibi mihi Tulliola mea fuit præstò, natali suo ipso die, qui casu idē natalis erat & Brundusinæ*

dusinæ coloniæ, & tuæ uicinæ salutis: quæ res animaduersa à multitudine, summa Brundusinorum gratulatione celebrata est. quod in oratione pro Sestio multis etiam uerbis confirmauit. EGN. *Possumúsne adhuc eum saluum uenisse gaudere?* COR. *Possumus quidem: sed postea tamen, quum domum uenerit, melius gaudebimus, & interea quod Plutarchus apponit uertemus: Cicero decimosexto post exiliũ mense rediit, et ciuitates tãta lætitia sunt affectæ, tãtoq; studio sunt homines obuiã profecti, ut quod postea Cicero dixit, non admodum procul à uero fuisse uideatur. Dixit enim, se humeris Italiæ Romam reportatum fuisse. De tempore Appianus cum Plutarcho sentit: sed Paterculus intra biennium, Eusebius post annũ rediisse testatur. Verùm si circiter Cal. April. Gabinio & Pisone Consulibus, ut suprà diximus, discessit, et lex de reditu Prid. Non. Sext. Lẽtulo & Metello Consulibus lata est, sexdecim menses ipsi numerantur: quanquã Romam Prid. Non. Sext. peruenit, ut libro quarto ad Atticũ refert. ubi sunt illa uerba: A Brũdusinis honestissimè ornatus, iter ita feci, ut undiq; ad me cũ gratulatione legati conuenerint. quòd in oratione in*

Pisonem sic ostendit: Meus aduentus is fuit, ut à Brundusio usque Romam agmen perpetuum totius Italiæ uiderem: neq; enim regio fuit ulla, neque municipium, neque præfectura aut colonia, ex qua non publicè ad me uenerint gratulatum. Quid dicam aduentus meos? quid effusiones hominum ex oppidis? quid concursum ex agris patrum familiàs cum coniugibus ac liberis? quid eos dies, qui, quasi Deorum immortalium, festi ac solẽnes sunt aduentu meo, redituq; celebrati? Unus ille dies mihi quidem immortalitatis instar fuit, quo in patriam redij, quum senatum egreßum uidi, populumq; Romanum uniuersum, quum mihi ipsa Roma propè conuulsa sedibus suis ad complectendum conseruatorem suum procedere uisa est: quæ me ita accepit, ut non modò omnium generum, ætatum, ordinum omnes uiri ac mulieres, omnis fortunæ ac loci, sed etiam mœnia ipsa uiderentur, & tecta urbis, ac templa lætari. EGN. *Iam nos etiam lætari poßumus, quum uideamus uerum fuiße, quod tu nunc ex Plutarcho uertisti, & ipse sic in oratione post Reditum in senatu dixit: Italia cuncta me penè suis humeris reportauit.* COR. *Videte tamen, ne, quum domum nondum uenerit,*

rit, laudes ante uictoriam, quod aiunt, celebretis. quanquam iam nunc ueniet, ut sic ad Atticum scribens, ostendit: Ad urbem ita ueni, ut nemo ullius ordinis homo nomenclatori notus fuerit, qui mihi obuiam non uenerit, præter eos inimicos, quibus idipsum non liceret aut dissimulare, aut negare. Quum uenissem ad portam Capenam, gradus templorũ ab infima plebe cõpleti erãt: à qua plausu maximo quũ esset mihi gratulatio significata, similis & frequentia & plausus me usque ad Capitolium celebrauit. In foro, & in ipso Capitolio miranda multitudo fuit. Et in oratione pro Sestio: Ad urbem accessus incredibili hominum multitudine & gratulatione florebat: iter à porta, in Capitolium ascensus, domum reditus erat eiusmodi, ut summa in lætitia illud dolerem, ciuitatem tam gratam, tam miseram atq; oppressam fuisse. Item in oratione pro Domo: Ille unus dies, quo me populus Romanus à porta in Capitolium, atque inde domum sua celebritate lætitiáque comitatum honestauit, tantæ mihi iucunditati fuit, ut tua mihi conscelerata illa uis non modo non propulsanda, sed etiam emenda fuisse uideatur. Hinc in oratione pro Sestio, ubi rem totam plenius explicat,

plicat, ait: Hunc ego reditum repudiarem, qui ita florens fuit, ut uerear ne quis in studio gloriæ putet iccirco exisse, ut ita redirem? EGN. *Iam tandem nobis licet gratulari.* COR. *Licet etiam, si placet, numos spargere.* EGN. *Cur ipsi numos spargamus?* COR. *Ut gratulationem, lætitiamque maiorem significetis.* EGN. *Sparge tu, qui, Cicerone reuocato, triumphas: & Quæstor es ita, ut spargere numos etiam multos possis.* COR. *Ego uerò uirum talem & tantum commendari, laudari, & planè coli triumpho, & gaudeo: & ob id multos numos iam sparsi.* EGN. *Nullos ipsi uidimus.* COR. *Ut arbitror, audisti. Pierius certè u dit: & tu fortasse uideres, si talenta sparsissem.* EGN. *Ne sum quidem, quod ridere soletis, odoratus.* PIE. *Noli Corrade mirari: si eos proiecisti, uix ut ego, qui tibi Lynceus esse uideor, illos uidere potuerim. Alios enim sic in cœnum quasi demersisti, ut nullo modo uideri possent: aliòs sic in unum locum coniecisti, ut, plurimi quum essent, paucissimi tamen esse uiderentur.* COR. *Hosce qui colligent, separabũt: & illos tum sol ostendet, quum cœnum, quo premuntur, exiccarit.* EGN. *Aegyptij sunt artifices machinarũ.* COR. *Pierius*

rius habet. Is enim superioribus annis, ut ad me scripsit, in Aegypto peregrinatus est. PIE. *Vos igitur Phœnicem pingite. quanquam Aegyptiorum regiones animo lustraui, non ego quidem, ut obscurè, quemadmodũ uos insimulatis, ipse loquerer: sed ut illorum literas, quæ sunt obscurißimæ, quàm planißimè fieri poßet, explicarem.* COR. *Tu quoque iam nunc, ut Cicero, domum rediisti.* PIE. *Ego quidem domum redii: sed de Cicerone uereor, ne formicam, & pennam uespertilionis pingere poßimus: quòd eam domum non potuerit ingredi, quæ prius à Clodio fuißet euersa.* COR. *Ingreßus est eam, in qua tũc uxor habitabat: quæ, nisi fallor, Quinti fratris erat, quicum postea se domo pulsum questus est. quamuis alias etiam domos habuisse uideatur. Postridiè igitur in senatu, qui fuit dies Non. Sept. senatui gratias egit, ut in epistolis ad Atticum refert. in oratione uerò in Pisonem sic idem loquitur: Me consequentib. diebus in ea ipsa domo, qua tu me expuleras, quam expilaras, quam incenderas, Pontifices, Consules, Prætores collocauerunt: mihiq́ue, quod ante me nemini, pecunia publica ædificandam domũ censuerunt. Ea de re sic ad Atticum scribit: Secuta est*

sum-

summa contentio de domo: diximus apud Pontifices prid. Cal. Octob. acta res est accuratè à nobis: & si unquam in dicendo fuimus aliquid, aut etiã si nunquam aliàs fuimus, tum profectò doloris magnitudo uim quandam nobis dicendi dedit. Cal. Octob. nihil est actum: postridie factum est S. C. quod ad te misi. deinde Consules porticum Catuli restituendum locarunt. Illam porticum redemptores statim sunt demoliti, libentißimis omnibus. Nobis superficiem ædium Consules de consilij sententia æstimauerunt HS. uicies, cætera ualde illiberaliter, Tusculanam uillam quingentis millibus, Formianum HS. ducentis quinquaginta millibus: quæ æstimatio non modò uehementer ab optimo quoque, sed etiam à plebe reprehenditur. Hoc S. C. quod factum est post Ciceronis reditum, quòd que Consules ipsi secuti sunt, Plutarchus etiam sequi debuit: non illud, quod ante Ciceronis reditum factum quidem, sed rescissum tamen uidetur. Et sanè Cicero prius, quàm S. C. illud fieret, sic ad Terentiam scripsit: Quod de domo scribis, hoc est de area, ego uerò tum denique mihi uidebor restitutus, si illa nobis fuerit restituta. & ad Atticum: De domo, & Curionis oratione, ut scribis,

bis, ita est: in uniuersa salute, si ea modò nobis restituetur, inerunt omnia, ex quibus nihil malo quàm domum. Unde uidetur senatus eodem tempore de reditu, & de domo S. C. fecisse, præsertim quum statim reuersus sic ad Atticum scripserit: Nos tacemus, & eo magis, quòd de domo nostra nihil adhuc pontifices responderunt: qui si sustulerint religionem, aream præclaram habebimus. superficiem Consules ex S. C. æstimabunt: sin aliter, demolientur, suo nomine locabunt, rem totam æstimabunt. EGN. *Si prius S. C. factum fuerat, tu male Plutarchum reprehendisti: si pòst, nondum Consules ex eo poterant æstimare.* COR. *Quod Cicero dixit, Superficiem Consules ex S. C. æstimabunt, ita possumus interpretari: Superficiem Consules ex S. C. quod sublata religione fiet, æstimabunt. & ita, si nondum factum S. C. fuerat, Plutarchus reprehendi potest: sin factum fuerat, & postea inductum, ne defendi quidem potest. sed si factum fuerat, habebat eam conditionem: ut, si Pontifices religionem sustulissent, Consules æstimarent. & ita uel nondum S. C. factum fuerat: uel si factum fuerat, senatus in eo nondum prorsus decreuerat, ut, quod Plutar-*

chus

chus ait, domus ac uillæ Ciceroni restituerentur. Quòd si decreuisset, opus postea Ciceroni nō fuisset tam multis iudicijs res suas repetere, quàm multa in orationib. pro Domo, & de Responsis ostendit. quæ nos iccirco non referimus, quia duabus oratio nibus, quas antè nominauimus, omnia quæ de domo referri possent, explicantur. PIE. *Hæc Plutarchus etiam uidere potuisset.* COR. *Potuisset ille quidem, si uoluisset omnia diligenter scrutari, & illud etiam quærere, cur ad Lentulum Cicero scripserit ita: Primis temporibus illis multis rebus meus offendebatur animus, quum te agente de reliqua nostra dignitate, aut occulta nonnullorum odia, aut obscura in me studia cernebā. Nam neque de monimentis meis ab ijs adiutus es, à quibus debuisti: neq; de ui nefaria, qua cum fratre eram domo expulsus: neq; herculè in ijs ipsis rebus, quæ quanquam erant mihi propter rei familiaris naufragia necessariæ, tamen à me minimi putabātur, in meis damnis ex autoritate senatus resarciendis eam uoluntatem, quam expectarā, præstiterunt.* EGN. *Tu, qui res hasce scrutaris, quære.* COR. *Si quæram, in epistolis ad Atticum, quod respōdeat, inueniam: Iidem mi T. Pomponi, ijdem inquam*

illi,

illi, quos ne tu quidem ignoras, qui mihi pennas inciderant, nolunt easdem renasci: sed, ut spero, iam renascuntur. Item: In re familiari ualde sumus, ut scis, perturbati. Possumus & illud addere, quod in oratione pro Domo scribitur, primis post reditum diebus in Ciceronis sententiam S. C. factum fuisse, ut Pompeius rei frumentariæ per quinquennium præficeretur: unde Pompeius legatos quindecim quum postularet, Ciceronem principem nominauit, & eum ad omnia alterum se fore dixit. Cicero uerò passus est ita se legari, ut nulla re impediretur, quin si uellet, esset integrum: quòd esse in oculis ciuium de se optimè meritorum, non alienum putaret. Itaq; tunc nō exiuit, neque postea: quum postea rursus ab eodem legatus fuisset, ut in epistolis ad Atticum docet. Hæc Plutarchus quærere debuerat, & illud tacere: Crassus, qui Ciceronis inimicus ante exilium fuerat, ei reuertenti prompto animo processit obuiam, & reconciliatus est: ut, quod dicebat, Publio filio gratificaretur, qui Ciceronem conabatur imitari. EGN. *Cur tacere debuerat?* COR. *Quia nec obuiam prompto animo processit, si modò processit: nec ei tunc est reconciliatus, quū postea Domitio & Appio Consu*

libus sit reconciliatus, ut ad Lentulum Cicero scribens ostendit. Quod si tanto post est reconciliatus, non potuit obuiam prompto animo procedere, ut processisse concedamus. Ascribit etiam Plutarchus, ne singula uerba uertamus, Ciceronem paulo post reditum, quum P. Clodius abesset, in Capitolium ascendisse: & tabulas, in quibus acta Tribunatus illius continebantur, discidisse: &, quum postea Clodius id quereretur, & contrà Cicero contenderet, eum contra leges ad plebem transisse: & nihil quod egisset, ratum esse debere: Catonem id ægrè tulisse, & contradixisse, non quòd ille Clodiũ laudaret, sed quòd uiolentum putaret esse, si senatus decerneret, tot decreta, tot res gestas, in quibus essent illæ quas ipse in Cypro & Byzantij gesserat, esse tollẽdas: & ob id inter eos nescioquid offensionis occultæ natũ fuisse. Eam Dion auget, & στήλας, non δέλτους, quas Cicero deiecit, appellat: sed cæterà consentit. EGN. *Ego non credo, te, qui ferè semper dissentis, nunc tandem consentire.* COR. *Ego quoque cæterà consentio. sed illud non uideo quî possim, aut debeam consentire: Ciceronem, cui nihil unquam, quod uiolentum esset, placuit, tunc ita uiolentum fuisse,*

ut sine senatus autoritate tabulas aut columnas publicas deyceret. Ille uerò non uiolentia, sed legibus utebatur. & illo ipso tempore sic in oratione pro Domo scripsit: Dixi apud Pontifices, istā adoptionem nullo decreto huius collegij probatā, contra omne Pontificiū ius factam, pro nihilo esse habendam: qua sublata, intelligis totum Tribunatū tuum concidisse. Item: Iam intelligis omni genere iuris, quod in sacris, quod in auspicijs, quod in legibus sit, te Tribunum plebis non fuisse. Atque ego hoc totū non sine causa relinquo. Video enim quosdam clarissimos uiros, principes ciuitatis, aliquot locis iudicasse, te cū plebe iure agere potuisse: qui etiā de meipso, quū tua rogatione funere elatā Remp. esse dicerent, tamen id funus, etsi miserum atque acerbum fuisset, iure indictum esse dicebant. quòd de me ciue, ac de Repub. bene merito tulisses, funestum funus te indixisse Reip. quòd saluis auspicijs tulisses, iure egisse dicebant. Quare licebit, ut opinor, nobis eas actiones non infirmare, quibus illi actionibus constitutum Tribunatum tuum comprobauerunt. In his autem uerbis Catonem, & illos significat, quos in epistolis ad Lentulum nutu, significatione'que frequenter appellat.

Quòd si tale quid Cicero fecisset, tunc, ut opinor, ad Atticum scripsisset, ut illud scripsit: Armatis hominibus ante diem III. Non. Nouemb. expulsi sunt fabri de area nostra: disturbata porticus Catuli, quæ ex S. C. Consulum locatione reficiebatur, & ad tectum penè peruenerat. Quinti fratris domus primò fracta coniectu lapidū ex area nostra, deinde inflammata, iussu Clodij, inspectante urbe, coniectis ignibus, magna querela, & gemitu non dicam bonorum, qui nescio an ulli sint, sed planè hominū omnium. Et paulo pòst: Ante diem III. Id. Nouemb. quum sacra uia descenderem, Clodius insecutus est me cum suis: clamor, lapides, fustes, gladij, hæc omnia improuisa. Discessimus in uestibulum M. Tetij Damionis. qui erāt mecum, facilè operas aditu prohibuerūt. ipse occidi potuit: sed ego diæta curari incipio, chirurgiæ tædet. Hinc in oratione pro Milone postea dixit: Nuper quidem, ut scitis, ad Regiam me penè confecit. quod Asconius inuenire non potuit. Illud etiam scripsit ad Atticum: Publium reum, nisi antè occisus erit à Milone, fore puto. Si se inter uiam obtulerit, occisum iri ab ipso Milone uideo. & ad Lentulum: Quòd mihi de nostro statu, de Milonis familia-

miliaritate, de leuitate & imbecillitate Clodij gratularis, minimè miramur, te tuis, ut egregium artificem, præclaris operibus lætari. Atq; hæc quidem penè omnia, & alia fortasse quæ nos non recordamur, acta sunt P. Lentulo & Q. Metello Consulibus. EGN. *Non recordaris, de reducendo rege Ptolemæo tunc actum fuisse?* COR. *Ego uerò recordor, ea de re tunc agi cœptum fuisse: sed scio quoque, quod omnes sciunt, eam ad Ciceronis uitam uel nihil, uel parũ pertinere. Si quid est tamen quod pertinere uideatur, deinceps referetur, præsertim quũ Cn. Marcellino & L. Philippo Consulibus actum de rege potissimùm uideamus. quod in epistolis ad Lentulum, & ad Q. fratrem sæpe dicitur: ne, quæ Strabo, Plutarchus, Dion & alij dicũt, referamus.* EGN. *Eam rem negas ad Ciceronis uitam multum pertinere, quæ uel in primis eum uirum bonum, certè gratum fuisse demõstret? Nam sic in ea re P. Lentuli causa laborauit, ut quum Lentulus, nisi perfecta re de illo, non conquiesset, ipse, quia idem in eius causa non efficiebat, uitam sibi esse acerbam putaret.* COR. *Ille quidem, quum Pompeium sua sententia rei frumentariæ præfecisset, operam dedit, ut*

P. Lentulus Ptolemæum regem, qui pulsus fuerat, in regnum reduceret: & C. Catoni Tribuno plebis, qui legẽ de imperio Lentuli abrogando promulgarat, restitit: & omnibus in rebus erga Lentulum gratus fuit. Sed non puto mihi faciendum, ut omnes erga quos gratus fuit, & res omneis in quibus gratus fuit, exquiram. Satis est dicere, Ciceronem erga omnes, à quibus accepisset beneficia, gratissimum fuisse: quod cùm alia scripta, tum orationes ostendunt. Sed de Cicerone potius ipso loquamur, qui prid. Non. April. ut ad Quintum fratrem scripsit, Tulliã Crassipedi despondit: quum Pisoni priori genero, fructum pietatis suæ neq; ex Cicerone, neque à populo Romano ferre licuisset, ut in Bruto nos ostendimus. Hinc ad Lentulum scripsit: Quòd mihi de filia & Crassipede gratularis, agnosco humanitatem tuam, speroq; & opto nobis hanc coniunctionem uoluptati fore. Illud etiam scripsit: Marcellino & Philippo Consulibus Non. April. mihi est senatus assensus, ut de agro Campano, frequenti senatu Idibus Maijs referretur. Non potui magis in arcem illius causæ inuadere, aut magis obliuisci temporum meorũ, & meminisse actionũ. Quid multa? Cicero tũc, ut antè,

Remp.

Remp. liberè defendebat. ſed, quum Pompeium, Cæſarem, & Craßum offenderet: nec optimates, ut in epiſtolis ad Lentulum uidere licet, gratos eße uideret, ſententiam mutauit. Hinc ad Atticum ſcripſit ita: Si quibus ſententijs dixi, quod & ipſi probarent, lætati ſunt tamen, me contra Pompeij uolũtatem dixiſſe. ſed quoniam, qui nihil poſſunt, ij me uolunt amare: demus operam, ut ab ijs qui poßunt, diligamur. Dices, uellem iampridem. ſcio te uoluiſſe, & me aſinum germanum ſuiße. Iam tempus eſt, me ipſum à me amari, quando ab illis nullo modo poßum. His etiam temporibus Cicero Lucretij poemata uidetur emendaße, quod in epiſtolis ad Quintum fratrem ipſe ſignificat, & Euſebius affirmat. Dicerem, quos etiam defendißet, niſi de libris & orationibus alibi dicere conſtituißem: præſertim quum uerear, ne Plutarchum, quem ducem delegi, uidear omnino reliquiße. EGN. *Id ſæpe facis.* COR. *Ipſe quoque ſummos duces deſeruit.* EGNAT. *Quos duces?* COR. *Cn. Pompeium, M. Craſſum, L. Domitium, App. Claudium, Cn. Domitium, M. Meßalam: qui deinceps Conſules fuerunt. quod tẽpus ita Plutarchus tacuit, ut interea Cicero dor*

misse uideatur. EGN. *Nihil fortasse fuit dignũ, quod referret.* COR. *Ipse tunc, quum libri qui nunc desiderantur, extarent, melius quàm nos scire potuit: quanquam referre saltem potuit, quonam modo L. Pisonem & A. Gabinium sit insectatus, & quos etiam libros scripserit.* EGN. *Sed hæc ad orationes & libros pertinent: quæ ne tu quidẽ referenda putas.* COR. *Quòd in aliud tempus, aut locum reseruem. sed ille nihil quum reseruaret, eò statim transiuit: Milo Clodium posthæc interfecit. Quam quidem rem nos, ne tam multa, quæ Plutarchus scribit, uertamus, nostris, uel aliorum uerbis explicabimus: &, si quid erit quod pugnare uideatur, conferemus. Milo igitur ad* III. *Cal. Feb. Lanuuium, ex quo erat municipio, & ibi tum Dictator, profectus est ad Flaminem prodendum postera die. occurrit ei circa horam nonam Clodius paulo ultra Bouillas, rediens ab Aricia, (prope eum locum, in quo Bonæ deæ sacellũ est) & interfectus est: ut Cicero, Liuius, Asconius, Paterculus, Dion, Appianus, & alij referunt. Sed quum Milo Romã rediysset, & nihilo secius Consulatum peteret, senatus ueritus, ne tumultus aliquid excitaretur, decreuit, ut Interrex, & Tribuni*

buni plebis, & Cn. Pompeius, qui proconsul ad urbem erat, uiderent, ne quid detrimẽti Resp. caperet. Deinde facto in M. Bibuli sentẽtiã S.C. Pompeius ab Interrege Ser. Sulpitio v. Cal. Mart. mẽse intercalario Consul creatus est. Pompeius igitur Consul tertiũ de P. Clodij cæde nouã quæstionem constituit, eiq́ L. Domitium præesse maximè uoluit: sed exercitũ in foro, & in omnibus templis, quæ circum forum sunt, collocauit. PIE. *Ea res ita Ciceronem terruit, ut nihil eorum quæ pro Milone meditatus fuerat, dicere potuerit.* COR. *Ita Plutarchus & Dion credunt.* PIE. *Tu uerò quid credis?* COR. *Quod uerum est, & ita scribit Asconius: Cicero quum inciperet dicere, exceptus est acclamatione Clodianorum: qui se continere ne metu quidem circunstantium militum potuerunt. Itaque non ea qua solitus erat, constantia dixit. manet autem illa quoque excepta eius oratio: scripsit uerò hãc quam legimus, ita perfectè, ut iurè prima haberi posit. Ex his enim uerbis intelligimus, eum non armis Pompeij territum tacuisse, sed acclamatione Clodianorũ paulùm commotum, minus constanter, quàm solebat, dixisse: & orationem certè, quam dixit, exceptam fuisse:*

tantum abest, ut isti uerum scribant, eum nihil eorũ quæ meditatus fuerat, dicere potuisse. Quin ipse mihi Cicero uidetur in oratione sic uerè scripsisse: Illa arma, centuriones, cohortes, non periculum nobis, sed præsidium denunciant: neque solũ ut quieto, sed etiam ut magno animo simus, hortantur: neque auxilium modò defensioni meæ, uerumetiam silentium pollicentur. Nam postea sic ad Appium scripsit: Qua Pompeius facilitate, qua humanitate tulit contentionem meam pro Milone, aduersantem interdum actionibus suis? quo studio prouidit, ne qua me illius inuidia temporis attingeret, quum me consilio, quum autoritate, quum armis denique texit suis? Hinc Cornelius Balbus ad ipsum postea scripsit hoc modo: Hac re mihi placet, si tibi uidetur, te ad eum scribere, & ab eo præsidium petere, ut petisti à Pompeio, me quidem approbante, temporibus Milonianis. Quòd si præsidium causa Ciceronis, ut ostendimus potissimum paratum fuerat, ridiculum uidetur, quod Plutarchus affirmat: Milonem ueritum, ne Cicero re insolita perturbatus, minus acriter oraret, ei persuasisse, ut lectica in forũ delatus, quiesceret, donec iudices conuenissent. EGN. *At Suetonius,*

tonius, & alij, illa arma Miloni opposita fuisse testantur. COR. *Quia sic omnes crediderunt, & Cicero simulauit, ut Pompeium suspicione liberaret. Lucanus certè locutus est ita, ut utrouis modo possis interpretari:*

Pompeiana reum clauserunt signa Milonem.

Sed hoc ut cõcedamus, uel certè mittamus, licet: illud quod Plutarchus de lectica scribit, rideamus. Nam præterquam quòd fabulam refert, parum prudenter scriptum uidetur. Si quis enim iam constitutus in foro, uideat armatos, multo facilius perturbari potest, quàm si per armatos progressus, eò, quasi assuefactus, deducatur. Sed Plutarchus id finxit, ut ita posset exclamare: Cicero nõ in armis modò, sed in dicendo etiã timidus erat. EGN. *Recte Plutarchus exclamat. Omnes enim fatentur, Ciceronẽ timidũ fuisse.* COR. *Fuerit'ne Cicero timidus in armis, posterius uidero. quòd uerò timidè semper ad dicendũ accederet, ita Plutarchus ostẽdit: Uix se poterat cõtinere, quin titubaret, & tremeret, quãuis oratio iã summũ incremẽtũ et statũ multis ex causis esset cõsecuta. Quũ Liciniũ Murænã, quẽ Cato tũc accusabat, defenderet, et Hortensiũ, qui feliciter perorauerat, superare contenderet,*

deret, nullã partem noctis quieuit, ut ab attentissimis cogitationibus & uigilijs uexatus, ne inferior illi uideretur. EGN. *Hoc ipsum ne Cicero quidem negauit.* COR. *Imò uerò sic in oratione pro Deiotaro dixit: Quum in omnibus causis grauioribus C. Cæsar initio dicendi cõmoueri soleam uehementius, quàm uidetur uel usus, uel ætas mea postulare: tum in hac causa me multa peturbant. Neque potest aliquis hoc ipsum reprehendere, quum L. Crassus in libris Oratorijs, timidè ad dicendũ esse accedendum præcipiat, & ita dicat: Equidem & in uobis animaduertere soleo, & in me ipso sæpissimè experior, ut exalbescam in principijs dicendi, & tota mente atque omnibus artubus contremiscam. multo minus illud, quod de cogitationibus & uigilijs refert: quum studium gloriæ commendari debeat: et ipse Cicero Ser. Galbam, qui fecit idem, quum Lælio successurus esset, imitatus esse uideatur.* EGN. *Nec Plutarchus hæc ipsa reprehendit.* COR. *Nec laudat, qui, quod dicit, ut reprehendat, dicit: & hominem sic timidum describit, ut, si quid addat, eò referat: uel id faciat, ut emendet, & aculeo dimisso, si possit, discedat.* EGN. *Si Ciceronẽ uoluisset hoc loco reprehendere, dixisset,*

quod

quod olim multi dixerunt: cædem Clodij manu Milonis, consilio uerò maioris alicuius factā fuisse. COR. *Audißet etiam, quod Cicero M. Antonio respondit: P. Clodium meo consilio interfectum esse dixisti. quid nam homines putarēt, si tum occisus eßet, quum tu illum in foro, spectante populo Romano, gladio stricto insecutus es? negotiumq; transegisses, nisi ille se sub scalas tabernæ librariæ cōiecißet, hisq; oppilatis impetū tuū compreßißet? sed quid? ego fauiße me tibi fateor, suasisse ne tu quidē dicis. At Miloni ne fauere quidem potui: prius enim rem transegit, quàm quispiam tum suspicaretur eum facturum esse. At ego suasi. scilicet. is animus erat Milonis, ut prodesse Reip. sine suasore non posset. At lætatus sum. quid ergo? in tanta lætitia cunctæ ciuitatis, me unū tristem esse oportebat? quanquam de morte P. Clodij fuit quæstio non satis prudenter illa quidem constituta. Quid enim attinebat noua lege queri de eo qui hominem occidißet, quum esset legibus quæstio constituta? quæsitum est tamen. quid ergo? quum res agebatur, nemo in me dixit: & tot annis pòst tu es inuentus, qui diceres. Sciebat & homo Græcus, Græcos homines Deorū honores his uiris tribuisse,*

qui

qui tyrannos necaßent: tantum aberat, ut ipse Ciceronem poßet reprehendere, quamuis ille Clodiũ prorsus tyrannũ necandum curasset. EGN. *Cur igitur Milo, qui certè necauit, est condemnatus?* COR. *Quia nec iudices erant Græci, nec ipse reorum more iudicum misericordiam uoluit implorare, & Pompeio suspectus erat. Unde Paterculus ita scripsit: Milonem reum non magis inuidia facti, quàm Pompeij damnauit uoluntas: quem quidem M. Cato palàm lata absoluit sententia: quam si maturius tulisset, non defuissent qui sequerentur exemplum, probarentq́ eum ciuem occisum, quo nemo perniciosior Reip. neque bonis inimicior uixerat. Post hoc iudicium Cicero multos, ut Asconius ostendit, in iudicio defendit, & aliquos etiã accusandos curauit, & in his T. Munaciũ Plancum Bursam: qui quum damnatus fuißet, Cicero ualde lætatus est, ut ad Marium scripsit. Tunc in P. Craßi, qui bello Parthico perierat, locum factus est Augur, ut in Bruto retulimus. quod in Philippicis ita refert: Me Augurem à toto collegio expetitum, Cn. Pompeius & Q. Hortensius nominauerunt. neque enim licebat à pluribus nominari. Deinde, quod Plutarchus ait, Ciciliam prouinciã*

& exercitum, qui duodecim millibus peditum, et duobus millibus equitum, & sexcentis constaret, sortitus, nauigauit: cui mandatum est, ut Ariobarzani regi Cappadociam beneuolam & obedientem redderet. Hæc ille sine bello sic constituit & composuit, ut à nemine posset reprehendi. Quum uerò Cilices propter Parthicum casum, quo uicti Romani fuerant, & tumultum, qui tunc erat in Syria, concitati fuißent, eos imperando mansuetè placauit. Et dona quidem nec ea quæ Reges darent accepit, & cœnis homines prouinciæ liberauit: sed ipse quotidie gratos homines conuiuio non opiparè, sed liberaliter accipiebat. Domus ianitorem non habebat: nec ipse cubans ab ullo fuit unquam uisus: sed manè stans, uel ambulans ante cubiculum, dextra, qui salutatum ueniebant, excipiebat. Dicitur autem neque uirgis quenquam cecidisse, neque uestem cuiquam discidiße, neque conuicium propter iram fecisse, neque multã cum contumelijs irrogasse. Quum uerò multa de publico furtim surrepta reperißet, & urbes locupletauit, & eos qui nihil soluerent, & illo plus acciperent, sine infamia conseruauit. Attigit & bellum, & latrones in Amano cõmorantes sustulit: propter

quod

quod imperator à militibus est appellatus. EGN. *Si quid antè Plutarchus, ut sæpe questus es, detraxit, id hoc elogio quasi plena manu reddidit: ita ut amplius queri nō poßis, eum, quū de Ciceronis laude scriberet, parcum fuiße.* COR. *Gratias agit, & rem quæ fuerit omnium iudicio & testimonio probata, refert: & tamen eā parcius multo, quàm fuit æquum, describit. Nam res à Cicerone tunc in Cilicia gestas, quæ uel longo commentario fuerant explicandæ, paucis uersibus ipse complectitur: nec homo Græcus potuit eum non laudare, & hoc loco ei quasi gratias agere, qui de Græcis eo tempore meritus est ita, ut illi (quod in epistolis ad Atticū scribitur) exultarent. Tacere uerò prorsus, uel etiā uituperare quî potuißet ea, quæ sciebat omnium penè testimonio fuisse cōprobata? Sed agite, si placet, quæ Plutarchus hoc loco refert, cōsideremus: ut uera, quæ nos dicimus, eße cognoscamus. Prouincias igitur Cicero quum semper antea neglexisset, post exilium expetiuit, ut ad M. Catonem sic scribens ostendit: Post iniuriam acceptā, quam tu Reip. calamitatem semper appellas, meam non modò non calamitatem, sed etiam gloriam, studui quàm ornatißima senatus populi Romani de me*

iudicia

iudicia intercedere. Itaq; & augur postea fieri uolui, quod antea neglexerã: & eum honorem qui à senatu tribui rebus bellicis solet, neglectum à me olim, nunc mihi expetendum puto. quamuis ad Appium, cui succedebat, paulo aliter scripserit, ut eum prouinciæ cupidum minus offenderet. Ser. Sulpicio et M. Marcello Consulibus, circiter Cal. Maias, ex urbe paludatus exiuit, & in prouinciam Laodiceã prid. Cal. Sext. peruenit: ut libro quinto ad Atticum uidere possumus, ubi non iter modò totum, sed res omnes etiam, quas gessit, describit. Atque ut reliqua mittamus, in prouinciam quum iam peruenisset, ita scripsit: Leuãtur miseræ ciuitates, quòd nullus sit sumptus in nos, neque in legatos, neq; in Quæstorem, neq; in quenquam. Scito non modò nos fœnum, aut quod lege Iulia dari solet, non accipere, sed ne ligna quidem: nec, præter quatuor lectos, & tectum, quenquam accipere quicquã: multis locis ne tectum quidem, & in tabernaculo manere plerunque. De exercitu uerò sic ait: Quùm exercitum noster amicus habeat tantum, me nomen habere duarum legionum? Idẽ sæpe queritur: sed auxit ipse postea. unde sic ad Catonẽ scripsit: Ego in castra ad v i i. Cal.

Sept. ueni, quum interea superioribus diebus ex S. C. & euocatorum firmam manum, & equitatum sanè idoneum, & populorum liberorum, Regumq́ & sociorum auxilia uoluntaria comparauissem. Item, quod ad Ariobarzanē pertinet, sic addit: Quum ad Cybistra propter rationem belli quinq́ dies essem commoratus, regem Ariobarzanem, cuius salutem à senatu, te autore, commendatam habebam, præsentibus insidijs nec opinantem liberaui: neq́ solum ei saluti fui, sed etiam curaui, ut cum autoritate regnaret. Sed eam Cicero historiam, scribens ad senatum, multis uerbis explicauit. Casum Parthicum, quo Romani sunt à Parthis uicti, Liuius libro centesimo sexto, Plutarchus in Crasso, Dion & alij descripserunt. In Syria uerò tumultus erat, quia Pacorus, Orodis regis Parthorum filius, Euphratem cum permagno equitatu Parthico trāsisse dicebatur. Hinc Cicero ad senatum scripsit: His rebus allatis, & si intelligebam socios infirmè animatos esse, & nouarum rerum expectatione suspensos: sperabam tamen eos, ad quos iam accesseram, quiq́ nostrā consuetudinem, integritatemq́ perspexerant, amiciores populo Romano esse factos: Ciliciam autem firmiorem

miorem fore, si æquitatis nostræ particeps facta esset. Nam mihi (ut ad Catonem scripsit) ut in huiusmodi re, tantoq; bello maximæ curæ est, ut quæ copijs & opibus tenere uix possumus, ea mansuetudine & continentia nostra, sociorum fidelitate teneamus. PIE. *Hæc omnia quæ refers, pulchrè Plutarchi uerbis respondent.* COR. *Illud etiam, quod ad Atticum scribit, respondet: Με ἀδωροδόκητον præbui. illud item, quòd non modò cœnas, ut Plutarchus ait, sed honores etiam, præterquàm uerborum, statuas, fana, & τέθριππα prohibuit: ac numum nullum erogari nec priuatim nec publicè passus est, usque adeò, ut ne prætorium quidem uectigal acceperit. Quòd uerò conuiuio gratos homines acciperet, illud ostendit, quod ad Atticum scribit: Publicanis res est gratissima, si illa iam habent pleno modio, uerborum honorem, inuitationem crebram. His illa coniungamus: Aditus ad me minimè prouinciales: nihil per cubicularium: ante lucem inambulabam domi, ut olim candidatus: grata hæc, & magna, mihiq; nondũ laboriosa ex illa uetere militia. Et sanè Ciceronem facilẽ fuisse, Cæsar olim testatus est, quum dixit, quod libro decimoquarto ad Atti-*

cum refertur: Ego dubitem, quin summo in odio sim, quũ M. Cicero sedeat, nec suo commodo me conuenire poßit? atqui, si quisquam est facilis, hic est. Iam, quod apud Plutarchum sequitur, sic ex libro quinto & sexto ad Atticum conferamus: Quacunque iter feci, nulla ui, nullo iudicio, nulla contumelia, autoritate & cohortatione perfeci, ut & Græci, & ciues Romani, qui frumentum compreßerant, magnum numerum populis pollicerentur. Itẽ: Dißimilitudo meæ rationis offendit Appiũ. quid enim potest eße tam dißimile, quàm illo imperante exhaustam eße sumptibus & iacturis prouinciam, nobis eam obtinentibus: numum nullum eſſe erogatũ nec priuatim, nec publicè? Quid dicam de illius præfectis? comitibus? legatis? etiam de rapinis? de libidinibus? de contumelijs? Nunc autem domus mehercule nulla tanto consilio, aut tanta disciplina gubernatur, aut tam modesta est, quàm nostra tota prouincia. Et, quod Plutarchus addit, illud cõprehendit: Mira erant in ciuitatib. ipsorum furta Græcorum, quæ magistratus sui fecerant. quæsiui ipse de ijs, qui annis decem proximis magistratum geßerant: apertè fatebantur. Itaque sine ulla ignominia, suis humeris pecunias populis

pulis

pulis retulerunt. Populi autem nullo gemitu publicanis, quibus hoc ipso lustro nihil soluerāt, etiam superioris lustri reddiderunt. Hinc ad Cælium scripsit: Mihi erat in animo, quoniam iurisdictionem confeceram, ciuitates locupletaram, publicanis etiam superioris lustri reliqua sine sociorū ulla querela conseruaram, priuatis, summis, infimis fuerā iucundus, proficisci. PIE. *Iam Corrade tecum sentio, Plutarchum, quum res hasce debuisset latius explicare, parcum fuisse.* COR. *In referendo bello, quod in Cilicia Cicero gessit, auarus etiam, sic dicam, fuit: quòd fortasse uereretur, ne si quē paulo antè timidum uocarat, hic uirum fortem describeret, secum pugnare uideretur. Neque enim bellū illud potuisset referre, nisi Ciceronem, qui gessit illud, & uicit, uirum fortem describeret.* EGN. *Quasi uerò nō potuerit Homerus pugnam ranarū & murium referre, nisi Physignathum commendaret.* COR. *Imò uerò poetæ ueteres bellum Giganteum canere non poterant, quin Iouem uictorem celebrarent.* EGN. *Sanè uerò tui Gigantes Amanum & alios fortasse montes occuparant.* COR. *Sed pater extructos disiecit fulmine montes. Nam sic ad Cælium scripsit: Interea cum meis*

copijs omnibus uexaui Amanienses hostes sempiternos. multi occisi, capti: reliqui dißipati. castella munita, improuiso aduentu capta, & incensa. Ita uictoria iusta Imperator appellatus apud Issum: quo in loco sæpe, ut ex te audiui, Clitarchus tibi narrauit, Darium ab Alexandro esse superatū. Abduxi exercitum ad infestißimam Ciliciæ partem. ibi quintum & uigesimum iam diem aggeribus, uineis, turribus oppugnabam oppidum munitißimum Pindenißum, tantis operibus, tantòque negotio, ut mihi ad summam gloriam nihil desit, nisi nomen oppidi. Quod si, ut spero, cæpero, tum uerò literas publicè mittam. Cæpit uerò Saturnalibus manè: ut pluribus uerbis, ad Catonem & ad Atticum scribens, explicauit. Hæc Romā quum scripsißet, ei M. Cato, qui supplicationem non decreuit, integritatis, iustitiæ, clementiæ, fidei: sed senatus, qui supplicationem decreuit, etiam fortitudinis testimoniū dedit. His porrò testimonijs, quæ M. Cato, uir planè diuinus, & senatus, qui solet orbis terrarum sanctißimum grauißimumq; consilium uocari, dedit, credendum putamus: non his quæ dicunt homines Græci, qui testimoniorum religionem & fidem nunquam coluerunt. EGN.

De

De Pisandro nobis imprudentibus Achillem fecit. COR. Nos Dij non sumus, qui sic homines mutare possimus: nec oratores hoc loco uolumus esse: nec, quod præter alia Consulatus, et hoc ipsum bellum demonstrant, probare, Ciceronem uirum fortissimum fuisse: præsertim quum speremus, fore ut alibi de Ciceronis fortitudine plura dicamus. Nunc antè, quàm Plutarchi uerba repetamus, omnes qui Ciceronem secuti sunt, & à nobis inueniri potuerunt, numerentur. Q. Tullius Cicero frater, C. Pontinus, M. Annius, L. Tullius legati: L. Mescinius Quæstor, cui postea C. Cælius successit: Q. Fufidius Tribunus mil. Antonius præfectus euocatorũ: Q. Lepta præfectus fabrûm: M. Tullius scriba: Pausanias accensus: M. Marcilius apparitor. Sed iam Plutarchus appellat. Quum Cælius, inquit, orator eum rogasset, ut ex Cilicia Romam pantheras ad quoddam spectaculum sibi mitteret: ille rebus gestis glorians, rescripsit, pantheras in Cilicia non esse, sed in Cariam fugisse, dolentes, se solas bello, quum reliqua omnia essent in pace, uexari. Ille uerò, Græcule, rebus gestis non est gloriatus, sed cum Cælio familiari, familiariter iocatus: nec pantheras fugisse, sed decedere

constituisse rescripsit. Verba Ciceronis audite: De pantheris, per eos qui uenari solent, agitur mandato meo diligẽter: sed mira paucitas est: & eas, quæ sunt, ualde aiunt queri, quòd nihil cuiquam insidiarum in mea prouincia, nisi sibi, fiat. Itaque constituisse dicuntur, in Cariam ex nostra prouincia decedere. Quæ quidem uerba sic ad Atticum scribens, interpretari uidetur: Ad Cælium rescripsi, alienum esse existimatione mea, Cibyratas imperio meo publicè uenari. EGN. *In alijs epistolis, quæ desiderantur, aliter fortasse rescripsit.* COR. *In re, de qua nihil certi possimus afferre, non contendam: quamuis omnes epistolæ, quas Cælius Aedilis designatus, & Cicero Proconsul, de rebus huiuscemodi scripserunt, extare uideãtur: in quibus etiam de Tulliæ & Dolabellæ matrimonio scribitur, de quo nos infrà pauca dicemus. Sed à Plutarcho ne discedamus: Nauigans ex prouincia, Rhodum quidem accessit, sed Athenis ueterum consuetudinũ desiderio libenter est commoratus. Cum uiris autem primas in eruditione tenentibus congressus, amicosque & familiares, qui tunc erant, complexus, & admirabiliter à Græcia ipse acceptus, ad urbem, rebus iam uelut ex inflãmatione*

quadam

quadam ad ciuile bellum erumpentibus, est reuersus. Ipse Cicero sic in Bruto scribit: Quum è Cilicia decedens, Rhodũ uenissem, & eò mihi de Q. Hortensii morte esset allatum, opinione omnium maiorem animo cæpi dolorem. Quæ quidem uerba nos quum superioribus annis interpretaremur, ostendimus, ad III. Cal. Sext. de prouincia Ciceronem decessisse, & Rhodum uenisse, ut Cicerones Rhodum uiderent. Quoquo uerò modo fecerit iter Epheso, certè Cal. Octob. conscendit, & prid. Id. Octob. Athenas peruenit: ut libro sexto ad Atticum testatur. Athenis apud Aristonem, uel potius Aristũ diuersatus est, ut in Tusculanis quæstionibus ostendit. Inde profectus, iter, quod ad Tironem scripsit, confecit: & Brundusium VII. Cal. Decemb. uenit, ubi Terentia illi obuiã in foro fuit. Inde quum in Trebulanum, in Arcanum, in Formianum, Tarracinam, & in Albanum, L. Paulo, C. Marcello adhuc Consulibus accessisset: ad urbem tãdem prid. Non. Ian. L. Lentulo, C. Marcello Consulibus peruenit: ut libro septimo ad Atticum multis uerbis ostendit, & sic ad Tironẽ scripsit: Ego ad urbem accessi prid. Non. Ian. obuiã mihi sic est proditum, ut nihil fieri potuerit hono-

ratius: sed incidi in ipsam flammam ciuilis discordiæ, uel potius belli. EGN. Recte uideris hæc ipsa cõtulisse. COR. Ita fortasse putas: quia nihil fuit, in quo Plutarchus tuus reprehendi ualde potuerit. sed nescio, an in his quæ sequuntur, idem dices: In senatu, quũ decernerent ei triumphum, dixit: iucundius sibi fore, si Cæsarem triumphantem sequeretur. Priuatim uerò consilia dedit, ad Cæsarem quum multa scriberet, & ipsum Pompeium sæpe rogaret, ac utrunque placare & reconciliare conaretur. Ut autem hæc sanari non potuerunt, & Cæsare ueniente Pompeius non expectauit, sed cum multis & bonis uiris urbem reliquit: ab ea fuga Cicero abhorruit, & cum Cæsare uisus est sentire. Et sanè suam sententiam ostendit, quum in utranque partem multa contulerit, & disputarit. In epistolis enim scribit, se nescire, cum utro sit futurus: quum Pompeius quidem gloriosam & bonam causam ad bellũ habeat: sed Cæsar rebus melius utatur, & amicis seipsum magis etiam conseruet. Itaque se, quem fugiat, habere: sed, ad quem fugiat, non habere. Quum uerò Trebatius, quidam ex amicis Cæsaris, epistolam scripsisset, Cæsaris esse sententiam, oportere ipsum potissimum secum facere,

cere, & spei participem esse: si uerò recusaret, in Græciam proficisci, & ibi sedentem, & ab utrisq; remotum quiescere: Cicero miratus, ipsum Cæsarem non scripsisse, iracūdè respondit, se nihil indignum rebus hisce, quas in Rep. gesserat, esse facturum. hæc sunt, quæ in Epistolis scribtūur. Quamuis epistolas Ciceronis multas desiderari sciamus, quia tamē Plutarchus præter morem nos ad eas, quasi Lydos in campum, prouocat: an eas quæ nunc inueniuntur, diligenter & accuratè legerit ipse, uideamus. In epistolis igitur ad Tironem scribitur ita: Nobis, inter has turbas, senatus tamen frequens flagitauit triumphum: sed Lentulus Consul, quo maius suum beneficium faceret, simulatq; expedisset, quæ essent necessaria de Rep. dixit se relaturum. Quòd si senatus flagitauit, non decreuit: ac ne poterat quidem, nisi retulisset aliquis, ψηφίζεσθαι, quo uerbo Plutarchus est usus. Sed tum nemo retulit. ita nec quisquam potuit decernere: nec Cicero, quod nemo dabat, recusare. Quin ut aliquando tandem triumphare posset, in urbem nunquam, nisi post uictum Pompeium, uoluit introire. Id uerò si tum demum Cicero dixit, Plutarchus ea quæ mox addit, præpostere

ſterè refert: quanquam Cicero uel nũquam dixit, uel alio quodam modo dixit. Nam quum ad urbem, nõ in urbem ueniſſet, id in ſenatu dicere non potuit, niſi ſenatus extra urbẽ ſit factus: ubi quum ſenatus ei triumphum flagitaret, ita dicere potuit: Ego uerò mallem Cæſarem triumphantem ſequi, quàm ipſe triumphare, dum concordia conſtitueretur: uel certè cum amicis ita priuatim locutus eſt. Ille quidem triumphum, quem propter ſuam παλιγγενεσίαν *negligendum non putabat, decretum, nunquam, quod ego ſciam, cõtempſit: con tempturus tamen, ſi Reip. prodeſſe potuiſset. neq; ſolum triumphũ, ſed ſi quid etiam maius eſt triumpho, id ille, quo fuit erga Rẽp. ſtudio, cõtempſiſſet, ut ad Cælium ſcribens oſtendit: Nec me iſta terrent, quæ mihi à te ad timorẽ fidiſſimè atq; amantiſſimè proponũtur. Nulla eſt enim acerbitas, quæ non omnibus hac orbis terrarum perturbatione impendere uideatur: quam quidem à Rep. meis priuatis & domeſticis incommodis libentiſſimè, uel iſtis ipſis, quæ tu me mones ut caueam, redemiſſem. Cicero uerò ſemper autor pacis fuit, & ad eam Cæſarem, Pompeium, reliquosq; omnes hortatus eſt: ſed nihil quum profeciſſet, cenſuit urbem*

eſſe

esse retinendam: neque tunc eum Pompeius audiuit, sed urbem XIIII. Cal. Feb. reliquit. Tum Cicero Capuam sumpsit, & nullũ maius negotium suscipere uoluit, quo plus apud Cæsarem suæ literæ cohortationesq; ad pacem ualerent. neque tamen unquam uisus est cum Cæsare sentire, nec suam sententiam ostendit, quamuis in utrãque partem multa disputarit, & sic ad Atticum scripserit: Quòd addis, ne propensior ad turpem causam uidear, certè uideri possum. Dixit enim, Videri possum, non Videor: & in alijs libris, negatio ponitur. Ut tamen cõcedamus, esse uisum quibusdam cum Cæsare sentire, quæ Plutarchus ponit: ea certè, quod proposuit, non probant: quum disputarit ille, manẽdúmne sit in patria tyrannide oppressa, an discedendũ: & quũ dixit, Ego quẽ fugiam habeo, quem sequar non habeo, significarit, se Cæsarem habere, quem fugere deberet: sed non habere uirum dignum, quem sequeretur. Plutarchus igitur, qui literas Latinas senex attigit, neq; sententiam, quam diximus: neque, quod Trebatius scripsit, uidetur assecutus. Nam neque Trebatius scripsit, neque Cicero rescripsit, ut Plutarchus est interpretatus. Id ex hisce uerbis quæ sunt libro septi-

mo

mo ad Atticum cognoscimus: Trebatius quidem scripsit, se à Cæsare IX. Cal. Feb. rogatum esse, ut scriberet ad me, ut essem ad urbem: nihil ei me gratius facere posse. & paulo post: Illud admiror, non ipsum ad me scripsisse, non per Dolabellam, non per Cælium egisse: quanquam non aspernor Trebatij literas, à quo me unicè diligi scio. Rescripsi ad Trebatium (nam ad ipsum Cæsarem, qui mihi nihil scripserat, nolui) quàm illud hoc tempore esset difficile: me tamen in prædijs meis esse, neque delectum ullum, neque negotium suscepisse. EGN. *Tum Cicero duabus sellis sedebat.* COR. *Quòd una uirum tantum & ἐπίσκοπον capere non posset. quanquam non sedebat ille, qui tunc huc & illuc cursaret: & oram maritimam, cui præerat, ut bonus ἐπίσκοπος exploraret.* EGN. *Ita certè tergiuersatus est, ut ansam multis ad calumniandum dederit.* COR. *Græculis fortasse: qui nostris hominibus ita sunt iniqui, ut nihil, in quo possint eos quoquo modo carpere, prætermittant: rursus ita sunt imprudentes, ut non uideant, quo consilio quicq; fiat, aut dicatur. Quapropter eos etiam qui docti uolunt haberi, mirari sæpe soleo, tantum Græcis scriptoribus tribuere, ut non dubi-*

dubitent, ea quæ cùm de alijs illi, tum de Cicerone mentiti sunt, uel in conuiuijs disputare. Qua tamen in re uidentur eos imitari, de quibus ad Atticum Cicero scripsit ita: Audio bonis uiris, qui & nunc, & sæpe antea magno præsidio Reipub. fuerunt, hanc cunctationem non probari: multaq; in me, & seuerè, in conuiuijs tempestiuis quidem disputari. EGN. *Quum Ciceronis æquales hanc cunctationem non probarint, & in ipsum Ciceronem multa seuerè disputarint, postea miraris, eandem Græcos scriptores non probasse, & hodie doctos homines de ipsa disputare?* COR. *Ego uerò miror, quum posteri uel ex Epistolis ea scire potuerint: quæ tunc æquales ignorabant, quum Cicero prudens occultaret. qui tamen æquales nec in conuiuijs seuerè disputare, nec esse uiri boni poterant, quum tam perturbata Rep. conuiuijs operam darent. Itaque Cicero quum bonos appellat, eos uidetur deridere, ut hisce uerbis ostendit: Viris bonis me non nimis excuso. quas eos enim cœnas & facere, & obire scripsit ad me Sextus, quàm lautas, quàm tempestiuas? sed sint quamuis boni, non sunt meliores quàm nos: mouerent me, si essent fortiores.* EGN. *Quæ sunt ea, quæ*

posteri

posteri uel ex epistolis scire potuerunt? COR. *Ciceronem iam inde à principio constituisse, in bello Pompeium sequi, nec unquã postea mutasse sententiam: sed quũ uideret agi de pace, & professionem talis uoluntatis esse sibi periculosam, cunctatum & tergiuersatum esse, donec Pompeius ex Italia fugit, tum uerò semper de discessu cogitasse: sed occultasse consilium, ne posset uel ab Antonio, uel ab alijs impediri.* EGN. *Si tu ista probares, nemo posset amplius dicere, Ciceronem tum mobilem, uel mutabilem fuisse.* COR. *Nos, inquam, uel ex Epistolis ea scire possumus.* EGN. *Quid si suspectæ sint epistolæ?* COR. *Illæ non possunt esse suspectæ, quas ille tunc ad Atticum scripsit, non ut se defenderet, sed ut illum de suis consilijs admoneret, quicũ solebat omnia liberè communicare. In illis igitur, quum, rediens ex Cilicia, in Italiam peruenisset, ita scripsit: Quoniã res eò deducta est, non quærã, ut scribis, τὸ σκάφος τῶν ἀτρειδῶν: mihi σκάφος unum erit, quod à Pompeio gubernabitur. item: Si bellum geretur, non deero officio, nec dignitati meæ. & alibi: Si erit bellũ, ut uideo fore, partes meæ non desiderabuntur. Quid multa? sexcentis locis idem testatur.* EGN. *Tecum*

senti-

sentimus iam, Ciceronem iam inde à principio constituisse, in bello Pompeiũ sequi: sed eum nũquam postea sententiã mutasse, ueremur, ne tu nõ possis probare. COR. *Ego uerò facile uel duobus uerbis probabo: Secutus est. nam si mutasset sententiam, secutus non fuisset.* EGN. *Antequam tamen sequeretur, eam sæpe mutauit.* COR. *Etsi possum repetere, si sentẽtiam mutasset, secutus non fuisset: ut aliquid tamen cõcedam, fateor, eum sæpe secũ, & cum Attico sic deliberasse, ut sententiam mutasse uideri posset, præsertim quum dicat ita: De me autem ipsô tibi assentior, ne me dem incertæ & periculosæ fugæ, quum Reip. nihil prosim, nihil Pompeio: pro quo emori cùm piè possum, tum libenter. manebo igitur, & si uiuere. His enim qui de rebus magnis deliberant, id euenire solet, quod poeta dixit:*

Atq; animũ nunc huc celerẽ, nunc diuidit illuc,
In partesq; rapit uarias, perq; omnia uersat.

EGN. *Quid opus erat deliberare, si iampridem Pompeium sequi constituerat?* COR. *Illum Pompeium, qui prius erat, sequi constituerat: sed deliberabat, an eum Pompeium, qui tunc esset, sequeretur.* EGN. *Vel duo Pompeij fuerunt: uel, ut*

Plautus ait, ille congeminauit. COR. *Unus erat, sed ita mutatus, ut alius esse uideretur. Unde Cicero sic ad Atticũ scripsit: Quod tu meum laudas, & memorandum dicis, malle quòd dixerim me cum Pompeio uinci, quàm cum istis uincere: ego uerò malo, sed cum illo Pompeio, qui tum erat, aut qui mihi esse uidebatur: cum hoc autem, qui antè fugit, quàm scit, aut quem fugiat, aut quò, qui nostra tradidit, qui patriã reliquit, Italiã relinquit, si malui, contigit, uictus sum. Pompeius enim, qui prius rei militaris peritißimus, Reip. studiosißimus & clementißimus fuerat, tunc* ἀστρατηγικώτατος, ἀπολιτικώτατος, *& crudelißimus factus erat, qualis ab historicis describitur, & in epistolis ad Atticum uocatur, ubi sunt illa uerba: Sylla potuit, ego non potero? & paulo pòst: Huius belli genus fugi, & eo magis, quod crudeliora etiam cogitari & parari uidebam. Me, quem nonnulli conseruatorem istius urbis, quem parentem esse dixerunt, Getarum, & Armeniorum, et Colchorum copias ad eam adducere? me meis ciuibus famẽ, uastitatem inferre Italiæ? Fuit igitur causa deliberationis, præsertim quum mos sit in rebus magnis*

ita

ita deliberandi. Potuit etiam deliberare, ut nõnullis persuaderet, se nondum, utrum sequeretur, constituisse: quamuis ille nũquam deliberarit, utrum ducem, sed an Pompeium, an neutrũ sequeretur. nam Cæsarem, quem uidere non poterat, sequi noluisset. sed an aliquò secederet, quemadmodum Cælius & alij sunt hortati, uidetur deliberasse, quum sic ad Atticum scribat: Ego uerò Solonis, popularis tui, &, ut puto, etiam mei, legem negligã, qui capite sanxit, si qui in seditione non alterius partis fuisset (nisi tu aliter censes) & hinc abero. Atque deliberabat quidẽ, et cũctabatur, uel se deliberare & cunctari fingebat, ob eas causas, quas diximus: & alias fortasse, quas inuenire non potuimus: sed ob eam tamen potißimum, quam libro septimo sic ad Atticum scripsit: Ego me ducem in ciuili bello, quoad de pace ageretur, negaui eße, nõ quin rectũ esset: sed quia, quod multo rectius fuit, id mihi fraudẽ tulit. Planè eũ, cui noster alterũ Consulatũ deferret, et triũphũ, at quibus uerbis? pro rebus gestis amplißimis, inimicũ habere noluerã. Ego scio, & quem metuã, & quã ob rem. Eam rem pluribus uerbis ad ipsum Pompeium scribens, explicauit: Ego me in hac omni causa facilè intelligebam

 pu-

pugnandi cupidis hominibus non satisfacere: primum enim præ me tuli, me nihil malle quàm pacem: non quin eadem timerem, quæ illi, sed ea bello ciuili leuiora ducebã. Inde suscepto bello, quum pacis conditiones ad te afferri, à teq; honorificè & largè responderi uiderem: duxi meam rationem, quam tibi facilè me probaturum pro tuo in me beneficio arbitrabar. memineram me esse unum, qui, si offendissem eius animum, cui tum, quum iam in armis essemus, Consulatus tamen alter, & triumphus amplissimus deferebatur, subijcerer eisdem prælijs, ut mea persona semper ad improborum ciuium impetus aliquid uideretur habere populare. Timebat igitur Cicero, ne si Pompeiũ sequeretur, & illi postea reconciliarentur, Cæsarem talem, qualem prius, experiretur. PIE. Etiam stultus, accepto malo, sapit. COR. At Cicero prudens erat, &, quid Pompeius & Cæsar irati possent, expertus fuerat: iccirco ut neutrum offenderet, laborare debuit: ut fecit, &, ut arbitror, assecutus est. Nam cum Pompeio præsens antè, quàm ex urbe discenderent, ita uidetur egisse, & ita postea certè per literas, quæ nunc inueniuntur, egit: ut, quamuis tandiu sit cunctatus, sperarit tamen aduẽtum

suum,

suum, quoquo tempore fuisset, illi, quod Atticus etiã scripsit, ἀσμένιστον fore, ut postea fuit. quod mirum uideri potest, quum Pompeius, ut Cæsar scribit, ab urbe discedens, dixisset, eodem se habitu rum loco, qui remansissent, & qui in castris Cæsa ris fuissent. Cum Cæsare uerò sic etiam per literas egit: Me nunc Pompeij dignitas uehementer mo- uet. Aliquot enim sunt anni, quum uos duos dele gi, quos præcipuè colerem, & quibus essem, sicut sum, amicissimus. quam ob rem à te peto, uel po- tius precibus omnibus oro, & obtestor, ut in tuis maximis curis aliquid impertias tẽporis huic quo que cogitationi, ut tuo beneficio bonus uir, gratus, pius deniq; esse in maximi beneficij memoria pos- sim. Quæ si tantum ad me ipsum pertinerent, spe- rarem me à te tamen impetraturum: sed, ut arbi- tror, & ad tuam fidem, & ad Remp. pertinet, me & pacis utriusq; uestrûm, & ad ciuium concor- diam, per te, quàm accommodatissimum conser- uari. Ego, quum antea tibi de Lentulo gratias e- gissem, quum ei saluti, qui mihi fuerat, fuisses: ta- men eius literis lectis, quas ad me gratissimo ani- mo de tua liberalitate, beneficioq; misit, eandem me salutem à te accepisse putaui, quam ille. in quẽ

ſi me intelligis eſſe gratum, cura obſecro, ut etiam in Pompeium eſſe poßim. Idem credimus eum poſtea pluribus uerbis à Cæſare præſentem petiſſe, & impetraſſe. EGN. *At eo tempore Cicero Cæſarem non uidit.* COR. *Ita quidem Dion nugatur: ſed ipſe Cicero libro nono ad Atticum teſtatur, ſe Formijs poſt Pompeij fugam Cæſarianos omnes uidiſſe, & cum ipſo Cæſare locutum fuiſſe: ac in eo manſiſſe, ne ad urbem rediret. Tunc opinor, ab eo, quod cupiebat, impetrauit. quamuis illa uerba ponat: Extremum fuit de congreſſu noſtro: quo quidem non dubito, quin iſtum offenderim. Sed huiuſcemodi uerba ſcribi ſolent, ut res occultentur. certè aliquid impetrauit, ut libro decimo ad Atticũ ſic oſtendit: Cæſar mihi ignoſcit per literas, quòd non uenerim, ſeſeq; in optimam partem id accipere dicit. facile patior, quod ſcribit, ſecum Tullium & Seruium queſtos eſſe, quia non idem ſibi, quod mihi, remiſiſſet. Niſi Cæſar aliquo modo conſenſiſſet, ut ad Pompeium proficiſceretur, illi poſtea non ita facilè pepercißet. Tunc igitur Cicero ſic prudenter egit, ut neutrum magnopere, quod in ſeditione difficillimum eſt, offenderit: &, quod à principio conſtituerat, Pompeium ſit ſecutus: nec ſententiam,*

tentiam, quod isti calumniari solent, unquam mutarit. Quin tanta fuit hominis constãtia, ut, quamuis uni utrumuis liceret, in sententia tamen manserit: & , ut posset, quum liberet, proficisci, naues et in Caieta, & Brundusii paratas habuerit: quod refert in epistolis ad Atticũ. quas utinam frequentius & diligentius legerent illi, qui Ciceronem sic temerè solent accusare. tunc enim Ciceronem non imprudentem fuisse, sed, quod etiam Pompeius postea testatus est, plus, quàm cæteros omnes, uidisse: nec inconstantem, sed omnium constantißimum fuisse, prædicarent. Videte hominis constantiam: quamuis, ut Caßandra, posset uaticinari, & planè uidere, quanta malorum Ἰλιὰς impenderet: ut in fabulis tamen Amphiaraus, sic ipse prudens & sciens ad pestem ante oculos positam profectus est. Nam quũ Cæsar consulibus adhuc L. Lentulo, C. Marcello, sed cum Pompeio profectis, post diem VII. Id. April. in Hispaniam ex urbe profectus esset: ipse non ita multo post partum Tulliæ, quæ XIIII. Calend. Iun. peperit, ex Italia discesit: & Q. fratrem, Cicerones que pueros secum ducens, ad Pompeium nauigauit. Ita nec Cæsar, nec Cælius, nec Dolabella suis eum literis retinere

nere potuerunt. Illum libenter omnes uiderunt, ut etiam Plutarchus affirmat: qui tamen, quod de Catone refert, ipse præstabit. Nos certè non credimus, Catonem, qui semper omniũ constantißimus fuisset, ita tum mutatũ fuisse, ut eò Ciceronem uenisse doleret: & ostenderet, se, si integrum esset, inde discessurum fuisse. Ille uerò, qui Cæsarem semper odisset, non Ciceronem modò, sed omnes etiam ab illo discedere cupiebat: nec, si fuisset integrum, illam partem deseruisset, quam postea nunquam uiuus deserere uoluit. Quin si Cato tale quid unquam dixißet, Cicero postea, quum se iustis de causis ab armis discessisse doceret, aliquãdo se tam graui testimonio defendisset. Cætera, quæ pertinẽt ad illud tempus, ita leuiter Plutarchus tangit, & ita cum iocis miscet, ut præstet ea Ciceronis uerbis referre, & Plutarchum deserere. Sic igitur ad Marium Cicero scripsit: Pudori malui, famæq; cedere, quàm salutis meæ rationem ducere: cuius me mei facti pœnituit, non tam propter periculum meum, quàm propter uitia multa, quæ ibi offendi, quò ueneram: primùm neque magnas copias, neque belli cosas: deinde extra ducem, paucosq; præterea (de principibus loquor) reliqui primùm in ipso bello ra

paces

paces, deinde in oratione ita crudeles, ut ipsam uictoriam horrerem: maximum autem æs alienum amplissimorum uirorum. quid quæris? nihil boni, præter causam. quæ quum uidissem, desperans uictoriam, primùm cœpi suadere pacem, cuius fuerã semper autor: deinde quum ab ea sententia Pompeius ualde abhorreret, suadere institui, ut bellum duceret. hoc interdum probabat, & in ea sententia uidebatur fore: & fuisset fortasse, nisi quadam ex pugna cœpisset suis militib. confidere. ex eo tempore uir ille summus, nullus imperator fuit: signa tirone & collecticio exercitu, cum legionibus robustissimis contulit. uictus, turpissimè, amissis etiam castris, solus fugit. Hunc ego belli mihi finẽ feci: nec putaui, quum integri pares non fuissemus, fractos superiores fore. discessi ab eo bello, in quo aut in acie cadendũ fuit, aut in aliquas insidias incidẽdũ, aut deueniendũ in uictoris manus, aut ad Iubam confugiendum, aut capiendus tanquam exilio locus, aut consciscenda mors uoluntaria. certè nihil fuit præterea, si te uictori nolles, aut non auderes committere. Ex omnibus autem ijs, quæ dixi, incommodis, nihil tolerabilius exilio, præsertim innocenti, ubi nulla adiũcta est turpitudo: addo etiã, quum

ea urbe careas, in qua nihil sit quod uidere poßis sine dolore. Ego cum meis (si quicquam nunc cuiuspiam est) etiam in meis esse malui. quæ acciderunt, omnia dixi futura. Ueni domum, non quòd optima uiuendi conditio esset: sed tamen, si esset aliqua fortuna Reip. tanquam in patria ut essem: si nulla, tanquam in exilio. mortem mihi cur consciscerem, causa nulla uisa est: cur optarem, multæ. uetus est enim: Ubi non sis, qui fueris, non esse cur uelis uiuere. Ut Plutarchi uerba solemus, ita nūc hæc ipsa, quæ recitauimus, interpretabimur. EGN. *Ut igitur illa soles è Græco in Latinū, nunc ista rursus è Latino in Græcum conuertes.* COR. *Alijs potius uerbis explicabo. Ea uerò quæ nunc referam, sic deinceps collocabo, ut ijs quæ recitauimus ordine respōdeāt. Sic ad Cæcinnā scribit: Itaq; uel officio, uel fama bonorum, uel pudore uictus, ut in fabulis Amphiaraus, sic ego prudens & sciens ad pestem ante oculos positā sum profectus.* EGN. *Quid si Battus fias?* COR. *Dum ne tu Mercurius fias, id parum refert nostra: quibus cothurni placeant, qui utrique pedi poßint accommodari:* EGN. *Quasi dicas, nihil referre, si quid etiam sæpius repetatur: dummodo rei, de qua loquaris, conuenire*

uenire uideatur. COR. *Nihil refert.* PIE. *At, cur Ciceronem sui facti pœnituerit, scire refert.* COR. *Ipse refert.* PIE. *Ipse refert in his, quæ tu recitasti: sed alia, quæ pollicitus es, desideramus.* COR. *Quid igitur in secunda Philippica respondeat, audite: Castra mihi Pompeij, atq; illud omne tempus obiecisti: quo quidem tempore si, ut dixi, meum consilium, autoritasq; ualuisset, tu hodie egeres, nos liberi essemus, Resp. nõ tot duces & exercitus amisisset. fateor enim me, quum ea quæ acciderunt, prouiderẽ futura, tanta in mœstitia fuisse, quanta cæteri optimi ciues, si idem prouidissent, fuissent. dolebam, dolebam P. C. Remp. uestris quondam, meis'que consilijs conseruatam, breui tempore esse perituram: neque uerò eram tam indoctus, ignarus'que rerum, ut frangerer animo propter uitæ cupiditatem, quæ me manens conficeret angoribus, dimissa molestijs omnibus liberasset. Illos ego præstantissimos uiros, lumina Reipub. uiuere uolebam, tot consulares, tot prætorios, tot honestissimos senatores, omnem præterea florem nobilitatis, ac iuuentutis, tum optimorum ciuium exercitus: qui si uiuerent, quamuis iniqua cõditione pacis (mihi enim omnis*

pax

pax cum ciuibus, bello ciuili utilior uidebatur) Remp. hodie teneremus. quæ sentẽtia si ualuisset, ac non ij maximè mihi, quorum ego uitæ consulebam, spe uictoriæ elati obstitissent, ut alia omittã: tu certè nunquam in hoc ordine, uel potius nunquam in hac urbe mansisses. Sic ad Thoraniũ scribit: Commemorabam, te unum in tanto exercitu mihi fuisse assensorẽ, & me tibi: solosq; nos uidisse, quantum esset in eo bello mali, in quo spe pacis exclusa, ipsa uictoria futura esset acerbißima: quæ aut interitum allatura eßet, si uictus eßes: aut, si uicißes, seruitutem. Itaque ego, quem tum fortes illi uiri, & sapientes, Domitij & Lentuli, timidũ esse dicebant (& eram planè: timebam enim, ne euenirent ea, quæ acciderunt) idem nunc nihil timeo. Idem penè ad A. Torquatum, M. Marcellum, Cn. Plancium, M. Varronem, & alios scribit: ne plura nos recitemus. Pompeij copias, & genus exercitus, M. Marcellus nũquam probauit, & semper summè diffidit: & ipse Cicero quum ad Pompeium uenißet, ostendit. dicentibus enim, serò eum uenisse, respõdit: Minime serò ueni, nam nihil hic paratũ uideo. Deinde interroganti Pompeio, ubi gener eius Dolabella eßet? respondit, Cum

socero

socero tuo. Et quum donasset Pompeius transfugam ciuitate Romana, O hominem bellum, inquit: Gallis ciuitatem promittit alienam, qui nobis nostram non potest reddere. Propter quæ meritò uidebatur dixisse Pompeius: Cupio ad hostes Cicero transeat, ut nos timeat. EGN. *Quæ Macrobius nescioquis scribit, refers: quæ uerò Plutarchus, uir tãtus, refert, hac in parte taces.* COR. *Quæ Macrobius latinè, utcunque, scribit, referimus, quòd ea nec multa, nec falsa, nec inepta esse uideamus: quæ uerò Plutarchus refert græcè, tacemus, ne uertamus, & quòd multa, nec satis uera, nec admodum falsa esse cognoscamus.* EGN. *Quod falsum putas, diceres, ne quis decipiatur.* COR. *Illud falsum puto, Pompeium Ciceronis oratione sic alienatum fuisse, ut eius opera nulla in re magna sit usus: quum Cicero semper id egerit, ne rebus agendis interesset, ut ad Marcellum scribit. sed & in Philippica secunda, ne alienatũ quidem testatur ita: An uerò Cn. Pompeij uoluntatem à me abalienabat oratio mea, an ille quenquã plus dilexit? cum ullo aut sermones, aut cõsilia contulit sæpius? quod quidem erat magnũ, de re dissidentes, in eadem consuetudine amicitiæ permanere.*

re. sed & ego, quid ille, & contrà ille, quid ego & sentirem & spectarem, uidebat. ego incolumitati ciuium primum, & postea dignitati: ille præsenti potius consulebat. quòd autem habebat uterque, quid sequeretur, iccirco tolerabilior erat nostra dissensio. Quid uerò ille clarissimus uir, ac penè diuinus de me senserit, sciunt, qui eum Pharsalica fuga Paphum persecuti sunt. nunquam ab eo mentio de me, nisi honorifica, nisi plena amicissimi desiderij: quũ me uidisse plus fateretur, se sperauisse meliora. Nec Cicero, si fuisset alienatus, ei pecuniã mutuam dedisset, ut libro undecimo ad Atticũ se dedisse testatur. Etsi egeo, inquit, rebus omnib. quod is quoque in angustijs est, quicum sumus, cui magnam dedimus pecuniam mutuam, opinantes nobis, constitutis rebus, eam rem etiam honori fore. item: Si quas habuimus facultates, eas Pompeio tum, quum id uidebamur sapienter facere, detulimus. Nec uerum est, quod Lucanus refert, Ciceronem Pompeio autorem fuisse, ut pugnaret: quum semper ei suaserit, ut bellum duceret, ut suprà retulimus: nec in acie fuerit, ut ad Papirium Pætum scribit, quòd infirmus esset: quod in epistolis ad Atticum scriptis legimus. nec Plutarchus

ipse

ipse negat, quum scribit ita: Pugna, cui Cicero propter aduersam ualetudinē non interfuit, ad Pharsalum facta, Pompeioq; fugato, M. Cato, qui Dyrrachij magnas copias, & magnam classem tunc habebat, Ciceronem lege, Consulatusq; dignitate superiorē ducem deligēdum censuit. Uerum quum Cicero imperium reijceret, & negaret omnino se amplius cum illis esse militaturum, propius nihil est factum, quàm ut ille, Pompeio iuuene & amicis eum proditorem uocantibus, & enses educentibus, occideretur. & fortasse fuisset interfectus, nisi Cato resistēs, eum uix abstulisset, & extra exercitum deduxisset. Quam quidē rem Plutarchus idem sic in Catone refert: Quum M. Cato in Corcyram, ubi tunc erāt naues, traiecisset, Imperium Ciceroni ut prætorius Consulari concedebat. quum uerò Cicero non acciperet, sed in Italiam discederet, uidens Pompeium contumaciter & parum tempestiuè uolentē nauigantes retinere, & in primis Ciceroni manus allaturū, sic eū priuatim monuit, & mitigauit, ut è manifesta morte Ciceronem liberarit. PIE. *De loco secum pugnat.* COR. *Ita solet facere: quanquam non putamus hoc magni referre, dum rem, qua de nunc agitur, intelligamus.*

gamus. ut intelligemus etiam melius, si nos addemus, Catonem uoluisse Ciceronem ducem deligi, quòd adhuc imperator esset. Ille uerò discessit, nec putauit utilius (ut ad Varronem scribes loquitur) esse Reip. ad bestiarum auxilium cõfugere, quàm uel mori, uel cum spe, si non optima, at aliqua tamen uiuere. Ad Atticum uerò libro undecimo scribit ita: Dicebar debuisse cum Pompeio proficisci: exitus illius, minuit eius officij prætermissi reprehensionem. sed ex omnibus nihil magis tamen desideratur, quàm quòd in Africam non ierim. Iudicio hoc sum usus, non esse barbaris auxilijs fallacissimæ gentis Remp. defendendam, præsertim contra exercitum sæpe uictorem. Profectus igitur, ut Plutarchus ait, Brundusium, ibi Cæsarem, qui propter res Asiæ & Aegypti morabatur, expectauit. sed postquam nunciatum est, eum Tarentũ peruenisse, & inde Brũdusium uenire, ei processit obuiam. nec ualde quidem diffidebat: sed uerebatur, multis præsentibus hominis inimici, & uictoris periculũ facere. Verùm non fuit opus ipsi quicquam facere, aut dicere, præter dignitatem. nam Cæsar, ut illum longè ante alios occurrẽtem uidit, descendit, & cõplexus est: & cum solo colloquens,

iter

iter multorum stadiorum uenit. Ex eo uerò tempore Ciceronem sic honorauit et dilexit, ut quum laudationem Catonis ille scripsisset, ipse contrà scribens, illius orationem & uitam, ut maximè Periclis orationi & Theramenis uitæ similem, laudarit. Ciceronis igitur liber Cato, Cæsaris autem Anticato fuit inscriptus. Hic multa Plutarchus omittit, quæ nos fortasse reddemus. Me discessisse ab armis, (inquit ad Atticum scribens) nunquã pœnituit. tanta erat in illis crudelitas, tãta cum barbaris gentibus coniunctio, ut non nominatim, sed generatim proscriptio esset informata: ut iam omnium iudicio constitutum esset, omnium uestrûm bona prædam esse illius uictoriæ. Vestrûm planè dico: nunquam enim de te ipso, nisi crudelissimè, cogitatum est. Quare uoluntatis me meæ nunquam pœnitebit: cõsilij pœnitet. In oppido aliquo mallem resedisse, quoad accerserer: minus sermonis subijssem, minus accepissem doloris: ipsum hoc me non angeret. Brundusii iacere, in omnes partes est molestum. Brundusium uerò uenit ante Non. Nouemb. Cæsare iterum & Seruilio Consulibus: & ibi usque ad VI. Cal. Octob. Q. Fusio Caleno & P. Vatinio Consulibus fuit, ut ex epistolis illo tempore

scriptis cognoscere licet. Neque Cicero, quæ fuit hominis prudentia, Brundusium, ubi sciebat hostes esse, uenisset, nisi, quod suprà suspicati sumus, à Cæsare prius impetrasset: & nisi postea literas, ut ueniret, accepißet. ut sic ad Atticum scribens ostendit: Ad Antonium misi L. Lamiã, qui demonstraret, Cæsarem Dolabellæ dixisse, ut ad me scriberet, ut in Italiam quamprimum uenirem: eius me literis uenißse. & in Philippica secũda: Quem ipse uictor, qui tibi, ut tute gloriari solebas, detulerat ex latronibus suis principatum, saluum esse uoluisset, in Italiam ire iußisset, eum tu occideres? Nec ita multo pòst ab ipso Cæsare literas accepit, de quibus in oratione pro Ligario loquitur ita: Apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum, qui quum hoc sciret, tamẽ me antè, quàm uidit, Reip. reddidit: qui ad me ex Aegypto literas misit, ut eßem idem, qui fuissem: qui, quum ipse imperator in toto imperio populi Romani unus esset, esse me alterum paßus est: à quo, hoc ipso C. Pansa mihi nuncium perferente, concessos fasces laureatos tenui, quoad tenendos putaui: qui mihi tum deniq; se salutẽ putauit reddere, si eam nullis spoliatam ornamentis dedißet. Apud Senecam dicitur Cæ-

sar

ſar Ciceronem rogaſſe, ut uiueret. His temporibus Cicero filium Cæſari obuiam mittere cõſtituit, neque poſtea miſit, et multis moleſtijs affectus fuit: cùm quòd Q. fratrem, & eius filium, à ſe alienatos audiebat: tum quòd ſe Brunduſii iacere, filiam miſeram eſſe, Dolabellam Tribunum plebis multa turbare, & Terentiam ſuo munere malè fungi uidebat: quæ quidem omnia in epiſtolis ad Terentiam & ad Atticum ſcriptis, multis etiam uerbis explicantur. In urbem poſtea tandem reuerſus, imperiũ depoſuit: ad amicos epiſtolas multas tempore belli Africi ſcripſit: & Terentiæ nuncium remiſit, & ad Philoſophiæ ſtudia ſe retulit: hoc eſt, cum libris (ut ad Varronem ſcripſit) in gratiã redijt. Deinde quũ Cæſar ex Africa uictor redyſſet, & M. Marcello ueniam dediſſet, ei gratias egit, & Q. Ligarium defendit, ac Cæſarem ſic impulit, ut eũ liberarit. Cæſare rurſus in Hiſpaniã profecto, Tulliã amiſit, Athenas filiũ miſit, Popiliam uxorẽ duxit: laudationẽ Catonis, & quæ φιλοσοφούμενα uocat ipſe, magnã partẽ ſcripſit: ac Cæſarem tandẽ ex Hiſpania reuerſum, ruri hoſpitio accepit. Hæc ita percurrimus, quòd Plutarchus his referẽdis ordinem perturbare uideatur. EGN. *Quaſi*

uerò tu, qui cõiuges ipsas tam longè disiungas, eum seruare uidearis. COR. *Longius ipse disiunxit, quum Terentiam prorsus à se dimisit: & Popiliã, rus ipse profectus, domi reliquit, quod in epistolis ad Atticum legimus.* PIE. *Non disiunxit, quum fecit quod dixit, & Quintilianus refert: Cras erit mulier. Sed, quamuis ille coniuges, ut ais, disiunxerit: eas tu, si potes, ordinem tuum secutus, ipse coniunge.* EGN. *Quî poterit, nisi, quem semel instituit, ordinem mutet?* COR. *Ordinem, quo res in epistolis ad Atticum nominantur, ego non mutabo quidem: sed nouum, quo facta uideri possint, quũ fuerit opus, excogitabo. Hic certè excogitem necesse est, quum libro duodecimo ad Atticum, Popiliam multo post Tulliæ morem nominet: & tamen eam multo antè, quum Terentiæ nuncium remisisset, duxisse uideatur.* PIE. *Id etiam Plutarchus ostendit.* COR. *Ostendit ille quidem: sed diuortij, quod Cicero cum Terẽtia fecit, causas nescio quàm bene referat. Illa certè non uidetur digna quæ credatur: illum sic ab ea tempore belli ciuilis neglectum fuisse, ut rebus necessarijs egens ad bellum sit profectus: quum, quod ego sciam, id ille nusquã queratur: & ipse uir multo melius, quàm mulier,*

mulier, quod opus erat, parare potuerit: & in eo bello diues ita fuerit, ut Pompeio magnam pecuniam mutuam, quod suprà retulimus, dare potuerit. Nec eam causam, quam Plutarchus idem refert, addere Cicero potuit: eam Brundusium ad se non uenisse, quũ uenire uoluerit, nisi sic ipse rescripsisset: In uiam quòd te des hoc tempore, nihil est: & longum est iter, & non tutum: & non uideo, quid prodesse possis, si ueneris. At, inquit Plutarchus, eò filiæ admodum puellæ, & itineris tãtum proficiscenti, nec idoneum comitatum, nec uiaticũ præbuit. At præbere nec debuit, nec potuit. EGN. *Non debuit mater filiæ tali præbere?* COR. *Matres filios spoliare non debent, ut filias, præsertim nuptas, exornent. Ut tamen eam debuisse concedamus, non poterat. quod Cicero sic ad Atticum scribens, ostendit: In miserijs una est pro omnibus, quòd istam miseram, patrimonio, fortuna omni spoliatam relinquam. Quare te, ut polliceris, uidere planè uelim: alium enim, cui illam commẽdem, habeo neminem: quoniam matri quoque eadem intellexi esse parata, quæ mihi. Hoc idẽ sæpe queritur.* EGN. *Quas igitur ob causas eam dimisit?* COR. *Ob eas, quas idẽ Plutarchus addit, & ipse*

Cicero sic ad Planciũ scribens refert: Quòd autem mihi de eo quod egerim, gratularis, te ita uelle certò scio: sed ego tam misero tempore nihil noui consilij cœpissem, nisi in reditu meo nihilo meliores res domesticas, quàm Remp. offendissem. quibus enim pro meis immortalibus beneficijs charissima mea salus, & meæ fortunæ esse debebãt: quum propter eorũ scelus nihil mihi intra meos parietes tutum, nihil insidijs uacuum uiderem, nouarum me necessitudinum fidelitate contra ueterum perfidiam muniendum putaui. Sic ad Atticum: Terentiam moneatis de testamento. Tempora monent, ut uideat, ut satisfaciat, quibus debeat. Auditum ex Philotimo est, eam scelerate quædam facere. credibile uix est. sed certè si quid est, quod fieri possit, prouidendum est. Item: De Terentia (mitto cætera, quæ sunt innumerabilia) quid ad hoc addi potest? scripseras, ut HS. XII. permutaret, tantũ esse reliquum de argento. misit illa CCIↃↃ mihi, & ascripsit tantum esse reliquum. Quum hoc tam paruum de paruo detraxerit, perspicis quid in maxima re fecerit. Paulo pòst, inquit Plutarchus, uxorem uirginem duxit, forma ipsius (ut Terentia diuulgauit) captus: ut uerò Tiro Ciceronis libertus scripsit,

ſcripſit, ea cauſa motus, ut æs alienum poßet diſſolueret. Nam puella ualde diues erat, & eius facultates Cicero ſuæ fidei commiſſas, ut hæres relictus ſeruabat. Quum uerò multa numorum millia deberet, ab amicis & domeſticis admonitus, puellam præter ætatem duxit uxorem, ut illius bonis uteretur, & fœneratoribus quod debebat ſoluens, ære alieno ſe liberaret. Antonius autē in his quæ contra Philippicas ſcripſit, harum nuptiarum mentionem faciens, dicit: uxorem, apud quam ſenuerat, eieciſſe. urbanè curam ipſius in re familiari, ut hominis ignaui & mollis, mordens. An Tiro, quod hic Plutarchus refert, ſcripſerit, nos ſcire non poſſumus: illud ſcimus, hoc idem Calenum Ciceroni, ſi Dion uerum ſcribit, obieciſſe. PIE. *Nos miramur, ita te uertiſſe: Eius facultates Cicero, ſuæ fidei commiſſas, ut hæres relictus ſeruabat.* COR. *Volebatis ne, ut, quod alij fecerunt, ita uerterem? Eius ſubſtantias ſub tutoris fide ſeruabat?* PIE. *Tum fortaſſe minus latinè, ſed magis propriè uertiſſes: quum tutor res pupilli tueatur.* COR. *Tuetur ille quidem: ſed neque pupillum adoptare, neque lucrum ex tutela facere poteſt. Cicero uerò puellam non adoptaſſet quidem, ſed, quod*

penè plus est, uxorem duxisset, & ex ea tutela magnum lucrũ fecisset: quod, quæ fuit uiri fides, nunquam fecisset. nec ita Plutarchus scripsit, sed hoc modo: κληρονόμος ἀπολειφθεὶς διεφύλαττεν.
PIE. *Poterat igitur uxoris illa molestia carere, & hæreditatem cernere.* COR. *Hæres erat secundus.* PIE. *Ergo suspectus, ut iurisconsulti uocaret.* COR. *Uir usque adeò bonus fuit, ut, quod in Epistolis legimus, eum T. Pinnius tũ tutorem, tum secundum hæredem instituerit.* EGN. *Uoluit etiam bonum nomẽ existimari, quum maluit uxorem ducere, & æs alienum uel aliena pecunia soluere, quàm quicquam debere.* COR. *At si aliena pecunia soluisset, deberet. quanquam, quæ uxoris esset, aliena uerè dici non poterat: si modò credimus, Ciceronem uxorem duxisse, ut posset æs alienũ dote soluere.* EGN. *An ea de re dubitas, quam Tiro, qui poterat scire, scripsit?* COR. *Non dubitarem, si certò scirem, eam rem Tironem scripsisse: sed uereor, ne Plutarchus Tironem laudet autorem, quem nunquam uiderit: &, quod inimici Ciceroni solebant obÿcere, id ille Tironem, quo magis credatur, scripsisse dicat, & mentiatur: quum uerisimile non sit, eum de suo patrono, cu-*

ius, ut qui maximè, studiosus fuit, aliquid quod ui tuperari posset, scripsisse: & ab eo qui causas diuersas ad Plancium scripsit, ut suprà retulimus, tantopere dissensisse. Nec Cicero, si ob eam causam, quam dicunt, uxorem duxisset, eam tam citò repudiare, & dotē restituere potuisset. nec ille πολλὰς μυριάδας, ut putat Plutarchus, debuit: qui quamuis ad bellum ciuile proficiscens, res domesticas impeditas reliquisset, & aliquid etiam Terentia dissipasset, præter tamen pecuniam quam in Asia habuit, eo tempore creuit hæreditatem. de qua sic ad Atticum scribit: Literas tuas accepi Prid. Non. Feb. eóque ipso die ex testamento creui hæreditatem. ex multis meis, & miserrimis curis, est una leuata, si, ut scribis, ista hæreditas fidē & famam meam tueri potest: quam quidem te intelligo, etiā sine hæreditate, tuis opibus defensurū fuisse. Quòd si Atticus sine illa hæreditate suis opibus uolebat Ciceronis fidem & famam defendere, multo facilius cum hæreditate illam defendere potuit, ne Cicero cogeretur æris alieni soluendi causa iam senex uxorem ducere. quanquam Cicero tā multas uillas, tā multa prædia, tā multas in urbe domos, tam multas deniq; opes habuit, ut, quod

 debe-

debebat, dissoluere facile posset: præsertim quum paulo pòst, in Epistolis ad Atticum tam multos etiam numos habuisse uideatur, ut facultates Othonis uincere se posse speraret, si Scapulani horti præconi subijcerentur. Tum Cicero se ad Philosophiæ studia retulit, ut ad Ser. Sulpicium scripsit: Tantum dicam, quod te spero approbaturum: me, posteaquam illi arti, cui studueram, nihil esse loci neque in curia, neq; in foro uiderim, omnẽ meam curam atque operam ad Philosophiam contulisse. Hoc illud est tempus, quum Cicero tacebat: & diutius tacuisset, nisi Cæsar M. Marcello ueniam dedisset: ut in epistola legimus, quã tunc ad Ser. Sulpicium scripsit, ubi sunt illa uerba: Statuerã, non mehercule inertia, sed desiderio pristinæ dignitatis, in perpetuum tacere. Fregit hoc meum consilium, & Cæsaris magnitudo animi, & senatus officium. Itaque pluribus uerbis egi Cæsari gratias. Iisdem propè temporibus Q. Ligarium defendit, quum libro decimotertio ad Atticum, quo tempore Cæsar cum filijs Pompeij bellum in Hispania gerebat, & Marcellũ interfectum fuisse, & orationem quã pro Ligario dixerat, ad Cæsarẽ missam fuisse demonstret: cuius uim tantam fuisse Plutarchus

chus

chus affirmat, ut ea Cæsar uictus, Ligariũ, quem uel in primis oderat, liberarit. Non multo pòst, inquit Plutarchus, filia decessit, quũm apud Lentulum peperisset, cui post Pisonis prioris uiri mortẽ nupserat. Tunc igitur undique Philosophi ad consolandum Ciceronem conuenerunt. Nam grauiter adeò casum tulit, ut uxorem, quam duxerat, repudiarit: quod uisa esset Tulliæ morte lætari. De morte, & maritis Tulliæ, sic Asconius etiam scribit: Cicero filiam, post mortem Pisonis generi, P. Lẽtulo collocauit, apud quẽ illa ex partu decessit. Illa uerò Crassipedi post Pisonis mortem nupserat, ut suprà nos ostendimus: & postea, quum Cicero Proconsul esset in Cilicia, P. Cornelio Lentulo Dolabellæ nupsit, ut in Epistolis sæpe legimus. EGN. *Id aliàs etiam retulisti.* COR. *Retuli quidem: sed erant, qui ne credituri quidem essent, nisi rem totam pluribus uerbis in Bruto rursus explicassem. Decessit autem, quum Cæsar in Hispaniam contra Pompeij filios esset profectus, ut in Epistolis apparet. An uerò Philosophi undique conuenerint ad Ciceronem consolandũ, uiderit Plutarchus: nos ex epistolis ad Atticũ cognouimus, illum pòst Tulliæ mortẽ nõ domi suæ, sed paucos dies apud Atticum*

cum Romæ fuisse, et Asturam postea profectum, sic in solitudine uersatum fuisse, ut ad Atticũ scripserit ita: In hac solitudine careo omniũ colloquio: quumq; manè me in syluam abstrusi, densam & asperam, non exeo inde ante uesperum. Secundum te, nihil est mihi amicius solitudine. Tantum abfuit, ut eum philosophi facilè potuerint conuenire. Multi quidẽ, ut C. Cæsar, Ser. Sulpicius, & M. Brutus, & alij, consolatorias epistolas ad eum scripserunt. EGN. Sed nihil profecerunt. COR. Ipse profecit: qui fecit, quod profectò antè nemo, ut ipse se per literas consolaretur. & de luctu minuẽdo scripsit, quo de libro sic libro secundo de Diuinatione refert: Quid ego de consolatione dicam? quæ mihi quidem ipsi sanè aliquantum medetur, cæteris item multum illam profuturam puto. EGN. Rectè dixit, Aliquantum medetur: quòd tum, quum libros de Diuinatione scriberet, aliquantum fortaße illi mederetur, quod antè non uidetur fecisse, quum Lactantius ita dicat: Tum, quũ amiserit charißimam filiam, uictum se à fortuna turpiter confitetur. COR. Audite, quid in Tusculanis quæstionibus ipse dicat: Aegritudinis sedatio & hesterna disputatione explicata est, & in

in consolationis libro, quem in medio (non enim sapientes eramus) mœrore & dolore conscripsimus. quodq́ uetat Chrysippus, ad recentes quasi tumores animi remedium adhibere: id nos fecimus, naturæq́ uim attulimus, ut magnitudini medicinæ doloris magnitudo concederet. Quòd si magnitudini medicinæ doloris magnitudo concessit, ipsa cõsolatio multum profecit. quod in epistolis ad Atticum sic etiam testatur: Quòd me ipse per literas consolatus sum, non pœnitet me, quantum profecerim. mœrorem minui, dolorem nec potui: nec, si possem, uellem. EGN. *Ut suprà, quoquo modo potuisti, probaris, in exilio Ciceronem præter modum non doluisse: hic tamen non probabis, ut opinor, eum modicè, uel intra modum doluisse, qui se tam ualde doluisse, & à fortuna uictum fuisse fateatur.* COR. *Fatetur item, sapientem se non fuisse.* EGN. *His tamen temporibus, ut quum maximè, philosophatus est: & ad Papirium Pætũ scribens, se philosophum non dubitauit appellare.* COR. *Respondere quidem possum, omnes qui philosophi uocantur, non esse sapientes: sed, illud ut mittam, malo repetere, Ciceronẽ, quamuis eo ipso tempore philosopharetur, tum tamen, quum doleret,*

leret, sapientem non fuisse: ut Herculē, quem poetæ nobis ut hominem sapientißimum describunt, tum, quum fureret, aut seruiret, sapientem negamus appellari potuisse. EGN. *Noli nos ad fabulas reuocare.* COR. *Ad historiā reuocabo, quam Plutarchus etiam refert: Solonem, quum (quod etiam Thales finxerat) audisset, filium, quem reliquerat Athenis, esse mortuum, prorsus cōcidisse. Illúmne nos hominem, qui sibi caput percusserit, & omnino muliebriter doluerit, tum sapientem fuisse dicemus?* EGN. *Nos uerò dicemus, qui sciamus eum inter septem sapientes numerari.* COR. *Si sapiens ille, qui, quæ diximus, fecit, fuit: Cicero, qui nihil eorum fecit, sapientißimus meritò debet appellari.* EGN. *At ipse se tum sapientem fuisse negat.* COR. *Fortasse negat, ut modestius loquatur: uel in Tusculanis quæstionibus negat, quas post Cæsaris cædem scripsit: quo quidem tempore Stoicos potißimum secutus uidetur, ad quorum normam, qui dolent hoc modo, sapientes esse non possunt. sed antea Cicero quum esset Academicus, quamuis doleret, sapiens tamen esse poterat, Academicorum more: qui mediocritates in perturbationibus probabant, & permotiones istas ani-*

animis nostris utiliter à natura datas esse dicebant. Hinc Crantor Academicus dixit: Minimè assentior ijs, qui istam nescio quam indolentiam magnopere laudant, quæ nec potest ulla esse, nec debet. Meminerat etiam Cicero, quamuis philosophus esset, se tamen & hominem, & oratorem esse: & sic hominis, & oratoris, qui sæpe dolent, personam sustinere. Quin uerebatur fortasse, ne, quemadmodum Demosthenes ab Aeschine, sic ipse ab aduersarijs accusaretur, nisi filiam talem quasi de more luxisset. EGN. *Si de more luxisset, ferri posset: sed ille neque morem, neque modum seruauit.* COR. *Eodem tempore patriam lugebat. Itaque dolor ille duplicatus, omnem consolationem uincebat: quanquam sum ueritus interdum, ne Cicero, quem uel Atticus in Bruto uocat εἴρωνα, se plus dolere, quàm reuerà doleret, simularit, ut per eam causam liberius abesse posset: quod tamen in epistolis ad Atticum sic indicat: Quòd me in forum uocas, eò uocas, unde etiam bonis meis rebus fugiebam. Quid enim mihi cum foro, sine curia? in oculos incurrentibus ijs, quos æquo animo uidere nō possum? Quòd autem homines à me postulare scribis, ut Romæ sim, neque mihi ut*

absim concedere, aut quatenus eos cõcedere, iampridem scito esse, quum unum te pluris quàm omneis illos putem. ne me quidem contemno: meoq́ iudicio multò stare malo, quàm omnium reliquorum: neq tamen progredior longius, quàm mihi doctissimi homines concedunt: quorum scripta omnia, quæcunque sunt in eam sententiam, non legi solum (quod ipsum erat fortis ægroti accipere medicinam) sed in mea etiam scripta transtuli: quod certè afflicti & fracti animi non fuit. Idem sæpe refert, adeò ut illum nos quidem doluisse concedamus: sed quod de exilio suprà diximus, idem propemodum de Tulliæ morte dicendum iudicemus. EGN. *Vereor, ne tuum iudicium rescindatur, si quis alios iudices appellet.* COR. *Nullos ego iudices reijciam, aut recusabo, dum ne Græci iudices sedeant, aut testimoniũ dicant. Nam Ciceroni Græcos omneis iam nunc iniquos eiuro, quum dedita opera mentiri uoluisse uideantur. ut Plutarchus, qui Ciceronem nouæ uxori nuncium, quòd Tulliæ morte lætari uisa fuisset, statim remisisse contendit: quam nos in epistolis ad Atticũ multo pòst tẽpore cum Cicerone uixisse uideamus. ut Dion, qui scribit ita: Ne illam quidem retinuisti, ut Ce-*

ut Cerelliam licenter habere posses: quam tanto te ipso maiorem natu, quanto minorem puellam duxeras, stuprasti: ad quam tales epistolas scribis, quales scurra dicax ad fœminã septuagenariam mordẽs scriberet. Non puduit hominem Græcum hæc ipsa de Cicerone mentiri: qui non modò Popiliam Cerelliæ causa non repudiauit, sed etiam Cerelliã à Popilia, ut ex libro decimoquarto ad Atticum collegimus, legatam missam nõ inuitus audiuit. Quòd si qua suspicio fuisset, non ea potißimũ legata Popilia, uel mater eius uti uoluißet. quanquam ne suspicio quidem esse potuit, ne Cicero mulierem uetulam puellæ diuiti, quam nuper uxorem duxisset, anteferret: præsertim cũ uir is esset, qui uerè sic ad Papirium Pætum scribere potuerit: Me uerò nihil istorum ne iuuenem quidem mouit unquam, nedum senem. Et sanè non legimus, Ciceronem iuuenem rebus hisce delectatum fuisse: tantum abest, ut credere debeamus, illum iam senem cum muliere uetula consuetudinẽ habere uoluisse: qui ne uxorem quidem iuuenem rus eo tempore uenire uolebat, ne cum illa esse cogeretur. Ille tamẽ Cerelliam non ut amicam, sed ut necessariam (quemadmodum scribens ad Seruilium

uocat) dilexit, & quòd ei nescio quid debebat, & quòd eam studio philosophiæ flagrare cognoscebat, quod in epistolis ad Atticum testatur. EGN. *Tu uide, ne potius ipse rerum naturaliũ studio flagraret.* COR. *Ille quidẽ libro secundo de Diuinatione scribit ita: Ad reliqua acri tẽdebamus animo, sic parati, ut, nisi quæ causa grauior obstitisset, nullũ Philosophiæ locum pateremur, qui non Latinis literis illustratus pateret. Sed ita iam senex, itaq; planè frigidus erat, ut quamuis ad ignem accederet, ne calescere quidem posset: quum præsertim non esset ignis ille tantus, ut de suo lumine lumen alterius ita facile posset accendere: nec omnes præterea qui ueniunt ad ignes huiuscemodi, semper calescunt, quamuis hominibus, qui credunt omnia, calescere uideãtur.* EGN. *Illi fortasse sunt ex Hirpijs familijs oriundi.* COR. *Unde sint oriundi, nos quidem nescimus: sed multos certè nouimus, et uos, qui seniores estis, plures, ut puto, nostis, qui frequenter ad ignes taleis accedant, neque tamen unquam calescant.* EGN. *Etsi difficile uidetur, ne tamẽ amplius hac in re tecũ pugnemus, hoc ipsum concedemus, si prius ita quæsiuerimus: Cur igitur ad eam tales epistolas scribebat, in quibus*

bus Ausonius etiam petulantiam notauit? COR. *Uir aptißimus ad iocandum, iocari uoluit: quod in illis epistolis ita fecit, ut Quintilianus, & alij (qui melius, quàm Græculus ineptus, & Gallus non satis aptus, iudicare poterãt) in ea re Ciceronem laudarint: non etiam turpes amores, aut petulantiam notarint.* EGN. *Per nos, ex hoc loco iam potes exire.* COR. *Ego uerò libenter exibo, si, ut ueni, licet exire.* EGN. *Iocare, uel etiam (si lubet) lude, & rimas omnes quære: nullam tamen hodie reperies, nisi numos omnes dederis. ut illud seruetur: Si quis habet numos ueniens, exibit inanis.* COR. *Fateor. Nam quum plenus huc ego uenerim, inanis, ut uideo, cogar exire. quanquam operam dabo, ne prorsus inanis reuertar: quod esse turpißimum, Cicero, mutuatus ab Homero, in libris de Officijs ad filium, qui tunc erat Athenis, scripsit.* PIE. *Filium Ciceronis Athenis eo tẽpore fuisse, sciunt omnes: sed quo tempore missus eò fuerit, uideo posse dubitari: nisi tu pluribus uerbis ordinem, quem dicebas, explicaris.* COR. *Explicabo, quum prius dixero, quod etiam Plutarchus affirmat: Ciceronem perfecisse, ut Cratippus Peripateticus à Cæsare iam Rep. tenente, ciuis Romanus fie-*

ret: item perfecisse, ut Areopagitæ illum decreto rogarent, ut Athenis maneret, & disputando iuuenes erudiret, ut qui urbem ipsam esset exornaturus. Id igitur Cicero quum effecisset, Athenas filium Cal. April. C. Cæsare, Q. Maximo Consulibus, ita misit, ut annuum tempus Cal. Apr. M. Antonio, P. Dolabella Consulibus, libro decimo quinto ad Atticum confectum esse dicatur. Hinc libros de Officijs quum scriberet, dixit, Illum annum iam audientem Cratippum, idq; Athenis, abundare præceptis oportere. Illi Cicero, ex Argileti & Auentini mercedibus octuaginta sestertia (hoc est, ut nunc subducunt, aureorum numorum duo millia) suppeditabat: quod in epistolis ad Atticum demonstrat. Tum Cicero literas, ut Plutarchus refert, alias ad Herodem, alias ad filium scripsit: in quibus mandauit, ut & cum Cratippo philosopharetur, & à consuetudine Gorgiæ rhetoris, qui uoluptatibus & compotationibus illum corrumpebat, prorsus abstineret. Hinc Cicero sic ad Atticum scribit: Leonidæ epistola, quam ad me misisti, quid habet quæso, in quo magnopere lætemur? nunquam ille mihi satis laudari uidebitur, quum ita laudabitur, quo modo nunc est. Non est

fiden-

fidentis hoc testimonium, sed potius timentis. Herodi autem mandaram, ut mihi κατὰ μίτον scriberet: à quo adhuc nulla litera est. Vereor, ne nihil habuerit, quod mihi, quum cognossem, iucundum putaret fore. De Cratippo uerò, de erratis ætatis, & de Gorgia, Cicero filius ad Tironem plura scripsit: quæ uidere quiuis poterit. Catonis etiam laudationem, quamuis aliquot fortasse diebus antè, sed certè post Africum bellum, in quo M. Cato se interfecit, scripsisset, his tamen temporibus ita libro duodecimo ad Atticum nominauit: Qualis futura sit Cæsaris uituperatio cõtra laudationem meam, perspexi ex eo libro, quem Hircius ad me misit, in quo colligit uitia Catonis, sed cum maximis laudibus meis. item: Hircij epistolam si legeris, quæ mihi quasi πρόπλασμα uidetur eius uituperationis, quã Cæsar scripsit de Catone, facies me, quid tibi uisum sit, si tibi erit commodum, certiorem. item libro decimo tertio: Legi Cæsaris epistolam. multa de meo Catone: quem sæpissime legendo, se dicit copiosiorem factum: Bruti Catone lecto, se sibi uisum disertum. Nam M. Brutus, & Fabius Gallus, etiam de Catone scripserunt. Quin Cicero rogatus à Bruto, suum scripsit, ut sic in Ora-

tore docet: Hoc ſum aggreſſus ſtatim Catone abſoluto: quem ipſum nunquam attigiſſem, tempora timens inimica uirtuti, niſi tibi hortanti, & illius memoriam mihi charam excitanti, non parêre, nefas eſſe duxiſſem. Quod autem tum φιλοσοφοῦμενα potiſsimum ſcripſerit, ut in ordine noſtro ſuprà poſuimus, & poſtea Cæſarem ex Hiſpania reuerſum hoſpitio acceperit, ipſe libro decimotertio ad Atticum demonſtrat. Neque Cicero tum primùm, ut Plutarchus putat, hiſtoriam ſcribere cogitauit: quum, quod libro ſecundo ad Atticum legimus, uel ante exilium ſe hiſtoriæ daret, & multa Theopompino genere pangeret. & ipſe libro primo de Legibus ita prius etiã ſcripſerit: Poſtulatur à te iamdiu, uel flagitatur potius, hiſtoria. Sic enim putant, te illam tractante, effici poſſe, ut in hoc etiã genere Græciæ nihil cedamus. Atque ut audias, quid ego ipſe ſentiam, non ſolum mihi uideris eorum ſtudijs, qui literis delectantur, ſed etiam patriæ debere hoc munus: ut ea quæ ſalua per te eſt, per te eundem ſit ornata. Abeſt enim hiſtoria literis noſtris, ut & ipſe intelligo, & ex te perſæpe audio. Potes autem tu profectò ſatisfacere in ea: quippe quum ſit opus, ut tibi quidem uideri ſolet, unũ

hoc oratorium maximè. Sed iam tempus est, ut ad Plutarchū reuertamur: Coniurationis, inquit, in Cæsarem particeps non fuit, quàmuis Bruti amicissimus esset, & iniquo animo præsentem statum ferret, ac, ut qui maximè, ueterem desideraret. Sed illi uiri cùm illius naturam ut minus audacem, tum tempus, in quo robustissimis naturis audacia deesse solet, timuerunt. M. tamen Antonius dixit, Cæsarem consilio Ciceronis interfectum fuisse. EGN. *Id in Philippicis ipse negat.* COR. *Negat ille quidem: sed in Bruto sic ipso Bruto præsente ciuitatis cladem deplorat, ut illum prorsus ad liberandum Remp. inuitare uideatur. Quòd si uel in scriptis idipsum faciebat: quãto magis illum, quum secretò loqueretur, id fecisse putare debemus? Non sine causa interfecto Cæsare, statim cruentum extollens altè M. Brutus pugionem, Ciceronem nominatim exclamauit, atque ei recuperatam libertatem est gratulatus.* EGN. *Nunc Ciceronem, quem semper defendere soles, accusas.* COR. *Ego uerò, ne scriptor Græcus eum timidum, quòd inter coniuratos numeratus non sit, appellet, defendo, & laudo: quum Bruto, ut libertatem recuperaret, autorem*

fuiſſe contendo. EGN. *Si fuiſſet, ut erat gloriæ cupidus, aliquando diceret.* COR. *Non erat ſtultus, ut illi, qui quum in ea ſocietate non fuiſſent, ſe tamen fuiſſe iactabant.* EGN. *Stultus dici non poſſet, ſi ſe facti uel autorem, uel participem fuiſſe diceret, quod ille pulcherrimum glorioſiſſimumq́ ſolet appellare.* COR. *Minus prudens certè uideri potuiſſet, ſi diceret, quod ipſi & Reip. dãni multum, ſed utilitatis aut nihil, aut parũ poterat afferre. Nam ſi dixiſſet, ueteranos milites, cæteroſq́ Cæſarianos inimicos haberet, & ita non poſſet de pace tractare. quod tamen ipſum uix ita potuit uitare, ut ad C. Caſſiũ poſtea ſcribens oſtẽdit: M. Antonius cædis initiũ quærit, nullamq́ aliam ob cauſam me autorem fuiſſe Cæſaris interficiendi criminatur, niſi ut in me ueterani incitentur. Si quis tamen aliter ſentit, is credat quod uelit: dum ne Græcis aſſentiatur, Ciceronem timidum fuiſſe, quem nos nec antea timidum, & temporibus illis fortiſſimum fuiſſe uideamus. Quum igitur (inquit Plutarchus) Brutus, Caſſius, & reliqui rem peregiſſent: &, amicis Cæſaris conuenientibus, periculum eſſet, ne ciuitas in bellum ciuile rurſus incideret, Antonius Conſul ſenatum conuocauit, & de*

con-

concordia pauca uerba fecit: Cicero uerò pluribus uerbis, ut tempus postulabat, amicè locutus, senatui persuasit, ut Athenienses imitatus, eorum quæ propter Cæsarem facta fuerant, obliuionem decerneret, & prouincias Cassio, Bruto, & reliquis diuideret. Sed horũ nihil est perfectum. Ciues enim, qui sua sponte misericordia commoti fuerant, ut cadauer per forum uiderunt efferri, quũ M. Antonius illis uestem sanguine refertã & gladijs perforatã ostenderet, ira & furore correpti, percussores in foro quærebant: & habentes ignem, ad domos, ut incenderent, cucurrerunt. Illi uerò, periculum hoc diligentia uitarunt: & alia multa & magna quum timerent, urbem reliquerunt. Post Cæsaris interitum multa sunt prætermissa, quæ uidemus in epistolis ad Atticum, & ad Brutum potissimum referri: ne nos hic ponamus, & historiam pro Quæstura referamus. Liberalibus autem, id est post diem tertium, M. Antonius Consul (ut in Philippicis, & in epistolis ad Atticũ legimus) in ædem Telluris uenit, & senatum conuocauit: ubi facta sunt, quæ Plutarchus hoc loco refert. qua de re sic in Philippica prima scriptum uidemus: A Repub. non deijciebam oculos ex eo

 die,

die, quo in ædem Telluris conuocati sumus. In quo templo, quantum in me fuit, ieci fundamenta pacis, Atheniensiumq; renouaui uetus exemplum: Græcum etiam uerbum usurpaui, quo tum in sedandis discordijs erat usa ciuitas illa: atq; omnem memoriam discordiarum obliuione sempiterna delendam censui. De die, quo prouinciæ diuisæ sunt, hic, & in Bruto secum Plutarchus ipse dissentit: ne, quæ Dion & Appianus hisce de rebus scribũt, conferamus. Satis est, quod ad Atticũ Cicero scribit, referre: *Liberalia accusas: quid fieri tum potuit? iampridem perieramus. Meministine te clamare, causam perijsse, si funere elatus esset? at ille etiam in foro combustus, laudatusque miserabiliter: serui que & egentes in tecta nostra cum facibus immissi.* quæ quidem omnia multis uerbis in Philippicis explicantur. In ijsdem Philippicis, & Epistolis, cur ex urbe, & quò Brutus, Cassius, & reliqui coniurati discesserint, demonstratur. Statim igitur, ut ait Plutarchus, Antonius elatus, ut regnaturus, cùm reliquis omnibus, tum potissimũ Ciceroni, terrori esse cœpit. Nam quum illius in Rep. potentiã rursus esse confirmatam uideret, & illum Bruti studiosum esse sciret, & illum tunc oderat,

derat, & prius etiam nescio quid suspicionis inter eos propter uitæ dissimilitudinem & differentiam fuerat. Hæc Cicero ueritus, primùm quidem Dolabellæ legatus in Syriam nauigare uoluit: deinde, quum Hircius & Pansa, qui post Antonium futuri Consules erant, uiri boni, & Ciceronis æmulatores, illum ne se desereret rogarent, pollicentes se M. Antonium ipso præsente depressuros: ille neque diffidens omnino, neque fidens; Dolabellam quidem dimisit: sed Hircio & Pansæ pollicitus, Athenis æstate se mansurum, & quum illi magistratum inissent, reuersurum, solus ipse nauigauit. Facta uerò nauigationi mora, nouis'que Roma sermonibus, ut fieri solet, allatis, M. Antonium pœnituisse, mirabilem mutationem facere, omnia de sententia senatus administrare: sed ipsius præsentiam, quo minus optimum statum res habeant, deesse: ille suam ipsius multam cautionem detestatus, Romam rediyt. nec spes eum primò fefellit, tanta hominum multitudo ei obuiam processit: & ita totum penè diei tempus ante portas, & in introitu dextræ iunctæ, & complexus consumpserunt. Postero uerò die M. Antonio senatum conuocante,

&

& ipsum uocante, non uenit: sed iacuit, ex labore se fingens ægrotare. Nam uerè periculum in senatu, ex suspicione quadam & indicio, quod illi in uia factũ fuerat, esse uidebatur. Id Antonius propter contumeliam grauiter tulit: & milites misit, quibus imperauit, ut eum ducerent, uel domum euerterent. Verùm multis instantibus, & rogantibus, pignora quum cæpisset, quieuit. Sic illi deinceps inter se non admodum turbulentè, sed cautè dissenserunt. Hæc ipsa Cicero scribens ad Brutum, complexus est ita: Post interitum Cæsaris, & uestras memorabiles Idus Martias, Brute, quid ego prætermissum à uobis, quantamq; impendere Reip. tempestatem dixerim, nõ es oblitus. Magna pestis erat depulsa per uos, magna populi Romani macula deleta: uobis uerò parta diuina gloria, sed instrumentũ regni delatum ad Lepidum & Antonium: quorum alter inconstantior, alter impurior, uterque pacem metuens, inimicus otio. His ardentibus perturbandæ Reip. cupiditate, quod opponi posset, præsidium, non habebamus. Erexerat enim se ciuitas, in retinenda libertate consentiens. Nos tum nimis acres: uos fortasse sapientius, excessistis urbe ea quam liberaratis: Italiæ, sua uobis

studia

studia promittenti, remisistis. Itaque quum teneri urbem à parricidis uiderē, nec te in ea, nec Cassiū tutò esse posse, eamq́ armis oppressam ab Antonio, mihi quoquè ipsi esse excedendum putaui. Sed animus idem, qui semper, infixus in patriæ charitate, discessum ab eius periculis ferre non potuit. Itaque in medio Achaico cursu, quum etesiarum diebus auster me in Italiam, quasi dissuasor mei consilij, retulisset: te uidi Veliæ, doluiq́ uehementer. Cedebas enim Brute, cedebas: quoniam Stoici uestri negant fugere sapientis. Romam ut ueni, statim me obtuli Antonij sceleri, atque dementiæ. Sed quoniam possunt hæc è Philippicis, & Epistolis, ubi describuntur, peti, pauca tantum conferemus. Insolentiam M. Antonij Consulis cùm alibi sæpe, tum ad L. Plācum scribens, ostendit: de M. Bruti & aliorum coniuratorum discessu, præter Ciceronem, Paterculus & alij multa scribunt: de suspicione, siue causa inter Ciceronem & Antonium, in Philippicis plura dicuntur. An uerò Cicero Dolabellæ legatus in Syriam nauigare uoluerit, uiderit Plutarchus, qui scribit. nos in epistolis ad Atticum sic scriptum uidimus: Dolabella me sibi legauit ad IIII. Non. Apr. id mihi heri uesperi

ri nunciatum est. EGN. *Id etiam Plutarchus uiderat, ut apparet: ne tu nunc dicas, uiderit.* COR. *Ille quidem fortaße uiderat: sed, ut in rebus hisce parum diligẽs fuit, non uidetur intellexisse, quam legationem Cicero significaret.* EGN. *Quum Dolabella Consul Syriam prouinciam sortitus esset, quam potuit aliam legationem, quàm Syriacam, significare?* COR. *Ut mittã, uerisimile non esse, Ciceronem, qui neque Cæsaris, neque Pompeij legatus in prouincijs eße uoluißet, tunc Dolabellæ legatum in Syriam nauigare uoluisse: si legationem Syriacam significasset, à M. Antonio nihil erat cur eam peteret. & tamen in epistolis ad Atticũ se petisse sic ostendit: Scripsi ad Antonium de legatione, ne, si ad Dolabellam solum scripsißem, iracundus homo commoueretur: & prius à Cæsare petierat. Legationem uerò liberam significat, de qua sic ad Atticum scribit, ubi de Dolabella loquitur: Habẽt, opinor, liberæ legationes definitum tempus lege Iulia, nec facilè addi potest: idq; adeò genus legationis, ut, quum uelis introire, exire liceat. hinc in prima Philippica dixit: Quum haberem ius legationis liberum, disceßi ea mente, ut adeßem Cal. Ian. quod initium senatus cogendi fore uide-*

uidebatur. Quæ Plutarchus de Hircio & Pansa refert, ea uellem diligentius scripsisset, nec eos uiros bonos appellasset: nec eos dixisset pollicitos fuisse, se M. Antonium depressuros, quum semper antea Cæsariani fuissent: & tunc otium timerent ita, ut neque bene audirent, neque M. Antoniū se depressuros pollicerentur, ut in epistolis ad Atticum Cicero demonstrat: quicquid in Philippicis, & alibi, scenæ seruiens, dicat. In Græciam uerò Cicero proficiscebatur, cùm ut cædis impendentis periculum uitaret, tum ut in studijs filium confirmaret: quæ fuit à principio sola causa profectionis, quū consilium cæpit à Cæsare legari, quod in epistolis ad Atticum scribit, quoquo modo in prima Philippica consilium profectionis & reuersionis exposuerit. Ac præter ea quæ de reuersione refert ibi pluribus uerbis, quàm ut sint referenda, sic ad Atticum scribit: VIII. Id. Sext. quum à Leucopetra profectus (inde enim transmittebam) stadia circiter CCC processissem, reiectus sum austro uehementi ad eandem Leucopetram. Ibi quum uentum expectarem (erat enim uilla Valerij nostri, ut familiariter essem, & libenter) Rhegini quidam illustres homi-

nes

nes eò uenerunt Roma, sanè recentes: in his Bruti nostri hospes, qui Brutum Neapoli reliquisset. hæc afferebant, edictum Bruti & Cassij, & fore frequentem senatũ Cal. à Bruto, Cassio literas missas ad Consulares, & Prætorios, ut adessent, rogare: summam spem nunciabant, fore ut Antonius cederet, res cõueniret, nostri Romam redirent. Addebãt etiã, me desiderari, subaccusari. quæ quum audissem, sine ulla dubitatione abieci consilium profectionis, quo mehercule ne antea quidem delectabar. Atque inde (ut ad Cornificiũ scribit) uentis remisq; in patriã omni festinatione properaui, postridieq; in summa reliquorum seruitute liber unus fui. Sic sum in Antoniũ inuectus, ut ille non ferret. Quod si Cicero postridie, quàm uenit, in Antonium inuectus est: Antonius non postero die, sed eodem die, quo Cicero uenit, senatum conuocauit: etsi M. Antonius eodem die senatũ conuocauit, & tam multa dixit & fecit, quàm multa in prima Philippica referuntur, non est ille dies iungendis dextris & complexibus consumptus, ut Plutarchus affirmat. EGN. *Res admodum leues notas, & Ciceronis laudẽ minuis.* COR. *Ego uerò res admodum graues noto, & Ciceronis laudem*

laudem cumulo. Nam fateor, ei plures obuiā prodiſſe, quàm quos uno die complecti potuerit: & ſcriptoris prudentiam requiro, qui quod fieri neq; ſoleat, neque poßit, ſcribat. EGN. Venetijs quidem fieri neque ſolet, neque poteſt: quum uiris magnis in urbem uenientibus, ita cymbis alijsq; nauiculis obuiam procedamus, uix ut eos occurrentes ſalutare, nedum complecti poßimus: ſed Romæ fortaſſe fieri ſolebat, & poterat. COR. Plutarchus & Appianus ita uidentur credidiſſe. ſed neque fieri ſolebat, ut ad Atticum Cicero de ſuo reditu ab exilio ſcribens oſtendit: neque poterat, niſi qui ueniebant, ex equis, aut lecticis, aut rhedis, quibus ueherentur, deſcendißent: quod Cicero tum ſenex, & de uia languens, uix facere potuißet. Verùm, quod uult Plutarchus, fecerit. ille quo pacto defendet, Antonium milites miſiſſe, quibus imperarit, ut uel Ciceronem ducerent, uel domum eius euerterent: quum milites non miſerit, ſed in ſenatu, cum fabris ſe domum Ciceronis eſſe uenturum dixerit? Id in prima Philippica Cicero ſcribit, & ita repetit in quinta: Huc etiam niſi uenirem Cal. Septemb. fabros ſe miſſurum, & domum meam diſturbaturum eſſe dixit. Et Plutarchus cùm hæc

male considerauit: tum, quod sequitur, etiam peius coniunxit. nam coniungit hoc modo: *Post Ciceronis reditũ, M. Antonius, & ipse Cicero, dissenserũt, donec Cæsar iuuenis Apollonia uenit.* quasi uerò post reditum Ciceronis, hoc est, post Cal. Septemb. Apollonia Cæsar uenerit: qui libro decimo quarto ad Atticum, uel antè Id. Apr. uenisse dicatur. Quæ præterea Plutarchus ibi de Cæsare scribit, ea nos iccirco non uertimus, quòd ad Ciceronis uitam parum, uel nihil pertinere uideantur: nisi forte somniũ, quod refert de ipso Cæsare, pertineat: de quo tamen ille non minus, quàm de Cæsaris Octauiani matre, uoluit à Suetonio, qui scripserat antè, dissentire. At Plutarchus (credo) putauit, Ciceronem, quem multi solent hac in parte uehementer accusare, posse defendi, si diceretur ei tantum fauisse, quem uidisset in somnijs finem bellis ciuilibus impositurum. Sed somnium est: nec Cicero somnio defendi debet, qui somnia contemnebat, & id fortasse nunquam somniauit: certè non credidit, quum sic ad Atticum scripserit: *Nobiscum hic perhonorificè & amicè Octauius, quem quidem sui Cæsarem salutabant: Philippus non, itaque ne nos quidem: quem nego posse bonum ciuem.*

ciuem. Item: Octauiano, ut perspexi, satis ingenij, satis animi: uidebaturq́ erga nostros ἥρωας ita fore, ut nos uellemus, animatus. sed quid ætati credendum sit, quid nomini, quid hæreditati, quid κατηχήσει, magni consilij est. Et ne quis dicat, cur igitur ipse postea credidit? sic addit: Sed tamen alendus est, & ut nihil aliud, ab Antonio seiungendus. Nam uir prudentissimus, quum uideret Brutum, Cassium, reliquosq́ coniuratos, post Cæsaris interitum nihil eorum quæ debuerant, in urbe gessisse, ex urbe discessisse, Italiæ sua studia remisisse, nec eos quicquam facere, sed Brutum, Cassium'que (quod in epistolis ad Atticum queritur) ad Eurotam sedere: uerebatur, ne, si M. Antonius & Octauianus cōiungerētur, Resp. cui nemo succurrebat, opprimeretur. Itaq; M. Antonium, ructantē & nauseantē, in Cæsaris Octauiani plagas (ut scripsit ad Cornificiū) cōiecit. Plutarchus tamen, quū somniū narrasset, et posuisset etiā, adolescenti fauere cœpisse, quod in eius Consulatu natus esset, sic addere nō dubitauit: Primùm M. Antonij odiū Ciceronē, deinde natura, quæ facile uincetur ab honore, Cæsari cōciliauit: existimātem, se in Rep. potētia illius usurū. nā sic adolescēti se subie

cit, ut adolescens illũ patrem uocaret. Unde Brutus stomachans, in epistolis ad Atticum Ciceronem reprehendit, quòd Antonij metu Cæsarem foueat, & ostendat, se patriæ non libertatem, sed dominũ sui studiosum quærere. Ille uerò non Antonij odio potius, quàm libertatis studio, nec honore, sed amore patriæ uictus, Octauianũ cœpit adiuuare: nec illi se subiecit, sed ab eo sæpe rogatus, Reip. causam suscepit. Nec alteri se subijcit, qui pater uocatur, & ut pater imperat, & regit, ut ad Brutum Cicero scribens ostendit: Cæsaris pueri mirifica indoles uirtutis. utinam tam facile eum florentem & honoribus & gratia, regere ac tenere possimus, quàm facile adhuc tenuimus. Alibi quoque sæpe, Cæsarem suis consilijs gubernatum fuisse testatur. Quare multo prudentius Brutus scripsit, quàm Plutarchus descripsit. Licet ergo patrem appellet Octauius Ciceronem, referat omnia, laudet, gratias agat: tamen illud apparebit, uerba rebus esse contraria. Quanquam Brutus ipse quoq; Ciceronem reprehendit: nec uidet, omnem se culpam sustinere. nam multa prætermisit, quæ si fecisset ille, Resp. in id periculum non incidisset. Itaque Cicero sic ad Atticum scribens, queritur: Itáne

ne

ne uerò? hoc meus & tuus Brutus egit, ut Lanuuij esset? ut Trebonius itineribus deuijs proficisceretur in prouinciam? ut omnia facta, scripta, dicta, promissa, cogitata Cæsaris plus ualerēt, quàm si ipse uiueret? meministi'ne me clamare, illo ipso primo Capitolino die, senatū in Capitolium à Prætoribus uocari? Dij immortales, quæ tum opera effici potuerunt, lætantibus omnibus bonis, etiam sat bonis, fractis latronibus? Item Cassius querebatur, amissas occasiones: et illud addebat, oportuisse senatum uocari, populum ardentem studio uehementius incitari, totam suscipere Remp. Hæc, & alia multa, quæ Cicero solet in epistolis ad Atticū significare, Brutus in urbe prætermisit. deinde quum deberet urbem, quam liberarat, defendere, ueluti Pōpeius alter, eam reliquit: ut Antonius, ueluti Cæsar alter, in ea potētior fieri posset. Qúum que Brutus urbe cessisset, ut Pompeium prorsus imitaretur, nec delectum habuit, & Italiæ sua studia promittenti remisit, nec ita multo pòst ex Italia discessit, & quidem quo tempore Resp. illius opera iuuari multū, uel fortasse liberari potuisset. Nam quum Cicero M. Antonium, & Cæsarem Octauianum quasi commisisset, utrunque uel al-

terius auxilio præsens opprimere, & ita patriam liberare potuisset. Hinc Cicero sic ad Atticũ scribens, exclamat: O Brute, ubi es? quantam εὐκαιρίαν amittis? Sed ille discessit, nec unquam postea, quamuis eum Cicero sæpe reuocarit, in Italiam uoluit reuerti. Quòd si Ciceroni paruisset, & exercitum, quem pararat, in Italiam duxisset, nunquã triumuiri Rẽp. quemadmodum postea fecerunt, occupassent. Ille tamen epistolas scripsit: quas qui legunt hodie, putant, & assentiuntur Bruto, Ciceronem, quòd Octauianum fouerit (si Dijs placet) esse reprehendendum. Sed illas, opinor, Cicero discidisset, si, quæ scribuntur in illis, à quoquam probatum iri putasset. uerùm quum uideret ea nullo negotio posse confutari, uoluit illas epistolas inter suas reponi: ut posteri possent, quàm bene scripsisset ille, iudicare. EGN. *Ergo multi bene scripsisse iudicant.* COR. *Vos, ut puto, non ita iudicatis: ego certè, quæ scribit ille, uel hoc ipso loco facilè confutarem, nisi res ipsa, quæ penè loquitur, confutaret.* EGN. *Non ita loquitur, ut omnes audiant.* COR. *Ita certè loquitur, ut quiuis intelligat, eum, qui sit ipse Brutus, operã dare, ut etiam Ciceronem brutum faciat: sed ille purus est ita, ut nul-*

nullis sordib. possit inquinari. At M. Brutus uir bonus fuit. Auunculus eius etiam M. Cato uir bonus fuit: sed tamẽ ille animo optimo utẽs, & summa fide, nocebat interdum Reip. ut ad Atticum Cicero scripsit: sic Brutus uir quidem bonus fuit, sed tum Stoicos & Catonem nimis imitari uoluit. Itaque quum Ciceroni, quem uel ipse omnium prudentissimum uocabat, parêre noluisset, Remp. cui non succurrit ut debebat, perdidit. Ille tamen Ciceronem, qui Remp. mordicus, ut aiunt, tenebat, ac defendebat, non dubitauit accusare, quòd ad Octauianum suppliciter ac demissè nimis scriberet. Illi Cicero, si posset, id (ut puto) responderet, quod Attico de Cæsare tale quid obijcienti rescripsit: Quum ad pacem hortarer eum præsertim hominem, non uidebar ullo modo facilius moturus, quàm si id, ad quod eum hortarer, conuenire eius sapientiæ dicerem: eam si admirabilem dixi, quum eum ad salutem patriæ hortabar, non sum ueritus, ne uiderer assentari, cui tali in re libenter me ad pedes abiecissem. Id Aiax non faceret, scio: sed faceret Vlysses, qui tamen in bello Troiano non minus laudis, quàm Aiax, uidetur esse cõsecutus. Cicero certè, qui Reipublicæ,

ut qui maximè, studiosus fuit, iuuenem, qui tunc ei multum prodesse posset, suppliciter ac demisse, quemadmodum Brutus ait, inuitare non dubitauit. At eum nimis extulit. Si Brutus ei paruisset, illum, recuperata Rep. curasset, ut etiam credunt illum dixisse, tollẽdum. sed aliàs hac de re fortasse plura dicemus: nunc ad Plutarchum redeamus: Filium Ciceronis Athenis operam Philosophis dantem, quum Brutus accepisset, ei ordinem ducendum dedit: eumq; multis in rebus opera illius usus, instituit. Tunc in urbe Ciceronis potentia maxima fuit. nam, quæcunq; uolebat assecutus, Antonium per factionem uictum eiecit: & duos Consules Hircium & Pansam, qui bellũ cum illo gererent, emisit. Senatui præterea persuasit, ut Cæsari lictores, & imperatorium ornamentum, tãquam pro patria pugnanti decerneret. De filio Ciceronis ita Brutus scripsit: Cicero filius tuus sic mihi se probat industria, patientia, labore, animi magnitudine, omni denique officio, ut prorsus nunquam dimittere uideatur cogitationẽ, cuius sit filius. Quare, quoniam efficere non possum, ut pluris facias eum qui tibi est charissimus: illud tribue iudicio meo, ut tibi persuadeas, non forè illi abutendũ gloria

ria tua, ut adipiſcatur honores paternos. item: Filius ualet, & in Macedoniam cum equitatu præmiſsus eſt. quod alibi quoque repetit. Hinc in Philippica decima Cicero dixit ita: Legio, quam L. Piſo ducebat, legatus Antonij, Ciceroni filio meo tradidit. Sed de patre loquamur, qui quàm potens eo tempore fuerit, in Philippicis oſtẽdit: ne nos hic plura recitemus. quãquam tacere illud non poſſumus, XIII. Cal. Ian. primùm Quirites fundamenta iacta ſunt Reipub. fuit enim longo interuallo ita liber ſenatus, ut uos aliquando liberi eſſetis: quo quidem tempore, etiamſi ille dies uitæ finem mihi allaturus eſſet, ſatis magnum cœperam fructum, quum uos uniuerſi una mente atque uoce iterum à me conſeruatam eſſe Remp. conclamaſtis. Nam Cicero cùm liberè locutus eſt, tũ curauit ut Octauianus Antonium Brunduſio reuertentem ab urbe auerteret: quod in Philippicis ſæpe teſtatur. Hinc ad M. Brutum ſcribit ita: Dico, Cæſarem hunc adoleſcentem, per quem adhuc ſumus, ſi uerum fateri uolumus, fluxiſſe ex fonte conſiliorum meorum. huic habiti à me honores, nulli quidem Brute, niſi debiti: nulli, niſi neceſſarij. Ut enim primùm libertatem reuocare cœpimus, quũ ſe non-

dum ne Decimi quidem Bruti diuina uirtus ita commouisset, ut iam id scire possemus, atque omne præsidium esset in puero, qui à ceruicibus nostris auertisset Antonium, quis honos ei non fuit decernendus? quanquam ego illi tum uerborum laudem tribui, eamq́ modicam. Decreui etiam imperium: quod quanquam uidebatur illi ætati honorificum, tamen erat exercitum habenti necessarium. Quid enim est sine imperio exercitus? Sed de Cæsare Octauiano, item de Hircio & Pansa Consulibus, de Ciceronis periculo, de legatione ad Antonium ab eo recusata, deq́ alijs huiuscemodi rebus, in Philippicis & epistolis plura scribuntur. Quare nos ordinem Plutarchi sequamur: Quum uicto quidem Antonio, sed Consulibus mortuis, omnes milites ad Cæsarem ex pugna conuenissent, senatus iuuenem, & bona fortuna usum ueritus, milites ipsos honorib. & præmijs reuocare, ipsiusq́ potentiam minuere tentauit, tanquam propugnatoribus, Antonio fugato, non indigeret. Hac de re Cicero sic ad M. Brutum scripsit: Consules duos, bonos quidem, sed duntaxat bonos, amisimus. Hircius quidem in ipse uictoria óccidit, quum paucis diebus magno prælio antè uicisset. nam Pansa fugerat,

gerat, uulnerib. acceptis, quæ ferre non potuit. Reliquias hostiũ Brutus persequitur, & Cæsar. hostes autẽ omnes iudicati, qui M. Antonij sectã secuti sunt. Item: Ciuitas recreata ad XII. Cal. Maij te huc uenire, quàm se ad te ire malebat. quo quidẽ die magnorũ meorũ laborũ, multarumq́; uigiliarũ fructũ cæpi maximũ, si modò est aliquis fructus ex solida ueraq́; gloria: nam tãtæ multitudinis, quantã capit urbs nostra, concursus est ad me factus. à qua usq; in Capitoliũ deductus, maximo clamore atq; plausu in rostris collocatus sum. Hæc Plutarchus omisit. & illud item, quod de Decemuiris ad D. Brutũ Cicero scribit: Quod Segulius ait, uetera nos queri, quòd tu & Cæsar in Decẽuiris nõ essetis: utinã ne ego quidẽ essem. quid enim molestius? Plutarchus igitur de Ciceronis Decẽuiratu tacet, & id, quod cõsiderabimus, refert: Ciceronem cum Cæsare Consulem fieri uoluisse, quòd ei Cæsar ipse persuasisset, fore ut, si Consules ipsi fierent, cùm se tum res omnes ad arbitriũ suum regeret. sed ab eo deceptum, tum demum cognouisse, se, populi'que libertatem concidisse. Idem propemodum Dion & Appianus affirmant: quamuis Dion sibi parũ cõstare uideatur, dum postea scribit, Ciceronem, ei

qui

qui stricto gladio dixerat, Si uos Cæsari Consulatũ non dabitis, hic dabit: respondisse, Si uos ita rogabitis, ipsum capiet: idq; etiam postea causam necis illi fuisse. Sed nos ostendemus, Ciceronem & in ea re Cæsari semper aduersatum fuisse, & nihil eo tempore de Consulatu cogitasse. EGN. *M. tamen Brutus audiuit, illum Consulem factum fuisse.* COR. *Audiuit, quia Romæ sermo fuerat, de quo Cicero sic in Philippicis ait: Scitis per hos dies creberrimum fuisse sermonem, me per Idus Quint. qui dies hodie est, cum fascibus descensurum. Deinceps ita defendit, ut ostendat, eum sermonem fictũ fuisse: quem tamen Græci scriptores sequi maluerunt, quàm referre, quod tunc una uoce cuncta concio declarauit, nihil esse ab eo unquã de Rep. nisi optimè cogitatum. Quòd uerò tunc in ea re Cæsari Octauiano sit aduersatus, sic ad M. Brutum scribens ostendit: Cæsarem meis consilijs adhuc gubernatũ, præclara ipsum indole, admirabiliq; constantia, improbißimis literis quidam, fallacibusq; interpretibus ac nuncijs impulerunt in spem certißimam Consulatus: quod simulatq; sensi, neque ego illum absentem literis monere destiti, nec accusare præsentes eius necessarios, qui eius cupidita-*

ti

ti suffragari uidebantur: nec in senatu sceleratissimorum consiliorum fontes aperire dubitaui. nec uerò ulla in re memini aut senatum meliorē, aut magistratus. Nunquam enim in honore extraordinario potentis hominis, uel potentissimi potius (quandoquidem potentia iam in ui posita est, & armis) accidit, ut nemo Tribunus plebis, nemo alio magistratu, nemo priuatus autor existeret. Item: Cæsarem, ut spero, tenebo multis repugnantibus. Videtur enim in eo esse bona indoles, sed flexibilis ætas: multiq; ad deprauandum parati, qui splendore falsi honoris obiecto, aciem boni ingenij præstringi posse confidunt. Quin ei Cicero sic in hisce rebus aduersatus uidetur, ut illi D. Brutus timuerit, quod in Epistolis apparet. Cæsar tamen Consul factus, x. Cal. Octob. cum Q. Pedio Consulatum iniuit, ut Paterculus ostendit: & Ciceronem, quum diu repugnasset, tandem passus est proscribi. quod Plutarchus quidem, Dion, Appianus, & alij scribūt, sed Paterculus ita refert: Nihil tam indignū illo tempore fuit, quàm quòd aut Cæsar aliquem proscribere coactus est, aut ab illo Cicero proscriptus est: abscisaq; scelere Antonij uox publica est, quum eius salutem nemo defendisset, qui per tot

annos

annos & publicam ciuitatis, & priuatam ciuium defenderet. Sed quoniam nemo unquam melius, quàm Liuius, eam rem scripsit, ut adhuc in Senecæ scriptis inuenitur, huc transferemus: M. Cicero sub aduentum triumuirorum urbe cesserat, pro certo habens, id quod erat, non magis Antonio eripi se, quàm Cæsari Cassium & Brutũ, posse. Primò in Tusculanum fugerat: inde transuersis itineribus in Formianum, ut ab Caieta nauim conscensurus, proficiscitur. unde aliquoties in altum prouectum, quum modò uenti aduersi retulissent, modò ipse iactationẽ nauis cæco uoluente fluctu pati non posset, tædium tãdem eum & fugæ & uitæ cæpit. Regressus ad superiorem uillã, quæ paulo plus mille passibus à mari abest: Moriar (inquit) in patria, sæpe seruata. Satis constat, seruos fortiter fideliterq́; paratos fuisse ad dimicandum: ipsum deponi lecticam, & quietos pati, quod sors iniqua cogeret, iussisse. Prominenti ex lectica, præbentiq́; immotam ceruicem, caput præcisum est. nec satis stolidæ crudelitati militum fuit: manus quoque, scripsisse aliquid in Antonium exprobrãtes, præciderunt. Ita relatum caput ad Antonium, iussuq́; eius inter duas manus in rostris positum, ubi ille Consul,

ubi

ubi sæpe Consularis, ubi eo ipso anno aduersus Antonium, quanta nulla nunquam humana uox, cum admiratione eloquentiæ auditus fuerat. uix attollentes lachrymis oculos homines intueri truci data membra eius poterant. Vixit tres & sexaginta annos, ut, si uis abfuisset, ne immatura quidem mors uideri possit: ingenium & operibus & præmijs operarum felix: ipse fortunæ diu prosperæ, & in longo tenore felicitatis, magnis interim ictus uulneribus, exilio, ruina partium, pro quibus steterat, filiæ morte, exitu tam tristi atque acerbo, omnium aduersorum nihil, ut uiro dignum erat, tulit, præter mortem: quæ, uerè æstimanti, minus indigna uideri potuit, quòd à uictore inimico crudelius passus erat, quàm quod eiusdem fortunæ composito fecisset. si quis tamen uirtutibus uitia pensarit, uir magnus, acer, memorabilis fuit, et in cuius laudes sequendas Cicerone laudatore opus fuerit. EGN. *Ut est noster candidissimus omnium magnorum ingeniorum æstimator T. Liuius, plenissimum testimonium Ciceroni reddidit.* COR. *Illa uerba nollem dixisset: Omnium aduersorum nihil, ut uiro dignum erat, tulit, præter mortem. In illis enim uidetur opinionem secutus, quam nos antè confutauimus:*

tauimus: cætera uerò ſic probamus, ut digna putemus, quæ, quemadmodum Ciceronis & Plutarchi uerba ſolemus, explicemus. Florus igitur ſic apud eundem Liuium ſcribit: C. Cæſar pacem cum Antonio & Lepido fecit, ita ut tres uiri Reip. conſtituendæ quidem per quinquennium præeſſent. Ipſe, Lepidus, Antonius, ſtatuerunt, ut ſuos quiſque inimicos proſcriberent. In qua proſcriptione plurimi equites, C X X X ſenatorum nomina fuerunt, & inter eos L. Pauli, fratris M. Lepidi, & L. Cæſaris Antonij auunculi, M. Ciceronis: cuius occiſi à Popilio legionario milite, quum haberet annos L X I I, caput quoque cum manu dextra in roſtris poſitum eſt. M. Lepidus L. Paulum fratrem, & M. Antonius L. Cæſarem auunculum uiros Conſulares, quos Octauianus petebat, ut Ciceronem liberaret, proſcribi paſſi, ut Cicero proſcriberetur: quod omnes penè ſcriptores affirmant, & Cornelius Hiſpanus ſic apud Senecã refert: Proſcriptus eſt ille, qui tuam ſententiam ſecutus eſt: tota tabula tuæ morti præluditur: alter fratrem proſcribi, alter auunculum patitur. quid habes ſpei? Ut Cicero periret, tot parricidia facta ſunt. Hac in parte Plutarchus & Appianus, de locis ad quæ

Ci-

Cicero uenit, à Liuio: de coruis, qui auspicium fecerunt, à Ualerio Maximo dissentiunt. Nos, ne tam multa referamus, uel conferamus, illud tantum dicemus: mortem Ciceronis, ut hominis magni, non solum per aues tunc, sed per simulachrum Palladis etiam, paucis antè mensibus ui fulminis dißipatum, significatam fuisse: quod Dion & Iulius Obsequens ostendunt. Quin eam sibi uidetur ipse prædixisse, quũ sic ad Atticum scripsit: Mi Attice, fortiter hoc uelim accipias, ut ego scribo: genus illud interitus, quo casurus es, fœdum duces, & quasi denunciatum nobis ab Antonio. uel potius in Philippicis, quum dixit: Ut omittam res aui tui prosperas, acerbißimum eius diem supremum malim, quàm L. Cinnæ dominatum, à quo ille crudelißimè est interfectus. Nam Cicero, quod hic optauit, est assecutus: ut in Bruto diximus, & infrà dicemus. Ciceronem patrem patriæ Cn. Popilius Lænas, qui patrem prius interfecerat, & ab ipso Cicerone defensus fuerat, interfecit: ut omnes penè scriptores, ut Liuius, Ualerius Maximus, Seneca, Dion & Appianus affirmant: præter Eusebium & Plutarchũ, qui Popilium quidem, sed Herennium tamen nescio quem, magis interfe

 ctorem

ctorem Ciceronis fuisse probant. Verùm Senecæ declamatio repugnat: & quod Appianus refert, & recentiores ratiocinantur, Popilium Ciceronis caput Antonio uigintiquinque millibus aureorū uendidisse. Mortem Cicero forti animo tulit, ut omnes (præter Asinium Pollionem, qui Ciceroni fuit iniquus) affirmant, & apud Senecam sic Aufidius Bassus ostendit: Cicero paulum remoto uelo, postquam armatos uidit, Ego uerò consisto, ait: accede ueterane, & si hoc saltem potes rectè facere, incide ceruicē. Trementi deinde, dubitātiq;, Quid si ad me, inquit, primùm uenissetis? Idem penè de militibus, qui fuerant missi, ut M. Antonium oratorem interficerēt, scribitur: ut illius, & Ciceronis interitus, omnino similis fuisse uideatur. Accedit, quod in libris Oratorijs ita scriptū uidemus: M. Antonij in his ipsis rostris, in quibus ille Rep. constantissimè Consul defenderat, quæq; Censor imperatorijs manubijs ornarat, positum caput illud fuit, à quo erant multorū ciuium capita seruata. quod idem de Ciceronis capite retulimus, quod inter duas manus in rostris positum fuisse Liuius ostēdit: quamuis Florus ab eo quem refert, in ea re dissentiat, quū caput cum manu dextra tantū in rostris

rostris positum fuisse dicat: quod, ut apud Senecam legimus, etiam Cremutius Cordus dixit. sed alij penè omnes, duas manus dixerunt. Antonius uerò caput in mensam iussit afferri, eoq́; spectaculo per diem fuit oblectatus antè, quàm in rostris poneret: quod Appianus refert. nec Dion aliter sentit, qui scribit, etiam Fuluiam, M. Antonij uxorem, linguam Ciceronis extractam, multis cum contumelijs acu pupugisse. Capite Ciceronis in rostris posito, quãtus in urbe mœror & luctus excitatus fuerit, cùm Plutarchus & alij scriptores ostendunt, tum Cremutius Cordus apud Senecam docet ita: Soluit pectora omnium in lachrymas, gemitusq́; uisa ad caput eius deligata manus dextra, diuinæ eloquentiæ ministra: cæterorumq́; cædes priuatos luctus excitauerunt, illa una cõmunem. Cicero, quod apud Cornelium Tacitũ legimus, Hircio & Pansa Consulibus, ut Tiro libertus eius scripsit, VII. Idus occisus est: quo anno Diuus Augustus, in locum Pansæ & Hircij, se, et Q. Pediũ Consules suffecit. Quãuis autẽ Cornelius Tacitus mẽsem nõ ponat, intelligimus tamẽ, quũ Cæsar Octauianus X. Cal. Octob. inierit consulatũ, Nouemb. uel Decẽb. significari. Unde cognoscimus, Ciceronem sexaginta quatuor

annos uixiſſe, ut Aurelius Fuſcus apud Senecam teſtatur: quamuis alij tres & ſexaginta tantum ſcribant. Sunt qui putēt, Ciceronis corpus à L. Lamia, qui ſemper illi fuit amicus, ſepultum fuiſſe: quod etiam ſcriptum uidemus in uerſibus, quos uiri duodecim ſcripſiſſe dicuntur. Nam multi, quod apud Senecam uidere licet, cùm uerſibus, tum ſoluta oratione Ciceronis mortem deplorauerunt, ut Paterculus ita: Nihil tam indignum illo tempore fuit, quàm quod aut Cæſar aliquem proſcribere coactus eſt, aut ab illo Cicero proſcriptus eſt, abſciſaq́; ſcelere Antonij uox publica eſt: quū eius ſalutem nemo defendiſſet, qui per tot annos et publicam ciuitatis, & priuatam ciuium defenderat. Nihil tamen egiſti M. Antoni (cogit enim excedere propoſiti formam operis, erumpens animo ac pectore indignatio) nihil inquam egiſti: mercedem cœleſtiſſimi oris, & clariſſimi capitis abſciſi numerando, autoramentoq́; funebri ad conſeruatoris quondam Reip. tantiq́; Conſulis irritando necem. Rapuiſti tu M. Ciceroni lucem ſolicitā, & ætatem ſenilem, & uitam miſeriorem te principe, quàm ſub te Triumuiro mortem: famam uerò, gloriamq́; factorum atq; dictorū adeò non abſtulisti,

listi, ut auxeris. Uiuit, uiuetq; per omnem seculorum memoriã: dumq; hoc uel forte, uel prouidentia, uel utcunque constitutum rerum naturæ corpus, quod ille penè solus Romanorum animo uidit, ingenio complexus est, eloquentia illuminabit, manebit incolume, comitem æui sui laudem Ciceronis trahet, omnisq; posteritas illius in te scripta mirabitur, tuum in eum factum execrabitur: citiusq; in mundo genus hominum, quàm nomen huius cadet. EGN. *Iam situs est, & laudatus.* COR. *Nec situs, ut debuit: nec laudatus, ut meruit: qui dignus fuit, quem hominum fama beneficiorum memor in concilio cœlestium, ut Herculem, ut Castorem & Pollucem, ut Aesculapium, ut Liberum collocaret. Quanquã uidetur collocasse: cuius Consulatum C. Curio* ἀποθέωσιν, *P. Lentulus P. F. mentem diuinam, Cornelius Nepos prudentem diuinationem uocarit. illum certè cœleste uirum Quintilianus appellauit.* EGN. *Sed in dicendo.* COR. *Nihil mea refert, dũ cœleste uocarit eũ, cuius imaginem uel inter Diuos Alexander Seuerus Imperator Romanus (qui latina quũ legeret, non alia magis, quàm de Officiјs Ciceronis, & de Rep. legebat) postea collocauit.* EGN. *Quin igitur*

illi nos uota facimus? COR. *Nos uerò illi uota faciamus, oculis ut nostris ille medeatur.* EGN. *Oculis ut nostris ille, cui lippitudo tam sæpe molesta fuit, medeatur?* COR. *Diui morbos, quibus, dum uiuerent, affici solebant, in cœlum sublati sæpe curare creduntur. Aquæ certe Ciceronianæ, quas Tullius Laurea carmine celebrauit, oculis, ut Plinius affirmat, medebantur. Diuus Augustinus, se Ciceronis Hortensio lecto Christianum factum fuisse, confitetur. Sed iam tēpus est, ut numos omneis, quos dedi, mihi uos acceptos referatis.* PIE. *Singulos deinceps, ut dedisti, retulimus.* COR. *Video: sed habere uelim, qui prouincialibus, præsertim curiosis, poßim, me soluisse demōstrare.* EGN. *Tuas perscriptiones habebis, quas ipsi probabimus: & te in hoc fano pecuniam nostro iussu deposuisse, quum tamen deposueris, ascribemus.* COR. *Pecuniam, quam certis & locis & temporibus exegi, iam deposui: nunc, si placet, reliqua deponā.* EGN. *Nobis uerò placet.* COR. *Nunc igitur ea, quæ Dion Calenum dixisse finxit, non omnia quidem, sed quæ digna putabo quæ confutentur, deponam. Sunt enim quædam ita parum uerisimilia, uel potius ita prorsus falsa, ut facilè demonstrent, quod*
etiam

etiam diximus, Græcum scriptorem Ciceroni semper iniquum fuisse. Non' ne, inquit, hic ille est, qui Cæsarem Pompeiumq; quasi commisit: & prohibuit, ne Pompeius cum Cæsare reconciliaretur? qui uobis persuasit, ut ea contra M. Antonium decerneretis, quibus Cæsar est commotus? qui Pompeio persuasit, ut Italiam relinqueret, & in Macedoniam trãsiret? quod omnium malorum, quæ postea consecuta sunt, causa fuit. Hic quot sunt uerba, totidem penè sunt mendacia. EGN. *Antonius tamen, quod hic referre Dion uidetur, dixit, Ciceronis opera Pompeium à Cæsaris amicitia esse disiunctum, ob eam' que causam Ciceronis culpa ciuile bellum esse natum.* COR. *Dixit ille quidem, sed in Philippicis id ipsum nullo negotio confutauit, & sic addidit: Quum inferri patriæ bellum nefarium uiderem, pacis, concordiæ, compositionis autor esse non destiti. meá que illa uox est, nota multis: Utinam, Cn. Pompei, cum C. Cæsare societatem aut nunquam coisses, aut nunquam diremisses. Et ad Cecinam sic etiam scripsit: Plurimi sunt testes, me & initio, ne coniungeret se cum Cæsare, monuisse Pompeium: & postea, ne seiungeret:*

coniunctione frangi senatus opes, disiunctione ciuile bellũ excitari uidebam. EGN. *Hic Dion, quæ Ciceroni quoquo modo sunt obiecta, refert.* COR. *Referat. illud, opinor, nullus obiecit: eum, qui tunc esset imperator ad urbem, nec in senatum ueniret, senatui persuasisse, ut ea contra M. Antonium decerneret, quibus ipse Cæsar sit commotus. nemo certè potuit obijcere, illum Pompeio persuasisse, ut Italiam relinqueret: quũ Pompeium semper ipse reprehenderit, quòd urbem primùm, deinde Italiam reliquisset. quod in epistolis ad Atticũ sic apertè scribitnr, ut Diou, si non uidit, negligentissimus: si uidit, & aliter scribere uoluit, mendacissimus esse uideatur. Et sanè cùm ferè semper, ut Græcus, est mendax: tũ uerò, cum de Cicerone loquitur, ita sæpe mentiri solet, ut facilè morbũ, quo laboret, ostẽdat. En, cui credas cætera, quũ, quæ dicere nullus unquã Ciceronis inimicus est ausus, ea Græculus homo post tã multos annos finxerit. ut illud etiã finxit: ea quæ Cicero Consul gessisset, ita senatui postea displicuisse, ut ab eo pœnã sumpserit. quum uel ipse Dion alibi nihil ab eo, nisi consilio senatus, gestum fuisse testetur: et omnes præterea scriptores affirment, & omnes homines qui literas di-*

discunt, sciāt, senatum Ciceronis causa uestem mutasse, nec eo diu carere potuisse. PIE. *Mendaces oportet esse memores.* COR. *Ille certè memor non est, qui dicat: Ciceronem Roma, seditionib. sedatis, profectũ fuisse: & rursus excitatis, Athenas & filiũ reliquisse: Romãq; reuersum, M. Antonio cœpisse aduersari, quẽ prius amare simulasset. alibi uerò scribat, eũ propter inimicitias, quas cum M. Antonio gerebat, Octauiano fauere cœpisse: quãuis ex urbe discessisset, ut Athenas filium deduceret. Hic enim tã secum, quàm cũ Cicerone pugnat.* EGN. *Pugnat Calenus, qui calumniatur.* COR. *Pugnat potius ipse Dion, qui res ita contrarias, ita leues, ita planè falsas scribat, ut facilè quiuis intelligat, eas ne dignas quidem esse quæ cõfutentur: Nos certè quamuis eas nullo negotio possimus, nolumus tamen confutare, ne tempus ipsum frustra conteramus. Alia potius, quæ uel scripta sunt, uel dici solent, quantum potest refellamus: ut, à Cicerone Tironem turpiter amatum fuisse: quod multi uel ob id credunt, quòd Plinius in epistolis scribat, se, quum librum Asinij Galli de comparatione patris & Ciceronis legeret, in epigramma Ciceronis incidisse, ubi queritur, quòd fraude mala frustra-*

tus amantem, paucula cœnato sibi, debita sauia Tiro tempore nocturno subtraxerit. Nec uidit Plinius, ab Asinio Gallo, qui Ciceronem deprimebat, ut patrem extolleret, illud epigramma fingi potuisse: præsertim quum fuerit unus ex illis, qui (quod ait Gellius) ea quæ neque dictu neque auditu digna essent, diceret. Cicero uerò, quod in Quinto fratre, qui Statiũ diligeret, tam sæpe reprehendit, id nunquam, ne frater par pro pari referret, ipse fecisset. nisi fortè more Platonis, quem semper imitatus est, Tironem, quem uel ob id Alexim uocet, amauit. Nam Plato, quo nemo castior fuit, Alexim non turpiter dilexit, quamuis carminibus luserit: quem Pôponius Atticus, M. Cicero, & P. Virgilius imitati, suos pueros Alexides appellarunt. Quòd si Cicero hac in re malè audisset, aduersarij, qui tunc uiuebant, id illi aliquando (quod tamen ipsi non legimus) obiecissent. ut in dicendo timiditatem non semel obiecerunt: quod ille tamen non modò non refellit, sed in orationibus etiam frequenter agnouit. Ita Deos, inquit, mihi uelim propitios, ut, quum illius diei mihi uenit in mentem, quo die, citato reo, mihi dicendũ sit, non solum commoueor animo, sed etiam toto corpore

per-

perhorresco. Nam summus est timor, quem mihi natura, pudor'que meus attribuit. Et si natura, pudor'que timorem non attribuisset, se tamen ille timere, quemadmodum præcepit in libris Oratorijs, simulare debuisset: tantum abest, ut ob eum timorem reprehendi poßit, aut debeat. EGN. *Reprehendi potius solet ob eum timorem, quo solebat in rebus, non in uerbis affici.* COR. *Et nos idipsum suis locis confutauimus, & Quintilianus ita scribit: Cicero parum fortis uidetur quibusdam, quibus optimè respondit ipse, non se timidum in suscipiendis, sed in prouidendis periculis: quod probauit morte quoq; ipsa, quam præstantißimo susce pit animo. Sanè post Cæsaris cædem Cicero sic ad Tironem scripsit: De Seruilio tu uideris, qui senectutem non contemnis: & si Atticus noster, quia quondam me cõmoueri πανικοῖς intellexit, idem semper putat, nec uidet, quibus præsidijs philosophiæ septus sim. et hercle, quòd timidus ipse est, θορυβοποιεῖ. Virũ certè fortißimũ Ciceronem M. Brutus in epistolis appellauit. Quod quidem testimoniũ grauißimũ uideri debet, ut à M. Bruto ui ro grauißimo, & eo qui Cicerõnẽ reprehẽdere sole ret, profectũ.* PIE. *Reprehẽdit in primis, ꝙ in ore fre-*

frequēter suas Nonas Decembres haberet. COR. *Hoc est, quòd se laudaret. Ut enim Quintilianus ait, reprehensus est in hac parte non mediocriter Cicero: quanquam is quidem rerum à se gestarum maior, quàm eloquentiæ, fuit in orationibus utique iactator. Ac plerunque illud quoque non sine aliqua ratione fecit. aut enim tuebatur eos, quibus erat usus adiutoribus in opprimenda coniuratione: aut respondebat inuidiæ, cui tamen non fuit par, seruatæ patriæ pœnam passus exilium: ut illorum quæ egerat in Consulatu, frequens commemoratio posśit uideri non gloriæ magis, quàm defensioni data. Id in oratione de Responsis ostendit: Non ego de meis, sed de factis uestris loquor: nec uereor, ne hæc mea uestrorum beneficiorum prædicatio, non grata potius, quàm arrogans uideatur. quanquam si me tantis laboribus perfunctum efferret aliquãdo ad gloriam in refutandis maledictis improborum hominum tamen animi quidam dolor, quis non ignosceret? Et in oratione pro Domo: Quoniã hoc reprehendis, quòd solere me dicas de meipso gloriosius prædicare, quis unquam audiuit, quum ego de me, nisi coactus ac necessariò, dicerem? Nam si, quũ mihi furta, largitiones,*

tiones, libidines obijciuntur, ego respondere soleo, meis consilijs, periculis, laboribus patriam esse conseruatam: non tam sum existimandus de gestis rebus gloriari, quàm de obiectis non cõfiteri. Res igitur ille suas laudat, ut aduersarijs potissimum respondeat: nec tamen ipse negat, sed ad Atticum scribens fatetur, se laudis auidissimum esse, & in se nescio quid subinane & non ἀφιλόδοξον esse testatur: quod qui reprehendunt, maximos quoque uiros, ut Themistoclem, Alexãdrum Magnum, Africanum, Pompeium, & alios reprehendunt: qui nec minus ambitiosi fuerũt quàm Cicero, nec minus quàm ille res suas celebrari cupierunt, quũ multi scriptores ad id faciendum uel præmijs inuitarint. At de se scripsit, quod in primis Plutarchus accusauit: fortasse, quòd iniquo ferret animo, tam docte, tamque eleganter hominem Romanum græcè scripsisse, ut, quod in epistolis ad Atticum legimus, Græcam nationem conturbarit. quanquam non ἐγκωμιαστικὰ, sed ἱστορικὰ, quæ scripsit, erant, ut in ijsdem epistolis ostendit: & Xenophon, Aratus, Scaurus, Catulus, Cæsar, Adrianus, & alij res suas etiam scripserunt: ne quidam Ciceronem tam grauiter, ut faciunt, accusent,

ſent, quòd uel aliquid de ſe ſcripſerit, uel à Luceio, ut res ſuas ſcriberet, poſtularit. Quare ſi Ciceronem uolunt accuſare, illos etiam, quos diximus, & M. Varronem, C. Trebonium, qui à Cicerone, Plinium iuniorem, qui à Cornelio Tacito, ac alios innumerabiles, qui ab alijs idem propemodum poſtularunt, accuſent. Nam ſi contentio fiat, uideant omnes, ex ijs multos, qui res etiam leues celebrari cupiebant, reprehendendos: Ciceronem uerò, qui res magnas ſcribi uolebat, eſſe laudandum. Res enim, quas geſſerat, ſi ſcriberentur, non ſibi ſolum, ſed omnibus etiam hominibus cùm præſentibus, tum futuris etiam profuturas putabat: & iccirco, ut ſcriberentur & extarent, laborabat: ſed de ſeipſo modeſtè loquebatur: eloquētiam quidem, ut ait Quintilianus, quum pleniſſimam diuerſæ partis aduocatis concederet, ſibi nunquam in agendo immodicè arrogauit. Illius ſunt enim: Si quid eſt in me ingenij iudices, quod ſentio quàm ſit exiguū. &, Nā quo minus ingenio poſſum, ſubſidio mihi diligentiam comparaui. Quinetiam contra Q. Cæcilium de accuſatore in Verrem conſtituendo, quamuis multum eſſet in hoc quoque momenti, uter ad agendum magis idoneus ueniret, dicendi

di tamen facultatem magis illi detraxit, quàm sibi arrogauit: seq; non consecutũ, sed omnia fecisse, ut posset eam consequi, dixit. Sed, inquit Lactantius, quia ipse caninam illam facundiam (sicut Sallustius ab Appio dictum refert) exercuit, uoluit quoque hominem canino modo uiuere, ut remordeat lacessitus. Si canina fuit eloquentia, cur eam Lactantius ipse, quantum potuit, imitari uoluit? quanquam canina dici potuit eloquentia, qua Cicero uir bonus, & ciuis Reipublicæ studiosus, improbos homines, quasi canis fures, insectaretur. Nam si canina dicatur aliter, tum Sallustius, & Appius, Ciceronis inimici, testes iniqui sint existimandi. EGN. *Quid si Sallustius, & Appius, id nunquam de Cicerone dixerunt?* COR. *Lactantius igitur illam, quam facundiam caninam uocat, exercuit ipse: qui ne Ciceronem quidem, quem semper, quantum potest, imitatur, mordere dubitauit. Et si mordet, beneficijs affectus, quid faceret, iniuria lacessitus? Et tamen id in Cicerone negat ferendum: qui nec Christianus fuit: &, si quid in eo peccauit, non ipse potius, quàm Panætius, quem secutus est, culpam debuit sustinere.* EGN. *Panætius, qui Stoicus*

erat,

erat, nec iniuriam putabat in ſapientem cadere, id opinor, nunquam ſcripſiſſet. COR. *Scripſerit, nec ne, quum libri non extent, nemo poteſt affirmare: quia tamen, ut ait ipſe Cicero, uiuitur non cum perfectis hominibus, pleneq́ ſapientibus: & ob id tam Panætius, quàm Cicero de medijs officijs ſcripſerunt: credere poſſumus, id utrunq́ ſcripſiſſe: nec Ciceronem, etiamſi ſolus id ſcripſit, eſſe ualde reprehendendum, quum temporibus illis idipſum non lege modò talionis, ſed etiam diuina, quod in ſacris libris legimus, liceret. ne dicam, Solonem, Menandrum, & alios homines ſapientiſſimos exiſtimaſſe, ciuitatis illius optimum eſſe ſtatum, in qua iniuriarũ autorem non ſolum qui paſſi eſſent iniuriam, ſed etiam qui paſſi non eſſent, ulciſcerentur. Plura dicerem, niſi Ciceronem ueterũ dicta, ſentẽtiæ, leges, & mores excuſarẽt.* EGN. *Quid excuſabit, ſi nos eum mendacem fuiſſe dicamus?* COR. *Illud, quod in Bruto ſcripſit: conceſſum Rhetoribus eſſe, uel in hiſtorijs mentiri.* EGN. *Quaſi dicas, in cauſis, ubi cum Cretenſi κρητίζειν oportet, id multo magis eſſe conceſſum. Verùm quum de domo mentitus eſt, neque cauſas, ut puto, dicebat, neque hiſtorias referebat.* COR. *Viuebat inter*

ter homines, quos omneis esse mendaces etiam Sacræ literæ docent. quãquam melius ille, quod etiã Gellius refert, excusauit: prudentis & cauti patrisfamiliàs esse, quod emere uelit, empturum sese negare, propter competitores emptionis. Quod autem Plinius scripsit, & Calenus apud Dionem calumniatus est, Ciceronem uelandarum uaricum gratia togam ad calceos usque demittere solitum fuisse: Quintilianus id ea ratione confutat, quòd omnes eo tempore togam, ut Græci pallium, ita demittebant. Non negamus tamen, Ciceronem uarices, ut Macrobius & Sidonius ostendũt, habuisse: sed illa duo negamus, quæ sic Dion obiecit: Quid ausus est M. Antonio conuiuium obijcere, ipse quidem aquam, ut ait, bibens, ut pernoctans orationes contra nos scribat: filium uerò in tãta ebrietate nutriens, ut ille nunquã neq; de nocte, neq; de die resipiscat? Nam Cicero se uinum bibisse, uel sic ad Atticum scribens, ostendit: Putas prætermittendum nobis esse hoc tempore cratera illum delicatum. &, ut filius erudiretur quàm diligentissimè, se curasse docet, quum Dionysium, qui docebat illum, se tanti fecisse demonstrat. Nec Cicero filius ebrietati deditus uiuo patre uidetur fuisse, si,

quod Plinius ait, hanc gloriam patris interfectori M. Antonio uoluit auferre. Quũ res tam leues, & tam falsas aduersarij persequerentur, multo libentius graues & ueras, si quæ reprehendi potuissent, persecuti fuissent. sed eum quũ mordere non possent, lapidem, quasi canes, mordebant: ut qui Regem uocabant eum, quo nemo libertatis unquã magis studiosus fuit. PIE. *Ille quidem cùm L. Torquato, qui Regem: tum P. Clodio cæterisq; Catilinæ gregalibus, qui non regem solum, sed etiam tyrannum uocabant, satis respõdit. sed in Epistolis tamen ait: Regnare existimabamur. quod ostẽdit, idem multos præterea iudicasse.* COR. *Quòd in Rep. multum poterat, aduersarij, qui regium nomen inuisum Romanis sciebãt, eum Regem, quod etiam suprà diximus, appellabant: sed nec ille Rex unquam fuit, nec, quum fortasse posset, uoluit regio sanguine natus uideri. Contrà poeta fuit, & uideri uoluit: omnibusq; qui uerè iudicare potuerũt, ita uisus est, ut poetas omnes, qui prius fuerant, longe superasse credatur. aduersarij tamen eius carmina reprehendebant: quibus, ut antè diximus, ille respondit.* EGN. *At Senecæ, qui postea scripsit, illum in carminibus ab eloquentia sua destitu*

tum

tum fuisse, respondere non potuit. COR. *Nos responderemus, nisi uiri docti, quorum scripta legun tur, respondissent: & ostendissent illum non modò poetam, sed summum etiam poetam fuisse.* EGN. *Si fuisset poeta, fabulas melius fortasse nouisset.* COR. *Ille uerò poetarum fabulas optimè nouit, ut in eius libris apparet.* EGN. *Apparet etiã, quod omnes uidere possunt, illum, quum loqueretur in Tusculanis quæstionibus de Ganymede, Laomedontem pro Troe posuisse.* COR. *Ille fortasse non Homerum, sed alios autores secutus ita scripsit: uel id dedita opera fecit, ne minima quæque cõsectari uideretur, præsertim quum fingeret ex tempore se uel ambulando, uel sedendo disputare. Sed hæc Gellius & Politianus, qui diligentes hac in parte fuerunt, uiderint: nos id potius uideamus, an Cicero reprehendi possit, quòd mensas sestertijs undecim emptas habuisse dicatur.* EGN. *Nemo reprehendat, si nos apud Plinium, quemadmodum tu refers, legamus.* COR. *Legamus, quando uiri docti sic esse legendum putant: quamuis Cælius Calcagninus noster sestertiûm undecies legere non dubitarit.* EGN. *Is uidetur iniquus Ciceroni fuisse, qui libros etiam de Officijs, quos omnes*
 admi-

admirantur, ipse reiecit. COR. *At homines bene docti, M. Antonius Maioragius, & Iacobus Grifolus, unde Cælius ui hominibus armatis deiecerat, eò restituerunt: nec apud ueteres defuerũt, qui quas iniurias Asinius Gallus, Licinius Largus, & Didymus Alexandrinus intulerunt, ab eo propulsarent. Quanquam Cicero talis & tantus fuit, ut nullis ipse defensoribus indigeret. Nam Ciceronem uerecũdum fuisse, nisi res ipsa doceret, nos ipsi probaremus: clementẽ Ammianus Marcellinus eum describit: apertum Q. Cicero frater in libro de Petitione consulatus ostendit: facilem fuisse Cæsar etiam testatus est: fortem fuisse, nos antè demonstrauimus: & omnium prudentissimum M. Brutus appellat. & ad eum Plancus ita scripsit: Omnia tua consilia mihi non magis prudentiæ plena, quæ summa est, uidentur, quàm fidelitatis, quam ego ex mea conscientia metior. Quamuis autem iocans in Tusculanis quæstionibus ipse dicat, Me tardiorẽ esse, non moleste fero: constat tamen, eum sic ingeniosum fuisse, ut eius ingenium summum & excellens à Cecina, & à Plinio ipse extra omnem ingenij aleam positus esse dicatur. Quanta porrò fuerit industria, quamuis ipsius scri*

pta

ta demonstrent, ipse tamen ad Appium scribens ostedit. Iam uerò Quintilianus Ciceronem uirum bonum fuisse, uel oratoris, ne plura dicam, definitione defendit: sed ille suspectus esse posset, nisi prius optimum uirum M. Brutus eum uocasset. Verũ enimuero C. Matium, qui Ciceronis bonitatem singularem fuisse dixit, & alios innumerabiles, qui Ciceronem semper ut uirum bonum commendarunt, mittamus: quum M. Cato, qui Ciceroni unus pro centum millibus erat, integritatis ei, iustitiæ, clementiæ, fidei testimonium dederit: & res ipsa loquatur, eum semper omnibus, quibus potuit, profuisse. Nec id Plinius, Suetonius, uel etiam scriptores Græci, qui cætera solent insectari, negant: quum liberalem, pacis, ocij, concordiæ studiosum, non inuidum, sed ingenuum & apertum fuisse testentur. Quòd si Cicero nostram religionem cognouisset, nihil in eo possemus desiderare, quum præsertim nec de Deo admodum malè senserit, & in oratione De responsis ita scribat: Is ego non sum, qui, si cui fortè uideor plus quàm cæteri, qui æquè atque ego sunt occupati, uersari in studio literarũ, his delecter, aut utar omnino literis, quæ nostros animos deterrent, atq; auocant à religione. EGN.

 Suum

Suum Platonem, quem semper admiratur, ut etiam sacri scriptores admirantur, est imitatus.
COR: *Ille uerò Platonem sic est imitatus, ut illum Philosophis omnibus anteposuerit: eius sententias & uerba, quoad eius fieri potuit, expresserit: eius instituto suos libros inscripserit: eius Academiæ nomen in suum Tusculanum, quod antea L. Syllæ Dictatoris fuerat, ut Plinius ostendit, & Cumanum transtulerit: eius statuam Romæ, quod in Bruto refert, habuerit: eius uerecundiam seruarit, & eum tandem Deum uocarit. Hinc Quintiliano uidetur Cicero, quum se totum ad imitationem Græcorum contulisset, uim Demosthenis, copiam Platonis, iucunditatem Isocratis effinxisse. Itaque Cicero cùm ab illis quos audiuit, tum ab illis quos legit, didicit, & semper se didicisse præ se tulit: nec unquam, ut M. Antonius, dissimulauit. tantum uerò profecit, ut à Iulio Cæsare non solum princeps atque inuentor copiæ, quæ fuit magna laus, sed etiam de populi Romani nomine & dignitate bene meritus: ab Aquilio Gallo, rhetoricæ omniũ peritissimus: à Quintiliano, in omnibus quæ in quoque oratore laudãtur, eminentissimus: à Plinio, doctrinarum lux: à Lactantio, perfectus*

orator,

orator, & summus philosophus: & à Diuo Augustino, sapiens etiam sit appellatus. EGN. *Ad summam sapiens uno minor est Ioue, diues, Liber, honoratus, pulcher, Rex denique Regum.* COR. *Quamuis tu ioceris, in Cicerone tamen hæc omnia nos ipsi, si uos uelletis, reperire possemus.* EGN. *Si uellemus, dicis? qui te, numorum quicquid habes, huc primo quoque tempore transferre uellemus?* COR. *Multo magis, ut puto, uelletis, si diuitias, quas Ciceroni Ser. Sulpicius tribuit, haberem. Sed ego nec illas habeo, nec eas quas M. Cælius ei dedit, quum inter senes diuites illum numerauit.* EGN. *Aliud agens, Ciceronem non solũ, ut Stoici dicebãt, sed etiam Romano more diuitem fuisse, testibus etiam uideris probasse.* COR. *Id etiam supra probaui, nec semel, quàm fuerit honoratus, ostendi. Omnes enim honores populus Romanus illi ipsi homini detulit. Nam primus ex hominibus nouis, ut nunc alios honores mittamus, Consul est factus sine repulsa: primus pater patriæ fuit nominatus: illi togato senatus, non ut multis bene gestæ, sed ut nemini, conseruatæ Reipublicæ, singulari genere supplicationis Deorum immortalium templa patefecit: illius causa Senatus,*

& hominum uiginti millia uestem mutarunt: illum senatus exteris nationibus, legatis, magistratibus, autoritate sua, Consularibus literis, ut ciuem conseruatorem Reip. commendauit: illius domum senatus unam post urbem constitutam ex ærario ædificandam, à Pontificibus liberandam, à magistratibus defendendam, à iudicibus puniendam putauit. hinc in Oratore dixit: De meis meritis tanta senatus iudicia fecit, comprobãte populo Romano, quãta de nullo. EGN. *Id probas, quod nemo negat: & id, quod antè dicendum fuit, omittis, quòd fortasse te probare posse diffidas, eum liberũ fuisse.* COR. *Omittebam, quòd scirem, neminem prorsus unquam fuisse, qui dubitarit, an, qui talis & tantus ciuis esset, liber fuerit.* EGN. *Fuerit liber, ut tu nunc dicis, & ut olim Stoici scripserunt: illum certè Gallus liberũ non putauit.* COR. *Audi, quid illi rescripserit: Me, propter quem cæteri liberi sunt, tibi liberum non uisum, demiror. Ad Cornificium uerò scripsit ita: In summa reliquorũ seruitute liber unus fui. & in Philippicis: Si consuetudinem meam, quam in Rep. semper habui, tenuero: id est, si liberè, quæ sentiã, de Rep. dixero: deprecor, ne irascatur. Quid uerbis opus est? Om-*

nes scimus, ei libertatem non semel fraudi fuisse. EGN. *Fuerit Cicero diues, fuerit liber, fuerit honoratus: sed pulcher, ut ordo positus postulat, an fuerit, à te cupimus audire: quanquam ueremur, ne, si tu pulchrum fuisse contendes, nobis Silenos Alcibiadis, aut hominem pulchrum Stoicorum more describas.* COR. *Talem suprà, nisi fallor, descripsi: sed nunc Asinij Pollionis, qui illi fuit iniquus, uerbis, quo testimonium sit grauius, hominem pulchrum Peripateticorũ potius, quàm Stoicorum more describam: Ciceroni quidem facies decora ad senectutem, prosperaq́ permansit ualetudo.* EGN. *Hac igitur in parte quoque suo Platoni similis fuit, cuius εὐεξίαν Diogenes commendauit. Tu uerò iam mihi tria bonorum genera, quæ Peripatetici ponũt, uideris esse complexus.* COR. *Id tu uerius dices, quum potentiam Ciceronis addidero: quæ tanta fuit, ut meritò Rex, ut suprà dictum est, posset appellari. Hinc ad eum Brutus ita scripsit: Tuam tantam autoritatem Senatus ac populus Romanus non solum esse patitur, sed etiam cupit, quanta maxima in libera ciuitate unius esse potest: quam tu non solum bene sentiendo, sed etiã prudenter, tueri debes. Q. autem Cassius omniũ*

maximum ciuem illum uocare non dubitauit, & eius togam omnium armis feliciorem. EGN. *Hic Cassius nescio quo modo uidetur adulari.* COR. *Id de M. Bruto dici non potest: qui tamen existimauit eius uirtutes cum quolibet antiquorum posse comparari.* EGN. *Illum certè Plutarchus cum Demosthene comparauit.* COR. *At eundem Georgius Trapezuntius, homo et ipse Græcus, in eloquentia cum Demosthene, in philosophia cum Platone, in prudentia cum Themistocle, in iustitia cum Aristide, in liberanda patria cum Thrasibulo contulit.* EGN. *Nemo tamen illis, aut alijs omnibus, ut tu sæpe facis, illum prætulit.* COR. *Res ipsa multis illorum prætulit: nec omnibus ego, sed singulis ita præfero, ut audeam penè dicere, à condito orbe neminem fuisse, quem prorsus cum Cicerone conferre possimus. Nam quum sæpe singuli singulas artes ita didicisse legantur, ut in his etiam excelluerint: ipse sic eas didicit, ut à M. Bruto artibus instructissimus appelletur. Quod si M. Cato tres, ut ait Plinius, summas in homine res præstitisse existimatus, optimus orator, optimus imperator, optimus senator, laudatur: quanto magis est Cicero laudandus: quem uideamus, si minus eam quæ*

pertinet ad imperatorem, reliquas certè & multo melius, & alias multo plures præstitisse? EGN. *Ut rem bellicam, sic etiam senatoriam, uellemus excepisses.* COR. *Ne illam quidem libens excepi: quòd uerear, ne quis ægrè ferat, in ea re Ciceronem parcius laudari, quàm ille, qui παιδείαν κύρου totam in imperio explicauit, & res magnas gessit, scientia & usu: M. uerò Cato, & alij ueteres imperatores, qui literas Græcas ignorabant, usu potius, quàm scientia, comprehendisse uideantur. Quia tamen excepi, non contendam: sed illud nunquam concedam, M. Catonem, uel alium quempiam Ciceroni, qui πολιτικὴν, cui scientias ciuiles Aristoteles subiecit, optimè didicit, scriptis diuinitùs expressit, & annos ferè triginta septem exercuit summa cum laude, debere præferri. Fuit, inquã, sic ille Reip. peritus, sic studiosus: ut nos, quũ mures politiam Platonis apud illum corroserunt, Reipub. quam penè solus ipse sustinebat, interitum significatum fuisse credamus. Non solum uerò Catonem, cuius orationes Atticus, ut temporib. illis, in Bruto laudat: sed omnes etiam Romanos, &, si uos concedetis, etiã Græcos dicẽdi laude superauit.* EGN. *Ut nos cõcedamus, nunquã Græci cõcedẽt.*

COR. *Concedent Latini, ut apud Senecam uir magnus ita concesſit: Iniuriam illum facturũ populo Romano, cuius linguam in ciuem extuliſſet, ut inſolentis Graciæ ſtudia tanto antecederet & eloquentia, quanto fortuna. Non admodum disſimile teſtimonium fuit, quod Apollonius illi iuueni, quemadmodum ſuprà retulimus, dedit: multo grauius & magnificentius, ſi poſtea uirum talem & tantum, qualis & quantus fuit, audiſſet, daturus.* EGN. *Noſter tamen poeta dixit: Orabunt alij melius cauſas.* COR. *Credunt eum, quem certè Ciceronis ſtudioſum fuiſſe ſcripta demonſtrant, ita dixiſſe: uel etiam nomen, ubi de Catilina loquitur, tacuiſſe: ne Cæſarem Auguſtum, cui uel in primis gratificari cupiebat, offenderet. Verùm, ſi quis eũ rogaſſet, ut quaſi iuratus ea de re teſtimonium diceret, ut fuit Latini nominis & ueritatis amator, eum Græcis omnib. ut ego puto, prætuliſſet.* PIE. *Demoſthenem, quem Cicero ferè ſemper imitatus eſt, ut arbitror, excepiſſet.* COR. *Ne Græci quidem ſolent alium, uel etiam poſſunt, excipere, quum uolunt illum cum Cicerone conferre: quod Plutarchus etiam, neſcio quem Cecilium ſecutus, quum feciſſet, illa dixit: Duos alios oratores poſſe repe-*

reperiri non puto, qui ex obscuris & paruis poten tes & magni facti sint, reges ac tyrannos oppugnarint, filias amiserint: è patria eiecti, honorificè sint reuocati: rursus fugerint, & ab hostibus capti, unà cum ciuium libertate uitam amiserint. EGN. Vterque uidetur ouo prognatus eodem. COR. Cicero tamen nunquam nec è bello, nec è carcere fugit: nec ἀργυράγχην est passus. quãquam nemo, qui sapiat, audebit unquam mores cum moribus, res gestas cũ rebus gestis, honores cum honoribus, opes cum opibus, patriam cum patria, gloriã cum gloria, uel res alias, quibus Cicero longè superior fuit, comparare. Illum certè, qui græcè tantum sciuit, nec illa quæ à Platone didicerat, tenuit, nec pronunciare uoluit Cicero, qui semper cum Græcis Latina coniunxit, artes omnes ingenuas didicit, & de Philosophia tam doctè scripsit: qui, quod ait Cornelius Tacitus, suorum temporum eloquentiam anteponebat, nec ulla re magis eiusdem ætatis oratores præcurrit, quàm iudicio: qui primus excoluit orationem, primus ex uerbis delectũ adhibuit, & cõpositioni artem, locosq; lætiores attentauit, & quasdam sententias inuenit: qui primus tam multa, quæ ponit in Bruto, complexus est, lon

gè

ge multumq́; superauit. Nobis, inquit in Oratore, non satisfacit ipse Demosthenes: qui quanquã unus eminet inter omneis in omni genere dicendi, tamen non semper implet aures meas: ita sunt auidæ & capaces, & semper aliquid immensum, infinitumq́; desiderãt. Unde Quintilianus ait: Nec ipsi Ciceroni Demosthenes satis uidetur esse perfectus, quem dormitare interim dicit. at Cicero perfectus est, nec ullus est cui dormitare uideatur: & in libris de Officijs ipse docet, ea quibus ipse fuit ornatus, omnia nemini Græcorum, nisi fortè Demetrius Phalæreus excipiatur, cõtigisse. EGN. *Eum tamen Cornelius Tacitus ostendit, à Caluo solutum & eneruem, à Bruto fractum & elumbem uocatum fuisse.* COR. *Nihil in ea re neque Caluo, neque Bruto credet ille: qui uel in epistolis ad Atticum legerit, à Cæsare Brutum disertum potius, quàm copiosum, iudicatum fuisse. quòd in alio genere uoluerit esse, ut epistolæ, quæ nunc etiam reperiuntur, ostendunt: apud Senecam uerò uiderit: Caluus, qui diu cum Cicerone iniquissimam litem de principatu eloquentiæ habuit, uiolentus accusator fuit: cuius dicendi rationem ne Seneca quidem probauit, & Cicero semper ualde reprehendit, ut*

mirum

mirum non sit, si Caluus ei, quoquo modo potuit, par pro pari uoluit referre. Nec Adriano quisquam credet, ut puto: qui Ciceroni Catonem, Virgilio Ennium, Sallustio Cœlium præferebat. Multo uerò minus Asinio, cæterisq; obtrectatoribus est credendum, quos, præter alios, Seneca, Quintilianus, & ueritas ipsa confutarunt. PIE. *Quintilianus quidē semper egregiè Ciceronem defendit, & sic in uirtutib. oratorijs cum Demosthene confert, ut in salibus eum, commiseratione, & epistolis præferat.* COR. *In epistolis, inquit, quanquam sunt utriusq; nulla contentio est. Iam salibus Cicero, de quibus doctissimè scripsit, & commiseratione, quæ solet in peroratione potissimum commoueri, non Demosthenem modò, sed omnes etiam homines, & seipsum superasse iudicatur. Hinc in oratore scripsit ita: Quid ego de miserationibus loquar? quibus eò sum usus pluribus, quòd etiamsi plures dicebamus, perorationem mihi tamen relinquebant: in quo ut uiderer excellere, non ingenio, sed dolore assequebar. & in Bruto, Brutus ita loquitur: De te ipso, non'ne quid optarent rei, quid ipse Hortensius iudicaret, uidebamus? qui quū partiretur tecum causas, sæpe enim inter-*

interfui, perorandi locum, ubi plurimum pollet oratio, semper tibi relinquebat. EGN. *Eundem locum nos quoque tibi, si placet, iam nunc relinquemus.* COR. *Bartholomæus etiam Riccius, uir eloquentißimus, & de literis optimè meritus, mihi tanquam filio pater, ut iocatur, relinquit: sed oportet, ut antè digrediamur, & Ciceronis libros, atque adeò scriptiones omneis, præter epistolas, quo scripsit ordine, referamus.* PIE. *Quod operæprecium sit, feceris: sed cur epistolas, quæ tam multæ sunt, omittas?* COR. *Non omittã quidem: sed, quum diuersis temporibus scriptæ fuerint, in ordine, quo cætera scripta sunt, non comprehendam: quod ne poßem quidem facere. sed ad rem uenio. Puer igitur adhuc Pontium Glaucum, quod poema Plutarchus etiã nominat, scripsit.* PIE. *Cur tu Glaucum, quem Græci* θαλάττιον δαίμονα *uocant, ipse Pontium potius, quàm marinũ uertisti?* COR. *Quia Mnaseas, ut Athenæus refert, scripsit, Glaucũ Anthedonis & Alcyones filium, quòd nauigandi natandiq; peritißimus eßet, Pontium uocatum fuisse: & nos ob id putamus Ciceronem sic inscripsiße, ut Aeschylus inscripsit: nisi fortè multis nominibus appellauit, uel alia multa generis*

ris eiusdem scripsit. Ita certè Iulius Capitolinus in Gordiano refert: Adolescẽs quũ esset Gordianus, poemata scripsit, quæ omnia extãt, & cuncta illa quæ Cicero ex Demetrio, & Arato, & Alcyonas, & Uxoriũ, & Nilum: quæ quidem ad hoc scripsit, ut Ciceronis poemata nimis antiqua uiderentur. Scripsit etiam Limonem, ex quo carmina quædam Donatus in uitam Terentij transtulit. Horum nos hodie nihil habemus, præter Arati pauca carmina, quæ Cicero se admodum adolescentulum cõuertisse testatur. Nam carminibus, ut etiam Plutarchus ostendit, à primis annis est delectatus: unde postea sic ad Lentulum scripsit: Me refero ad mãsuetiores Musas, quæ me maximè, sicut iam à prima adolescentia, delectarunt. Quãuis aliter etiam possemus illud interpretari, quum præsertim nos eum non carmina solum, sed Platonis etiam Protagoram, & Xenophontis Oeconomicum conuertisse, librosq; duos de Inuentione temporibus illis scripsisse uideamus. Nam confirmandi genera compluria, quod in Phormione Donatus refert, dixit: quod postea grandior non dixisset. Oeconomicum certè Xenophontis, quum esset annorum ferè uiginti, conuertit: ut in libris

de Officijs ita docet: Xenophontis Oeconomicum nos ista ferè ætate quum essemus, qua es tu nunc, è Græco in Latinum conuertimus. Quot annos autem tunc esset Cicero filius, ex Consulibus colligi facilè potest. PIE. *Hinc Quintilianus ait: Vertere Græca in Latinum ueteres nostri oratores optimũ iudicabant. Id se L. Crassus in illis Ciceronis de Oratore libris dicit factitasse. Id Cicero sua ipse persona frequentissimè præcipit. Quinetiam libros Platonis & Xenophontis edidit hoc genere tralatos.* EGN. *Ille Platonis Timæum uertit.* COR. *Ille quidem iam senex, ut dicemus, Timæũ uertit: sed admodum adolescentulus, ut diximus, & Quintilianus etiam significat, Platonis Protagoram, & Xenophontis Oeconomicum cõuertit.* EGN. *Ob id fortasse Diuo Hieronymo non satisfecit, cuius uerba, quando uos Capitolinos & Quintilianos tanti facitis, nec ipse referre dubitabo: Noster Tullius Platonis integros libros ad uerbum interpretatus est. & quum Aratum iam Romanum hexametris uersibus edidisset, in Xenophontis Oeconomico lusit. In quo opere ita sæpe aureũ illud flumen eloquentiæ quibusdam scabris & turbulentis obitibus retardatur, ut qui interpretatum nesciunt*

sciunt à Cicerone, dicta non credant. COR. *Nos, qui tantùm caput apud Columellam uidimus, ea de re iudicare non possumus. Ipse quidem non uidetur tunc in scribendo sibi satisfecisse: qui, quæ scripsit adolescens, inchoata atque rudia non dubitarit appellare.* PIE. *Libros de Inuentione, qui sunt inchoati, et rudes, significauit.* COR. *Ita quidem, ut, qui libros ad Herennium, qui sunt perfecti, significatos, uel à Cicerone scriptos putant, longè decipiantur.* EGN. *Probares.* COR. *Ego uerò facilè probarem, si iam uel amplius quisquam doctus dubitaret, uel hic locus idipsum postularet. Nunc autem locus postulat, ut de scribendi ratione, qua tunc Cicero est usus, quamq; ne ipse quidem postea probauit, dicamus. Quantis, inquit, illa clamoribus adolescentuli diximus, de supplicio parricidarum? quæ nequaquam satis deferbuisse pòst aliquanto sentire cœpimus: sed Molo dedit operam, si modò id consequi potuit, ut nimis redundantes nos, & superfluentes iuuenili quadam dicendi impunitate & licentia reprimeret, & quasi extra ripas diffluentes coerceret. Hinc Cornelius Tacitus ita scripsit: Priores Ciceronis orationes non carent uitijs antiquitatis: lentus est in principijs: lon*

gus in narrationibus: otiosus circa excessus: tardè commouetur: rarò incalescit: pauci sensus optimi: & quum quodam lumine terminatur, nihil ex tempore referre possis: & uelut in rudi ædificio, firmus sanè paries, & duraturus, sed non satis expolitus & splendens. Item: Ciceronem magnum oratorem nō P. Quintius defensus, aut Licinius Archias poeta faciunt: Catilina, & Milo, & Verres & Antonius hanc illi famam circundederunt. EGN. *Lentus certè, longus & otiosus in oratione pro Sex. Roscio Amerino uidetur: quam natus annos sex & uiginti dixit, ut Fenestella & Quintilianus scripserunt, & tu suprà retulisti.* COR. *Sequitur oratio pro P. Quintio, quam mortuo Sylla, uel certè quum Dictaturam deposuisset, dixit: ut in Bruto collegimus, ne nūc plura dicamus. Tunc etiam Marium, nisi fallor, scripsit. Ut enim Cicero, uiuo Sylla, nihil quod illum posset offendere, scripsisset: sic, illo mortuo, re tamē adhuc recenti, uidetur Marium uersibus, quibus eo tempore delectabatur, scripsisse. Illum certè se in epistolis ad Atticū, in libris de Legibus, & de Diuinatione scripsisse testatur: quanquam de tempore nihil omnino dicat. Unde sæpe sum ueritus, ne poema fue-*

rit,

rit, quod ad Cæsarem post reditum misit, de quo postea nos aliquid dicemus. Nunc illud dicendum uidetur, à Quintiliano tres orationes, pro Tullio, pro Oppio, & pro Vareno sæpe nominari: quas ipsi putamus à Cicerone temporibus ijsdē scriptas fuisse. Suspicamur enim, quamuis errare possimus, M. Tullium Deculam, qui cum Cn. Dolabella Consul fuit, significari. Is enim post Consulatum potuit accusari, & à Cicerone defendi. Illum certè, quem Cicero defendit, Priscianus ita M. Tullium uocat, Cicero pro M. Tullio: Hoc iudiciū sic expectatur, ut non unæ rei statui, sed omnibus cōstitui putetur. & Quintilianus ita scribit: Cicero pro Tullio: Quis hoc statuit unquam, aut cui concedi sine summo omnium periculo potest, ut eum iurè potuerit occidere, à quo metuisse se dicat, ne ipse posterius occideretur? Tale quid etiam in oratione pro Sex. Roscio queritur. Unde licet etiam conijcere, temporibus non admodum diuersis orationes illas scriptas fuisse. Nec multo pòst, opinor, pro P. Oppio dixit: quem nos apud Quintilianum uidemus ex epistola M. Cottæ, qui cum L. Lucullo Consul fuit, & Propōtidem, Bithyniamq́, ut Plutarchus refert, obtinuit, reum factū fuisse. Obijcitur, inquit Quintilianus,

tilianus, Oppio, quòd militum cibarijs detraxerit. asperum crimen, sed contrarium ostendit Cicero: quia ijdem accusatores obiecerunt Oppio, quòd is uoluerit largiendo corrumpere exercitum. Item paulo pòst: Est enim contrarium, quo aduersarius bene uti potest: At enim uerisimile non est, tantū scelus M. Cottam esse commentum. Quid? hoc uerisimile est, tantum scelus Oppium esse conatum? Item alibi: Cicero, quanquam erat in Cottam grauißimè dicturus, neque aliter agi P. Oppij causa poterat, longa tamen præfatione excusauit officij sui neceßitatem. Iam credimus orationem, quam pro Vareno dixit, ijsdē temporib. scripsisse, quum, quod Priscianus refert, ita sit locutus: Ea cædes si potißimum crimini datur, detur ei, cuia interfuit, non ei, cuia nihil interfuit. PIE. *Recte colligis: quòd adhuc antiquitatē referret: sed mihi uideor apud Priscianum, Varronem, non Varenum legisse.* COR. *Bene mones. nam Varenum Quintilianus, & Varronem Priscianus appellat: sed eodem modo nos apud utrunque legendum putamus. Nam Quintilianus ita refert: Ut pro Vareno: Quum iter per agros & loca sola faceret cum Populeno, in familiam Ancharianam incidiße dixe-*

dixerunt, deinde Populenum occisum esse, illico Varenum uinctum, asseruatum, dum hic ostenderet, quid de eo fieri uellet. Ita Priscianus: Cicero pro Varrone: C. Ancharius Rufus fuit è municipio Fulginate. Unde cognoscere quiuis potest, eundem esse, quum C. Ancharius utrobiq; nominetur. Illis etiam temporibus causam Mustius pecuniariam habuit, Tullio defendēte: cuius oratio non est edita, ut Asconius ait. Et sanè, quū penè quotidie pro aliquo diceret, orationes omnes, quas dixit, edere nec potuit, nec fortasse uoluit: quòd multas causas ne scriptione quidē dignas putaret. Eas tamen omnes in commentarios, ut puto, referebat: quos ita Quintilianus uidetur significare: Commentarij Ciceronis ita sunt exacti, ut ab ipso mihi in memoriā posteritatis uideātur cōpositi. Nam Ciceronis ad præsens modò tēpus aptatos, libertus Tiro cōtraxit: quos nō ideo excuso, quia nō probē, sed ut sint magis admirabiles. Haud equidē scio, an ij fuerint, quos Diomedes causarū libros appellat. Orationes quidē, quas edidit, prius habitas, postea scripsit: quod illi apud Dionē Calenus obiecit, quod laudari debet. Unde Cicero sic in Bruto scripsit. Pleræq; scribūtur orationes habitæ iā, non ut habean-

 tur.

tur. Ipse certè scribẽs ad Atticum, quem suarum orationum uoluit Aristarchũ esse, in illis aliquid sæpe se uel mutasse, uel addidisse testatur. Sed, ut ad rem reuertamur, orationem pro Q. Roscio Comœdo, quæ nunc extat, eodem anno quo Verrinas dixit, hoc est, Cn. Pompeio, M. Crasso Consulibus, uidetur habuisse. Tunc enim C. Piso Prætor erat, qui biennio pòst anno suo Consul fuit. EGN. *At quum Verrinas dixit, M. Glabrio Prætor erat.* COR. *Vterq; Prætor erat: sed alter ius dicebat, alter quæstioni præerat. Vnde postea simul etiam Consules fuerunt. Orationem uerò pro M. Fonteio, uel eodem anno, uel certè paulo pòst habitam putamus: quòd non ita multo post Pompeij ex Hispania reditum dicta uideatur. De tempore uerò, quo pro A. Cecinna dixit, nihil certi cõstitui potest, quamuis in oratione P. Dolabella Prætor nominetur: sed quibus ille Consulibus Prætor fuerit, ignoratur: eam tamen orationem nos eo loco, quo nunc etiam ponitur, retinẽdam putamus. nec illas longè fuisse ponendas arbitramur, quas pro C. Fundanio, & L. Coruino, uel eodem tempore, uel ante Consulatum certè dixit, ut Q. frater in libro de Petitione Consulatus ostendit: ut sint orationes*

illæ,

illæ, quas Asconius de Corneliana loquens, ita significat: Hanc orationem dixit L. Cotta, L. Torquato Consulibus, post annum, quàm superiores: nam per superiores, Verrinas, quæ multo antè dictæ fuerant, significare non potest. Cicero certè, quum Prætor esset, ut antè retulimus, pro C. Cornelio, pro lege Manilia, & pro Cluentio dixit, ut Orationes, Asconius, & alij scriptores ostendunt. PIE. *Oratio certè pro C. Cornelio, quæ nulla nunc inuenitur, id ostendere non potest.* COR. *Ostendunt reliquiæ, quas Asconius cõseruauit: uerùm Cicero duas orationes pro C. Cornelio scripsit, ut nos in Bruto diximus. Oratio in toga candida, ut Asconius ait, dicta est L. Cæsare, C. Figulo Consulibus: post annum, quàm pro Cornelio dixerat. & paulo pòst, Q. Gallium reum ambitus defendit: ut Quintus frater, & Asconius affirmant. Iam Consul orationes eas habuit, de quibus ad Atticum, quod etiam suprà diximus, ita scripsit: Curaui, ut meæ essent orationes, quæ Consulares nominarentur: quarum una est in senatu Cal. Ian. altera ad populum de lege agraria, tertia de Othone, quarta pro Rabirio, quinta de proscriptorum filijs: sexta, quum prouinciam in concione deposui: septima,*

qua Catilinam emisi: octaua, quam habui ad populum, postridie quàm Catilina profugit: nona, in concione, quo die Allobroges indicarunt: decima, in senatu Non. Decemb. sunt præterea duæ breues, quasi ἀποσπασμάτια legis agrariæ. Inter eas orationẽ pro Muræna non posuit: quòd eã, quamuis Consul esset, ut patronus tamen dixit, & quidem quum iam Catilinã emisisset: sed antè, quàm coniuratos comprehenderet, ut in oratione cognosci potest. Finito uerò Consulatu Metellinam scripsit, ut in Bruto nos, & suprà demonstrauimus. sed iam D. Silano, L. Muræna Consulibus, P. Syllam defendit: quũ Q. Metellus Nepos adhuc Tribunus plebis esset, ut in oratione cognosces. Tunc etiam duas orationes, alteram de coniuratione, alteram de Consulatu suo scripsit, ut in Crasso Plutarchus affirmat: ubi negat, alteram, in qua Crassum & Cæsarem coniurationis autores uocabat, ab eo, uiuis illis, editam fuisse. ut fortasse fuerit liber ille, quem Dion βιβλίον ἀπόῤῥητον appellat, ut infrà dicemus. De Consulatu certè suo commentarium græcè, & tres libros uersibus latinè, Q. Metello & L. Afranio Consulibus scripsit. Hæc in epistolis ad Atticum uidere licet. nam quum de

com mētario locutus eſſet. ſic addidit: Tertium poema expectato. & alibi: Me κατάκρισις mea illa commouet, quæ eſt in libro tertio. in quo Calliope loquebatur, ut in ſecundo Urania pronunciabat illa, quæ libro primo de Diuinatione ſcribuntur. Iiſdem Conſulibus etiam prognoſtica ſcripſit, ut ſic ad Atticum ſcribens, oſtendit: Prognoſtica mea cum oratiunculis propediem expecta. & libro primo de Diuinatione: His rerum præſenſionib. prognoſtica tua referta ſunt. Hæc ſua uocat, ne quis Aratea, quæ iuuenis conuertit, eſſe putet: præſertim quum ſimilia ſint ita, ut ipſe libro ſecundo de Diuinatione, uel ob id Aratea uocare uideatur. Tunc etiam credimus orationem pro Archia poeta, quæ legitur, illum dixiſſe: quum ſic ad Atticum M. Meſſala, M. Piſone Conſulibus ille ſcripſerit: Epigrammatis tuis, quæ in Amaltheo poſuiſti, cōtenti erimus, præſertim quum & Chilius nos reliquerit, & Archias nihil de me ſcripſerit. in oratione uerò dicat ita: Quas res nos in Conſulatu noſtro uobiſcū ſimul pro ſalute huius urbis, atq; Imperij, & pro uita ciuium, proq; uniuerſa Rep. geſſimus, Archias attigit uerſibus, atq; inchoauit: quibus auditis, quòd mihi magna res, & iucun-

da

da uisa est, hunc ad perficiendum hortatus sum. Nam si Messala & Pisone Consulibus nihil adhuc scripserat, Metello & Afranio Consulibus uidetur inchoasse, quo tempore nos illum defensum putamus. PIE. *Orationem pro Flacco uideris omisisse.* COR. *Omisimus quidem, sed ita fecimus, ut nunc illam nos, unde prius quasi ui deiecta fuit, eò restituamus. nam M. Bibulo, C. Cæsare Consulibus dicta fuit. quod ex orationis ipsius uerbis ita colliges: Damnatus est is, qui Catilinam signa patriæ inferentem interemit. Item, oppressus est C. Antonius. Ille uerò Bibulo & Cæsare Consulibus est damnatus, Cicerone defendente, quòd in oratione pro Domo scribitur. Itaq; post illũ damnatum Flaccus est accusatus, & ab Hortensio & Cicerone defensus. Hinc epistola, quam Cicero Consulibus illis ultimam scripsit ad Atticum, sic ait: Tuus familiaris Hortensius quàm plena manu, quàm ingenuè, quàm ornatè nostras laudes in astra sustulit, quum de Flacci Prætura, & de illo tempore Allobrogum diceret. Postea Cicero fuit eiectus ita, ut Gabinio & Pisone Consulibus orationem nullam dicere potuerit. Nam, quæ nunc inuenitur, ut antè, quàm in exilium iret, dicta, di-*

gna non est, quæ Ciceronis esse credatur. Ut enim multi defendant, Ciceronem, ut dolorem melius exprimeret, ita dedita opera locutum fuisse: nos tamen, nisi breuitati studeamus hac in parte, nec minus multis, nec minus firmis argumentis eã, quàm duas illas, de quibus antea dictum est, confutare possimus. Sed Cicero restitutus, P. Lentulo, Q. Metello Consulibus, orationibus, quæ nũc extant, populo & senatui gratias egit. Orationes enim deinceps ita collocantur: sed uiri docti putant, eas ordine conuerso collocandas fuisse: quum Cicero semper in alijs orationibus senatum populo soleret anteferre. Nos tamen eas, ut nunc positæ sunt, conseruandas arbitramur. Nam Cicero quum Romam prid. Non. Sept. ut antea dictũ est, uenisset, postridie in senatu, qui fuit dies Non. Sept. primũ senatui, deinde populo, postremò magistratibus in senatu gratias egit, ut in ipsa oratione sic ostendit: Vobis P. C. singulis & egi, & agam gratias uniuersis. egi initiò, quantum potui: satis ornatè agere nullo modo possum. et paulo post: Hodierno autem die nominatim à me magistratibus statui gratias esse agendas, & de priuatis uni, qui pro salute mea municipia coloniasq; adisset. Hinc in oratione pro Plan-

Plancio sic ait: Nónne etiam illa testis est oratiò, quæ est à me prima habita in senatu? nam dixit, in senatu: ut ostenderet, non fuisse primam, quæ Romæ post reditum sit habita. Egit igitur senatui primùm gratias, sed orationem non scripsit: deinde populo, postremò senatui, & magistratibus simul, & orationes scripsit. Iisdem Consulibus prid. Cal. Octob. ut in epistolis ad Atticum refert, orationem pro Domo dixit: quam nos omnium pulcherrimã esse iudicamus. EGN. *Id antè Quintilianus de Miloniana iudicauit.* COR. *Omnium quas antè dixerat, pulcherrimam dico: quãquam sperem, me, si reliquas etiam complectar, id esse probaturum, sed nõ est hic locus. quare dicamus, eum tunc orationem, quam de rege Alexandrino, ut Fortunatianus & Aquila docent, inscripsit, dixisse. Nam, quæ de Aruspicum responsis appellatur, eam post Megalesia Cn. Lentulo, L. Philippo Consulibus, ut in ipsa oratione legimus, dixit: quibus etiam temporib. poema scripsit, quod, ut antè significauimus, Mariũ uideri potest inscripsisse. Tunc enim Cicero de uetere, diuturnaq; sententia depelli, ac popularis esse cœpit: & ob id Marium, qui popularis fuit, ad Cæsarem, qui Marianus & popularis*

pularis fuit, uidetur misisse. Ad Atticum certè scripsit ita: Ain tu? existimas ab ullo malle mea legi, probariq́, quàm à te? Cur igitur cuiquam misi prius? Vrgebar ab eo, ad quē misi, & non habebam exemplar. Quid? etiam (dudū enim circunrodo, quod deuorandū est) subturpicula mihi uidebatur esse παλινῳδία. sed ualeant recta, uera, honesta consilia. non est credibile, quæ sit perfidia in istis principib. ut uolunt esse: & ut essent, si quicquam haberet fidei. Illi uersus etiam fuerunt in Mario:

Hanc ubi præpetibus pennis, lapsuq́ uolantem,
Conspexit Marius diuini numinis augur:
Fausta'que signa suæ laudis, reditus'que notauit,
Partibus intonuit cœli pater ipse sinistris,
Sic aquilæ clarū firmauit Iuppiter omen. *In quib. quidē uersibus, & alijs, Cicero uideri potest reditū Marij cū suo reditu, ut alibi quoq́, cōparaße. Oratio pro P. Sestio, & interrogatio in P. Vatinium, sequi, uel potius orationi de Responsis præponi debent. Nam P. Sestius ad III. Id. Mart. Cn. Lentulo, L. Philippo Consulibus, est absolutus: ut ex epistolis ad Q. fratrē cognoscimus. oratio uerò de Responsis, post Megalesia, quæ Non. April. fiebāt, est habita. Iisdē Consulibus, Cn. Domitius,*

ut in epistolis ad Q. fratrem uidere licet, Prætor fuit: apud quem M. Cælium defendit. Orationem quoque de prouincijs Consularibus ijsdem Consulibus dictam fuisse, cùm ipsi nos credimus, tum Asconius affirmat. Nec ego ualde repugnem, si quis eodem tempore pro L. Cornelio Balbo dixisse contendat. Cn. enim Pompeius, & M. Crassus, eum defenderunt: quod illi fortasse postea, quamuis possent, non ita facile tamen fecissent. Post Consulatum certè M. Crassus in prouinciam profectus est. Oratio uerò in L. Pisonem dicta est, ut ait Asconius, Cn. Pompeio Magno iterum, M. Crasso iterũ Consulibus, ante paucos dies, quàm Cn. Pompeius ludos faceret, quibus theatrum à se factum dedicauit. Asconius idem sic etiam scribit: Orationem pro M. Scauro eisdem Consulibus dixit, quibus pro Vatinio, L. Domitio Aenobarbo, & Ap. Claudio Pulchro. Et de Vatinio quidem, præter ea quæ nos ad P. Lentulum scripta uidemus, ad Q. fratrem sic etiam scribit: Ego eodem die post meridiem Vatinium aderam defensurus. & ibidem de Scauro: Comitia in mẽsem Septembrem reiecta sunt. Scauri iudicium statim exercebitur. item: Orationes efflagitatas pro Scauro, &

pro

pro Plancio absolui. Unde nos ipsi coniecimus, Cn. Plancium post M. Scaurum, ut ibi ponitur, L. Domitio & Ap. Claudio Consulibus, defensum fuisse. EGN. *Leuis est coniectura, quum sæpe nomina uirorum uel ut sub acumen styli subeunt, uel ut oratio crescat, ita soleant, ordine sæpius etiam conuerso, collocari.* COR. *Nec illa grauis admodum: Cn. Plancium, qui Marcellino & Philippo Consulibus Tribunus plebis fuit, postea, quum factus esset Aedilis, accusatum fuisse: quum tamen inter Tribunatum & Aedilitatem aliquot anni solerent interesse. sed illa grauissima, C. Alfiũ tum Quæsitorem fuisse: de quo Cicero, L. Domitio & Ap. Claudio Consulibus sic ad Q. fratrem scripsit: Hodie hora octaua, quum edicto C. Alfii Gabiniũ adesse oporteret, concursu magno, & odio uniuersi populi penè afflictus est. Item: Quæris quid fiat de Gabinio? sciemus de maiestate triduo: quo quidem in iudicio odio premitur omnium generum, maximè testibus cæditur, accusatoribus frigidissimis utitur, cõsilium uarium, Quæsitor grauis & firmus Alfius.* EGN. *Hæc ipsa nobis facilè probas.* COR. *Facilius, opinor, probabo, quod nemo negat: libros Oratorios iisdem Consulibus absolutos*

 fuisse:

fuisse: quum sic, ad Lentulum scribens, ipse dicat: Scripsi Aristotelico more, quēadmodum quidem uolui, treis libros in disputatione ac dialogo de Oratore. & in Epistolis ad Atticum: De libris oratorijs factum est à me diligenter, diu multumq́ in manibus fuerunt, describas licet. Sed de libris oratorijs, siue de Oratore nemo potest dubitare nunc uideamus, quod ad eundem scribit: Scripsi etiam uersibus tres libros de temporibus meis, quos iampridem ad te misissem, si esse edendos putassem. Hic ego sæpe dubitaui, an ille sit liber, quē βιβλίον ἀπόρρητον, ut suprà diximus, Dion appellat, & ut scriptum temporibus illis agnoscit, sed editum uiuo Cicerone negat. Quem quidem librum uidetur expositionem suorum consiliorum uocasse, ut Asconius ostendit: si modò liber idem fuit. Cicero certè quædam scripsit ἀνέκδοτα, quod in epistolis ad Atticum non semel ostendit, & nos alibi retulimus. Eodem tempore sex illos libros de Rep. scripsit, ut in epistolis ad Q. fratrem, & ad Atticum uidere possumus. Iisdem Consulibus etiam Dion Gabinium putat à Cicerone defensum: sed ipse aliquanto post diem IIII. Cal. Decemb. illius anni, scribens ad Q. fratrem, demonstrat, se ne tum quidem

dem idipſum cogitaſſe. Quare nos putamus, illud iudiciũ, in quo Gabinius à Cicerone defenſus fuit, & condemnatus, uel in fine Conſulatus L. Domitij, & Ap. Claudij, uel in principio illius anni, quo poſtea Cn. Domitius & M. Meſſala Conſules fuerũt, factum fuiſſe, nec ita multo pòſt C. Rabirium Poſthumum ab eodem Cicerone defenſum. Nam ſic in oratione pro Rabirio ſcriptum legimus: Poſthumi cauſa, quæcunq; eſt, ſeiuncta à ſenatu eſt: quòd ſi item à Gabinio ſeiunctam oſtendero, certè, quòd dicas, nihil habebis. & infrà: Tu, inquit, Gabiniũ, ut Regem reduceret, impuliſti. Non patitur mea etiam fides, de Gabinio grauius agere. Quem enim ex tantis inimicitijs receptum in gratiam ſummo ſtudio defenderim, hunc afflictum uiolare non debeo: quo cum ſtante, ſi me Cn. Pompeij autoritas in gratiam non reduxiſſet, nunc iam ipſius fortuna reduceret. Quin uerò pro Milone, Pompeio tertiùm Conſule dixerit, nemo dubitat: ſed quo tempore libros Augurales, quos Chariſius & Seruius uiderunt; & libros etiam de Legibus ſcripſerit, omnes poſſunt dubitare, quum de libris illis ipſe nuſquam, quod ego uiderim, meminerit. niſi fortè credimus, eum, quum in Cilicia Pro-

consul eſſet, utroſque ſcripſiſſe: alteros, ut cum libris de Rep. coniungeret: alteros, ut Appium, qui libros Augurales ad eum ſcripſerat, remuneraretur: ſed poſtea neutros antè libros, quos deinde ſcripſit, edidiſſe. Atticus enim ſic in Bruto loquitur: Ut illos de Rep. libros edidiſti, nihil à te ſanè poſtea accepimus. EGN. *Ne orationes quidem, quas tu multas etiam numeraſti?* COR. *Uel eas nondũ ediderat: uel in eo numero non ponebat. Sed ad libros Augurales reuertamur: quos ille, niſi fuiſſet Augur, nunquam ſcripſiſſet: ne, quod in oratione pro Domo ſe facturum negat, Augurũ libros & res ſcrutari uideretur. Augur uerò paulo antè, quàm in Ciliciam proficiſceretur, eſt factus, ut antè diximus. Augur etiam, quum libros de Legib. ſcripſit, erat: ut in ipſis libris apparet, in quibus etiam ſic Atticus in principio loquitur: Si quæres, ego quid expectem, quoniam ſcriptum eſt à te ſatis de optimo Reip. ſtatu: conſequens etiam eſſe uidetur, ut ſcribas tu idem de legibus. Sic enim feciſſe uideo Platonem illum tuum, quem tu admiraris. Scripſit igitur de legibus Augur ipſe, quum Ser. Sulpicius adhuc incolumi Rep. iuris ciuilis ſcientiã, quod in ipſis libris dicitur, ſuſtineret. Eos ipſe for-*

fortasse nunquam, quòd essent inchoati, quod etiam nunc apparet, edidit. Nam si libros absoluisset, nunquam Quintilianus, ut puto, dixisset, illum componere aliqua de iure cœpisse. Sed, ut in libris de Officijs ait, plura breui tempore euersa, quàm multis annis stante Rep. scripsit. Nam, quo tempore Cæsar Africũ bellum gessit, Cicero Partitiones oratorias & Brutum scripsit. Et de Bruto quidẽ, nos in Bruto diximus: sed de Partitionibus oratorijs, quia dubitari posse uidemus, aliquid dicẽdum uidetur. quamuis nihil habeamus, quod pro certo possimus affirmare. Quare coniectura nobis est utendum ea: uideri nobis eas antè scriptas fuisse, quàm Cicero filius Athenas Cal. Apr. C. Cæsare, Q. Maximo Consulibus, ut suprà dictum est, mitteretur. nam præsens in eo dialogo cum pątre ruri loquitur. Porrò dialogus ille uix inter Tulliæ mortem, & Ciceronis filij profectionem, uideri potest institutus: quum pater eo tempore sic filiam lugeret, ut de rebus hisce nihil, aut parum cogitaret. Quin ex epistolis ad Atticum cognoscimus, eo tempore patrem ruri, & in solitudine, filium Romæ fuisse. Sequitur igitur, ut putemus, eos ante Tulliæ mortem, de rebus illis inter se locutos fuisse.

G 3 Atque

Atq; ipsum inter bellum Africum & Hispaniense factum fuisse crederemus: nisi sciremus, & tempus illud breuius, & Ciceronem occupatiorem fuisse, quàm ut tam multa cōplecti potuerit: quàm multa nos infrà dicemus. Africi uerò belli tempore magis ociosus fuit, ut in ipsis Partitionib. se tum fuisse demonstrat: et rus interdum, ut in Tusculanum, se conferebat, ut in principio libri duodecimi ad Atticum docet. quamuis longius abire non auderet, ut ad Varronem scribit. Tunc etiam Cicero filius annum decimumoctauum agebat, ita ut ea posset quærere: quod antea fortasse facere non potuisset. Africo certè bello finito, pro M. Marcello, & pro Q. Ligario dixit: Brutum, quem prius, ut opinor, inchoauerat, absoluit: Catonem, Oratorem, & libellum de Optimo genere oratorum scripsit, atque Demosthenis & Aeschinis duas nobilissimas orationes inter se contrarias cōuertit. Tum Tullia, sicut antè diximus, Hispaniensis belli tempore mortua, seipse per literas est consolatus: quem librum de luctu minuendo, uel consolationis inscripsit. EGN. *Tu suprà post hanc consolationem, Catonis laudationem posuisti.* COR. *Posui quidem, sed ut absolutā, nam prius inchoatam fuisse, tunc etiam*

etiam dixi, quod ad Atticum sic antè scripsisset: De Catone πρόβλημα ἀρχιμήδειον est: item, Cato me quidē delectat. & de Oratore: Tantúm-ne ab re tua est ocij tibi, ut etiam Oratórem legas?
EGN. *Si Pomponius Atticus Oratorem prius etiam, quàm Tullia moreretur, legit: & Cicero, quod ipse refert, Oratorem, Catone absoluto, est aggressus, non Cato solum, sed Orator etiam ante Tulliæ mortem scriptus uidetur.* COR. *Videtur, sed neuter editus. Nam Cicero cùm cætera sua scripta uellet ab Attico non legi modò, sed etiàm emendari: tum duos hosce libros uoluit, ut arbitramur, ab eo diligenter considerari: in quorum alterum, quicquid habuit iudicij dedicendo, cōtulisset: alterum ne attigisset quidem, tempora timens inimica uirtuti: nisi Bruto hortanti, & Catonis memoriam charam excitanti, non parêre nefas esse duxisset. Itaq; uerisimile est, Ciceronē libros hosce, sed præsertim Catonē, de quo scripsit ad Gallū, Vereor ne in Catoniū Catones, in manib. multū temporis habuisse. Nos autem cum Oratore, librum de Optimo genere oratorum cōiunximus, quòd in utroque opere de Atticis disputat, & iudicium Milonis nominat: quod ostendit, illud opusculum*

tarde scriptum fuisse. Hispaniensis etiam belli tempore Hortensium, & libros quatuor Academicos ex duobus confecit, & quinque de Finibus bonorū & malorum scripsit, ut libro decimotertio ad Atticum sæpius ostendit: sed ita, ut nescias, utris utri sint præferendi: nisi libro secundo de Diuinatione doceat ipse, libros Academicos, libros de Finibus, libros de Tusculanis quæstionibus, libros de Natura Deorum, librum de Senectute, libros de Diuinatione deinceps esse collocandos. EGN. *Sic etiā nunc collocantur, sed tu librum de Senectute, qui Cato maior etiam dicitur, interiecisti.* COR. *Ipse Cicero potius interiecit, qui libro secundo de Diuinatione sic etiam scripsit: Interiectus etiam est nuper liber is, quem ad nostrum Atticum de senectute misimus. Pro Deiotaro rege non multo ante Cæsaris cædem dixit. nam Cicero literas, quas Cæsar ad Deiotarum Tarracone Blesamio dedit, in oratione nominauit. Ea res ostēdit, orationem, quum Cæsar ex Hispania Romam post Saturnalia, quod in epistolis ad Atticum uidere licet, uenisset, habitā fuisse. De tempore, quo Lælius, siue de Amicitia liber scriptus, & Timæus, siue de Uniuersitate liber est conuersus, dubitamus: quòd uti Læ-*

ti Lælium post Catonem maiorem, & ante libros de Officijs scriptum uidemus: ita nescimus, utrum ante Cæsaris cædem, an pòst, scriptus fuerit de Timæo nihil habemus, quod dicamus, nisi libet ita ratiocinari: Liber ille certè post Academicos libros, quos ibi nominat, est conuersus: in cuius quidem exordio P. Nigidium iam decessisse demõstrat. Ille uerò, quemadmodum scribit Eusebius, Cæsare Dictatore decessit. Unde liber ille temporibus hisce uidetur esse conuersus. EGN. *Vidi, qui dubitarent, an illud opus fuerit à Cicerone conuersum.* COR. *At Nonius Marcellus, & cæteri Grammatici ueteres, non dubitarunt, qui Timæum Ciceronis appellãt: nec Diuus Augustinus dubitauit, qui multos etiam uersus inde descripsit. Videtur autem Cicero duobus ferè mensibus post Cæsaris mortem, librũ de Fato scripsisse. Nam sic in eo refert: Quum essem in Puteolano, Hirciusq́ noster Consul designatus, ijsdẽ in locis, uir nobis amicissimus, & ijs studijs, in quibus nos à pueritia uiximus, deditus, multum unà eramus: maximè nos quidem exquirentes ea consilia, quæ ad pacem & ad concordiam ciuium pertinerent. Quum enim omnes post interitum Cæsaris nouarum per-*

turbationum causæ quæri uiderentur, hisq; esse oc curendum putaremus, omnis ferè nostra in his deliberationibus consumebatur oratio. Deinde sermonem illum habitum fuisse testatur. In epistolis autem ad Atticum sic ait: Ego perspexi, quum à me XVII. Cal. Iun. de Puteolano Neapolim Pansæ conueniendi causa proficisceretur Hircius, omnem eius sensum: seduxi enim, & ad pacem sum cohortatus. Ego tamen nō ualde repugnem, si quis contendat, eum sermonem tunc habitum, sed aliquanto pòst à Cicerone literis fuisse mandatum: dum mihi concedat, duos de Gloria libros à Cicerone quatuor propè mēsibus post Cæsaris interitum fuisse confectos. Id ex epistolis ad Atticum probari facile potest. Nam ante Non. Quint. ita scribit: Librum tibi celeriter mittam de Gloria. alibi uerò post VI. Id. Quint. ita: De gloria misi tibi. Item post IX. Cal. Sext. ita: De gloria librū ad te misi. & in eo proœmium id est, quod in Academico tertio. Id euenit ob eam rem, quòd habeo uolumē proœmiorum: ex eo eligere soleo, quum aliquod σύγγραμμα institui. EGN. Gellius hosce libros legit. COR. Franciscus etiam Petrarcha legit, sed hodie desiderantur: non desiderantur uerò Topica, quæ diebus

bus iisdem penè scripsit, ut in epistolis ad Trebatiũ scriptis ostendit. Verùm quæri posse uideo, an libros de Officiis ante librũ de Gloria, & Topica scripserit. quum paulo pòst v IIII. Cal. Iun. ad Atticum scribens, ita dicat: Nos hic φιλοσοφοῦμεναι: quid enim aliud? & τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος magnificè explicamus, προσφωνοῦμεν Ciceroni: qua de re enim potius pater filio? Sed nos ita respondemus: Libros de Officiis ille quidem citius inchoauit, sed tardius absoluit, quum libros de Gloria in hisce nominet: & in epistolis ad Atticum post Cal. Sept. quum de medio Achaico cursu reuocatus, Romã uenisset, & rursus ex urbe discessisset, ita scripserit: Quòd de inscriptione quæris, non dubito, quin τὸ καθῆκον officium sit, nisi quid tu aliud: sed inscriptio plenior, de Officiis. προσφωνῶ autem Ciceroni filio: uisum est nõ ἀνοικεῖον. Item postea: Mihi non est dubium, quin, quod Græci καθῆκον, nos officium. Id autem quid dubitas, quin etiam in Rempub. præclarè caderet? Nónne dicimus, Consulum officium, senatus officium? præclarè conuenit, aut da melius. Conuenit etiam, ut nos cum libris hisce de Officiis, in quibus tam multa de uirtutibus disputantur, commenta-

rium

rium de uirtutibus à Cicerone ſcriptum coniungamus: quãuis de illo libro nihil ſcriptum, niſi apud Chariſiũ, legamus. Ex his autem, quæ dicta ſunt, intelligimus, præter poemata, quæ nos quindecim libris cõplectimur, orationes ſexaginta duas, & libros octo & quinquaginta, Ciceronis numerari. Quare libro primo de Officijs ita uidetur ſcripſiſſe: Te hortor, ut non ſolum orationes meas, ſed hos etiam de philoſophia libros, qui ſe iam illis ferè æquarunt, ſtudioſè legas. Id enim uiri docti putant ad numerum potius, quàm uel ad dicendi rationem, uel ad magnitudinem eſſe referendum. In Oratore ſic etiam dixit: Hæ res ſi erũt perfectæ, profecto forenſibus noſtris rebus & domeſticæ literæ reſpondebunt. Quòd ſi cauſarum commentarios in tredecim libros, Diomedem ſecuti, diuidemus, libri hoc genere ſcripti plures erunt, quàm orationes: quanquam ſcimus, non orationes ſolum multas, ſed orationum etiam nomina multa deſiderari. Nec nos omnia uel orationum, uel librorum nomina colligere, uel etiam recordari potuimus. Poſt aliquot Philippicas, ut opinor, τὰ παράδοξα conſcripſit. Nam ſecundo τῶν παραδόξων in Antonium uidetur inuehi: quamuis in proœmio de Catone quaſi

si uiuo loquatur. quum tamen addit, Illud maiorum uigiliarum munus in tuo nomine apparuit: uidetur Brutum significare, quem nos ut concedamus uiuo Catone scriptum fuisse, non ita facile tamen eodem uiuo concedemus apparuisse. Philippicas autem partim M. Antonio, P. Dolabella, partim Hircio, Pansa Consulibus, non multis mensib. ante mortem dixit: quarũ libros sexdecim Nonius Marcellus, in uerbo Manere, nominauit. Supersunt Epistolæ: quarum nos apud Grãmaticos uidimus libros circiter octuaginta poni: earum quæ Familiares appellãtur, libros sexdecim, epistolarum ad Atticum libros totidem, ad Cornelium Nepotẽ libros totidem, ad Pompeium libros quatuor, ad Q. fratrem libros tres, ad M. Brutum libros septem, ad Pansam libros quatuor, ad Hirciũ libros octo, ad Caluum librum unum, ad Filium librum unum, ad Marcellũ & Hostilium libros nescio quot, ad Octauianum libros tres. PIE. *Octauianum ultimo loco posuisti, ut epistolam, quæ nũc ut ad eum scripta legitur, ultimam nobis ostenderes à Cicerone scriptam fuisse.* COR. *Iocaris tu quidem: sed tamen alibi nos ostendemus, non modo non à Cicerone, sed ne à uiro quidem, qui lite-*

ras sciret, scriptam fuisse: quamuis eam Fraciscus Petrarcha, maioresq; nostri penè omnes, Ciceronis fuisse iudicarint. Iam uerò quis non intelligit, Ciceronis ingenium planè diuinũ fuisse, qui tam multa, tã ualde ferè semper occupatus scripserit? Hinc in Oratore: Nemo, inquit, orator tã multa, ne in Græco quidem ocio scripsit, quàm multa sunt nostra: eaq; hanc ipsam habent, quam probo, uarietatem. Id eo magis est mirãdum, quo plus industriæ ille solebat adhibere. Profectò, inquit, ad Appium scribens, non est meum, qui in scribendo (ut soles admirari) tantum industriæ ponam, committere, ut negligens uidear. Hinc in epistolis ita Seneca scripsit: Compositio Ciceronis una est, pedem seruat, curata, lenta, & sine infamia mollis. Multa uerò Cicero subcisiuis temporibus scripsit, ut ita libro primo de Legib. ostendit: Subcisiua quædam tempora incurrunt, quæ ego perire non patior, ut si qui dies ad rusticandum dati sint, ad eorum numerum accommodentur, quæ scribimus. & in oratione pro Plancio: Orationes ego scripsi ludis & ferijs, ne omnino unquam essem ociosus. & in Philippicis: Dico me nec Reipub. nec amicis unquam defuisse, & tamen omni genere monimentorum

meo-

meorum perfecisse operis subcisiuis, ut meæ uigiliæ, meæque literæ & iuuentuti utilitatis, & nomini Romano laudis aliquid afferrent. Ob id in libris de Diuinatione sic ait: Quærenti mihi, multumq; & diu cogitãti, quænam re possem prodesse quàm plurimis, ne quando intermitterem cõsulere Reip. nulla maior occurrebat, quàm si optimarum artium uias traderem meis ciuib. quod compluribus iam libris me arbitror consecutum. PIE. *Ille non solum scribebat, ut prodesset, sed etiam docebat. quod ita Quintilianus ostendit: Quid porrò est honestius, quàm docere, quod optimè scias? Sic ad se Cælium deductum à patre, Cicero profitetur: sic Pansam, Hircium, Dolabellam in morem præceptoris exercuit, quotidie dicens, audiensque.* COR. *Inde factum est, ut Franciscus Philelphus, & maiores nostri putarint, Ciceronem ludum, quo tempore Cæsar omnia tenebat, aperuisse: præsertim cum ipse scribens ad Volumnium, & ad Papirium Pætum, se ludum, & discipulos habere testetur. nec uiderunt, eum particulam, Quasi, ponere, & in illis epistolis semper ferè iocari. ne dicam, Ciceronis etiam discipulos eos potuisse uocari, qui Ciceronem, ut Sulpicius*

&

& Cotta Crassum & Antonium, sequerentur: & apud eum dicerent, ut corrigerentur: uel eum declamantem, quod sæpe faciebat, audirent. Horũ Quintilianus utrumque uerbis, quæ tu Pieri paulo antè recitasti, complexus est: quod utrumq; legerat in epistola quadã, quam Cicero ad Volumnium scripsit, esse comprehensum: ne, quæ uel ipse, uel Suetonius in Rhetoribus scribit de Pansa & Hircio, qui coegerũt illum declamare, referamus. Ille certè si ludum aperuisset, nũquam sic in Oratore scripsisset: At dignitatem docere non habet, certè si quasi in ludo: sed si monendo, si cohortando, si percontando, si communicando, si interdum etiam unà legendo, audiendo, nescio cur non docendo etiam aliquid aliquando, si possis, meliores facere nolis. Hoc igitur modo Cicero docebat, uel dicebat, quum iam dicendi genus mutasset, ut Philippicæ nobis ostendunt: quanquam non semel mutauit. Nam iuuenis ex Græcia non modò exercitatior, sed etiam, quod in Bruto refert, propè mutatus, se domum recepit: et paulo ante bellum ciuile, quum iam oratio canesceret, remissius & lenius, ut L. Crassus primus ostendit, dicebat. ut Atticus ita libro primo de Legib. affirmat: Vereor, ne istã

cau-

causam nemo noscat, tibiq; semper dicendum sit: & eo magis, quòd te ipse mutasti, & aliud dicendi instituisti genus: ut, quemadmodum Roscius familiaris tuus in senectute numeros in cantu cecide rat, ipsasq; tardiores fecerat tibias, sic tu à contentionibus, quibus summis uti solebas, quotidie relaxes aliquid, ut iam oratio tua non multum à philosophorum lenitate absit: quod sustinere quum uel summa senectus posse uideatur, nullam tibi à causis uacationem uideo dari. EGN. *Ob id eum fortasse Seneca gradarium uocauit.* COR. *Ob id etiam: & quòd, ut libro primo de Legibus ait, ad dicendum nunquam, nisi apparatus, & meditatus accedebat, poterat eodem die accusatori respondere, & tribus horis perorare.* PIE. *Id ipse libro tertio de Finibus refert.* COR. *Et hoc in Bruto: Maximè perspecta est utriusque nostrûm exercitatio paulo ante, quàm perterritum armis hoc studium Brute nostrũ conticuit subitò, & obmutuit: quum lege Pompeia ternis horis ad dicendum datis, ad causas simillimas inter se, uel potius easdem noui ueniebamus quotidie. Nec uiuos modò Cicero uel dicendo, uel docendo, ut ostendimus, sed mortuos etiam scribendo correxit.* EGN. *Quid ais?* COR.

Lucretij poetæ, qui perierat, libros, ut Eusebius refert, emendauit: quod in epistolis ad Q. fratrem uidetur ipse significare. Utinam, quod instituerat de Geographia, perfecisset. de qua sic ad Atticum scripsit: De Geographia, dabo operā, ut tibi satisfaciam: sed nihil certi polliceor. magnum opus est: sed tamen, ut iubes, curabo, ut huius peregrinationis tibi opus extet: item, Γεωγραφικὰ, quæ constitueram, magnum opus est: ita ualde Eratosthenes, quem mihi proposueram, à Serapione, & ab Hipparcho reprehēditur. Utinam, quod etiam magis optamus, historiam scripsisset. EGN. *Ille, quod multi putant, hac in parte non satisfecisset.* COR. *Ille, quod plures putant, optimè satisfecisset: quem ad omnia summum atque excellens ingenium, quod Cecina dixit, armauit: quiq; primus, ut arbitror, apud nos ea de re præcepta tradidit, & ei se Bibulo & Cæsare Consulibus dedit. Nihil dico, quòd nemo melius, quàm Cicero, memoriam rerū Romanarum tenebat: ex qua, si quādo opus eßet, ab inferis, ut ait in Bruto, locupletißimos testes excitaret. Romani porrò, qui tunc uiuebant, & Ciceronem melius, quàm nos, norant, id ab eo nunquam, quod ille præstare non posset, postulassent.*

Li-

Libro tamen primo de Legib. Atticus ita loquitur: Postulatur à te iamdiu, uel flagitatur potius historia. Sic enim putant, te illam tractante, effici posse, ut in hoc etiam genere Graeciae nihil cedamus. Atque, ut audias, quid ego ipse sentiam, non solum mihi uideris eorum studijs, qui literis delectantur, sed etiam patriae debere hoc munus: ut ea quae salua per te est, per te eundem sit ornata. Abest enim historia literis nostris, ut & ipse intelligo, & ex te persaepe audio. Potes autem tu profecto satisfacere in ea: quippe quum sit opus, ut tibi quidem uideri solet, unum hoc oratorium maximè. Atticus autem, qui Ciceronis ingenium uel unus optimè norat, & illius laudis, ut qui maximè, studiosus erat, ad id illum nunquam, quod ille praestare non posset, esset hortatus: nec Cicero, qui se melius etiam norat, id aggredi tantopere desiderasset. quod ex epistolis ad Atticum colligi potest: Hortaris me, ut historias scribam. item: Ardeo studio historiae: incredibiliter enim me commouet tua cohortatio. Nec uerò semel ille, sed saepius uel in Verrinis, uel alibi, quid in ea re praestare posset, ostendit. Nec in historiam Graecorum fabulas & orationes transferre, quod Plutar-

chus ait, cogitarat: qui neutras, ut in libris de Legibus, & in Bruto uidere licet, in historia probaret. Sed ille postea negotijs cùm priuatis, tum publicis impeditus, & quo modo dictum est, etiam sublatus: nec historiam, quemadmodum cupiebat, scripsit: nec philosophiam, quemadmodum cœperat, absoluit. Quòd si potuisset absoluere quod cœperat, uerum fuisset, quod ita libro secundo de Diuinatione scripsit: Ad reliqua acri tẽdebamus animo, sic parati, ut, nisi quæ causa grauior obstitisset, nullum philosophiæ locum pateremur, qui non Latinis literis illustratus pateret. O uirũ dignum, qui non modo trecentos annos, ut Nestor, sed semper etiam uiueret: quum dies & noctes aliud nihil, nisi quo pacto posset hominib. quàm plurimùm prodesse, cogitaret. Verùm, quum prius ipse literis & moribus ornatus, Quæstor, Aedilis, Prætor, Consul fuißet, eosq; magistratus sanctißimè geßisset: quum curiam cæde, urbem incendijs, Italiam bello liberasset: quum ex defensionibus, exilio, prouincia, bello ciuili, scriptis, & omnib. cùm priuatis, tum publicis actionibus immortalem sibi gloriam comparasset: quum Græcos etiam laude superaßet: M. Antonij iußu necatus, in eum locum,

quem

quem scripserat, omnibus qui patriam conseruarint, adiuuerint, auxerint, in cælo certum ac definitum esse: in illum quasi domum suam, ubi beatus æuo sempiterno fruetur, commigrauit. EGN. *Iam tu quidem, quod ad Ciceronis uitã pertinet, ut uideo, perorasti. sed, quod Spartianus scribit, non dixisti: Tullio soli melius fuerat liberos non habere.* COR. *Diximus, quod ad pecunias in prima prouincia signatas pertinebat. nũc autem numos, qui sunt in ciuitatibus attributis exacti, dabimus: in quibus hunc ipsum, in quo Cicero filius est expressus, numerari uolumus.* EGN. *At hic ita similis est illis, quos antè dedisti, ut in eodem loco, & ex eodem argento factus esse uideatur.* COR. *In prima quidem prouincia ille fuit inchoatus: sed in attributa ciuitate, quod certò scimus, exactus. De argẽto uos, quorum interest, uideritis.* EGN. *Bene dicis. Quare Pieri, qui melius uides, inspice.* PIE. *Plumbeus est numus.* COR. *In Britãniam mittetur. Nam uos quidem numos, qui probentur usquã, per legem recusare non potestis: quanquam uix plumbeus esse totus potest, quum Cicero non argentum modo, sed aurum etiam, quo quàm optimus fieret, præbuerit.* EGN. *Id nemo pro cer-*

to poteſt affirmare: ſed ut præbuerit, qui numos tamen excudunt, ſæpe fraudant, & plumbum pro argento ſupponunt: uel ita cum illo miſcent, ut à principio nemo quidem, ſed omnes poſtea cognoſcant. COR. *Hunc numum nos quidem eſſe talem fatemur: ſed tamen oſtendemus, ipſum plus argenti, quàm plumbi uel nunc habere. de quo Cicero ſic ad Atticum ſcribit: L. Iulio Cæſare, C. Martio Figulo Conſulibus, filiolo me auctum ſcito, ſalua Terentia. Is annum ſeptimum quum ageret, patris exilio doluit: & quod ad Terentiā Cicero ſcripſit, quum primùm ſapere cœpit, acerbiſſimos dolores miſeriasq́; percepit. Hinc ad Q. fratrem ita ſcriptum legimus: Quid filium uenuſtiſſimum, mihiq́; dulciſſimum, quem ego ferus ac ferreus è complexu dimiſi meo, ſapientiorem puerū, quàm uellem. & in Orationibus: Quid paruus filius, quem, quandiu abſui, nemó niſi lachrymantem, confectumq́; uidit, quid fecerat, quòd eūm toties per inſidias interficere uoluiſti? Id alibi quoq; teſtatur: ſed hūc Cicero reuerſus, à Dionyſio, quem uirū doctiſſimū ſemper deſcribit, erudiendū curauit. Ob id ad Atticū L. Domitio, Ap. Claudio Conſulib. quibus annū decimū filius attingebat, ita ſcripſit: Diony-*

nysium uelim saluere iubeas, & eum roges, & hortare, ut quàm primùm ueniat, ut poßit Ciceronem meum, atq; etiam meipsum erudire. Quin interdum solebat ipse docere, ut sic in epistolis ad Q. fratrem refert: Mihi curæ erit, ut Ciceronem tuum nostrumq; uideam scilicet quotidie, sed inspiciam quid discat, quàm sæpißimè: & nisi ille cõtemnat, etiam magistrũ me ei profitebor: cuius rei nonnullam consuetudinem nactus sum in hoc horum dierum ocio, Cicerone nostro minore perdocendo. In prouinciã postea duxit, ubi Dionysius illũ docuit, & exercuit: sed in Italiam quum rediissent, Dionysius penè defecit. Quare Cicero dolens ita scripsit ad Atticũ: Dionysio qui noster honos, quod obsequiũ, quæ etiam ad cæteros cõmendatio contempti cuiusdam hominis defuit? ut meum iudiciũ reprehendi à Q. fratre, uulgoq; ab omnib. mallem, quàm non illum efferre laudibus, Ciceronesq; nostros meo potius labore subdoceri quàm me iis magistrũ quærere. Cicero filio, quum iam esset annorum sexdecim, C. Marcello, L. Lentulo Consulib. Arpini, iam Põpeio ex Italia pulso, & Cæsare in urbem reuerso, togã puram dedit, ut libro nono ad Atticũ testatur. Is eo tempore tractabilis erat, & patrem,

ut Pompeium sequeretur, hortabatur, ut ex uerbis illis ad Atticũ scriptis intelligimus: Ego meũ filium facile teneo. nihil est enim eo tractabilius: cuius quidem misericordia languidiora adhuc consilia cæpi: & quo ille me fortiorem uult esse, eo magis timeo, ne in eum existã crudelior. Ad bellum ciuile postea patrem secutus est, & à Pompeio alæ præfectus fuit, ut in libris de Officijs ostẽdit: & reuersus, multum temporis etiam literarum studijs operam dedit. nam pater curabat, ut non minus græcè, quàm latinè diceret: quod in Partitionibus oratorijs ostendit. Ille postea, ne socrum ferret, Romæ domum conducere cogitauit, & alia fecit, quæ scribẽs ad Tironem suæ ætatis errata uocat. EGN. Hac in parte numus est plumbeus. COR. Et in ea, quæ iuncta est. Nam missus, ut suprà dictum est, Athenas, à Gorgia rhetore uoluptatibus & compotationibus est corruptus. Hinc ebrietas illius à Seneca & Plinio celebratur. PIE. Eum tamen M. Brutus, ut antè retulisti, commendauit. COR. Messala, Trebonius, & alij prius etiã commendarunt: sed Cicero, quod in epistolis ad Atticum uidere licet, timebat, ne fingerent, ut sibi gratificarentur. EGN. Ita certè Plutarchus postea

com-

commendauit, ut id dici non poßit. COR. *Consul etiam postea cum C. Cæsare Octauiano fuit, ut Seneca, Plinius, & Plutarchus affirmãt.* PIE. *Seneca quidem ita: Ciceronem filium quæ res Consulem fecit, nisi pater?* COR. *Et Appianus ita latinè: Cicero à Cicerone parente eius in Græciam præmißus, quum fortunam huiuscemodi futuram timeret, è Græcia ad Brutum peruenit. Defuncto deinde Bruto, ad Pompeium pertransiuit, cum utroque Præturæ functus est officio. Hunc Cæsar, quo se à traditione Ciceronis excusaret, Põtificem statim declarauit: nec multo pòst Consulem instituit, & Syriæ Prætorem.* EGN. *Et Plutarchus ita; Octauianus Consul Ciceronis filium collegam delegit: sub quo senatus imagines Antonij sustulit, & alios honores antiquauit: ac decreuit, ne quis Antoniorum Marcus appellaretur. Sic Deus in Ciceronis domum finem Antonij ultionis contulit.* COR. *Hæc omnia defendi poßunt, præter illud quod refert Appianus, ab Octauiano Ciceronem filium Syriæ Prætorem factum fuisse. Seneca certè scribit ita: Erat Cestius nullius quidẽ ingenij, Ciceroni etiam infestus: quod illi non impunè ceßit. nam, quum M. Tullius filius Ciceronis*

Asiam obtineret, homo, qui nihil ex paterno ingenio habuit præter urbanitatẽ, cœnabat apud eum Cestius. M. Tullio & natura memoriam dempserat: & ebrietas, si quid ex ea supererat, subducebat: subinde interrogabat, quis ille uocaretur, qui in imo recumberet? & quum sæpe subiectum nomen Cestij excidisset, nouissimè seruus, ut aliqua nota memoriã eius faceret certiorem, interroganti domino, Quis ille esset, qui in imo recumberet? ait, Hic est Cestius, qui patrẽ tuũ negauit literas scisse. afferri protinus flagra iussit, & Ciceroni, ut oportuit, de corio Cestij satisfecit. Atque hæc quidem sunt, quæ de Ciceronis filio referenda uideantur: Epistolas quidẽ, quæ nunc extãt, ad Tironem scriptas, nos alibi cogitamus interpretari. De Tullia uerò, & Terentia, præter ea quæ dicta sunt, nihil amplius dicendum uidetur: nisi libet addere, quod nõnulli scripserũt, Terentiã à Cicerone dimissam, primùm Sallustio, deinde Messalæ nupsisse: & eam, quod Plinius affirmat, annos centum decem & septem uixisse. nam quòd apud Dionem legimus, uxorem Ciceronis Vibio Rufo nupsisse, utrã significet, nemo diuinare potest: quum Cicero duas uxores, ut antè diximus, habuerit. Sed de Cicero-

ne,

ne, de Ciceronis liberis & uxoribus, satis dictum uidetur. Quare tempus est iam, ut aliquid de fratre, & filio fratris dicamus: quamuis ea quæ dicta sunt, communia multis in locis esse uideantur. Q. igitur Tullius Cicero, M. Tullij Ciceronis frater germanus fuit, ijsdem parentibus natus, & ijsdem doctoribus eruditus. Id in libris Oratorijs ostenditur: ubi Cicero docet, eum, quamuis ornatè & diceret & scriberet, oratorem tamen esse noluisse. Nam sic ait: Nec uerò te charißime frater, atque optime, Rhetoricis nunc quibusdam libris, quos tu agrestes putas, insequor, ut erudiã. Quid enim tua potest oratione aut subtilius aut ornatius esse? sed quoniam siue iudicio, ut soles dicere, siue, ut ille pater eloquentiæ de se Isocrates scripsit ipse, pudore à dicendo, & timiditate ingenua quadam refugisti: siue, ut ipse iocari soles, unum putasti satis esse non modo in una familia Rhetorem, sed penè in tota ciuitate: non tamen arbitror, & quæ sequuntur. In eadem uilla non uidetur eße natus. nam Cicero libro secundo de Legibus ita dixißet: Hoc ipso in loco, quum auus uiueret, & antiquo more parua eßet uilla, ut illa Curiana in Sabinis, nos scito esse natos. Erat, inquit Cornelius

lius Nepos, soror Attici nupta Q. Tullio Ciceroni: eaś que nuptias M. Cicero conciliarat. illa Pomponia dicebatur, ex qua Quintum filium pauló ante M. Ciceronis Consulatum suscepit. Nam Q. Cicero filius M. Cicerone filio maior natu fuit, ut in epistolis ad Q: fratrem legimus, & togæ puræ suis temporibus utrique datæ demonstrant. Quum uerò filium suscepisset, nõ ita multo pòst ad Marcum fratrem librũ de Petitione Consulatus scripsit, & in Consulatu postea Ciceronis omnium laborum & periculorum particeps fuit, quod in epistolis ad ipsum scriptis legimus. EGN. *Eum tamen ad se Cæsar traduxit.* COR. *Id efficere potuit amicitia, quæ uetus illi cum Cæsare fuit.* PIE. *Hoc in epistolis ad Lentulum Cicero scribit, illud Suetonius affirmat.* COR. *Uerum dicis. sed in epistolis ad Atticum, & in Orationibus, idem Cicero demonstrat: Quintũ fratrem Prætorem M. Messala, M. Pisone Consulibus, ante Idus Martias Asiam prouinciã sortitum, & ante Non. Decemb. profectum L. Flacco successisse.* EGN. *Nihil de cæteris eius magistratib. dixisti.* COR. *Nihil inueni: sed suspicor, illum, præter Consulatum, magistratus omnes, quos frater habuit, aßecutũ fuiße.*

In

In epistolis ad Atticum sic certè scribitur: Satyrus fuit & mihi, & Quintò fratri magno usui in nostris petitionib. Item, Obieris Quinti fratris comitia. & in oratione pro Plancio: Me cũ C. Virgilio uel maximè tum uetusta amicitia, tum mei fratris collegia, tum Resp. sociarat. Hic enim cognoscimus, non uno tantum in magistratu C. Virgilium Q. fratris collegã fuisse. In prouincias etiam uidentur eodem tempore profecti: quũ sic ad ipsum Quintum fratrem scribat: Et mediocri me dolore putas affici, quum audiam qua sit existimatione Virgilius, qua tuus uicinus C. Octauius? Hinc in Augusto Suetonius ita scribit: Octauius ita socios tractauit, ut epistolæ M. T. Ciceronis extent, quibus Quintum fratrem eodem tempore parum secunda fama Proconsulatum Asiæ administrantem hortatur, & monet, imitetur in promerendis socijs uicinum suum Octauium. Quanquam Suetonius nec parum secunda fama, nec Proconsulatum fortasse dicere debuit. Ut enim concedam Proconsulatum, ut Consulatum, dici: Quintus Cicero certè Proconsul non fuit, quum Prætor, non Proconsul, Asiam prouinciam prætoriam sortitus esse dicatur, & à Cicerone, & Cornelio

nelio Nepote Prætor, non Proconsul appelletur: nisi fortè, quemdmodum qui Proconsul sit, sæpe Prætor uocatur: ita, qui Prætor sit, Proconsulem dici posse credamus. Nec parum secunda fama dici potest administrasse Proconsulatum, quem nemo, quũ redijsset, accusarit: quemq́ Cicero cùm in orationib. tum in epistolis ad ipsum scriptis, tantopere commendatum, totq́ & tantis honoribus ornatum fuisse testetur. EGN. *Cur igitur eum Cicero tam longis epistolis hortabatur?* COR. *Quia uolebat eũ sine exceptione laudari. Omnes enim qui ex Asia ueniebant, ita de Quinti fratris uirtute, integritate, humanitate commemorabant, ut in eius summis laudibus exciperent unam iracundiam. Hinc ad eum Cicero scripsit ita: Si omnium mearum literarum præcepta repetes, intelliges, nihil esse à me, nisi orationis acerbitatem & iracundiam: &, si fortè, rarò literarum indiligẽtiam reprehensam: quibus quidem in rebus si apud te plus autoritas mea, quàm tua siue natura paulo acrior, siue quædã dulcedo iracundiæ, siue dicendi sal faceti æq́ ualuissent, nihil sanè esset quod nos pœniteret. Erat autem Quintus frater iracũdus: & ob id uxori sæpe, quod postea dicemus, irascebatur:*

&

& Attico Roma discessit iratus, fortasse quòd legatus ire noluisset, ut Cicero & Cor. Nepos ostendunt. Sed ille Tuberonem, Allienum, & Gratidium legatos habuit, Quæstorem nescio quem, nomenclatorem Syllam, præfectos uel contubernales Cæsium, Chærippũ & Labeonem. Verùm quum treis annos Asiam gubernasset, Romam Gabinio & Pisone Consulibus rediit, quum iam frater eiectus fuisset: et, ut in oratione post Reditũ in senatu scribitur, in eum pietate filius, consiliis parens, amore (ut erat) frater inuentus est. Iccirco sic in oratione pro Domo, Cicero scripsit: Frater meus, quum aliquanto post meum discessum ex prouincia uenisset, neque sibi uiuendum, nisi me restituto, putaret: quum eius mœror, squalor incredibilis & inauditus, omnibus mortalibus miserabilis uidebatur, quoties ex uestro ferro ac manibus est elapsus? Sed hæc, & alia, sunt à nobis etiam suprà relata. Is igitur quum Pompeio pro fratre spopondisset, illum reuocandum curasset, & reuocatum multum sua liberalitate iuuisset, in Sardiniam Pompeii legatus, ut arbitror, loco fratris est profectus. Eum certè Põpeius in Sardinia cõuenit, & ad eũ Cicero multas episto-

las

las in Sardiniā misit. Atque hæc quidem usque ad L. Domitium & Ap. Claudium Consules facta sunt. Tunc enim, uel certè paulo antè, Cæsaris legatus in Galliam uenit: ubi Cæsar eum (quod in epistolis ad ipsum scriptis, & ad Atticū legimus) plus quotidie dilexit, & honore, dignitate, gratia, non secus ac si Cicero fuisset imperator, tractauit. Et sanè prudenter, & fortiter, ut ipse Cæsar affirmat, in bello se gessit: quāuis esset tenuissima ualetudine, nec facilè militiæ labores ferret. Iam Marcello, Sulpicio Consulibus, illum Cicero reuocatum ex Gallia sibi legauit: qui cum proficiscens in Arcanum suum fundum uenit, ubi cum Pomponia uxore litigauit. EGN. *Qui non litigat, cælebs est.* COR. *Quintus quidem Cicero sæpe cum Pomponia litigabat: quæ morosa mulier uidetur fuisse. quāquam fortasse causam habuit, quòd Statium uideret à uiro nimis amari: quem etiam scribens ad Atticum, & ad ipsum Quintum fratrem Cicero, doluit manumissum, & tā gratiosum fuisse, Sed & illa difficilis fuit ita, ut Quintus Cicero uel absens eā repudiare cogitarit: idq; fortasse fecisset, nisi fuisset à Quinto filio recōciliatus, quum adhuc esset in Cicilia, ubi se præclarè gessit: &, quum frater*

ter eũ prouinciæ præficere uellet, assentiri noluit. Romam igitur uenienti Pomponia, ne in Arcanum quidem obuiã uenit: quod etiam Cicero ualde miratus est. Bellum ciuile secutum est, in quo fratrem secutus ille, se ad Pompeium contulit: nec ab eo Cicero potuit impetrare, ut maneret. Dicebat enim, quicquid Ciceroni placeret, id rectum se putare: Cæsar tamen existimabat, eum Ciceronis profectionis lituum fuisse. Quare Cicero sic ad illũ scripsit: De Quinto fratre meo non minus laboro, quàm de meipso: sed eum tibi cõmendare hoc meo tempore non audeo. Illud duntaxat tamen audebo petere abs te, quòd te rogo, ne quid existimes ab illo factum esse, quo minus mea in te officia constarent, minús ue te diligerem, potiusq; illum semper autorem nostræ coniunctionis fuisse, meiq; itineris comitem, non ducem. Quare cæteris in rebus ei tantum tribues, quantum humanitas tua, amicitiaq; uestra postulat. Ego ei nequid apud te obsim, id te uehementer etiam atque etiam rogo. Atque hæc ipsa Cicero faciebat, quum tunc ei Quintus frater esset inimicißimus: quippe quũ de ipso ad multos multa scripsisset, & multa præsens in præsentem acerbè dixisset, & fecißet: & Quintus filius

P. Terentio uolumen orationis ostendisset, quam apud Cæsarem contra ipsum Ciceronem esset habiturus. Nam Quintus, inquit, misit filium non solū sui deprecatorem, sed etiam accusatorem mei. Dictitat, se à me apud Cæsarem oppugnari: quod refellit Cæsar ipse, omnesq; eius amici. Neque uerò desistit, ubicunque est, omnia in me maledicta conferre. Nihil mihi unquā tam incredibile accidit, nihil in his malis tam acerbū. Qui ex ipso audissent, quum Sicyone palàm multis audientibus loqueretur nefaria quædam, ad me pertulerunt. nosti genus: etiam expertus es fortasse: in me est omne conuersum. Et sanè Quintus Cicero non solum iracundus, sed maledictus etiam, & contumeliosus erat, ut in epistolis ad ipsum scriptis uidere possumus. Postea uenit, qui se Antiochiæ diceret apud Cæsarem uidisse Quintū filium cū Hircio: eos de Quinto, quæ uoluissent, impetrasse nullo quidem negotio. quanquam Cornelius Nepos ita scribit: Attici quies tantopere Cæsari fuit grata, ut uictor, cum priuatis pecunias per epistolas imperaret, huic non solum molestus non fuerit, sed etiam sororis filium, & Quintum Ciceronem ex Pompeij castris concesserit. Domum postea Quintus frater & Cicero

cero quum rediissent, sunt reconciliati: sed Quintus filius, qui iampride corruptus fuerat, in Hispaniam profectus, patruo, patri, & fratri patrueli maledicebat. quod in epistolis ad Atticum cùm alijs uerbis, tum illis ostēditur: Balbus minor mecum locutus est, Hircium cum Quinto acerrimè pro me litigasse: omnibus eum locis facere, maximeq́ in conuiuijs: cùm multa de me, tum redire ad patrem. nihil autem habeo ἀξιοπίστως dici, quàm, alienissimos nos esse à Cæsare: fidem nobis habendam non esse: me uerò etiam cauendum. φοβερὸν ἦν, nisi uiderem scire Regem, me animi nihil habere: Ciceronem uerò meum uexari, sed id quidem arbitratu suo. Sed nec ille de matre piè scripsit: quam tunc oderat ita, ut scripserit, se domum, in qua esset illa, uidere non posse. Ea uidetur fuisse causa, quòd, dum dubitabat quam duceret, nec matri, nec auunculo satisfaciebat. Pomponiam uerò post Cæsaris cædem uel amisit, uel, ut antè cogitarat, dimisit: & Aquiliam uel duxit, uel ducere cogitauit. In epistolis ad Atticum sic certè legimus: Scribis esse rumores, me, ad lacum quod habeo, uenditurum: minusculam uerò uillam utique Quinto traditurum, uel impēso precio, quo in-

 trodu-

troducatur, ut tibi Quintus filius dixerit, dotata Aquilia. Ego uerò de uenditione nihil cogito, nisi quid, quod magis me delectet, inuenero. Quintus autem de emendo nihil curat hoc tempore: satis enim torquetur debitione dotis: in qua mirificas Q. Egnatio gratias agit. à ducenda autem uxore sic abhorret, ut quicquam libero lectulo neget esse iucundius. Item, Quintus filius ad patrem acerbissimas literas misit: quæ sunt ei redditæ, quum uenissemus in Pompeianum: quarum tamen erat caput, Aquiliam nouercam non esse laturum. sed hoc tolerabile fortasse: illud uero? se ab Cæsare habuisse omnia, nihil à patre, reliqua sperare ab Antonio. O' perditum hominem. Tunc enim Cæsaria nos sequebatur: & ob id accusatus à patre, quod coronatus fuisset, rescripsit, se coronam habuisse honoris Cæsaris causa, posuisse luctus gratia: postremò se libenter uituperationem subire, quòd amaret etiam mortuum Cæsarem. Illum Cicero M. Antonij dextellam uocat. Consilium tamen postea mutauit, ut sic ad Atticum Cicero scribens ostẽdit: Statius scripsit ad me, locutum secum esse Q. Ciceronem ualde asseueranter, se hæc ferre non posse: certum sibi esse, ad Brutũ & Cassium transire.

ſire. Item: Narro tibi, Quintus pater exultat lætitia. ſcripſit enim filius, ſe iccirco profugere ad Brutum uoluiſſe, quòd quum ſibi negotium daret Antonius, ut eum dictatorem efficeret, præſidium occuparet, id recuſaſſet. Quum uerò non ita multo pòſt ex urbe exiſſet, oſtendebat, ſe Fauonium, Aſinium, & Catonem fore: quem Cicero planè commutatum Bruto commendauit. Ille uerò paucis pòſt diebus ad fratrem ſuum patruelem ſcripſit, ſe ex Nonis Decemb. ædem Opis explicaturum. Ob id, opinor, illum poſtea M. Antonius edicto compellauit. quod in Philippicis ita legimus: M. Antonius Q. Ciceronem fratris mei filium compellat edicto, nec ſentit amens cõmendationem eſſe compellationem ſuam. Quid enim accidere huic adoleſcenti potuit optatius, quàm cognoſci ab hominibus, Cæſaris conſiliorum eſſe ſocium, Antonij furoris inimicum? At etiam gladiator auſus eſt ſcribere, hũc de patris & patrui parricidio cogitaſſe. O admirabilem impudentiam, audaciam, temeritatem, in eum adoleſcentem hæc ſcribere audere: quem ego & frater meus, propter eius ſuauiſſimos atque optimos mores, præſtantiſſimumq́ ingenium, certatim amamus: omnibus horis, oculis,

auribus complexum tenemus. Et sanè, quamuis antea fuisset impurus, ut à Cicerone dicebatur, pium tamen illum fuisse finis ostendit: siue, quod Appianus refert, petiit, ut ante patrē necaretur: siue patrem, quod Dion scribit, abscondit, nec ullis unquam tormentis cogi potuit, ut illum, quem potius quàm se seruari cupiebat, indicaret. Sed pater idipsum ferre non potuit. Quare quum se prodidisset, à Triumuiris uterq; fuit interfectus, & quidem eodem tempore, ut Appianus affirmat. Fuit Q. Cicero M. frater tenuissima ualetudine, ut Cæsar scribit: exiguo corpore, ut Macrobius ostendit. sed ingenio magno, qui uersus optimè scriberet, ut in epistolis ad ipsum Cicero sic testatur: De uersibus, tibi istius generis in scribēdo priores partes tribuo, quàm mihi. Item: Tu, qui omnes isto eloquendi & exprimendi genere superasti, uersus à me petis? Item: Quatuor tragœdias sexdecim diebus absoluisse quum scribas, tu quicquam ab alio mutuaris? Quum uerò tragœdias scriberet, Sophoclem, quem tragicorum principem constituunt, admirabatur, eoq; delectabatur. Dedit etiam operam philosophiæ: quippe cui in doctrina, cui in uirtute atque humanitate percipienda plurimum à pue-

ricia

ricia studij fuit, et temporis, ut in epistolis ad ipsum legimus. Hinc in libris de Finibus Peripateticos ita laudat, ut Peripateticus fuisse uideatur: quamuis in libris de Diuinatione, Stoicè Stoicorum sententiam defendisse dicatur. Atque ille quidem multa quum scripsisset, ut tragœdias, & annales: epistolas tamen aliquot tantum nos hodie, libellumq́ de Petitione Consulatus habemus. sed illas aliàs: hunc autem nunc operam dabimus, ut, quemadmodum polliciti sumus, quàm diligentissimè & breuissimè fieri poterit, explicemus. Neque tamen res singulas, ut interpretes, sed rerum & uerborũ quasi summas, ut Quæstores, persequemur. In primis igitur occurrit uerbum, Consequi, quod in libris manuscriptis positum uidemus: ut à ueterib. ponebatur. Orbilius enim, quod Grammatici referunt, ita dixit: Hæc uix ab hominibus consequi possunt. Ita Quintus etiam Cicero locutus uidetur, si libros ueteres sequimur: sin recentiores, in quibus, homines, uerbum descriptum uidemus, ille, quemadmodũ alij nunc, locutus fuerit. Sic in alijs etiam libris illa uerba legimus: Ut ea quæ in te dispersa atq; infinita uiderẽtur esse, ratione & distributione sub uno aspectu continerentur. Quæ uerò

sit in hisce uerbis, & in alijs, quæ ponemus, dissimilitudo, cognoscet, qui uolet conferre: ne nos conferre cogamur. qui ne illa quidem, quæ de Ciceronis nouitate, Consulatu, Roma, dicendi gloria, patrocinio, rebus sepositis hoc loco dicũtur, quòd nota sint, & alibi sint dicta, conferemus. Ea potius, quæ de Demosthenis studio & exercitatione scripsit Demetrius, nunc ipsi quoque recordemur. de quibus ita Cicero libro secundo dę Diuinatione refert: Multi etiam naturæ uitium meditatione atque exercitatione sustulerunt. ut Demosthenem scribit Phalareus, quum Rho dicere nequiret, exercitatione fecisse, ut planissimè diceret. Mitto, quæ M. Antonius in libris oratorijs, & Valerius Maximus in suis, & Plutarchus in uita Demosthenis retulerũt. Illa uerò Demetrius Phalareus optimè scire poterat: qui Demosthenem senem iuuenis audiuerat, & illum fortasse uiderat in Phalericum, ut ad fluctum declamaret, descendẽtem. Quintus igitur Cicero uolebat, ut frater ea quæ nocere, & impedimento esse uidebantur, studio & dicendi exercitatione superaret. Addit, eum publicanos habere, & totũ ferè equestrem ordinem: quòd quamuis publicani equites essent, omnes tamen

men equites non erant publicani. Ii porrò semper Ciceronis studiosi fuerunt, ut sæpe testatur. Iam uerba quæ sequũtur, Multa prætereà municipia: sic in ueteribus libris legimus, Multa præterea diuina municipia. quod posse defendi putamus. Cætera quæ deinceps dicuntur, clara sunt, & de nobilium uoluntate, deq; Ciceronis competitorib. nos antè diximus ita, ut penè nihil hoc loco supersit, quod explicemus: nisi fortè libet, quod antea de Pompeij gratia tanquam cõtrarium positum fuit, explicare. Iurat igitur in oratione Cicero, quod sciebat: hic Quintus scribit, quod fortasse nesciebat, quamuis frater esset, & idipsum suspicaretur. Vel Cicero populo dabat, apud quẽ loquebatur: hic uult apud optimates, quod populare uidebatur, excusari. Vel Cicero poterat, ne causæ noceret, aliqua in parte mentiri: hic debet, ad fratrem scribens, quod prorsus uerum sit, referre. Hic item sciebat, quod Cicero postea scribens ad Curionem, significauit, adolescentes nobiles in suffragijs solere esse gratiosos: iccirco fratrẽ monuit, ut eos teneret. sed quo loco de P. Galba, & L. Cassio loquitur, ueremur: ne legere oporteat: Nam P. Galbã, & L. Cassiũ. ut rationẽ reddat, quare plus illis nobilitas, quàm

Ciceroni uirtus prodesse non debeat: quòd quamuis ex amplissimis familijs, ut ait, essent nati, Consulatu tamen indigni putabantur. Nam P. Sulpicius Galba patricius, & uir sobrius & sanctus etiam fuit, ut Asconius ostendit: sed ita sine neruis, ut, quod in epistolis ad Atticum legimus, homines ei uulgò negarent. De Cassio uerò sic Asconius scribit: L. Cassium Longinum plebeium nobilem, qui iners ac stolidus tum magis, quàm improbus uideretur, post paucos menses in coniuratione Catilinæ esse apparuit, ac cruetissimarum sententiarum fuisse autorem. Iam Quintus Cicero C. Antonium, & L. Sergium Catilinam sicarios appellat: quòd Catilina uerè sicarius fuit, ut infrà describitur, & apud Asconium reus inter sicarios post repulsam factus esse dicitur: Antonium uerò gladiatorem, & illum & Catilinam sicas Cicero, in oratione In toga candida, uocare non dubitauit. Quàm uerò essent libidinosi, paulo pòst ipse Quintus, ne Sallustium & Asconium nunc appellemus, ostendit: nec illorum tacet egestatem, ut indicabimus. Eorum alterius, inquit, bona proscripta uidemus: uocem deniq; audiuimus iurantis se Romæ iudicio æquo cum homine Græco certare non posse:

posse: & ex senatu eiectū scimus. His C. Antoniū significat, de quo Cicero sic in oratione In toga candida scripsit: quem clientem habere potest is, qui in sua ciuitate cum peregrino negauit se iudicio æquo certare posse? Quæ quidem uerba sic Asconius interpretatur: Clientē negat habere posse C. Antoniū. nam is multos in Achaia spoliauerat, nactus de exercitu Syllano equitū turmas. Deinde Græci, quos spoliauerat, eduxerunt Antoniū in ius ad M. Lucullum prætorem, qui ius inter peregrinos dicebat. egit pro Græcis etiam tum adolescentulus, de quo paulo antè mentionē fecimus. &, quū Lucullus id, quod Græci postulabant, decreuisset, appellauit Tribunos Antonius: iurauitq́; se ideo iurare, quòd æquo iure uti non posset. Hunc Antoniū Gellius, & Lentulus, Censores, sexennio, quo hæc diceretur, senatu mouerūt, causasq́; subscripserūt: quòd socios diripuerit, quòd iudicium recusarit, quòd propter æris alieni magnitudinē prædia manciparit, bonaq́; sua in potestate non haberet. In uerbis Quinti Ciceronis, uidimus, & è senatu, libri ueteres habēt. Uerùm uerba quæ sequūtur, his quæ retulimus, uidentur esse paulo difficiliora: Optima uerò Censorū existimatione in Prætura cōpetitorem

rem habuimus, amico Sabidio & Pãthera: quod, ad tabulam quos poneret, non habebat. Quin C. Antonium, quem Gellius & Lentulus Censores, ut retulimus, senatu mouerant, significet, nemo du bitat. sed reliqua sunt dubia: an optimam Censorum existimationem ἐξωνικῶς appellet: quæ tabula fuerit. nam C. Antonium Ciceronis in Prætura competitorem fuisse constat: an uerò Censores eo tempore de C. Antonio malè existimarint, & illum de senatu eiecerint: an bona illius æstimarint, ut hoc loco legendum sit, æstimatione, ut in aliјs etiam libris legitur, haud equidem possumus affirmare. Tabula quidem significari potest auctionis, uel argentarij: ubi, quod ex oratione pro Cecina collegimus, & alibi pluribus uerbis ostendimus, ita fiebat auctio, ut licitator statim post rē sibi addictam, ab argentario precium solueret. C. igitur Antonius sic ab amicis erat inops, ut, quum bona ipsius ita uenderentur, præter Sabidium & Pantheram, terræ (quod aiunt) filios, habuerit nullos, quos ad tabulam suarũ rerum custodes poneret. Quia tamen hic de competitore loquitur, ad tabulam suffragij referendum uidetur. de qua Cicero sic in Philippicis scribit: Quòd si comitia placet in

sena-

senatu habere, petamus, ambiamus: modò tabula detur nobis, sicut populo data est. De qua quidem tabula quamuis Quintus frater, ut in libris de Legibus est scriptũ, à Cicerone dissentiret: hic tamen, ut mos erat, loquitur. Mos autem fuit, ut in comitijs rogatores, diribitores & custodes adhiberentur. Sic L. Piso Ciceronem comitijs, prærogatiuæ primum custodem præfecit: ut in oratione Post reditum in senatu scribitur. Sed C. Antonius, quos in comitijs ad tabulam poneret, non habebat. Quo tamen in magistratu, inquit, amicã, quam palàm domi haberet, de machinis emit. Vel, ut in alijs libris scribitur: Quo tamen in magistratu amicam, quam palàm domi habebat, de machinis emit. Sed cætera cùm intelligi, tum defendi possunt: quid uerò sit emere de machinis, adhuc qui sciret, inueni neminem. Sunt qui putent, esse penè idem quod emere de lapide. Alij malunt ad machinas scenicas, de quibus tam multa Pollux scribit, referre: ut Quintus Cicero significet, eam quam C. Antonius emit, tibicinã, uel mimam fuisse. Nec desunt, qui per machinas credant significari pergulam, in qua res uendi solebant: ut Vlpianus libro quinto, & nono Digestorũ satis ostendit. Quin le-

no-

nones in pergulis olim meretrices prostituebant. Unde, quum Ballio sic apud Plautum dixisset, Cras Pœnicium Pœnicio corio inuises pergulam: Callidorus amans ita consuluit seruum, Quid mihi autor es huic ut mittam, nè amicam hic meam prostituat? οἰκήματα certè Græci uocant, in quibus Solon omnium primus, ut Athenæus refert, meretrices prostare uoluit. Uerùm nos ad illa pergamus: In petitione autem Consulatus caupones omnes hic compilare per turpissimam legationem maluit, quàm adesse, & populo Romano supplicare. hoc est, hic autē Catilina, in hac Consulatus petitione maluit diuisores mittere, & ita per turpissimam legationem caupones, & homines huiuscemodi mercenarios compilare: hoc est, ut Sex. Pompeius interpretatur, cogere, quàm adesse, & populo Romano supplicare. Quum uerò libri ueteres alij aliter habeant, ita fortasse legere possemus: In petitione autem Consulatus caupones omnes hic compellare per turpissimā largitionem maluit, quàm adesse, & populo Romano supplicare. Nam Catilina multos homines infimos largitione corrumpebat. Quare quum in dies, ut ait Asconius, licentia ambitus augeretur, propter præcipuam Catilinæ

& Antonij audaciam, censuit senatus, ut lex ambitus etiã cum pœna ferretur. Alter uerò, inquit, dij boni, quo splendore est? C. autem Antonius quo splendore est? Is uero, qui M. Antonij oratoris esset filius, non poterat non esse magno splendore: sed an esset eadẽ nobilitate, qua Catilina, quæri potest, quum C. Antonius plebeius, L. uerò Sergius Catilina patricius esset: ut, præter alios, Asconius ostendit. qui tamen Antonium nobilem uocat, ut Sallustius Catilinam nobili genere natum scribit. Quintus igitur Cicero sic ait: Primùm nobilitate eadem, qua Catilina: num maiore? nõ, sed uirtute. Quibus quidem uerbis uidetur ostendere, C. Antonium maiore uirtute, quàm L. Catilinã, fuisse: quum tamen hic eum nec laudare uelit, & uerbis, quæ sequuntur, timidißimum describat. quod ad Catilinam referri non potest: cui Sallustius magnam uim & animi & corporis, ac ferociam tribuit, quemq́ue Cicero uel audacißimum describit. Quare uerba illa, Sed uirtute: uel εἰρωνικῶς dicta sunt, uel cum interrogatione sunt legenda: Sed uirtute? ut quærat quidem, sed postea taceat. quod intelligi facilè poterat uel ex uerbis, quæ sequuntur ita: Quamobrem qui inanius

um-

umbram suam metuit, hunc negliges quidem, natum in patris egestate, educatũ in sororis stupris, corroboratum in cæde ciuium, cuius primus ad Remp. aditus in equitibus Romanis occidẽdis fuit: Quæ tamen uerba quum uariè scribantur, nemo, ut puto, poterit interpretari, nisi nos ea, quemadmodum Cratander propemodum descripsit, ita legamus: Quamobrem C. Antonius umbram suam metuit: hic nec leges quidem, natus in patris egestate, educatus in sororis stupris, corroboratus in cæde ciuium, cuius primus ad Remp. aditus in equitib. Romanis occidendis fuit. Nam C. Antonius omnia metuebat, qui ne cum Græco quidem homine Romæ iudicio certare auderet: Catilina uerò ne leges quidem metuebat, qui faceret ea, quæ uel hic referuntur. Hinc patria sic apud Ciceronem cum illo loquitur: Nullum iam tot annos facinus extitit, nisi per te: nullum flagitiũ sine te: tibi uni multorum ciuium neces, tibi uexatio, direptioq́ sociorum impunita fuit, ac libera: tu non solum ad negligendas leges & quæstiones, uerùm etiam ad deuincẽdas, perfringẽdasq́ ualuisti. Nos quidẽ nihil neq́ de Catilinæ patris egestate, neq́ de sororis stupris legimus: sed de Catilinæ ipsius egestate scriptores fe-

rè

rè omnes loquũtur, & de stupris Sallustius ita scribit: Iam primùm adolescens Catilina multa nefanda stupra fecerat cum uirgine nobili, cum sacerdote Vestæ, & alia huiuscemodi contra ius, fas'que. Unde Cicero dixit: Quæ cædes per hosce annos sine Catilina facta est? quod nefarium stuprum non per illum? & sanè sororis uirum, quod infrà dicitur, fortasse sustulit, ut sorore liberius abuti posset. In cæde uerò ciuium Catilina corroboratus esse dicitur: quòd multos ciues trucidauit, ut in toga candida Cicero dixit. ubi sic Asconius interpretatur: Catilinam, quum in Syllanis partibus fuisset, crudeliter fecisse, nominatim etiã postea Cicero dicit. Ut enim dicitur hoc loco, Gallis eum Sylla præfecerat: quibus ut immanibus, nec Romani nominis admodum studiosis, mandarat, ut Romanos ciues, quos oderat, interficerent. Ob id fortaße Cicero in oratione pro Sex. Roscio dixit: Quis ibi non est uulneratus ferro Phrygio? nam Galli quũ populi sunt, tum sacerdotes etiam Cybeles, & quidem Phrygij dicuntur. Ii, quod hic dicitur, Titiniorum ac Vanniorum, ac Tanusiorũ (uel, ut in alijs libris legitur, Titiniorum ac Nanniorum, ac Thamisiorum) capita demebant. Nos quidem in oratione pro Cluentio,

tio Cn. Titinium inter equites, & in epistolis ad Atticum Caluum nescio quem ex Nanneianis inter iudices numerari uidemus: sed de Tanusiis, siue Thamisiis nihil scriptum uidimus. nisi forte libet legere, Tantasiorũ: quum scribat Asconius, à Catilina M. Volumniũ & L. Tantasium necatos fuisse. quo loco nominat etiam Q. Cæcilium, quem nos hic Catilinæ sororis uirum putamus appellari: quamuis in alijs libris, Q. Caucilium, in alijs Q. Catilium scribi uideamus. Quæ uerò de M. Marij nece dicuntur, ea nos in Bruto multis uerbis explicauimus. Quare nunc addendum nihil putamus, nisi nobis uideri, poetam, quum Priami finem describeret, huc respexisse. Quintus igitur Cicero uult argumentari, Catilinam, qui tot scelera commiserit, & populum tam grauiter offenderit, facile superari posse. Quòd autem dicit, Virgis per totam urbem ceciderit: libri plures habent, Vitibus per totam urbem ceciderit. Et sanè tum, quum Catilina nõdum magistratus esset adeptus, & in bello ciuili uersaretur, uitibus potius quàm uirgis usus uideri debet. Ad bustum uerò Q. Catuli traxit, ut Seneca & Orosius ostendunt: qui de re tali plura scripserunt, quàm ut huc transferen-

renda uideatur: quũ præsertim nos singula uerba nolimus interpretari, quæ quiuis per se poßit interpretari. Nam præter alios Cicero et Sallustius ita Catilinæ mores descripserunt, ut omnes intelligere poßint etiam quod sequitur, Catilinã cum histrionib. & cum gladiatorib. uixisse: ut rectè Porcius Latro Catilinæ molliciem scenicã & mentem gladiatoriã uocet. Sed illa uerba uideamus: Qui nullum in locum tam sanctum ac tam religiosum acceßit, in quo non, & si in alijs culpa non eßet, tamen ex sua nequitia dedecoris suspicionẽ relinqueret. His illa, quæ Cicero dixit in toga candida, respondẽt: Ita uixisti, ut nõ eßet locus tã sanctus, quò non aduẽtus tuus, etiã quũ culpa nulla subesset, crimẽ afferret. Quæ quidẽ uerba sic Asconius interpretatur: Fabia uirgo Vestalis causam incesti dixerat, quũ ei Catilina obijceretur. eratq; absoluta hæc Fabia, quia soror erat Terẽtiæ Ciceronis. Ideo sic dixit: Etiãsi culpa nulla subesset. Ita et suis pepercit, & nihilo leuius inimico summi opprobrij turpitudinẽ obiecit. quã rẽ Plutarchus et Orosius etiã scribũt. Ex curia Curios, inqt, & Annios: hoc est, senatorij ordinis cũ alios, tũ Q. Curiũ, et Q. Anniũ amicißimos, ut apud Sallustiũ legimus, cõparauit.

Quòd uerò addit, Ab atrijs Sapalas: nos quidem atria, quæ Cicero in oratione pro P. Quinto, Licinia uocat, significari putamus: sed de Sapalis dubitamus, quum de his nihil adhuc scriptum uiderimus: et ita libri ueteres habeãt, Ab atrijs exsistra palas. Caruilios autem Romæ fuisse, cùm ueterum monimenta, tum Plinius ostendit: & Suetonius in Grammaticis, M. Pompilium nominat. quos tamen hic Q. Cicero per Pompilios & Cneios significet, ignoramus: nisi fortè Popilios & Uectios, ut etiam scribitur, legere uelimus: ut aliquem Popilium Lænatem, & L. Uectium, qui postea fuit index, significet. Quæ præterea Q. Cicero de Catilinæ audacia, nequitia, libidine, efficacitate & stupris refert, exponeremus, nisi Cicero, Sallustius, Porcius Latro, & alij scriptores explicarẽt. Quin ea quæ paulo pòst de Africa, & de testium dictis Q. Cicero ponit, sic illa Ciceronis & Asconij uerbis explicantur: Catilina ex Prætura Africam prouinciã obtinuit, quam quũ grauiter uexaßet, legati Afri in senatu, iam tum absente illo questi sunt, multæq; graues sententiæ in senatu de eo dictæ sunt. In iudicijs quanta uis esset, didicit, quum est absolutus, si aut illud iudicium, aut illa absolu-

tio

tio nominanda est. Ante annum, quàm hæc dicerentur, Catilina, quum rediisset ex Africa, Torquato & Cotta Consulibus accusatus est repetundarum à P. Clodio adolescente. Item: Quid ego, ut uiolaueris prouinciam prædicem? nam, ut te illic gesseris, non audeo dicere, quoniam absolutus es: mentitos esse equites Romanos, falsas fuisse tabellas honestissimæ ciuitatis existimo. mentitum Q. Metellum Pium, mentitam Africam. Vidisse puto nescio quid illos iudices, qui te innocentem iudicarunt. Item: Iudicium quoque secutum, à quo ipse per infamiam liberatus est Catilina: sed ita, ut senatorum urna damnaret, equitum & Tribunorum absolueret. Hæc ipsa certè testium dicta, quibus Catilina fuerat in iudicio notatus: ea si Cicero sæpe legeret, Q. Cicero sperabat fore, ut is hominẽ, qui tam turpis esset, & indignus Consulatu, competitorem minus timeret. Itaque nunc hortatur eum, ut ea sæpius legat. Deinde probat, eum non esse timendum: qui sic egens è iudicio discessit, ut in petitione largitione uti non possit: sic infamis, ut aliud in eum iudicium quotidie flagitetur. Contrà docet, Ciceroni fortunam petitionis esse meliorem, quàm C. Cælio fuit: qui nouus homo & ipse quum

esset, cũ duobus hominib. nobilißimis & optimis Consulatũ petiuit: quũ Cicero cum hominib. quidẽ nobilib. sed improbis peteret. De C. Cælio porrò nos in Bruto diximus. sed qui nã fuerint illi duo, quibuscũ C. Cælius Consulatũ petiuit, nec inuenire potuimus: nec intelligere, quare Q. Cicero dicat hoc loco, Quũ deesset alter. quanquã liber etiã uetus habet, cũ diceret alter. In quo quidem libro illa uerba sic etiã legũtur: Quis enim reperiri tã improbus ciuis potest, qui uelit uno suffragio duas in Rep. sicas distringere? Et sanè sic etiã apud Asconiũ legitur: Qui posteaquã illo, ut conati erãt, Hispaniensi pugiunculo neruos incidere ciuiũ Romanorũ non potuerũt, duas uno tẽpore conantur in Rep. sicas distringere. Per sicas autem L. Catilinã, & C. Antonium significat: qui Consules facti, in Rep. sicæ fuissent. Illa uerba, Nemo est qui te non dignũ arbitretur: in ueteri libro sic etiam leguntur, Nemo est quin te dignum arbitretur. Iam multos eò tempore Ciceroni inuidisse, quum suprà de petitione loqueremur, ostendimus. Quòd uerò Q. Cicero dicit, multos ab honoribus nouis alienatos: interpretari soleo, ab hominibus nouis, quibus honores darentur. Quòd autẽ Cicero multos agendis causis offendisset,

dißet, etiã Dion oſtedit. Quin in Prætura quum ſe ad Cn. Pompeij gloriã augẽdam dediſſet, multos, ut antè diximus, offenderat. ut illa uerba: Num quos tibi putes ob eam cauſam eſſe amicos? ſic interpretari debeamus, ut oſtendat, aliquos non eſſe amicos: præſertim quum loquatur de his, quos ueriſimile ſit aduerſaturos eſſe. Quoſdam nobiles igitur offenderat, ſed urbanam multitudinem ſibi conciliarat, ut infrà demonſtratur. Illud parui quidem momenti eſt, ſed tamen dicendum, in alijs libris legi, cauſa iuſtiore: ubi nunc legitur, cauſa honeſtiore. item, Quiſque ampliſsimũ eſſe te cupiat: &, quiſque fideliſsimus eſſe re cupiat. ubi uulgò legitur, Quiq; fideliſsimum eſſe te cupiat. Paulo pòſt autem ſeruitus pro ſeruis ponitur: niſi, ut in alijs libris, ſerui tui, non, ſeruitus, legatur. Illa uerba, Deinde inſtituẽdi ſunt cuiuſq; generis amici ad ſpeciem hominis illuſtris honore ac nomine, qui etiãſi ſuffragãdi ſtudia non nauãt, tamen afferũt petitori aliquid dignitatis ad iuſtitiã obtinendã: ſic etiã legũtur, Deinde inſtituẽdi ſunt cuiuſq; generis amici ad ſpem nominis illuſtris honore ac nomine, qui etiamſi ſuffragandi ſtudia non iuuãt, tamen afferũt petitioni aliquid dignitatis ad iuſtitiam obtinendam.

dam. leges etiam pro nauant, siue iuuant, moueat, uel nouerint. Sed ad iustitiam obtinendam, oportet, ut opinor, interpretari: ad id, quod iustum est, obtinendum. Verba uerò, quæ statim sequuntur, sic scripta uidimus: Tribunos plebis ad conficiendū centurias homines excellenti gratia, qui abs te Tribunitiam, aut centuriam, aut aliquod beneficium aut haberent, aut non habeant, sperent, eos prorsus magnopere compara & confirma. Sed & hæc uerba perturbata, & illa parum latinè dicta uidentur: Hos tu homines quibuscunque rationibus poteris, ut ex animo, atque ut ex illa summa uoluntate tui studiosi sint, laborato. Neq; enim dicere solemus, Laboro te, ut mihi sis amicus: nec item, omni studio atque opere laboro. Quare paulo antè opera, & hic, hi homines, legendū uidetur: & paulo pòst, parata esse confido. De orationibus autem, quibus Cicero M. Fundanium, Q. Gallium, C. Cornelium, & L. Coruinium defendit, suprà diximus ita, ut nihil hoc loco sit referendum, nisi, C. Cornelium, non autem, Cn. Cornelium, esse scribendum. Sunt etiam libri, in quibus, referendæ gratiæ, non restituendæ gratiæ: ad studium nauandum, non ad studium seruandum: maximè munita est, non ma-

maximè initiata est, aut maximè nunciata est, legamus: quos etiam libentius sequimur. Idem fortasse dici poßit de libris, qui, in suis uicinitatibus, pro in suis ciuitatib. paulo pòst habet: quod ex oratione pro Cn. Plancio facile probari potest. Quòd autem C. Antonius, ut infrà dicitur, per se suo nomine ciues appellare non posset, id uidetur causæ fuisse, quòd abfuißet: uel quum multos in Achaia spoliauit, & postea iudicium recusauit. Unde Cicero in toga cādida dixit: Quem clientem habere is potest, qui in sua ciuitate cum peregrino negauit, se iudicio æquo certare posse? quod etiam suprà retulimus. Qui uerò diutius abfuißent, ij ciues neque nosse, neque suo nomine sine nomenclatore poterant appellare: quod de Scipione legimus. sed illi proderat illa, quam nunc Q. Cicero commendat, eximia gloria, & dignitas, ac rerum gestarū magnitudo: quæ non erat in C. Antonio, qui sic eßet iners, sine officio, sine ingenio, cum infamia, nullis amicis septus, ut Ciceronem hominem plurimorū studio, atque omnium bona existimatione munitum, sine magna culpa negligētiæ ipsius Ciceronis præcurrere non poßet. Et ita Q. Cicero fratrem monet, ut diligentiam adhibeat: & curet, ut om-

nes centurias multis & uarijs amicitijs confirmatas habeat. Post hoc autem in ueteri libro sic illa uerba legimus: Et primùm id quod ante oculos situm est, senatores, equitesq́ Romanos, cæterorum hominum uarios homines & generosos complecte re. & paulo pòst illa: Summo beneficio te affici ostendito. & illa paulo pòst: Postea totam Italiam fac ut in animo & memoria tributim descriptã, comprehensamq́ habeas. & illa: Homines municipales ac rusticani, si nomine tantum noti sunt, in amicitia se esse arbitrantur. Hosce Cicero norat, ut suprà nos ex Plutarcho uertimus. Iccirco Quintus hic ait: Tu & nosti, & cognosces, sine queis amicitia esse non potest. in quibus quidem uerbis fortasse scribi debet, Sine quo: ut sit, sine qua cognitione. nam talis amicitia non potest esse, nisi cognoscantur illi, quos habere amicos uelis. Quòd si dicas, Sine queis hominibus municipalibus & rusticanis: erit absurdũ. posses interpretari, Sine queis, notione et cognitione: ut illa duo uerba, Nosti & cognosces, referantur. Iam, Quintus ait, equitum centuriæ multo facilius mihi diligẽtia posse teneri uidentur. Equites enim primi uocabantur, ut Liuius docet. Uerùm, si quis uerba Q. Ciceronis ut descri

pta

pta sunt, uolet interpretari, uidebit, ab equitib. equestrem ordinem separari: nisi legat, ut nos in ueteri libro scriptum uidimus, Primum cognoscendi sunt equites, deinde adipiscendi. multo enim facilius illa adolescentulorum ad amicitiam ætas adiungitur. Deinde habebis tecum ex iuuentute optimum quenq;, & studiosissimũ humanitatis. tum, quòd equester ordo tuus est, sequentur illi autoritatem ordinis, si abs te adhibebitur ea diligentia, ut non ordinis illius autoritatẽ solum uolũtate, sed etiam singulorũ amicitijs eas cẽturias confirmatas habeas. Oportet igitur, ut alijs uerbis interpretemur, primùm ut equites cognoscas, deinde cõcilies. quod facilè facies: quũ equites maiorẽ partẽ sint adolescẽtes, & adolescẽtulorũ ætas facilius ad amicitiam adiũgatur. Deinde habebis tecũ ex iuuẽtute optimũ quenq;, & studiosissimũ humanitatis. Sic Cicero postea, quũ Milo Consulatũ peteret, C. Curionẽ habere uoluit. Equites autẽ adolescentiores, & reliqui adolescentes, ut partes totũ, sequẽtur ordinem equestrẽ, qui tuus est: quia natũ te scit equestrĩ loco, et tuos cõpetitores, præsertim Catilinã, qui temporib. Syllanis, ut in toga cãdida dixisti, ipsum ordinem trucidauit, odit. Sequẽtur inquã, si cura

bis,

bis, ut non ordinis illius autoritatem solum uoluntate confirmatam, sed etiam singulorum amicitijs eas centurias confirmatas habeas. Quòd impensa nulla, quod infrà dicitur, per Ciceronem alij rem honestam, alij salutem ac fortunas omnes obtinerent, iam suprà demonstratum est. Quòd uerò dicit, Non est huius temporis perpetua illa de hoc genere disputatio, quibus rebus beneuolus & simulator dijudicari possit: eam disputationem Plutarchus in eo libro, qui inscribitur, πῶς ἄν τις διακρίνειε τὸν κόλακα τοῦ φίλου, postea tractauit. & nos illud, quod postea sequitur, ἐπιχάρμειον illud teneto, neruos atque artus esse sapientiæ non temerè credere: in epistolis ad Atticum explicauimus, ubi sic scribitur: Crebrò mihi uafer ille Siculus insusurrat Epicharmus, cantilenam illã suam: νῆφε, καὶ μέμνασο ἀπιστεῖν, ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν. Illa uerba quæ postea sequuntur, in ueteri libro sic etiã scripta legimus: Qui sine causa non amant, eos aut beneficio, aut spe, aut significando tuo erga illos studio, dato operam, ut de illa animi prauitate deducas. & illa: Nam comitas tibi non deest ea, quæ bono ac suaui homine digna est. Quãta porrò fuerit in Cicerone comitas, non semel antè de-

demonstratum est. Item, nusquam discedere, pro nusquã deesse. Illorum uerò uerborum (Non committere, ut quisquam poßit dicere, quod eius sit, consequi poßis, si abs te non sit rogatum, & ualde ac diligenter rogatum) ea uidetur esse sententia: non cõmittere, ut quisquam poßit ita dicere: quod meum est, consequi potuisses, si ualde ac diligenter rogasses: & tum dicere poßit, quum tu non rogaris. Id est enim, si abs te non sit rogatũ: quod quasi κτ̀ παρένθεσιν scribi potuit. Ea uerò quæ de benignitate, quæ sit in re familiari, uel in opera, dicuntur hoc loco, latius in libris de Officijs explicantur. cætera quæ sequũtur, tam patent, quàm diuturni atq; nocturni aditus patebant ad Ciceronẽ, quem suprà facilem fuisse demonstrauimus. Ut autem Cicero negaret, ex libro octauo ad Atticum cognosci potest. Quum paulo pòst in alijs libris, Tibi homini planè perito: in alijs, Tibi homini Platonico, scriptum uideamus. arbitramur, utrunq; posse defendi: quũ Cicerò fuerit homo peritus, & Platonicus: nec facile sit, uiris peritis & Platonicis, ut mentiantur, persuadere. Qui uolunt Platonem, qui ueritatis, ut qui maximè, studiosus fuit, imitari, ut Cicero semper est imitatus: ij certè non facile pote-

poterunt induci, ut mentiantur. quod hic Q. Cicero faciendum petitorib. ostendit: & C. Cottam, de quo nos in Bruto diximus, imitandum proponit. Illa uerba sic etiam leguntur, Ideoq́; se negare nemini: quòd sæpe accideret causa, cur is, cui pollicitus esset, non uteretur: sæpe, ut ipse magis esset uacuus, quàm putasset. & illa: Sin autem id neges, & certè abalienes & statim, & plures. Plures enim multo sunt, qui rogant, ut uti liceat opera alterius, quàm qui utantur. Illa uerò nos ita legimus: Præsertim cum multo magis irascãtur ijs qui negent, quàm ei quem uideant ea causa impeditum, ut facere, quod promisit, cupiat, si ullo modo posit. Post hæc ad suam distributionem redit, & antè quàm faciat epilogum, de rumore loquitur. de quo Cicero sic in oratione pro Milone scribit: Tempore comitiorum (scio enim, quàm timida sit ambitio, quantaq́;, & quàm solicita cupiditas Consulatus) omnia non modò quæ reprehẽdi palàm, sed etiam obscurè cogitari possunt, timemus: rumorem, fabulam fictam, falsam perhorrescimus. ora omnium, atq; oculos intuemur. In epilogo, quem postea Q. Cicero facit, sic ex libro ueteri legimus: Bene loqui, æstimare, domus ut multa nocte cõpleatur: ut æstimare

mare

mare ponatur pro spectare, & quasi curare. Sed illa uerba referamus: Iam urbanã multitudinem, & eorum studia, qui conciones tenent, quæ adeptus es in Pompeio ornando, in Manilij causa recipiẽda, Cornelio defendendo, excitãda nobis sunt. In hisce uerbis nos aliquid desideramus, nisi, urbana illa multitudo, legatur: uel dicamus Q. Ciceronẽ sic, ut antè diximus, nõ satis latinè locutum fuisse. Nam quòd Cicero Pompeium ornarit, oratio quæ nunc extat ostendit: & quòd Cornelium defenderit, nos etiam suprà demonstrauimus: sed de causa Manilij recepta dubitari potest. quanquã multi putant, eadem oratione Ciceronem Pompeij laudes, & Manilij causam esse complexũ: ut ob id oratio pro lege Manilia, siue de Cn. Põpeij laudibus inscribatur: sed nihil erat, cur hoc loco Q. Cicero separaret, si uoluisset eandẽ orationẽ significare. et ipse in oratione quã pro C. Cornelio dixit, C. Maniliũ in iudiciũ uocatũ, & à se defensum, uerbis quæ nũc apud Asconiũ legũtur, ostendit: Petiuit à me Prætore maxima cõtestatione, ut causam Manilij defenderẽ. Et Asconius paulo pòst ita interpretatur: Dicit de disturbato iudicio Maniliano. nos hac de re suprà diximus. Cætera, quæ deinceps in

tio Cn. Titinium inter equites, & in epistolis ad Atticum Caluum nescio quem ex Nanneianis inter iudices numerari uidemus: sed de Tanusiis, siue Thamisiis nihil scriptum uidimus. nisi fortè libet legere, Tantasiorũ: quum scribat Asconius, à Catilina M. Volumniũ & L. Tantasium necatos fuisse. quo loco nominat etiam Q. Cæcilium, quem nos hic Catilinæ sororis uirum putamus appellari: quamuis in aliis libris, Q. Caucilium, in aliis Q. Catilium scribi uideamus. Quæ uerò de M. Marij nece dicuntur, ea nos in Bruto multis uerbis explicauimus. Quare nunc addendum nihil putamus, nisi nobis uideri, poetam, quum Priami finem describeret, huc respexisse. Quintus igitur Cicero uult argumentari, Catilinam, qui tot scelera commiserit, & populum tam grauiter offenderit, facilè superari posse. Quòd autem dicit, Virgis per totam urbem ceciderit: libri plures habent, Vitibus per totam urbem ceciderit. Et sanè tum, quum Catilina nõdum magistratus esset adeptus, & in bello ciuili uersaretur, uitibus potius quàm uirgis usus uideri debet. Ad bustum uerò Q. Catuli traxit, ut Seneca & Orosius ostendunt: qui de re tali plura scripserunt, quàm ut huc transferen-

renda uideātur: quū præsertim nos singula uerba nolimus interpretari, quæ quiuis per se possit interpretari. Nam præter alios Cicero et Sallustius ita Catilinæ mores descripserunt, ut omnes intelligere possint etiam quod sequitur, Catilinā cum histrionib. & cum gladiatorib. uixisse: ut recte Porcius Latro Catilinæ molliciem scenicā & mentem gladiatoriā uocet. Sed illa uerba uideamus: Qui nullum in locum tam sanctum ac tam religiosum accessit, in quo non, & si in aliis culpa non esset, tamen ex sua nequitia dedecoris suspicionē relinqueret. His illa, quæ Cicero dixit in toga candida, respondēt: Ita uixisti, ut nō esset locus tā sanctus, quò non aduētus tuus, etiā quū culpa nulla subesset, crimē afferret. Quæ quidē uerba sic Asconius interpretatur: Fabia uirgo Vestalis causam incesti dixerat, quū ei Catilina obiiceretur. eratq; absoluta hæc Fabia, quia soror erat Terētiæ Ciceronis. Ideo sic dixit: Etiāsi culpa nulla subesset. Ita et suis pepercit, & nihilo leuius inimico summi opprobrii turpitudinē obiecit. quā rē Plutarchus et Orosius etiā scribūt. Ex curia Curios, inqt, & Annios: hoc est, senatorii ordinis cū alios, tū Q. Curiū, et Q. Anniū amicissimos, ut apud Sallustiū legimus, cōparauit.

Quòd uerò addit, Ab atrijs Sapalas: nos quidem atria, quæ Cicero in oratione pro P. Quinto, Licinia uocat, significari putamus: sed de Sapalis dubiamus, quum de his nihil adhuc scriptum uiderimus: et ita libri ueteres habeãt, Ab atrijs exsistra palas. Caruilios autem Romæ fuisse, cùm ueterum monimenta, tum Plinius ostendit: & Suetonius in Grammaticis, M. Pompilium nominat. quos tamen hic Q. Cicero per Pompilios & Cneios significet, ignoramus: nisi fortè Popilios & Vectios, ut etiam scribitur, legere uelimus: ut aliquem Popilium Lænatem, & L. Vectium, qui postea fuit index, significet. Quæ præterea Q. Cicero de Catilinæ audacia, nequitia, libidine, efficacitate & stupris refert, exponeremus, nisi Cicero, Sallustius, Porcius Latro, & alij scriptores explicarẽt. Quin ea quæ paulo pòst de Africa, & de testium dictis Q. Cicero ponit, sic illa Ciceronis & Asconij uerbis explicantur: Catilina ex Prætura Africam prouinciã obtinuit, quam quũ grauiter uexasset, legati Afri in senatu, iam tum absente illo questi sunt, multæq; graues sententiæ in senatu de eo dictæ sunt. In iudicijs quanta uis esset, didicit, quum est absolutus, si aut illud iudicium, aut illa absolu-

tio

tio nominanda est. Ante annum, quàm hæc dicerentur, Catilina, quum rediisset ex Africa, Torquato & Cotta Consulibus accusatus est repetundarum à P. Clodio adolescente. Item: Quid ego, ut uiolaueris prouinciam prædicem? nam, ut te illic gesseris, non audeo dicere, quoniam absolutus es: mentitos esse equites Romanos, falsas fuisse tabellas honestissimæ ciuitatis existimo. mentitum Q. Metellum Pium, mentitam Africam. Vidisse puto nescio quid illos iudices, qui te innocentem iudicarunt. Item: Iudicium quoque secutum, à quo ipse per infamiam liberatus est Catilina: sed ita, ut senatorum urna damnaret, equitum & Tribunorum absolueret. Hæc ipsa certè testium dicta, quibus Catilina fuerat in iudicio notatus: ea si Cicero sæpe legeret, Q. Cicero sperabat fore, ut is hominem, qui tam turpis esset, & indignus Consulatu, competitorem minus timeret. Itaque nunc hortatur eum, ut ea sæpius legat. Deinde probat, eum non esse timendum: qui sic egens è iudicio discessit, ut in petitione largitione uti non possit: sic infamis, ut aliud in eum iudicium quotidie flagitetur. Contrà docet, Ciceroni fortunam petitionis esse meliorem, quàm C. Cælio fuit: qui nouus homo & ipse quum

 esset,

esset, cũ duobus hominib. nobilissimis & optimis Consulatũ petiuit: quũ Cicero cum hominib. quidẽ nobilib. sed improbis peteret. De C. Cælio porrò nos in Bruto diximus. sed qui nã fuerint illi duo, quibuscũ C. Cælius Consulatũ petiuit, nec inuenire potuimus: nec intelligere, quare Q. Cicero dicat hoc loco, Quũ deesset alter. quanquã liber etiã uetus habet, cũ diceret alter. In quo quidem libro illa uerba sic etiã legũtur: Quis enim reperiri tã improbus ciuis potest, qui uelit uno suffragio duas in Rep. sicas distringere? Et sanè sic etiã apud Asconiũ legitur: Qui posteaquã illo, ut conati erãt, Hispaniensi pugiũculo neruos incidere ciuiũ Romanorũ non potuerũt, duas uno tẽpore conantur in Rep. sicas distringere. Per sicas autem L. Catilinã, & C. Antonium significat: qui Consules facti, in Rep. sicæ fuissent. Illa uerba, Nemo est qui te non dignũ arbitretur: in ueteri libro sic etiam leguntur, Nemo est quin te dignum arbitretur. Iam multos eò tempore Ciceroni inuidisse, quum suprà de petitione loqueremur, ostendimus. Quòd uerò Q. Cicero dicit, multos ab honoribus nouis alienatos: interpretari soleo, ab hominibus nouis, quibus honores darentur. Quòd autẽ Cicero multos agendis causis offendisset,

dißet, etiã Dion ostẽdit. Quin in Prætura quum se ad Cn. Pompeij gloriã augẽdam dedisset, multos, ut antè diximus, offenderat. ut illa uerba: Num quos tibi putes ob eam causam esse amicos? sic interpretari debeamus, ut ostendat, aliquos non esse amicos: præsertim quum loquatur de his, quos uerisimile sit aduersaturos esse. Quosdam nobiles igitur offenderat, sed urbanam multitudinem sibi conciliarat, ut infrà demonstratur. Illud parui quidem momenti est, sed tamen dicendum, in alijs libris legi, causa iustiore: ubi nunc legitur, causa honestiore. item, Quisque amplißimũ esse te cupiat: &, quisque fidelißimus esse te cupiat. ubi uulgò legitur, Quiq; fidelißimum esse te cupiat. Paulo pòst autem seruitus pro seruis ponitur: nisi, ut in alijs libris, serui tui, non, seruitus, legatur. Illa uerba, Deinde instituẽdi sunt cuiusq; generis amici ad spe ciem hominis illustris honore ac nomine, qui etiãsi suffragãdi studia non nauãt, tamen afferũt petitori aliquid dignitatis ad iustitiã obtinendã: sic etiã legũtur, Deinde instituẽdi sunt cuiusq; generis amici ad spem nominis illustris honore ac nomine, qui etiamsi suffragandi studia non iuuãt, tamen afferũt petitioni aliquid dignitatis ad iustitiam obtinendam.

dam. leges etiam pro nauant, siue iuuant, moueat, uel nouerint. Sed ad iustitiam obtinendam, oportet, ut opinor, interpretari: ad id, quod iustum est, obtinendum. Verba uerò, quæ statim sequuntur, sic scripta uidimus: Tribunos plebis ad conficiendũ centurias homines excellenti gratia, qui abs te Tribunitiam, aut centuriam, aut aliquod beneficium aut haberent, aut non habeant, sperent, eos prorsus magnopere compara & confirma. Sed & hæc uerba perturbata, & illa parum latinè dicta uidentur: Hos tu homines quibuscunque rationibus poteris, ut ex animo, atque ut ex illa summa uoluntate tui studiosi sint, laborato. Neq; enim dicere solemus, Laboro te, ut mihi sis amicus: nec item, omni studio atque opere laboro. Quare paulo antè opera, & hic, hi homines, legendũ uidetur: & paulo pòst, parata esse confido. De orationibus autem, quibus Cicero M. Fundanium, Q. Gallium, C. Cornelium, & L. Coruinium defendit, suprà diximus ita, ut nihil hoc loco sit referendum, nisi, C. Cornelium, non autem, Cn. Cornelium, esse scribendum. Sunt etiam libri, in quibus, referendæ gratiæ, non restituendæ gratiæ: ad studium nauandum, non ad studium seruandum: maximè munita est, non ma-

maximè initiata est, aut maximè nunciata est, legamus: quos etiam libentius sequimur. Idem fortasse dici poßit de libris, qui, in suis uicinitatibus, pro in suis ciuitatib. paulo pòst habe͞t: quod ex oratione pro Cn. Plancio facilè probari potest. Quòd autem C. Antonius, ut infrà dicitur, per se suo nomine ciues appellare non posset, id uidetur causæ fuisse, quòd abfuißet: uel quum multos in Achaia spoliauit, & postea iudicium recusauit. Unde Cicero in toga cādida dixit: Quem clientem habere is potest, qui in sua ciuitate cum peregrino negauit, se iudicio æquo certare posse? quod etiam suprà retulimus. Qui uerò diutius abfuißent, ij ciues neq; nosse, neque suo nomine sine nomenclatore poterant appellare: quod de Scipione legimus. sed illi proderat illa, quam nunc Q. Cicero commendat, eximia gloria, & dignitas, ac rerum gestarū magnitudo: quæ non erat in C. Antonio, qui sic eßet iners, sine officio, sine ingenio, cum infamia, nullis amicis septus, ut Ciceronem hominem plurimorū studio, atque omnium bona existimatione munitum, sine magna culpa neglige͞tiæ ipsius Ciceronis præcurrere non poßet. Et ita Q. Cicero fratrem monet, ut diligentiam adhibeat: & curet, ut om-

nes centurias multis & uarijs amicitijs confirmatas habeat. Post hoc autem in ueteri libro sic illa uerba legimus: Et primùm id quod ante oculos situm est, senatores, equitesq́ Romanos, cæterorum nominum uarios homines & generosos complectere. & paulo pòst illa: Summo beneficio te affici ostendito. & illa paulo pòst: Postea totam Italiam fac ut in animo & memoria tributim descriptã, comprehensamq́ habeas. & illa: Homines municipales ac rusticani, si nomine tantum noti sunt, in amicitia se esse arbitrantur. Hosce Cicero norat, ut suprà nos ex Plutarcho uertimus. Iccirco Quintus hic ait: Tu & nosti, & cognosces, sine queis amicitia esse non potest. in quibus quidem uerbis fortasse scribi debet, Sine quo: ut sit, sine qua cognitione. nam talis amicitia non potest esse, nisi cognoscantur illi, quos habere amicos uelis. Quòd si dicas, Sine queis hominibus municipalibus & rusticanis: erit absurdũ. posses interpretari, Sine queis, notione et cognitione: ut illa duo uerba, Nosti & cognosces, referantur. Iam, Quintus ait, equitum centuriæ multo facilius mihi diligẽtia posse teneri uidentur. Equites enim primi uocabantur, ut Liuius docet. Verùm, si quis uerba Q. Ciceronis ut descri

pta

pta sunt, uolet interpretari, uidebit, ab equitib. equestrem ordinem separari: nisi legat, ut nos in ueteri libro scriptum uidimus, Primum cognoscendi sunt equites, deinde adipiscendi. multo enim facilius illa adolescentulorum ad amicitiam ætas adiungitur. Deinde habebis tecum ex iuuentute optimum quenq;, & studiosissimū humanitatis. tum, quòd equester ordo tuus est, sequentur illi autoritatem ordinis, si abs te adhibebitur ea diligentia, ut non ordinis illius autoritatē solum uolūtate, sed etiam singulorū amicitijs eas cēturias confirmatas habeas. Oportet igitur, ut alijs uerbis interpretemur, primùm ut equites cognoscas, deinde cōcilies. quod facilè facies: quū equites maiorē partē sint adolescētes, & adolescētulorū ætas facilius ad amicitiam adiūgatur. Deinde habebis tecū ex iuuētute optimū quenq;, & studiosissimū humanitatis. Sic Cicero postea, quū Milo Consulatū peteret, C. Curionē habere uoluit. Equites autē adolescentiores, & reliqui adolescentes, ut partes totū, sequētur ordinem equestrē, qui tuus est: quia natū te scit equestri loco, et tuos cōpetitores, præsertim Catilinā, qui temporib. Syllanis, ut in toga cādida dixisti, ipsum ordinem trucidauit, odit. Sequētur inquā, si cura

bis,

bis, ut non ordinis illius autoritatem solum uoluntate confirmatam, sed etiam singulorum amicitijs eas centurias confirmatas habeas. Quòd impensa nulla, quod infrà dicitur, per Ciceronem alij rem honestam, alij salutem ac fortunas omnes obtinerent, iam suprà demonstratum est. Quòd uerò dicit, Non est huius temporis perpetua illa de hoc genere disputatio, quibus rebus beneuolus & simulator dijudicari possit: eam disputationem Plutarchus in eo libro, qui inscribitur, πῶς ἄν τις διακρίνειε τὸν κόλακα τοῦ φίλου, postea tractauit. & nos illud, quod postea sequitur, ἐπιχαρμεῖον illud teneto, neruos atque artus esse sapientiæ non temerè credere: in epistolis ad Atticum explicauimus, ubi sic scribitur: Crebrò mihi uafer ille Siculus insusurrat Epicharmus, cantilenam illã suam: νῆφε, καὶ μέμνασο ἀπιστεῖν, ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν. Illa uerba quæ postea sequuntur, in ueteri libro sic etiã scripta legimus: Qui sine causa non amant, eos aut beneficio, aut spe, aut significando tuo erga illos studio, dato operam, ut de illa animi prauitate deducas. & illa: Nam comitas tibi non deest ea, quæ bono ac suaui homine digna est. Quãta porrò fuerit in Cicerone comitas, non semel antè de-

demonstratum est. Item, nusquam discedere, pro nusquã deesse. Illorum uerò uerborum (Non committere, ut quisquam possit dicere, quod eius sit, consequi posses, si abs te non sit rogatum, & ualde ac diligenter rogatum) ea uidetur esse sententia: non cõmittere, ut quisquam possit ita dicere: quod meum est, consequi potuisses, si ualde ac diligenter rogasses: & tum dicere possit, quum tu non rogaris. Id est enim, si abs te non sit rogatũ: quod quasi τῶν παρένθεσιν scribi potuit. Ea uerò quæ de benignitate, quæ sit in re familiari, uel in opera, dicuntur hoc loco, latius in libris de Officijs explicantur. cætera quæ sequũtur, tam patent, quàm diuturni atq; nocturni aditus patebant ad Ciceronẽ, quem suprà facilem fuisse demonstrauimus. Ut autem Cicero negaret, ex libro octauo ad Atticum cognosci potest. Quum paulo pòst in alijs libris, Tibi homini planè perito: in alijs, Tibi homini Platonico, scriptum uideamus. arbitramur, utrunq; posse defendi: quũ Cicerò fuerit homo peritus, & Platonicus: nec facile sit, uiris peritis & Platonicis, ut mentiantur, persuadere. Qui uolunt Platonem, qui ueritatis, ut qui maximè, studiosus fuit, imitari, ut Cicero semper est imitatus: ij certè non facile pote-

poterunt induci, ut mentiantur. quod hic Q. Cicero faciendum petitorib. ostendit: & C. Cottam, de quo nos in Bruto diximus, imitandum proponit. Illa uerba sic etiam leguntur, Ideoq; se negare nemini: quòd sæpe accideret causa, cur is, cui pollicitus esset, non uteretur: sæpe, ut ipse magis esset uacuus, quàm putasset. & illa: Sin autem id neges, & certè abalienes & statim, & plures. Plures enim multo sunt, qui rogant, ut uti liceat opera alterius, quàm qui utantur. Illa uerò nos ita legimus: Præsertim cum multo magis irascatur ijs qui negent, quàm ei quem uideant ea causa impeditum, ut facere, quod promisit, cupiat, si ullo modo posit. Post hæc ad suam distributionem redit, & antè quàm faciat epilogum, de rumore loquitur. de quo Cicero sic in oratione pro Milone scribit: Tempore comitiorum (scio enim, quàm timida sit ambitio, quantaq;, & quàm solicita cupiditas Consulatus) omnia non modò quæ reprehēdi palàm, sed etiam obscurè cogitari possunt, timemus: rumorem, fabulam fictam, falsam perhorrescimus. ora omnium, atq; oculos intuemur. In epilogo, quem postea Q. Cicero facit, sic ex libro ueteri legimus: Bene loqui, æstimare, domus ut multa nocte cōpleatur: ut æstimare

mare ponatur pro spectare, & quasi curare. Sed illa uerba referamus: Iam urbanā multitudinem, & eorum studia, qui conciones tenent, quæ adeptus es in Pompeio ornando, in Manilij causa recipiēda, Cornelio defendendo, excitāda nobis sunt. In hisce uerbis nos aliquid desideramus, nisi, urbana illa multitudo, legatur: uel dicamus Q. Ciceronē sic, ut antè diximus, nō satis latinè locutum fuisse. Nam quòd Cicero Pompeium ornarit, oratio quæ nunc extat ostendit: & quòd Cornelium defenderit, nos etiam suprà demonstrauimus: sed de causa Manilij recepta dubitari potest. quanquā multi putant, eadem oratione Ciceronem Pompeij laudes, & Manilij causam esse complexū: ut ob id oratio pro lege Manilia, siue de Cn. Pōpeij laudibus inscribatur: sed nihil erat, cur hoc loco Q. Cicero separaret, si uoluisset eandē orationē significare. et ipse in oratione quā pro C. Cornelio dixit, C. Maniliū in iudiciū uocatū, & à se defensum, uerbis quæ nūc apud Asconiū legūtur, ostendit: Petiuit à me Prætore maxima cōtestatione, ut causam Manilij defenderē. Et Asconius paulo pòst ita interpretatur: Dicit de disturbato iudicio Maniliano. nos hac de re suprà diximus. Cætera, quæ deinceps in

hoc

hoc libello continentur, clara sunt. sed illa uerba sic in alijs libris legũtur. Hæc mihi ueniebant in mentem de duabus illis commonitionibus matutinis: & sic illa, atque hæc ita te uolo illis proponere, ut uideare accusationem non meditari, sed ut hoc terrore facilius hoc ipsum, quod agis, consequare. & sanè nunc de accusatione loquitur: nec, occasionem meditari, dicere solemus. A fratre uerò se moneri facile patiebatur Cicero, apud quem neq; autoritate quisquã plus, quàm frater, ualere poterat: neque uoluntate, ut ait in libris Oratorijs, quos ad illum scripsit. Sed iam tẽpus est, ut aliorũ uitas & scripta, quæ sunt in Ciceronis libros congesta, quemadmodum polliciti sumus, explicemus. EGN. *Id breuiter, quemadmodum dicebas, facere non poteris.* COR. *Breuius etiam fortasse, quàm dicebàm, faciam. Nam quum Ciceronis epistolas, inter quas illa scripta continentur, uel iampridem simus interpretati, uel breui simus interpretaturi, nihil erit ex his, quod non sit explicatum. Vitas autem scriptis explicandis etiam persequemur: quãquam C. Cæsaris, Cn. Pompeij, M. Bruti, M. Antonij, & M. Catonis uitas ita Plutarchus & alij scripserunt, ut hoc loco nihil nos addendum putemus*

mus: quæ uerò pertinent ad Q. Pompeij Bithynici, M. Cælij, M. Marcelli, Q. Metelli Celeris, Q. Metelli Nepotis, & Ser. Sulpicij uitas, ea nos in Bruto collegimus ita, ut nihil amplius colligere uelimus, uel etiam poßimus. EGN. *Næ tu breuiter admodum facis, qui nihil omnino des: sed te & alios dediſſe, téque etiam eſſe daturum dicas. Unde mihi libet illa uerba Ciceronis uſurpare: Hoc eſt rationes referre? hoc modo aut ego, aut tu Hortenſi, aut quiſquam hominum retulit?* COR. *Satis eſt, ea me, quæ dedi, Reip. dediſſe: & daturum, quicquid dabo: nec eum eſſe, qui, quæ dederũt alij, ipſe dare uelim.* EGN. *Nec nos ij ſumus, qui uelimus accepta tibi, quæ uel alij dederint, uel tu alijs dederis, uel etiam daturus ſis, referre.* COR. *Mihi uerò ſatis erit, ſi quæ uobis hodie dedi, ea mihi iam nunc accepta referetis.* EGN. *Referemus, quum tu, quæ pollicitus es, & debes, ipſe retuleris.* COR. *Quæ ſum pollicitus, retuli, nec amplius quicquam debeo: niſi fortè uultis C. Aſinij Pollionis, C. Caßij, L. Planci, C. Matij, C. Trebonij, D. Bruti, L. Cornelij Balbi, & Oppij, L. Luceij, M. Curij, M. Lepidi, P. Dolabellæ, P. Lentuli F. Q. Caßij, Ser. Galbæ, & P. Uatinij uitas & epiſtolas, ut alibi fecimus,*

cimus, uel faciemus, explicari. EGN. *Id te factu rum esse recepisti.* COR. *Recepi quidē: sed nunc uideo summā, quam fecimus, esse maiorem, quàm ut accessio tanta fieri possit: nec magni referre, utrum hic, an alibi, quæ debemus, Reip. soluantur: dum ciues tabulas, in quibus soluta dicantur esse, cognoscant.* EGN. *Qui uolent igitur illa uidere, è tabulis, quas dicis, ea petent: nos autem, quando tu iam totā Quæsturæ rationem retulisti, & nos, qui pecuniam omnem in tabulas publicas referendam curauimus, uidemus rationum summā quadrare, té que bene, & è Rep. fecisse iudicamus: te in fano pecuniam iussu nostro deposuisse, si placet, quo tibi melius caueatur, adscribemus.* COR. *Placet.*

IOANNIS BAPTISTAE EGNATII, ET IOANNIS PIERII VALERIANI COSS. IVSSV. SEB. CORRADVS QVAESTOR IN FANO HANC PECVNIAM DEPOSVIT.

Seb. Corradi Quæstura literis hisce consignata, XIIII. Cal. Quint. MDLV.

BONONIAE.

Cum hanc Quæsturã accuratius relegissem, animaduerti, Corradum nostrum in historia expendenda, atque adeò singulis operum Ciceronis locis conferendis exquisitam adhibuisse diligentiam. Quamobrem in hoc indice tum colligendo, tum digerendo, nostram etiam operam enitere uolui, in ijsipsis locis adnotandis: existimans huiusce nostræ industriæ qualemcunque accessionem tibi non ingratam futuram, & percommodam ijs omnibus, qui illorum temporum historiarũ, ac Ciceronis, hoc est eloquentiss. præstantissimi'que scriptoris lectione perfrui uoluerint.

D

Siculi

FINIS.

